

وما يطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى

دیرین مان یمن قمران ہمایون انجام فرست خوان تصنیف نسیف حقیقت لگاہ طریقت و شگاہ عارفانہ
 خیابان لوی محمد نواز صاحب داخلہ السند فی الجہان کتاب الاحواب از ائامہ المتقلد عن جودہ السلسلہ

الغیر عشاق

حسب طریقت تسبیح کمالات انسانی منزه است از انجالی حیات لوی محمد نظیر الد صاحب حسانی
 بنبره جناب مصنف و محسن بی کوشش علی بن بابویه قدس سره استخفاف الصدوق و بابا و محمد بن بابویه

در مطبع غنشی نول کشور واقع کتخوین به طبع گردید

اطلاع۔ اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جس کی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جس کے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہیں قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیبل پیج کے تین صفحہ جو سادے ہیں انہیں بعض کتب تصوف فارسی کی درج کرتے ہیں تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہر اس فن کی اور بھی کتب موجودہ کا رخا نہ سے قدر و انون کو گاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

قیمت	نام کتاب	قیمت	نام کتاب
	مطلع الانوار نظم از طوطی ہند		کتب تصوف فارسی
۴	امیر خسرو دہلوی تجشی مولانا ابوالحسن فرید آبادی۔	۴	انیس لارواح۔ از حضرت شیخ حسین لکھنوی تجشی۔
۸	حدیقہ حکیم سنائی۔ معروف بہ آئین نامہ تجشی جدید کاغذ سفید گندہ۔	۸	کلمۃ الحق۔ از شاہ عبدالرحمن مع شرح نور مطلق از ملا نور اللہ در بیان وحدت وجود و دلائل و دفع شکوک۔
۸	ایضاً۔ کاغذ خانی۔	۸	مکتوبات جوابی شیخ شرف الدین یحییٰ منیری قدس سرہ۔
۸	کیمیائے سعادت۔ از امام غزالی۔	۸	مکتوبات۔ حضرت شرف الدین یحییٰ منیری قدس سرہ۔
۸	معروف متداول۔	۸	مکتوبات امام ربانی۔ حضرت مجدد الف ثانی۔
۸	ہدایت المؤمنین۔ رسالہ در بیان بیعت صالحین از ملا معین الدین۔	۸	
۸	مطالب رشیدی۔ از حضرت شاہ ترابعلی قلندر قدس سرہ۔	۸	

فهرست کتاب ازالة الشقاق عن وجوه السماع الملقب به نعمة عشاق و
 المونخ بنعمه قدوسی در تحقیق حل و حرمت غنا و مزامیر و معارف و ملازمی
 تصنیف مولوی محمد نور احمد الحشتی الصابری القدوسی الرحمانی نورالدین
 مرقدہ

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱	آغاز کتاب بحمد رب العالمین -	۱۱	افاده ثالث در اینکه مشروعیت سماع از زمان داؤد علی بنیاد علیہ السلام است
۳	نعت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم -	۱۲	حکایت مزامیر داؤد علیہ السلام از مدارج النبوة -
۴	سبب تالیف کتاب و ذکر خیر حضرت مولانا شاه عبدالرحمان دایم ظلہم -	۱۴	حصر عقلی اقسام غنا و نبودن اختلاف مگر در تفنی کہ آنرا پیشہ گردانند -
۶	اسم و لقب کتاب و فهرست آن -	۱۵	باب اول در اباحت سماع -
۸	شنوی آغاز نعمة عشاق -	۱۵	فصل اول از باب اباحت در احادیث ثبتہ
۹	افاده اول از افادات سه گانه مقدمہ در معنی سماع و غنا -	۱۵	سماع پیغمبر سماع خلفاء راشدین علیہم السلام
۱۰	افاده ثانی از مقدمہ در بیان فرق میان تنفی محمود و مذموم -	۱۵	حدیث شنیدن پیغمبر صلعم غنا باری از زن بلا تخصیص عید و غیره تقریبات در کوچہ مرجع مغنیات باینکہ دوست سیراز
۱۱	نقل کلام صاحب مدارج النبوة رضی اللہ عنہ و فرق میان غنا و تجوید قرآن -		

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
	آنہارا۔		لیغان مشک یا عمر پیدا میشد۔
۱۵	حدیث شہیدین آنحضرت صلعم غنا سے بادن درخانہ شادی و فرمایش کردن وی از منغیہ۔	۲۳	شہیدین آنحضرت صلعم بروز عید از زبان غیر منغیہ اشعار جزو منع کردہ خلیفہ اول از اتمانغت آہنا۔
۱۶	حدیث دراینکہ غنا مرغوب انصاف است ولہو بر غنائی حلال الطلاق کردہ پیغمبر است حدیث متضمن اینکہ در شادی و نکاح غنا ضرور است۔	۲۵	حدیث معائنہ کنندین رسول صلعم مرعایشہ رضی اللہ عنہا را تا شاہ قص حبشیان تا دیر۔
۱۷	حدیث متضمن اینکہ بر نبودن غنا و ہمراہ عروس پیغمبر خدا جزو نموده علی السلام علیہ وآلہ وسلم۔	۲۶	حدیث دراینکہ فارق در نکاح حلال و حرام غنا و دوف است۔
۱۸	حدیث سماع خلفا و ثلاثہ غنائی بادن از زن بجنوب پیغمبر صلعم و امر آنحضرت بنام ایضای نذر بنادون زنی۔	۲۷	حدیث سماع صاحبی رسول صلعم و اہل بدر غنائی زنان در شادی بعد زمان بنوت۔
۲۰	جواب شہادت کہ متکبرین را بلفظ ان شہیدان	۲۸	حدیث سماع عمر رضی اللہ عنہ غنا سے جاریہ را و درخواست کردن وی زنی عنہ از پیغمبر و امر کردن پیغمبر برای استماع وی بہ جاریہ۔

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۳۰	تنبیه در تمیید ختم کردن این فصل	۳۵	یا مصلحون و همچنین آیات قرآنی -
	ثنا برای کسانی که قول مجتهدین را بر احادیث ترجیح میدهند -		ابن قتیبه اجماع اهل مدینه بر اباحت سماع نقل کرده و دیگر را خلاف آن نمیرسد و تحریم متاخرین بر خلاف استقنین معتبر نیست -
۳۱	فضا اول قول امام احمد عزالی در اینکه هر که احادیث اباحت سماع را انکار کند فاسق و هر که ترجیح دهد قول ابی حنیفه را بر قول بنی معلوم کافراست -	۳۶	بعد اتفاق اکثر علماء بر اباحت مخالفت بعض دیگر علماء معتبر نیست حسب آیات مرفوۃ الذیل -
۳۲	فض ثانی در اینکه از روی قاعده مول سماع غدارا که فعل پیغمبر است حرام و مکروه گفتن صحیح نیست بل یا واجب است یا مستحب یا مباح -	۳۸	عمل اهل سنت بذهب حنفی مخصوص نیست در مسئله خاص عمل بر قول هر امام جائز -
	فض ثالث در بطلان مناقشه منکرین که بیه وجه متصور بود یکی انکار صحت اخبار دوم ادعای نسخ اباحت سوم مظنه تحریم از طرف متاخرین		نقل آلی در نقل سماع صحابه و تابعین و تبع تابعین -
	حدیث صحیح در تحریم غنا ثابت نشده است و هر چه درین باب وارد شده یا موقوف است		سماع حضرت عثمان رضی الله عنه و اشتقاق کنیزگان مغنیه -
			سماع عبدالرحمان بن عوف رضی الله عنه -
۳۴		۳۹	سماع سعد بن ابی وقاص و حمزه بن عبد المطلب و عبد الله بن عمر و عبد الله بن

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
	ابن جعفر طیار و غیره هم از صحابه کبار رضی -	۴۱	مذهب شافعی و اصحاب وی در غنا و بیان سماع امام شافعی رحمه الله علیه
۳۹	ثبوت سماع صحابه و تابعین منقولاً از مدارج النبوت -	۴۲	سماع امام احمد حنبل رضی و سماع صالح پیروی رضی الله عنهما -
۴۰	حکایت سماع عبداللہ بن جعفر طیار و شنیدن وی رضی عنہ و وفات و بنامه حمید بر بے شنیدن غنا در خلافت امیر المومنین حضرت علی علیہما السلام -	۴۳	سماع داؤد طائی رضی تلمیذ امام ابی حنیفہ و راست شدن پشت او در حالت سماع بعد از آن که منحنی شده بود -
۴۱	سماع سعید ابن جبیر رضی که از اعاظم تابعین است غنا از زن بادی و ابراهیم بن سعد مفتی ہارون رشید و امام عصر بودنی شنو انید طلبہ را حدیث تامنی شنو انید انشا از غنا -	۴۴	سماع ابن مالک رضی الله عنه و عبد الغزیز بن سلمہ ماجشون مفتی اہل مدینہ و یک از رواة صحیحین نخست پیاد در عود -
۴۲	حکایت سماع امام ابی حنیفہ رحمه الله علیه	۴۵	سماع جنید رضی الله عنه و فتوی او بر اباحت غنا -
۴۳	حکایت سماع امام ابو یوسف رحمه الله علیه		این فصل ترجمہ کتاب امتناع است کہ از غلی در فارسی شیخ عبدالحق علیہ الرحمہ
	غنا و گریستن وی رضی عنہ از غنا -		
	حکایت سماع مالک رحمه الله علیه		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
	نقل میکند و مولف امتناع شیخ امام کمال الدین ابو الفضل جعفر بن تعلب الاقوی الشافعی مثبت اباحت کتبات و سنت و اجماع و قیاس است -	۵۱	باب ثانی در ثبوت اباحت از رو فقه
۲۶	نقل اقوال در اباحت مزایر امتناع تحقیق عود و احکام آن -	۵۲	فصل اول در ذکر روایات اباحت از کتب اهل سنت که مباح آن برسی و چهار فتاوی میسرید -
۲۷	اسماء صحابه و تابعین که عود می شنیدند و حکم با اباحت آن کرده اند -		خلاصه روایت فتح القدیر که فتاوی معتبر از کتب حنفی است همین که حرمت غنا هر جا که آمده در حق مغنی است که آنرا پیشتر گردانده و بجهت آن مال بهر جا در حق سماعان غنا وجه حرمت نیست مگر بجا من منکر -
۲۸	صاحب مشکوٰۃ حدیث سماع ابو سعود انصاری بدری و صحابی دیگر بعد زمان نبوت نقل کرده است -	۵۳	فتاوی امام عین الدین رضی الله عنه با اباحت غنا مع الکالات و المزایر انعام و اجرت که مغنی را بلا شرط میزند حرام نیست و معنی شرط همین که نه براید تا پیشتر مقرر نکند یا پیشگی نگرد -
	بیان منشأ اختلاف و محاکمه از رو انصاف که رای صاحب مارج النبوة است -	۵۴	فصل ثانی در روایات اباحت غنا از کتب امامیه -
۲۹	مثال رفع حرمت عارضی مزایر حرمت ادائی نمیست -	۶۰	نقل عبارت کتاب تنویر المستدرکین

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
			تالیف مرزا امان بیگ شیعی -
۹۰	اجماع بر حرمت غنا مطلقاً به ثبوت	۹۴	حدیث حرمت غنا در مرتبه در کتب اربعه
	نمی رسد و حرمت آن از غیر ما نحن فیه		مثل کافی و من لا یحضره الفقیه و تهذیب
	مقتضی حرمت غنا در ما نحن فیه نمیباشد -	۹۵	و استنبصار و غیره کتب اخبار یافته نیستند
۹۱	آنچه از اخبار مذمت غنا در قرآن وارد		از اخبار عموم حرمت غنا مفهوم نمی شود
	شده مراد از آن خواندن قرآن سبیل		بلکه در عوسی و حدی تجویز وارد شده
	امو و لعب است -		و همچنین در قرآن و ذکر و از اجماع هم
۹۲	قول امام موسی کاظم علیه السلام در		حرمت مطلق غنا معلوم نمی شود -
	جواز غنا بشرطیکه عصیان نباشد -	۹۶	فصل ثالث در تحقیق فرائض و معارف
	قول امام جعفر صادق علیه السلام		و طایفه و طاعب -
	اجرا المقتضی التي تترك العرايس ليس		تأنون اول در معنی ابو و لعب و مغز
	باس لیسیت بالتی یدخل علیها الرجال		و فرائض -
۹۳	قول محمد ابن بابویه در کتاب فقهیه است	۹۸	فرق در میان فرائض معارف حسب
	که غنا در قرآن و از کار مضایقه ندارد		اصطلاح اهل شرع -
	غنا محرم همان است که در ابو و طیل	۹۹	تأنون دوم در اقسام طایفه -
	باشد همین است در روضه المتقین -		تفصیل انواع قمار شرعاً -
	در کتاب مذکور حدیث از امام زین العابدین	۱۰۰	بیان طاعب که از آنحضرت علیه السلام
	نقل میکند خریدن غیر فقهیه درست است		وجود آمده -
		۱۰۱	و نه شبهات که مقدمه لعب الباطل حدیث متواتر است

صفحہ	مضمون	صفحہ	مضمون
۷۲	اباحت سماع از کتاب کیمیاء سعادت	۷۵	نوع اول سماع جاہلیان و غازیان وغیرہ
۷۳	مصنفہ امام غزالی رحمہ اللہ	۷۶	نوع دوم سماع گناہ گاران بوضعیت چنانکہ لفظ داؤد علیہ السلام۔
۷۴	بیان سرانغمی کہ سماع گوہر دل دمی را	۷۷	نوع سوم کہ در دل شادی و سب و مباح بود و از سماع زیادہ کند۔
۷۵	بجذباند و در وی چیزی پیدا آر د کہ در اختیار آدمی نیست۔	۷۸	نوع چہارم آنکہ دوستی خدا در دل بود و آن واجب است۔
۷۶	از اقسام سماع قسم اول آنکہ بغفلت و باز نشنو و این قسم ہواست و حرام نیست	۸۰	قانون سوم فصل ثالث در اقسام احکام مزامیر۔
۷۷	حدیث رقص و بازی زنگیان در مسایلی سب و معاصیہ کنائیدن آنحضرت علیہ السلام مرایشہ صدیقہ را۔	۸۱	حصہ جناس مزامیر در چہار انواع و فصلہ ذیل۔
۷۸	حدیث لعبت بازی عایشہ صدیقہ	۸۲	اگر مزامیر را علی الاطلاق حرام و گناہ کہیہ میگویند منع وارد می شود و بہر وجہ۔
۷۹	بجہ طور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم۔	۸۳	نغمہ اول در اقوال محدثین و فقہاء در تفسیر معارف و مزامیر۔
۸۰	حدیث عایشہ صدیقہ مشعر سماع آنحضرت	۸۴	خلاصہ اقوال منقولہ صاحبین و واجہ۔
۸۱	غنا بادت و منع وی ابو بکر رضی اللہ عنہ	۸۵	خلاصہ اینکہ مزامیر اگر بغیر غنا نوازند حرام است و با غنا حرام نیست۔
۸۲	کینہ کان۔		
۸۳	قسم دوم کہ سماع حرام است۔		
۸۴	قسم سوم کہ در دل صفت محمود بود آن برہمہ نوع است۔		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۸۵	السمع مع الآلات مباح -	۹۲	فصل چهارم در ابطال دعوی چهارم هاشمی
۸۶	در اینکه از دلایل ذکر کرده فقه حرمت		مضمون انکار تصوف -
	مطلق مزامیر ثابت نیست و دفع توهمات	۹۳	بیان اسم و رسم تصوف -
	حرمت عنایا مزامیر -	۹۵	آیات داله بر مباح اهل تصوف -
۸۷	دلیل باحت مزامیر که در زمان آنحضرت		احادیث داله بر مباح اهل تصوف -
	بنودند -	۹۶	در بیان لباس صوف و مرقع برای اهل
			تصوف -
۸۸	جواب حدیث که لسمع آواز فرما	۹۷	ذکر تصوف امام اعظم ابی حنیفه رح -
	آنحضرت گوش خود را بند ناخته بود -	۹۹	نقل عبارت شرح سفر السعادت
۸۹	جواب اینکه وجه و طریق از محرمات شرعی		در مناقب مجتهدین و معنی الصوفی
	نیست تا علت حرمت مزامیر باشد		لاذیه باشد -
	رفع اینکه قص کینه و حالت سماع که بسبب	۱۰۰	نقل عبارت در المختار در اثبات تصوف
	مزامیر پیدا میشود ممنوع شرعی نیست		امام ابی حنیفه رح و ثبوت نسبت فقر و
	تا علت حرمت مزامیر باشد -		رضی الله عنه تا امیر المؤمنین علی علیه السلام
۹۰	رفع آنغنی که مضامین عشق انگیز و ذکر	۱۰۲	ذکر اولیای عظام که تابع مذہب حنفی بودند
	شراب و عینو که قریب الانطباق محامل	۱۰۳	امام ابی حنیفه از هفت صحابی سماع حدیث کرده
	مباح باشد خلاف شریعت نیست -		تاریخ وفات امام ابی حنیفه رضی الله عنه
۹۱	رفع آنغنی که از تعارض دلایل حرمت	۱۰۴	حکایت عجیب از شاه و النظایر ذکر است امام حنیفه
	دلایل باحت که قوی هستند ساخط و آهسته		

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۰۵	جواب رد و انکار علمائے طواغیر که بر فروع و احکام و غیره کلام شیخ نجی الدین بن عربی کرده اند-	۱۱۳	تفسیر آیه و ما کان صلواتهم عند البیت الامکا و القدریة-
۱۰۶	عبارة در المختار در معنی شیخ نجی الدین ابن عربی-	۱۱۴	نہایت ثانیہ در ذکر احادیث کہ دلائل اہل تحریم اند-
۱۰۷	باب ثالث در آیات و احادیث و روایات کہ در بیان حرمت بران استدلال میکنند-	۱۱۵	نقل مضابطہ اصول حدیث از جامع الاصول-
۱۰۸	نہایت اولی، در آیات قرآنی-	۱۱۶	تقسیم حمله احادیث بر چهار قسم-
۱۰۹	تفسیر آیه کریمہ و من الناس من یشتري الخ ضابطہ اصول القرآن من الاتقان در بطلان زعم اینجہ کہ آیت مذکورہ ناسخ احادیث اباحہ است-	۱۱۷	نہایت ثالثہ در احادیثی کہ بسبب ضعف یا موضوعیت قابل اعتماد نیستند-
۱۱۰	تفسیر آیه ثانیہ کہ بر حرمت غنا دلیل می فہمندا من ہذا الحدیث تعجبون الی آخرہ-	۱۱۸	نہایت رابعہ در ذکر احادیث کہ از کتب غیر معتبرہ منقول اند-
۱۱۱	تفسیر آیه ثالثہ کہ بر حرمت غنا دلیل می فہمندا من ہذا الحدیث تعجبون الی آخرہ-	۱۱۹	نہایت خامسہ در ذکر احادیثی کہ روایہ آن مطعون اند-
۱۱۲	تفسیر آیه رابعہ کہ بر حرمت غنا دلیل می فہمندا من ہذا الحدیث تعجبون الی آخرہ-	۱۲۰	ذکر کتب حدیث کہ بسبب اعتبار اشہار دارد-
۱۱۳	تفسیر آیه رابعہ کہ بر حرمت غنا دلیل می فہمندا من ہذا الحدیث تعجبون الی آخرہ-	۱۲۱	ضابطہ از جلال الدین سیوطی در بیان علت وضع احادیث-

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۴۵	برای سادست در ذکر احادیث صحاح که در آن مذمت غنائی قسم منکر مذکور است	۱۳۶	تنبیه راجع در بیان موریکه منشأ اختلاف مجتهدین پیدا می شود -
۱۲۸	جواب حدیث عشره مذکوره و الطایق آن بر ابحاث مطلقه -	۱۳۷	تنبیه خامس در اسباب طغیانیکه منشأ مزید اختلاف فیما بین علمای تباخیرین بوده است و سبیل رفع اختلاف -
۱۲۹	جواب حدیث نافع مولی عبد مدین عمر که نزد فقها دلیل حرمت فرامی است	۱۳۸	ذکر علمائیکه حکم تفصیلی در باب اقتران منکر و عدم اقتران بدان نوشته اند -
۱۳۰	باب ثالث در جواب روایات فقهیه که محرمین بدان مستسک میکنند -	۱۳۹	بعضی مخالفین بنا بر نصرت مذموب خود در کتب حنفی و شافعی بعضی سبایل بر خلاف مذموب نهاد داخل کرده اند -
۱۳۱	وضع سوال و شبهات که عوام و خواص را از رویه اختلاف روایات پدید می آید	۱۴۰	سبیل رفع نزاع و اختلاف و توفیق در اقوال مختلفه -
۱۳۲	تنبیه اول در شناخت میزان شریعت که شاکر را تکلیف احکام چه قسم منظور است -	۱۴۱	حاکم برای تردید روایات خلاف اصول فقه و بعضی کلیات دین که حجت محرمین است -
۱۳۳	نقل کلام شیخ عبد الوهاب شرنبلانی در بیان تنبیه اول -	۱۴۲	ذکر آیات متضمنه انیکه کدام مجرم بسبب گناه کافر می شود -
۱۳۴	تنبیه ثانی در شناخت مراتب مجتهدین و مونی اختلاف مذموب -	۱۴۳	ذکر احادیث مشتمله انیکه کلمه گویا بسبب
۱۳۵	تنبیه ثالث در شناخت دستور العمل و اتفاق بر عقد نسبت با امام خود و ایام دیگر -		

نصفه	مضمون	صفحه	مضمون
	گناهی کافرنداند -		سبحانی رضی الله عنه -
۱۴۱	عبارت در المختار در بیان اصناف کفار -	۱۵۴	نقل عبارت اقتباس از انوار شمع سماع
۱۴۲	نقل روایت فتاویٰ سراجیه در باره اینکه		حضرت محبوب سبحانی -
	تکفیر از اسلام جرأت نکرده شود -	۱۵۷	انتباه ثانی در دفع اشتباه حرمت فنا که از کلام
۱۴۳	جواب وایت تارخانیه و هریث استماع لملای		شیخ شهاب الدین مهروردی در عوارف ناشی میشد -
	معصیت و جلوس علیه فاسق و التذکره به من الکفر	۱۵۸	نقل عبارت عوارف المعارف که در حق منکر
۱۴۴	نقاید از المختار در نواضیق نوبت در اوقات		سماع نوشته -
	سه گانه -	۱۶۰	انتباه ثالث در دفع اشتباه حرمت فنا و دیگر
۱۴۵	شخصی که تکفیر مستمع غنا میکند از رو		که از کلام سلطان المشایخ حضرت نظام الدین
	کلیات مذکوره کفر آتشخس ثابت میشود -		اولیا قدس سره پیدای شد -
۱۴۶	جواب روایت هدایه که دلیل محرمین است	۱۶۱	نقل عبارت فواید الفوائد از دیباچه سوم -
۱۴۷	دفع شبهات که مقرر من را بر شرح و بیان	۱۶۳	نقل عبارت فواید الفوائد از مقام دیگر -
	مطاب صاحب هدایه ناشی می شد -	۱۶۴	تذکره اول در آثار و فواید سماع که در نفس مستمع پدید
۱۴۸	انتباه اولی در دفع شبهه حرمت فنا که از کلام		می آید -
	حضرت غوث الثقلین در غنیة الطالبین پیدایشی	۱۶۵	بیان اینکه سماع محرک منفی بود که در دل سماع
۱۵۰	جواب اشتباه مذکور بعد نقل عبارت -	۱۶۷	ذکر قسم سماع نسبت به تمعین هم اول سماع
۱۵۱	نقل فضل غنیة الطالبین در آداب سماع -		عوام -
۱۵۵	جواب متضمن اینکه در قول و فعل حضرت محبوب		سماع خواص -

صفحه	مضمون	صفحه	مضمون
۱۹۷	سماع هندیان -	۱۹۱	سماع صوت امارد و نظریات خوریان
۱۹۸	سماع هندیان -	۱۹۲	بلا شموله حرام نیست -
۱۹۹	تتبع اصطلاحات صوفیه -	۱۹۳	قسم دوم آنکه وجه حرمت در مجموع باشد
۱۹۹	نقل لطیف از لطایف اشرفی در اصطلاحات صوفیه	۱۹۴	قسم سوم آنکه وجه حرمت در مجموع باشد -
۱۶۰	تحقیق اول در معنی لغوی و اصطلاحی وجود	۱۹۵	تکرار روایات غمائی محرم و غیر محرم
۱۸۱	بیان فرق میان وجود و وجود توأجد -	۱۹۶	قسم چهارم آنکه وجه حرمت در آلات غذا باشد -
۱۸۱	نقل باب دوم کیمیای سعادت در آثار سماع و آداب آن -	۱۹۷	اعاده دلائل اباحت مزامیر -
۱۸۲	مقام اول فهم است -	۱۹۸	قسم پنجم که بسبب آن سماع حرام میگردد
۱۸۳	مقام دوم حال است که اگر از وجود گویند	۱۹۹	تذکره رابعه در آداب اهل طریقت از زمان دیکن و احوان -
۱۸۵	دلایل آنکه در محفل صوفیان بجای قوالان مقرران قرآن چنانی نشانند -	۲۰۰	آداب قوالان -
۱۸۶	مقام سوم در سماع حرکت و جامه دیدن است -	۲۰۱	ایتمام بزم سماع -
۱۸۸	در بیان اقوال احادیث که در باب وجود رخص و اردگشته -	۲۰۲	ساقی نامه -
۱۹۰	در ذکر انداختن خرقه بطرف قوال -	۲۰۳	اختتام کتاب -
۱۹۱	تذکره ثالثه در شرایط سماع و اسباب مجرده آن	۲۰۴	تاریخ اختتام -
۱۹۱	قسم اول آنکه وجه حرمت در معنی باشد -	۲۰۵	تکمیل انضمام کاسره الاسنان عرف و دوزان شکن -

وَمَا يَنبَغِي عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا هُوَ يُجِنِّي

در بیان این اقتراان هایدون انجام فرحت عنوان تصنیف نایف حقیقت گاه طریقت و سنگاه عارفانه
جناب لوی محمد نورالدین صاحب داخله الله فی الجنان کتاب لاجواب زائد المقتضی عن وجه السماع علی

نور عشاق

حسب اجازت سبج کمالات انسانی نظرات سبحانی جناب لوی محمد نظر الدین صاحب سبحانی
نیر جناب مصنف و کسب سخی کوشش مبلغ جناب لوی طفیل احمد صاحب خلف الصدوق جناب لوی محمد نظر الدین

در مطبع نشی نول کشور واقع لکهنوین به طبع گرد

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE2979

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد للسمیع الذی له القنا والشکر للغنی الذی له الملك والبقا بنام منطقه آرای
 که بنشید کن غمخیز جمال در چار سوے کون و مکان انداخته و به ترانه الست بدبکم و لوله
 جلال در گنبد چرخ برین بلند ساخته بهوی هویت ذات و جوب صفاتش ساز هستی ترنم بریز و
 بر غزل تقنی شهودش نفوس وارواح به ترانه ملی زمره بیزلیان لبان اهل حجاز و عراق آهنگ
 لاله الا الله لبریز و ارغنون ابدان به اوتار عروق و تار اوتار بنواے لیس فی الکائنات
 الا هو نعمه خیز نه موسیقار متعارفان چمن نعمه وحده کاشد یک له سر است بل لب هر گاه و
 برگ گاه برو حدت و جلالتش گوار تر فرم انا ربکم الا علی جان در تن و مید و نعمه خمیرت
 طینت ادهویددی ادبیین صبا خا طفت خلافت پوشانیده اگر صد لب نفخت فی جوی و حی
 بارغوان ابدان کوک نکر دی نعمه انا الحق از لب حلاج سر بکشیدی هر که سر قل الروح
 من امر بی نفسمیده محتوم به ختم الله علی قلوبهم که دیده تجن دلا ویز نخن اقرب الیه من
 حبل الودید جان دین رفاص است و بناله درو آمیز ارجی الی ربک راضیه مرضیه

چهارم
 در
 احوال
 طینت

<p>نفس را از مضایق جسمانی خلاص گشت گردون چه شنیده که دمی از گردش نیامیده و دیده انجم پدید که سر به میداری بچشم کشیده هر حرکت را اصولی یار است و بهر صوت و صدرا از غم و کافور و</p>		
ای بر از سوز از تو بهر سنا می	وز تو هر پرده راست صدازی	ای بهر پرده از تو صد نیزنگ
وی بهر نغمه از تو صد آهنگ	ای تو بی پردی و پرده دری	پرده داری و بهم تو پرده دری
از تو صد جلوه در وجود و شهود	بهست از تو نمود جمله وجود	بزم پر او رزم آراست
هر دمی تازه جلوه فرماست	<p>و در دنا می و در غنایب شیرین زبان که نشید اذ افصح العرب و الیهم از کام بر کشیده و کج و نینوالقران باصواتهم مترجم گردیده نغمه گهر بارلیس منامن الحرفین بالقران از زبان صداقت بیان اوست و ترجمه تعلموا القرآن و غنوا بهنوسا راست بپایان او کریمه صایطق عن الهوی ان هو الا دمی یوحی در شان او وحیست ما اخذ الله بشئ کاذبة لینی یغنی بالقران از لب گوهر نشان او بهر کاری نفس از آتش ساز شفاعت نغمه را و بدگشتی کل و اصحابش صلوات الله علیهم فرما بهایت پر نوا نظم</p>	
شیخ بطحا چرخ بیت حرم	صدر و بدر جهان جهان کرم	شبه گردون سریر انجم جیش
مشغول فروز دومان قشیش	بوالشتر خوشه زخم من او	روغن خرم به بوی مسکن او
در سالت مدرس ادیس	در سعادت ساعد بر جیس	راکب کشتی هدایت نوح
ساکن جودی ولایت روح	<p>صلی الله علیه و آله و اهلها و صحابه و سلم اما بعد میگوید احقر العباد محمد نور الله بن محمد مهیم الدین العبد الغفوری نسباً و الاعظم پوری موطناً و البحر ایونی مسکناً و الحنفی مدرّباً و الجشتی الصابری مشرباً و القدوسی الرحانی مسلکاً که بر ضمیر من نغمه سرایان سرایستان حال و غزلخوانان دبستان قاتل و مقال الطهرن شمس و ابن سن الامس است که در باب سماع و غنایا و حدیثا و اعتقاداً و عملاً اختلافی بین العلماء داکیر شسته</p>	

نغمه عشاق

نغمه عشاق

و در زمان متأخرین با وجود شهرت حرمت تنفی سماع خواص و عوام رواج پذیرفته و آیین امنظر ظاهر
 بنیان موجب طعن و تشنیع در شان مستعین و ارباب علم و یقین میشد خصوصاً درین زمان
 که حضرت پیروم شد بر حق عاشق مطلق شمع انجمن اسرار پروانه روی دلدار مستشرق صداس
 کن فیکون کاشف اسرار و الله یعلم و انتم لا تعلمون شهرسواریدان عشقنازی تنی خیر اهر باور چنانکه از
 کمال صراغ غیر غیبت ناصب پیام و حدانیت مرکز دایره پرکار وجود قبط تجلیات انوار و شهود
 زیب چار بالش لاریبی صدر نشین محفل مشاهدات غیبی طایر هوای لامکانی سایر عیالی جهانی
 پنج خیر رضا و تسلیم جیح سکیمن من الی الله بقلب سلیم فرشته در صورت انسان عین نور
 ذات رحمان شیر بدیشه محویت و فنا غنفر بادیه الاحصی شامد رک اسرار من دانی آیین از
 زحمت لن ترانی دلش مصوغ بصفه الله روحش مصروف فتم و جبر الله محو ضیاءات جلال
 ربوده نفحات جمال خواص بحر معانی امیر از ترهات ما اعظم شانی مدرس زیر عشق و عرفان محدث
 حقایق وجود و وجدان قبال طالبان فضل و شهود دفاع از تشیع و نمود ساقی خجانه اسرار
 سرشار بارده بے غار غزال صحرای الوهیت شهباز هوای هویت سر حلقه جبره کشان
 کاس وصال جام دلش از بارده عشق لبریز و مالامال مرد میدان جاهد وافی سبیل الله
 قاتل غیر امد بصمصام لا اله الا الله قولش بکتاب و سنت مویده ناظر جلوه مطلق در مقید
 نشانه خدایک عشق نیزنگ ربوده نفحات مطلق از نیزنگ جامع فضایل انسانی مستجمع کمالات
 نفسانی مظهر فیوض ربانی مقدر آیات رحمانی کاشف عطایای اطلاق و تعیین مکتبی بر درگاه
 حق الیقین نجم نشین مضطرب اشراق سبکوش خجانه حسن اخلاق قایل کلمه الحق منهک در هستی
 مطلق خوشترین نقش نگارستان چشمت بهمین شمره آورده آدم از بهشت مورد خطاب
 من یوقی الحکم فارس مضطر لقیق و شریعت داناتی موز کاف و نون آشنای غمض تحب و یحی

عارف معارف وحدت وجود عالم عالم بطون و شهود پرده کشای عرایس مدارک و تنزیل
مفسر معانی کتاب و سنت بلا تقریب و تاویل احتیاطش مستحب را واجب شمرده و انتقائین
مکروه را معصیت گمان برده و آفت غوامض دین متین افتخار کافیه مسلمانین چراغ افروز
بزم توحید مصباح شبستان تجربه پیرایه پرده از عرایس حق الیقین صورت طراز معانی اطلاق
و یقین پرده برانداز صورت طالب جمیل نقاب کشای محذرات برهان و دلیل نخبه بند
چمنستان حقیقت شمسوار عصر معرفت آئینه وار نفوس مثل و اشباح کاشف عطایای
ماهیات نفوس و ارواح در کینای بحر صفوت و صفا محیط مکرر علم اعلی حمیه بند شکسته حالان
مترجم نه خسته بالان و تنگی بچارگان دلدار غبارگان معدن الجود و الاحسان منبع البهر
و الاثنان حاجی الحرمین بادیه الثقلین قطب زمان حضرت مولانا و مرشدنا و سیدنا شاه عبدالرحمان
ادام اندر شاده و افاضه مدام الملو ان شوی

پیر شادی که از تاثیر قول	افکند در مجمع البلیس چول	پیر نورانی که از مستی او
مست و بنخود شد کسی کو پایت	پیر بانی که چون خنده کند	مرد صد ساله را زنده کند
پیر حقانی که چون دست نهید	جان تو از نفس شیطان اید	پیر تحقیقی که چون از کار او
نوری بار دهم گفتار او	جهد کن تا مست نورانی شوی	تا ز تقلیدی تحقیقی روی

جناب محمد صحت هستی خود را فانی اند کرده و باقی با صد گشته و از قرب فرایض بقرب نوافل
پیوسته در خانه خدا مسکن گزیده و فارغ از محنت این و آن گردیده و دامن بهمت از
لذایع عالم برچیده و غنچه وار خود را در خود کشیده و در سایه رحمت رب العالمین آرمیده
همو بجا استماع سرود طلال که موجب از دیاد حال و معد حصول کمال است بلامیفه نماید
بنابر آن بیشتر خواهم و بعضی خواص را با وصف ارادت و عقیدت ظاهری سوطین بهر آید میشود

و آنرا بدگمانی هویدا چنانچه روزی فاضلی در محفل فیض منزل تحقیق سلسله غنا متوجه گردید
 عند المناظره چهار دعوی بگزارش رسانیده اول اینکه بر جرمت غنا سے مطلق اجماع مجتهدین
 اربعه است دوم اینکه احادیث اباحت سماع که در بخاری و مسلم و غیره کتب صحاح و روایات
 نزد فقها معتبر نیست سیموم اینکه روایات اباحت غنا و دف و بریل و عود و غیره منرا میر
 که علمای شافعی نوشته اند قابل اعتماد نیست و بمقابل قول امام اچینیفه حدیثی یا قول
 مجتهدی اعتبار را نشانید چهارم اینکه امام محمد غزالی و ابوطالب مکی و غیره که علمای فقه فیم
 اند قول آنها لایق استناد نیست چون فاضل موصوف راه افراط و تفریط پیموده چنانچه
 دعوی مذکور خلاف جمهور علماء و مخالف شریعت بعینا نموده بنا بر آن از حضرت مولانا
 دایم ظلم و برکات تم این کترین خدام بشرف ارشاد و الابرارے تالیف رساله در تحقیق
 سلسله سماع بر وفق اصول و فروع که جمهور علماء برخلاف آن نباشند شرف گشته خاکسار
 با وصف کم مایگی و بی بضاعتی حسب الکلم طاع واجب الاتباع و امتثال ارشاد لازم
 الانقیاد و تبحر را این رساله ذخیره اند و ز سعادت گردیده و آنرا بر مقدمه و ابواب شلش
 و خاتمه مرتب ساخته باز الله القلی عن وجوه السماع موسوم به نغمه شاق ملقب گردانید
 مقدمه شمل است بر سه افاده افاده اول در معنی لغوی و اصطلاحی سماع و غنا و تغنی
 و فرق میان هر یک افاده ثانی در بیان تغنی که در قرآن مطلوب و مرغوب است و
 تغنی که در فن موسیقی مستعمل است افاده ثالث در بیان اینکه اصل سماع از سه
 مشروع گشته و پیش از زمان پیغمبر صلی الله علیه و سلم هم در شرائع سابقه بود یا نه
 باب اول در اباحت سماع و آن مشتمل است بر دو فصل فصل اول در احادیث
 مثبتة سماع آنحضرت صلی الله علیه و سلم و سماع صحابه کرام علیه و علیهم السلام و آن فصل منقسم

است بقصول ثلاثه فصل اول در ذکر اقسام ثلاثه حدیث و اینکه حال منکر هر یک قسم
چهارم است و مترجیح بر قول مجتهد فصل ثانی در ثبوت اجماع بر اباحت غنا بر وفق قاعده
اصول مشهوره بر اینکه جمله افعال نبی مقتدری به است و ادعای منزلت افعال نبی اباحت
است فصل ثالث در ابطال احتمالات ثلاثه که مدعی حرمت را بر اباحت متوجه میگرد
بسه وجه یکی اینکه در صحت احادیث کلام کنند دوم اینکه بعد قبول صحت ادعای
نسخ اباحت نمایند سیوم اینکه علمای خلف را قاصد افعال سلف پندارند فصل روم
در آثار و اخبار مثبتة سماع مجتهدین اربعه و تلامذه آنها و دیگر فقها و ائمه دین از تابعین تبع
تابعین رضوان الله علیهم اجمعین باب ثانی در روایات کتب معتبره فقهیه و اقوال
ائمّه دین که در اباحت غنا و ضرب دین و طبل و غیره دلالت مباه و اردگشته و آن
مشمول بر چهار فصل است فصل اول در ذکر روایات اباحت از کتب اهل سنت
فصل دوم در روایات اباحت از کتب اخصیسه سوم در تحقیق معارف و مزایم
و ملاهی شتمسکه قانون قانون اول در معنی لغوی و عرفی معارف و مزایم ملاهی و ملاک
قانون دوم در اقسام ملاهی و ملاعب و بیان احکام هر یک قانون سوم
در انواع مزایم و معارف و احکام هر یک در تحلیل یا تحریم فصل چهارم در ابطال دعوی
چهارم مدعی باینکه بر قول علمای صوفیه اعتماد نیست باب ثالث در جواب
آیات و احادیث و روایات فقهیه که علمای محرمین از ان بر حرمت غنا مطلق
متشک میکنند و کفیر مباشر آن مینمایند و افراط و تفریط نموده در حق و باطل خلط
میسازند و آن مشتمل است بر دو ضابطه در اصول حدیث و اصول فقه و هدایات چند
هدایه اولی در ذکر آیات که از ان اهل تحریم حرمت غنا استنباط میکنند و جواب آن

پدائیه ثانیه در ذکر احادیث موضوعه که دال بر تحریم غنا هستند و بیان موضوعیت آن از
روئے کتب معتبره پدائیه ثالثه در ذکر احادیثی که در کتب صحاح هرگز یافته نمی شوند مگر در
کتبهای مروی اند که آن کتب نزد محققین معتبر نیست یا در بعضی روایه آن حفاظ
حدیث طعن کرده اند پدائیه رابعه در ذکر احادیثی که اهل تحریم تقصبات اختراع و افترا
کرده شهرت داده اند و نشان آن در کتب احادیث اصلا یافته نمی شود پدائیه خامسه
در ذکر احادیثی که در تحریم غنا مقتدر بنکرات در کتب صحاح یافته می شود مگر منکرین
تقصبات تحریم آنرا در حدیث غنا مطلق می پذیرند خاتمه در آثار و فوائد سماع و
شرایط و آداب آن و آن مشتمل است بر تذکرات اربعه تذکره اولی در آثار و تولید
و سماع که موجب وجد و رقص و طرب سماع سیگر و تذکره ثانیه در احادیث و افاضل
علما که در باب وجد و طرب وارد گشته اند تذکره ثالثه در شرایط سماع و اسباب مجرمه آن که اهل طریقت
بدان تصریح نموده اند تذکره رابعه در آداب سماع که اهل طریقت بدان تاکید فرموده اند و هذا
اول ان الشرح فی المقصود هان مستعان خموش باشید + آماده صدخوش باشید + شنوی

می سرایم نغمه عشاق را	تا بوجه آرم همه آفاق را	در تن جان و دل خود سوختم
تا که من این نغمه را آموختم	لیک پنهان داشتیم این راز را	چونکه می جستم کس و مساز را
در تن این رازها در سینه ماند	در خاک این گنجینه ماند	لیک تا که سرق ماند حفی
آیه لا کمون شد منجلی	خود بخود این نغمه گشت عیا	گشت آشوب زمین آسمان
کوه را این نغمه سازد همچو کاه	جسم را این نغمه سازد همچو آه	نیست این آواز ناقوس صنم
هست این آواز لبیکم	برین زبان بگسلد ز ناز را	میگذارد این همه پندار را
مینزد گاهی صنم را بر صنم	مینزد گاهی سر خود را بر هم	دور اندازد ز خود ناقوس را

میزند با هم گفت افسوس را | مرده میگوید دم عیسی است این | یا ندانم عالم بالا است این
 مقصودش مثل است بر سه افاده افاده اول در معنی سماع و غنا بدانکه معنی سماع بالفتح لغت
 ذکر سموع و بالکسر سموع مذکور نیکو و همچنین است معنی سمع بالفتح و الکسر کمال فی
 القاموس السمع حسن الاذن و الاذن و ما و قر فیها من شیء نسمعه و الذکر المسموع
 و یکسر کمال السماع و در اصطلاح عبارت است از سموع مطبوع که حادث شود
 از حسن صوت و کلام موزون و معنی لغوی تغنی و غنا سرود گفتن و آواز طرب بپنده
 روح فی القاموس و الفناء کساع من الصوت الهارب به و کساع و فعل و غنا لا الشعر
 و بدیفید تغنی و معنی عرفی تحریک و ترجیع آواز است بالحن و ضم کردن تصفیق بنا
 آن قال الفهستانی فی جامع الرموز شرح المختصر الغناء بالقصر والمد لغة التغنیة
 یقال غنی تغنی تغنیه و بالفارسی سرود گفتن و عرفاً توید الصوت بالحنان فی الشعر و
 انضمام التصفیق بالاحاق و مناسبت التصفیق لها انتهى برین تقدیر میان سماع و غنا
 فرق اعتباری است و بعضی غنا را مخصوص کرده اند باستماع اشعاری که در ذکر
 اغانی باشد با حسن صوت چنانچه مولانا فخر الدین زراعی گفته است ان السماع
 بدون الغناء لانه استماع الاشعار التي يكون فی ذکر القوافی مع حسن الصوت
 فالسماع مطلق و الغناء مقید و المطلق خارج عن حکم المقید فاذا كان السماع
 فارغاً عن وصف الغناء فهو مباح بالانفاق لانه مجموع من الصوت الحسن العکاه
 الموزون و اسماعها فی الشعر جائز بلا خلاف اذ کل واحد منهما حسن المعنی فی عینه
 انتهى و قال ابوطالب المکی مثله پس از معنی لغوی و اصطلاحی سماع و غنا فرقی بین بیان
 هر دو واضح گردید و بدریافت رسید که نزاع و خلاف فیما بین العلماء در معنی سرود گفتن است

آفاده اول از افادات سماع تقدیر در معنی سماع و غنا

نه در سماع که عبارت از سرود شنیدن قول جمیل است با حسن صوت افاده ثانی
 باید دانست که در حدیث صحیح آمده است زینوا القرآن باصواتکم یعنی آراستین
 قرآن را با آوازهای خود و نیز فرمود صلوات الله علیه وسلم لیس منا من لم یغنن بالقرآن
 نیست از ما هر که تغنی نکند بقرآن و نیز فرمود تعلوا القرآن و غنوا به ما موزید قرآن را
 و تغنی کنید بدان و هم در حدیث آمده ما اذن الله لشیء کاذب فی تغنی بالقرآن پس هر چه
 یعنی گوش نمی نهد و استماع نمیکند حق تعالی هیچ چیز را همچو گوش نهادن و استماع کردن
 و سماع غیره نکو آواز را که تغنی میکند بقرآن یعنی بخواند قرآن را و جبر میکند بدان و نیز در
 صحیح بخاری ابو موسی اشعری رضی فرموده است اعطی من ما اذن من امر الله لعلی
 یعنی داده شده است ابو موسی گوی خوش از خوش آوازهای آل داود علیه السلام
 ازین همه حدیث معلوم میشود که مطلق تغنی در شریعت محمود و مرغوب است بلکه ادا
 قرآن بدان مطلوب معجزه در بعضی احادیث وارد شده که قرآن را بطور غنا خواندن
 جایز نیست حتی که تصریح نموده اند که اگر تالی قرآن قصداً بالحن موسیقیه ادا
 نماید آثم و بزه کاری میگردد و عمل و اعتقاد به دو حدیث متعارض و متناقض که دال بر برج
 و ذم غنا هستند غیر ممکن پس بنا بر توفیق بین الاحادیث تحقیق این معنی مقدم افتاد که
 غنا عموماً کیست و مذموم چیست تا میان تجوید قرات و ترجیح که در غیر کلام مجید
 مستعمل است فرق بین میسر آید بدین ضرورت نقل کلام صاحب مدارج النبوة که
 درین خصوص است اینجا واجب اقتاد و آن اینست اختلاف کرده اند علمای
 در مسئله تغنی بقرآن بعضی مطلقاً جایز دارند یعنی اگر چه لازم آید افراط در مد و اشباع
 حرکات و مانند آن و اگر چه بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلقاً منکرند و حق که مرکز دایره

نوع شاق در بیان فرق میان تغنی و سماع

نوع شاق در بیان فرق میان تغنی و سماع

انسان

انسان است آنست که تطریب و تغنی بر دو وجه است یک آنکه اقتضای کسب آنرا
طبیعت و ساحت کند بدان بکلف و تمرین و تعلیم بلکه چون گذاشته شود باطبعش
بیارو آن تطریب و تعلیم را و این جائز است اگر چه بیار و بر زیادت ترنمین و تحسین
چنانکه گفت ابو موسی رضی الله عنه اگر من میدانستم که تو میشنوی زیادت میگردم
ترنمین و تحسین را و کسیکه میجان میکند او را طرب و حنت و شوق مالک نمی شود نفس
خود را و صبر نمیتواند کرد از تطریب و تمرین و ترنمین صوت در قرات پس و می مطبوع است
نه فطری و کلف است نه متکلف و اینست مراد بصوت عرب و لحن عرب و این قسم
از تغنی است که میگردند آنرا اصحاب و می شنیدند آنرا و این تغنی محمود است که متاثر
میگردد بدان تالی و سامع و وجه ثانی آنکه بصناعتی از صنایع موسیقی باشد که نیست
در طبایع ساحت بدان و حاصل نمیشود مگر به کلف و تصنع و تمرین چنانکه آموخته میشود
با انواع الحان موسیقی بسیطه و مرکبه بر ایقاعات مخصوصه و اوزان مختصه که حاصل نمیشود
مگر بتعلم و کلف و اینست که مکرره داشتند آنرا سلف و انکار کردند قرات باین وجه
و هر کسیکه علم است او را باحوال سلف میدانند قطعا که ایشان مبر اند از الحان موسیقی
که کلف کرده شود بآن بر ایقاعات و حرکات موزونه معدوده و معدوده و ایشان
پرهیزگار تر اند که بخوانند قرآن را باین طریق و تجویز کنند آنرا بلکه میخوانند به تحزین
و تطریب و تحسین صوت و این امر سبب مرکوز در طبایع و نهی نکرده است از آن
شارع بلکه ارشاد کرده است بآن و خوانده است مردم را بدان و خبر داده است
از استماع حق سبحانه و تعالی آن و فرموده که نیست از ما هر که تغنی نه کند به قرآن
ذکر خدا و کله فی المواجهه اللدینه انتهى افاده ثالث در اینکه مشروعیست

و فاده ثالث در اینکه مشروعیست از قرآن حضرت را در آنکه میخوانند

سماع از زمان انبیاء سابقین تا عهد فاطم النبیین علیہ وعلیہم السلام اجمعین شده
 آمده است چنانچه اخبار بدان در کتب سلف و خلف مسطور است از اجله علمای حنفیه
 متقدمین مخدوم علی ابن عثمان الغزنوی در کشف المحجوب و از متاخرین شیخ عبد الحق
 دہلوی در مدارج النبوت انچه درین خصوص نوشته اند شش نمونه از خرد واری نقل
 کرده می آید تا ناواقفین را انتباهی فزاید صاحب کشف المحجوب در باب سی و سیم
 مینویسد بدانکه سماع را اندر طبایع حکما مختلف است همچنانکه ارادت اندر دلها مختلف
 است و ستم باشد که کسی آنرا بر یک حکم قطع کند و جمله مستمعان بر دو گروه اند یک معنی
 شنوند و دیگر آنکه صوت شنوند و اندرین هر دو اصل فواید است و آفات از انچه
 شنیدن اصوات غلیان آن معنی باشد که اندر مردم مرکب بود اگر حق بود و اگر
 باطل باطل کسی را که مایه طبع فساد بود انچه بشنود همه فساد باشد و چنانکه این معنی
 اندر حکایت داود علیہ السلام بیاید که چون حق تعالی او را خلیفه خود گردانید او را
 صوتی خوش داد و خلق او را میگردانید و کوهرها را رسایل دے گردانید تا حدیکه
 و خوش و طیور از کوه و دشت بسماع آواز وی میامدند و آب از رفتن بایستاد
 و مرغان از هوای افتادند و اندر آثار است که یک ماه آن خلق اندر صحرا
 هیچ نخوردی و اطفال نه گریستند و شیرخوارانند و هرگاه که خلق از اینجا بازگشتند
 بسیار مردم از لذت کلام و صوت و لحن و دے مرده بودند و تا حدیکه گویند که یک بار
 هفت صد گنیزک عذرا بشمار آمده بود که مرده بودند و دوازده هزار پسر نیز مرده بودند
 الی آخر الحکایت و تفصیل این حکایت شیخ عبد الحق علیہ الرحمۃ در مدارج النبوت
 آورده که چون میخواست داود علیہ السلام که تکلم کند بر نبی اسرائیل که بخواند و بگوید

برایشان گرسنه میشد تا هفت روز نمی خورد و نمی نوشید و نمی آید زنا را پسترا مرے کرد
 سلیمان را که نداد و میداد در کرانه ها و گوسفند و پشته ها و کوه ها و رود ها که داود می نشیند
 فلان روز تو کلمه میکند بعد از آن بیرون آورده می شد براس و سس منبر بسوی صخره
 پس می نشست بر آن و سلیمان استاده می بود بر سر و سس می آمدند انس و جن
 و طيور و وحش و بهرام و بیرون می آمدند ابکار و مخدرات که استماع میکردند ذکر را
 پس شروع میکرد داود در ثنا بر خدا بچند یکی سزاوارا نسبت و می خواند زیور را پس چندی
 طائفه از شنوندگان پس از آن شروع میکرد داود در نوحه کردن برگشته گاران پس میزدند
 طائفه از ایشان پس چون گرم میشد موت بخلق و سخت میگشت میگفت مرا و را
 سلیمان یابنی آمد سخت شد موت میان مردم و پاره پاره شدند شنوندگان
 بر روی می افتاد داود و بهوش میگشت و برداشته می شد بر سر و برده میشد
 بسوی خانه و ندا میکرد سلیمان در مردم که هر که اخویشی و دوستی بود یا مرده بچید او را
 و بیرون آر و پس می آوردند زنا را سر بر پا را می ایستادند بر شوهران و پسران و
 برادران خود بر می داشتند و می بردند بشهر و چون بهوش می آمد داود روز دوم رسید
 از سلیمان و میگفت چه کردند ای سلیمان عباد اسرائیل پس میگفت مرد یابنی آمد فلان
 و فلان و می شمرند آنها را پس دست بر سر میزد و نوحه میکرد داود و میگفت
 اما خشم میگیری تو خدا یا برداود که خرد همراه آنها بگردند از خون تو با شوق تو پس بود
 و اب داود چنان تا مجلس دیگر و اقامت کرد در نیخال تا آنکه خواست خدای عزوجل
 انتی و نیز در همین عجزه حسن صوت خداوند سبحانه امتنانا می فرماید وَلَقَدْ اٰیْتَنَّا دَاوُدَ
 مِثَاقًا کَیْ جِبَالٍ اَوْ لٰی مَعَهُ الطَّیْرُ و در تفسیر قوله سبحانه الَّذِیْنَ یَسْتَوْفُونَ

الْقَوْلُ قَبِيحٌ كُنْتُ أَحْسَنَ لَهَا وَتَجَنَّبْتُ فِي تَرْفِيسِهَا إِذَا اسْتَعْمَلْتُ مَا أَتَى لِي إِلَى الرَّسُولِ كَمَا لَمْ يَكُنْ
 تَقْبِضُ مِنَ الدَّامِرِ وَمَا عَمَّرَ قُلُوبَ الْمُتَّقِينَ مفسران تصریح نمودند که مراد سماع است سماع
 قرآن باشد یا ذکر از مواضع و حکم چنانچه شیخ شهاب الدین سهروردی قدس الله سره
 در حواش میگوید که این سماع است که متفق علیه است حقانیت او و مخالف نیست
 در آن دو کس از اهل ایمان و این سماع مستجاب حجت است از پروردگار که یکم انتهی
 پس معلوم شد که اباحت و مشروعیت سماع محل اختلاف نیست و نیست اختلاف
 مگر در تفنی و در صدر معنی لغوی و اصطلاحی غنا و تفنی گذشت و با اجتماع لغت و اصطلاح
 غنا از چهار صورت بیرون نیست یکی ترنم و تکلم شخصی بکلام موزون و لحن طرب
 افزون بر آن تنشیط خاطر خودش و دوم سرساییدن او بر آن سماع دیگر بدون
 آنکه آنرا پیشه گرداند یا نغمه بدان بمرساند سوم سرساییدن او بر آن شنوایان
 غیر بطریق کسب و حرفت و طمع و اخذ و اجرت چهارم شنیدن آواز خوش و
 کلام موزون و صدای طرب انگیز از انسان باشد یا از وحش و طیر خواہ از
 آلات غنا از هر جنس که باشد اگر چه از قول مدعی مذکور حرمت جمیع اقسام مسطورہ
 مفہوم دیگر در لیکن حکم شرعی هر یک قسم در باب دوم معلوم خواهد شد انشاء الله تعالی
 هر چند بسا امور متعلقه مبادی باقی اند که تاخیر آن از مقدمه موجب توحش در فهم
 بعضی احادیث و روایات که در دلائل اباحت منقول میگردد خواهد شد مگر از آنجا که تقدیر
 طول می کشید و اصل مقصد که بیان اباحت سماع است بپدید میگردد و بعد از آن چنان
 امور را در تمهید استدلالی که بر ابطال تحریم در باب سوم می آید ذکر کرده خواهد شد
 بحواله بسمانه باب اول در اباحت سماع و آن شتم است بر دو فصل

بالصحة اقسام غنا بنوعان استخوان گوی و تفنی که آنرا پیشه گرداند

فصل اول در احادیث ثبته سماع آنحضرت صلی الله علیه وسلم و سماع صحابه کرام بحضور و می
 علیه السلام اگر چه احادیث درین باب بطریق مختلفه بسیار مروی اند لیکن ما اکتفا
 میکنیم در اینجا بذكر احادیث صحیحیه که در کتب صحاح یافته می شود و آن دو از ده حدیث
 اند بنا بر شمول فہم خاص و عام مع ترجمہ ذکر کرده می آید **الاول** عن انس بن مالک
 رضی اللہ عنہ ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم مر بعض اذ فة المدينة مروی است
 از انس بن مالک رنہ کہ بدرستی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم بگذشت بسوی بعضی
 کوچہ های مدینہ فاذا هو شجاع و یضرب بن بد فہن پس ناگاہ رسید بدختران کہ می زدند
 و فریاد می کردند و یقولن و سر و میگردند و میگفتند نحن جوار من بنی النجار یا لجدنا محمد
 من بنی النجار یا لجدنا محمد من بنی النجار یا لجدنا محمد من بنی النجار یا لجدنا محمد
 بن ہاشم جد آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ان قبیلہ بوداے خوشحال محمد را صلی اللہ
 علیہ وسلم از جہت ہمسایہ فقال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اللہ یعلم انی احببک پس
 گفت نبی صلعم کہ خداے تعالیٰ خوب میداند کہ من دوست میدارم شمارا انجہ
 ابن ماجہ آورد این حدیث را ابن ماجہ قزوینی کہ محدث است معروف از ثقات محدثین این
 حدیث بر غنار باد و علی الاطلاق بلا تخصیص تقریب عید و سرور و غیرہ و مالک صحیح دارد
الثانی عن الربیع بنت معوذ بن عفراء قالت جاء النبی صلی اللہ علیہ وسلم فدخل
 حین بنی علی مرویست از ربیع دختر معوذ بن عفراء کہ از انصار بود گفت کہ آمد پیغمبر
 صلی اللہ علیہ وسلم پس در آمد و قتیکہ بنا بر من واقع شد یعنی بعد از شب زفاف مجلس علی
 فراشی مجلسی معی پس بنشست بر بستر من مانند نشستن تو بقرب من فجعلت
 جویریات لئلا تضرب بالدف پس دخترگان کہ از قوم ما بودند و دزدان شروع کردند

کتاب فضائل از باب احادیث و احادیث
 سماع پیغمبر و صحابه و تابعین

حدیث شدہ از انس بن مالک رضی اللہ عنہ
 و انس بن مالک رضی اللہ عنہ و انس بن مالک رضی اللہ عنہ

بسم اللہ

دیدن من قتل من ابائی یوم بدر و زنده بر میگرددند کسان را که کشته شده بودند از پدران ما روز
بدر و در آن نند بر اشعار رجز بودند که بدان تشبیه میگردد بر قتل اذ قالت احداهن
چون گفت یکی از ایشان و فبنابنی یعلمهانی غدا و در میان ما پیغمبر است که میداند چیز را
که فردا باشد فقال علیه السلام دعی هذا و قولی الذی کنتم تقولین بکذا این سخن را و بگوئی
آنچه میگفتی قبل یعنی بسماع که بدان می پرداختی شغول باش و این مضمون که مناسب
حال پیغمبران نیست از آن احتراز نمائی چو دعای علم غیب خاصه خدا است
و حدیث مسطور نیز صریحا دلالت بر علت غنا میکند اخرجہ البخاری فی کتاب النکاح

الثالث عن عائشة رضی الله عنها انها رقت امرأة الى رجل من الانصار فقال النبي
صلی الله علیه وسلم یا عائشة ما کان معکم لهوفان الا انصار تعجبهم الله و مرویت
از عائشه صدیقہ رضی که بعروس فرستاد زن را بسوی مردی از انصار
پس فرمود رسول صلی الله علیه وسلم ای عائشه بنود باشا کیسه باشد باو ای
زیر که انصار را خوش می آید قسم گویم که عبارت از غنا است ازین حدیث معلوم می شود
که اطلاق لهو بر غنا و حلال صحیح است **الرابع** عن ابن عباس قال انکحت

عائشه ذات قرابة لها من الانصار فجاء رسول الله صلی الله علیه وسلم فقال
اهدیتما الفتاه قالوا نعم نکاح کرده داد عائشه زن را از اهل قرابت خود که از
انصار بود پس پیغمبر صلی الله علیه وسلم پس فرمود فرستادید آن دو شیزه را
یعنی بخانه زوج مردمان گفتند آری قال ارسلتم معهما من یمنی قالت لا فرمود
فرستادید با او کسی را که تعنی کند عائشه گفت که نه قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
ان الانصار قوم فیه غزل فلو بغنتم معهما من یقول یتینا کم ایتنا کم فینا و حیاهم

حدیث در آنکه نام فرستاد است و او بر غنا دلالت می کند و حدیث معتبر است و حدیث معتبر است و حدیث معتبر است

فرمود پیغمبر صلی الله علیه و سلم بدرستی که انصار قومی اند که در ایشان غزل بسیار است
یعنی رغبت با شعار مطرب بسیار میدارند پس کاش میفرستادید صاحب آن عروس شخصی را
که میگفت و او را میکرد این مضمون که بطریق تنبیت و مبارکبادی گفته می شود که مدیم
بشما که مدیم پس زنده دارد ما را خدا تعالی و زنده دارد شما را انچه ابن ماجه فی کتاب
النکاح الخامس عن عائشه رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه و سلم
قال ما فعلت فلانة بیتمه کانت عند هارم و لیست از عائشه صدیقه و بدرستی که
پیغمبر صلی الله علیه و سلم فرمود چه حال فلان زن شد که بیتمه بود نزد عائشه و پرورش می یافت
فقال اهدیناها لی زوجها عائشه گفت که عروس ساخته فرستادم او را بطرف زوج
او قال ففلا یبتنم معهما بحاراة تضرب بالذان و تقنی فرمود پس چرا نه فرستادید صاحب
آن و قتر می که میزد و ن را می سرانید قالت عائشه ما ذا القول قال تقول ایتناکم
ایتناکم الحدیث عائشه گفت که چه میگفت یعنی آن سراننده فرمود که میگفت ایتناکم ایتناکم
یعنی آن کلمات تنبیت که تفسیرش بالا گذشت انچه الحافظ نقی الدین محمد بن الشیخ
العالم محمد الدین علی بن وهب القشیری فی کتابه اقتباس السوایح بسنده
و این حدیث متعارف اللفظ و المعنی با حدیث سابقه است مکامر السادس
یا عائشه العرقین هذه فقالت لا یا بنی الله قال هذه قینه بنی فکان تعجین ان تعینا
فغفرتها انی عائشه ایامی شناسی این زن را پس گفت عائشه نه امی پیغمبر خدا فرمود
این مغنیه فلان قوم است دوست میداری که بسر اید بر اے تو پس سرانید بر او
او فقال النبی صلی الله علیه و سلم قد نفخ الشیطان من فمها پس فرمود پیغمبر خدا
صلی الله علیه و سلم که دم کرد شیطان در سوراخهای بنی او و مرا دراز نفخ شیطان در سوراخهای

حدیث متعارف اللفظ و المعنی با حدیث سابقه است مکامر السادس

حدیث متعارف اللفظ و المعنی با حدیث سابقه است مکامر السادس

اکتایہ از تکبر و اعجاب نفس و نیست کہ آن زن بوقت سر آمدن خود در حالت کمال
 اطرب و غلبہ سرور راہ تکبر و اعجاب نفس کہ از عمل شیطان است سلوک نمود و ظاہر ہست
 کہ این حالت اگر در حالت قرآن خواندن و ذکر و نتیجہ کردن عارض شود ہم منحوس ہست
 و در حدیث آمدہ است اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم من نفی و نفی و نفی و ہمزمہ و تفسیر
 نفی تکبر آمدہ است از امیر المومنین فاروق اعظم رضی اللہ عنہ ذکرہ البخاری و اگر انجملہ
 اخیر دلالت بر حرمت غنا کند منافی صدر حدیث خواہد شد کہ مفید صحت است فتنبہ
 ولا تکن من الغافلین رواہ النسائی الساجع عن بن یزید بن الحصب الاسلمی
 رضی اللہ عنہ قال ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما رجع من بعض مغازیہ
 جائتہ جاریۃ سوداء فقالت یا رسول اللہ انی کنت نذرت ان رد اللہ سالما
 ان اضرب بین یدیک بالدفن واقفی از بریدہ بن الحصب اسلمی رضی اللہ عنہ روایت آمدہ
 کہ بدرستی کہ پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم ہر گاہ مراجعت فرمود از بعض مغازی خود
 آمدش کثیر کے سیاہ فام پس گفت لے پیغمبر خدا بدرستی کہ من نذر کردہ بودم کہ اگر باز
 گردانند ترا خداوند درست دین زخم رو بروی تو و تغنی کنم فقال لہا ان کنت نذرت
 فاضربینی والا فلا پس گفت اورا اگر نذر کردہ پس بزنی و زنہ من چہا کہ حاجت بان
 نیست و این اشارہ بعدم رغبت آنوقت است و تو ہم این معنی کہ لفظ والا فلا
 دلالت میکند بر آنکہ غنا برائے ایفاء نذر درست بود و سوای آن جایز نباشد
 باطل است زیرا کہ حکم بایفاء نذر دلیل است بر اباحت مطلقہ چہ اگر غنا حرام
 بودی پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم برائے ایفاء نذر بدان امر نکردی بل بنا بر کفارہ نذر ارشاد
 فرمودی چہا کہ کفارہ یمین و نذر حرام منصوص منصوص قرآنی است حکمی برخلاف آن

حدیث صحیح بخاری ج ۱۰ ص ۱۰۰
 حدیث صحیح مسلم ج ۱ ص ۱۰۰
 حدیث صحیح ابوداؤد ج ۱ ص ۱۰۰
 حدیث صحیح ترمذی ج ۱ ص ۱۰۰
 حدیث صحیح ابن ماجہ ج ۱ ص ۱۰۰

از پیغمبر صلعم مکانه داشت در نیکام شیخ عبدالحق رح در ترجمه مشکوه مینویسد بدانکه علماء
 را در دین زدن اختلاف است بعضی مباح داشته اند مطلقاً و بعضی مکروه گفته اند مطلقاً
 و بعضی مباح داشته اند در عرایس و عیاد و مانند آن از سرورهای شروع و ضرب
 صحیح مختار همین است و بعضی در آنچه جلجل دارد و ندارد فرقی ننهادند و گفته اند
 که اول مکروه است به اتفاق و این حدیث دلیل بر اباحه ضرب دین است زیرا که
 آنحضرت صلی الله علیه و سلم امر کرده بودند آن دین بنزد واجب است
 و مقرر شده است که نذر نمی باشد مگر بخبری که از جنس طاعت و قربت است و این
 مذموب جمهور آنکه است و نذر و تنفییه کافی است بودن آن مباح و نذر نزد آیات
 مباح است و اما نذر بمحضیت جایز نیست باتفاق پس دلالت کرد حدیث بر اباحه
 ضرب دین بلکه بر بودن او مستحب و در ما نحن فیه همچنین است زیرا که سرور و مقدم شریف
 رسول خدا صلی الله علیه و سلم و سلامت و سی قربت و عبادت است و دلالت کرد
 بر آنکه سماع اصوات النساء بنما مباح است اگر خالی باشد از فتنه کذا قالوا
 آنحضرت صلعم تعرض نکردند که تنفی و همین فرمود که اگر نذر کرده بزین دین یا بجهت آنکه
 تنفی در ذکر تابع دین بود چون حکم دین ذکر کرد حکم دین نیز معلوم باشد یا بجهت آنکه
 تنفی مباح است شبهه که هست در دین است اگر او را نذر کرده بکن فافهم فحطت
 تضرب فداخل ابوبکر رضی الله عنه و هی تضرب ثم دخل علی رضی الله عنه
 و هی تضرب ثم دخل عثمان رضی الله عنه و هی تضرب پس شروع کرد دین زدن
 پس در آمد ابوبکر رضی الله عنه در حالیکه میزد دین پسر در آمد علی رضی الله عنه در حالیکه
 ضرب دین میکرد پسر در آمد عثمان رضی الله عنه در آن حال که میزد دین را

ثم دخل عمر رضي الله عنه در حالت دق و زدنش فالقت الدف تحت استهها و قعدت
 پس بپانداخت دق زیر مقعد خود و بنشست بر آن فقال رسول الله صلى الله عليه
 و سلم ان الشيطان ليخاف منك يا عمر پس فرمود رسول خدا صلی الله علیه و سلم بدینیکه
 شیطان هر آنکه میترسد از تو اسے عمرانی گنت جالسادهی تضرب فدخل البوب كسر
 و هی تضرب ثم دخل علی و هی تضرب ثم دخل عثمان و هی تضرب فلما دخلت
 انت یا عمر لقت الدف رواه الترمذی و قال هذا حديث حسن صحيح غریب
 ترجمه زیرا که من نشسته بودم و آن دق میزد پس داخل شد ابو بکر سپس علی سپس عثمان
 و آن بدستور دق میدوهرگاه داخل شدی تو ای عمر انداخت دق را و آیت کرده است
 آنرا ترمذی و گفته که این حدیث حسن و صحیح و غریب است نقل کرده است این حدیث را
 صاحب مشکوٰه در مناقب حضرت عمر رضی عنہ و غریب است نقل کرده است این حدیث را
 یحییٰ بنک یا عمر و همچنین از فقه ان الشيطان لیفر من ظل عمر که حدیث دیگر آمده
 بعضی مردم را خجالت می شود بسبب وجه یک آنکه در تشبیه مغینه بشیطان منطه محرمه
 غنا میگردد و دوم آنکه عجب است که شیطان از پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم خائف
 گذشته و از عمر رضی الله عنه خوفناک شد سوم آنکه درین منقبت افضلیت حضرت عمر
 بر نبی صلی الله علیه و سلم لازم میآید و آن خلاف اجماع امت است جواب خلیان
 مذکور آنست که جناب رسالت مآب صلی الله علیه و سلم در ضمن تدریج حضرت عمر رضی
 عنہ و هر اس جاریه را بخوف شیطان از جناب فاروق رضی تشبیه داده است
 و این لفظ بر معصیت بودن غنا دلالت نمیکند چه ضرور نیست که هر عمل شیطانی معصیه
 باشد زیرا که بعضی افعال انبیاء علیهم السلام اطلاق عمل شیطانی در قرآن مجید آمده است

جواب شبهات که مکررین را بر لفظ ان الشيطان لیخاف منك یا عمر رواه

چنانچه آنکه کریمه فوسوس لهما الشیطان وکذا واما السانیة الا الشیطان ویمین فوکره
 موسی فقطض علیه قال هذا من عمل الشیطان ظاهر است و غیر ممکن که افعال انبیاء
 معصومین معصیت باشد پس معلوم شد که هر عمل شیطانی معصیت نیست اگر بی هریت
 البته عمل شیطانی است و هرگاه غنا بادف عمل شیطانی از قسم مباحات شد محذوری
 لازم نیامد و اگر کسی گوید که معصیت نبودن غنا سبب ایمنی و جبارت مغنیه بود
 باعث مخافت او گویم که سبب خوف و اندیشه مغنیه چند امور میتواند شد یکی اینکه
 ورا بتدای اسلام هنگام تحریم خمر از معارف و ملاهی و غیره و تذکرات خمر مطلقا مانع
 شده بود حتی که از استعمال ظروف خمر نیز و جناب عمده در اجراء حکم تحریم ایتام
 بسیار میفرمودند اگر چه بعد از نسخ شدن حرمت خمر در ذین مسلمان رفیع مانعت آوایی
 و غیره مسکرات خمر از شارع گردیده بود مگر جاریه حبشیه بر عم خود و رفیع مانع
 ممنوعه پیدا شده باندیشه سیاست سابقه از جناب عمر رضی مخفی کرده باشد دوم آنکه میتواند
 که جاریه مذکوره گمان برده باشد که ایفا نذر بحیرت غنی بعمل آمد زباده صرف اوقات
 در آن شاید خلافت مرضی حضرت عمر باشد لهذا از آمدن شان ساکت گردید سوم آنکه
 جناب عمر رضی که منصب احتساب میداشتند و اشدا هم فی امر الله مشهور بودند
 بعضی مردم در امور مباحه نیز بجنور شان مرعوب میشدند پس رعب و اندیشه از جاریه
 مذکوره چه تعجب است اما عدم مخافت جاریه مذکوره از بنی کریم و هر سه خلفای کرام
 علیه و علیهم السلام و مخافت او از خلیفه ثانی رضی الله عنه موجب تفضیل می برد دیگری
 نمیتواند شد زیرا که مخافتی که عامه را از محاسب دوزیر میر ترک میباشند از پادشاه
 رحیم و صاحب خلق عظیم نمیباشد و مجبول طبع بنی آدم است که از شخصی که آثار جلال

در ضبط و در بط بسیار بوقوع می آید و بیشتر اوقات مواخذه شدید در امور و سیاستی
از آن شخص می بینید زیاد تر از آن مرغوب میشوند و از بطش و ستم این نمیدانند بجلالت
شخصی که ظهور و غلبه صفت جمال در وی زیاد تر معاینه میکند چنانچه حضرت موسی علیه السلام که نسبت به پادشاه
جلال بیشتر داشت و اگر بچشم شیطان صفت از آن مفضول نه از فاضل نظیرش از آن است
که در حدیث صحاح وارد شده که وقتی که مؤذن کلمات اذان ادا میکند شیطان شرط کرده
میگیرد و در آستانه نماز هر و سوسه و خطره که باشد در ایفای آن دروغ نمی کند و در
قطع صلوٰه قصوری نمیسازد و ازین لازم نیاید که اذان افضل شود از نماز بلکه است
که صحابه کرام از حضرت عمر رضی الله عنه بسبب جلالت و شدت ایشان در اسلام بسیار ملاحظه
میکردند و بعضی امور که مباحه میشدند از عمل آن باز میماندند و نظیر تمام این قصه حدیثی
است که صاحب مشکوٰه در مناقب حضرت عمر رضی الله عنه آورده است
عن سعد ابن ابی وقاص مرویست از سعد ابن ابی وقاص رضی الله عنه قال استاذن
عمر بن الخطاب علی رسول الله صلی الله علیه وسلم و عنده نسوة من قریش یحکمونه
و یتکلمن به عالیة اصواتهن گفت راوی طلب اذن کرد و عمر بن الخطاب رضی الله عنه
بر رسول خدا صلعم در حالیکه نزد آنحضرت زنان قریش بودند کلام میکردند از آنحضرت
چیزی طلب میداشتند در آن افزونی میخواستند و در آنحال بلند میکردند او از خود را
یعنی بخضرومی صلی الله علیه وسلم بجا میآورد و از آنجا که گفتگو میکردند فلما استاذن عمر قریب
فبادرن الحجاب پس هرگاه طلب اذن کرد و عمر رضی الله عنه برخاستند آن زنان
و قصد حجاب کردند و داخل عمر و رسول الله صلی الله علیه وسلم میضد پس داخل شد
عمر و در آنحال آنحضرت بتبسم بودند فقال اضحک الله سنک یا رسول الله

پس گفت عمر رضی خداوندان دارد خداوندان ترا یا رسول الله فقال رسول الله عجبت من
 ضوایح الایمان کما عندی فلهذا سمعت صوتک ابتداءً لاجاب پس فرمود رسول خدا ص
 تعجب کردم از این زنان که بودند نزد من یعنی بے حجاب و بے خطر پس هرگاه شنیدند آواز
 تو گریختند از حجاب اندرون خانه قال عمر پس فرمود عمر رضی آن زنان را بعد اوقات انفسهم
 نهیبی و لا تقبلن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ای دشمنان جانها بے خود آیا میسرید
 از من و نیت رسید از رسول خدا صلی الله علیه وسلم فقلن انت افظد و اغلظ پس گفتند
 که تو درشت مزاج و سخت طبع هستی یعنی در مواخذہ امور که از راه نئے ادبی دران
 اجمال رو و فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ایها ابن الخطاب والذی نفسی
 بیده ما لقیات الشیطان سالکاً الا سددت فجا غیر فیکت بیفزاد سخن ای پسر خطاب
 قسم کیسه که جان من بدست اوست و انخورد بتو شیطان رونده راهی گرفت راهی
 که غیر راه تست یعنی از راه تو دور و ور شده میگردد و تو از دخل و تصرف شیطان ایمنی
 و این پس منتبت حضرت عمر است و نه و شک نیست که حصول این خوارق داخل
 در معجزه جناب نبوت است که یک از اتباع و سبایین مرتبه رسد و علی تقدیر التسلیم
 اگر فضل جبرے خلیفه ثانی بر خلفائے دیگر علی بنیاد علیهم السلام لازم آید مخالف
 عقیده اهل سنت خواهد افتاد چه مراد از افضلیت نزد آنها فضل کلی یعنی استحقاق
 اکثریت ثواب است پس رفع شد هر سه وجوه ظنیان مذکور فافهم ولا تکن من
 المتعبدین الشاک قال عائشه رضی الله عنها دخل علی ابوبکر رضی الله عنه
 و عندی بجاریتان من جوادى الانصار کفت عائشه رضی در آمد بر من ابوبکر رضی و نزد
 من دو دختر بود از دختران انصار فقلن ما تقاولت به الانصار یوم مبعات

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما و ابوبکر رضی الله عنه و عائشه رضی الله عنها و انصار

می سرانیدند آنچه که گفتگو کرده بودند بآن انصار روز بعات و آن نام موضع است
 بیرون مدینه که قبل از بعثت در آن جنگ عظیم مابین اوس و خزرج که از بطون انصار اند
 واقع شده بود و آن اشعار از قبیل رجز بودند و ایستاهفتین و نبودند و نمیدانستند که عادت
 و پیشه ایشان غنا باشد بلکه بطریق اظهار سرور و فرح در ایام عید می سرانیدند
 قال ابو بکر رضی الله عنه فرما میں الشیطان فی بیت رسول الله صلی الله علیه وسلم
 گفت ابو بکر رضایا فرمایم با شیطان در خانه پیغمبر صلعم و از فرمایم در آنوقت و آن بود
 چنانچه در روایت دیگر آمده است و اطلاق فرمایم شیطان بجهت آن است که
 شیطان از امثال این چیزها خوشوقت میشود و آله اغوا و خود میداند هرگاه که در مجلس
 شراب و غیره محرمات نواخته میشود فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا ابا بکر
 ان لكل قوم عیداً و هذا عیدنا پیش فرمود رسول صلعم ای ابو بکر بد رستیکه برای
 هر قوم عید است و این عید ما است یعنی گروه مسلمین اخراج از بنی نضیر و فی روایة
 له دخل علی رسول الله صلی الله علیه و عندی جاریتان ثقیان لثناع بعات فاضطجع
 النبی صلی الله علیه و آله و سلم و در روایتی از بخاری باین الفاظ آمده است که
 در آمد بر من رسول خدا صلی الله علیه و سلم و نزد من دو دختر بودند که می سرانیدند پس رو
 بعات پس برپا شدند پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم بر بستر و بگردانید رو و خود را
 و این بجهت آن باشد که آن دو دختر مرا هتفه بودند و از دیدنش خود را مجتنب ساخت
 و رو و مبارک خود را از آن سوی بگردانید تا مباد ابرایشان نظر افتد چه آن نامحرم
 بودند نظر بر ایشان عدا و انداختن حرام است و ازین مستفاد شد که زنی که پس پرده
 سر و کند سر و د آن مباح است فدخل علی ابو بکر و التفت لهما و قال فرما داد الشیطان

عند رسول الله صلى الله عليه وسلم ودر آمد بر من ابو بکر رضی پس زجر فرمود مرا و توبیخ کرد و گفت مژمار شیطان نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم و می رضی الله عنه معلوم کرد که آنحضرت در خواب یا شنید که منافقت نمیکند یا ازین چیز یا غافل شده رجوع بعالم غیب یا امور بواطن فرموده باشند فاقبل رسول الله صلى الله عليه وسلم وقال دعهم اليس متوجع شد رسول خدا صلعم و فرمود بگذر ایشان را یعنی از زجر و منافقت مخفی نماند که از ظاهر این مقال شرفیه مستفاد شده که آنحضرت از زدن دهن و سر آیدن آن جواریها غافل نبودند و لهذا مقصودی جواب شده لب تخصیص کشادند چنانچه از تحریرات سابق روشن گشت فلما غفل غمزه صاف جفا پس هرگاه التفات کرد ابو بکر یا پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم با مورد دیگر فرمودم آنجاری را پس بیرون رفتند و این برآی آن بود که طلب سرور و توفیق و خوار هم جدی دار چون بآن حد برسد می باید که از آن فارغ البال شده با مورد همه مطلوبه خود عنان غریمت منخطف سازد و درین غمز و جوی دیگر هم می تواند شد که هر چند اشتغال باین چیز یا از شایع باباحت رسیده اما عاقلانه مدیقه را پاس ادب نبی و صدیق اکبر منظور داشتن هم از آن مطلوب تر بود یا آنحضرت با صدیق اکبر در بعضی مصالح و بنیه استشاره میفرموده باشند و این سرود و نغمه با هم بز دهن محل آن میشد چنانچه در وقت نماز و تلاوت قرآن اشتغال باین چیز یا نباید و کان یوم عید یلعب فیه السودان بالدرق و الحراب و بود روز عید که بازی میکردند در آن روز شبشیاں بهر بازی خور دالدرق جمع و رقه بفتحتین سپری که از چرم ساخته شود و حراب علی ذره فعال بالکسز جمع حربه بالفتح نیزه خورد فاما سالت رسول الله صلى الله عليه وسلم و اما قال لی تشبهین تنظرین فقلت نعم پس میگوید عاقلانه رضی الله عنها پس این سوال کردم

۱۸۸۱ء میں شہر میں کئی نیاں عمارتیں بنوائیں اور ان کے نام بھی رکھے۔ ان میں سے ایک کا نام "پارک" رکھا گیا۔

من از رسول خدا صلی الله علیه و سلم و یا خود فرمود مرا که خواهی که بهیمنی یعنی لعب سودا را
 و آن لعب بطریق مشق برای کارپردازی جهاد بود پس عرض کردم که آرسی فاقا منی
 و راعه و خدی علی خده پس استاد ده کردم پس خود و رخصاره من بر رخصاره آنجناب
 بود و این واقعه قبل از تجدید حجاب بود و قال دونک میانی ارفده و فرمود که شروع
 کنید ای جشیان یعنی لعب خود را حتی اذا مللت قال حسبک قلت نعم قال فاذهب
 تا آنکه ملول شدم یعنی از طول قیام و تا دیر معاشه کردن این لعب فرمود آیا بسند است
 ترا یعنی بر همین قدر اکتفا کردی و زیادت بر آن نکردی گفتم آرسی فرمود که برو یعنی
 اندرون خانه بآید آنست که درین حدیث دلالت بر چند چیز است اولاً غنا و ضرب
 و ثانیاً در اوقات سرور و مباح است ثانیاً لعب که بطریق مشق برای جهاد و غیره باشد و در
 است ثانیاً معاشه آن لعب نمودن و استماع آن کردن تا سیری طبع جایز است
 التاسع عن محمد بن حاطب النخعی مرویست از محمد بن حاطب که صحابی است از قوم
 نجی جمع بالضم علی وزن زفر قبیلہ است از عرب عن رسول الله صلی الله علیه و سلم
 که وی نقل میکند از رسول خدا صلی الله علیه و سلم فضل ما بین الحلال و الحرام الدف
 فالصوت فی النکاح فرق است در میان حلال که نکاح است و حرام که زنا است
 و نون و آواز خوش در وقت نکاح یعنی سرسیدن و نغمه کردن مقصود شکر آنست
 که در نکاح اعلان شرط است و آن دو قسم است یکے برای حاضرین و آن بسبب
 شهره حاصل میشود و دیگر برای غائبین و آن از برای دف و سرسیدن بهم میرسد
 و هر چند که این اعلان بامری دیگر تمام میشود لیکن چون مالوف و معتاد آن قوم شرع بود
 لهذا بر آن اکتفا فرموده و حاجت بزرگتر چیز برای دیگر نشد رواه الترمذی روایت کرده است

این حدیث در فضیله نکاح صحابی و در غنا و در نغمه است

این حدیث را ترمذی رحمه الله علیه العاشر عن عائشه رضی الله عنها قالت قال رسول الله ﷺ
 علیه وسلم اعلنوا النكاح واجعلوه في المساجد واضربوا عليه بالدقوف وفي رواية
 بالغربال ای الدقوف مرویست از عایشه رضی الله عنها که فرمود رسول خدا ﷺ علیه وسلم
 آشکارا کنید نکاح را و بگردانید آنرا در مسجد ها که محل نزول رحمت الهی است و در نکاح
 این معنی مطلوب میشود چون نکاح بنا بر اتمثال حکم خدا و احیای سنت سنیه خیر الانام
 ملحق بعبادت شده لهذا ایقاع آن در مسجد ها که جای گاه عبادت است مناسب شد
 و بر نذیر بران و فوقها یعنی اعلان نکاح باین چیزها چون مالون و مقدار انضا ر شده بود
 بنا بر آن امر با اشتغال آن در وقت نکاح فرموده تا به تنشیط خواطر و تفریح طبایع حضار
 مجلس از نیکار خیر فراغت نمایند و این امر برای اباحت است و بعضی با استحباب
 و سنیه رفته اند و جمهور علمای متفقین در مشروعیت آن بوقت نکاح اختلاف ندارند
 و هم برین قیاس در سایر اوقات سر و نیز الحادی عشر عن عامر بن سعد
 قال دخلت علی قمرطبة بن کعب و ابی مسعود الانصاری فی عرس و اذا جوارقنتین
 فقلت ای صاحبی رسول الله صلعم و اهل بدار فیل هذا عندکم فقال اجلسوا ان شئتم
 فاستقم معنا وان شئتم فاذهب فانه قد رخص لنا فی اللهی عند العرس رواه النسائی
 کذا فی المشکوۃ مرویست از عامر ابن سعد گفت عامر داخل شدم بر قمرطبه بن کعب
 و ابی مسعود انصاری که هر دو صحابی بودند در شادی و در آنجا دختران غنا میگردیدند
 پس گفتم آنها را که ای یاران رسول خدا ﷺ علیه وسلم و اهل بدر کرده می شود غنا
 بجنود شما پس گفتند هر دو صحابی اگر میخواهی بنشین بشنو همراه ما و اگر نمیخواهی پس برو
 و بدرستی که تحقیق رخصت داده شده است برای او و نزد شادی روایت کرده است

حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است
 حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است و در حدیث صحیح است

از آنسانی این حدیث دلالت دارد بر اینکه بعد از زمان آنحضرت صلعم صحابه پیرا باحت غنادر
 وقت سرور استمرار و استقرار داشتند و نیز مویدا بمعنی است که هر کس حرام نیست بلکه
 اطلاق لمو بر فعل مباح نیز می آید فافهم ولا تغفل **الثانی عشر** روی الحافظ محمد
 ابن طاهر فی کتاب صفوة التصوف بسنده الی عبد الله بن ابی ملیکه ان عایشه حدثت
 انک انت عند النبی صلی الله علیه وسلم امرأة تغف فاستاذن عمر بن الخطاب رضی الله عنه فالتقت
 الدف و قامت فدخل عمر والنبی صلی الله علیه وسلم یضحک فقال بالی انت وامی ما
 اضحکک یا رسول الله فذکر له الخبر فقال لا یبح حتی اسمع مما کان یسمع رسول الله
 صلی الله علیه وسلم فسمعوا و احمق ابن طاهر به علی الجواز وقال لول من روا تربکار
 ابن عبد الله لحکمت بصحته و الحقته بما فی الصحیحین لکن بکار متکلم فیه
 انتهى کلامه قال الشیخ الامام العالم العامل المحقق کمال الدین ابی الفضل جعفر ابن
 ثعلب الا و فی الشافعی رحمه الله علیه فی الامتاع بعد ذکر حدیث المذكور و الکلام
 فی بکار غیر قاصح فیه و قد ذکره ابن حبان فی کتاب الثقات و قال ابن الجوزی لا نقل
 قد خافیه و رواه الخطیب من رواية عبد الرزاق عن بکار و جعل الضعف فیه
 برأوی اخرا لیس فی طریق ابن طاهر قد واه الحافظ العالم الثقة محمد بن اسحق
 الفاکهی فی تاریخ مکه من غیر طریق الخطیب و من غیر طریق ابن طاهر فقال
 حدثننا ابو یحیی عن ابی میسرة ثنا محمد ابن حجر ثنا عبد الجبار ابن الورد سمعت ابن
 ابی ملیکه بقول قالت عائشة الی اخر الحدیث ففی هذا الطریق عبد الجبار ابن الورد
 بدل بکار ثقتا انتهى ترجمه حدیث این است که روایت میکند حافظ محمد ابن طاهر
 در کتاب خود که صفوة التصوف است باسناد خود و من که سلسلست تا عبد الله ابن ابی ملیکه

حدیث صلعم صحابه پیرا باحت غنادر
 حدیث صلعم صحابه پیرا باحت غنادر
 حدیث صلعم صحابه پیرا باحت غنادر

گفت عبدالله که بدرستی که عائشه رضی الله عنه حدیث کرده است اورا که تحقیق بود زنی
 نزد رسول خدا صلی الله علیه وسلم که تفتی میکرد پس طلب اذن کرد و عمر بن خطاب
 رضی الله عنه پس با نذاحت مغنیه مذکوره و او بر خاست پس داخل شد عمر
 ابن خطاب رضی الله عنه در آن حال که بنی صلی الله علیه وسلم ضحاک میکرد پس گفت
 عمر بن خطاب قربانت شود پدر و مادر من یا رسول الله چه چیز بخنده آورد و ترا پس ذکر
 کرد آنحضرت صلی الله علیه وسلم صورت حال را پس گفت عمر رضی الله عنه خواهی فهمی
 تا که بشنوم از آن قسم که شنیده است رسول خدا صلی الله علیه وسلم پس شنید
 همچنان فقط و احتیاج کرده است ابن طاہر باین حدیث بر جو از غنا با و ن گفت
 که اگر در راویان آن بکار ابن عبدالله نبود می هر آینه حکم میکردم بعمت حدیث مذکور
 و لاحق میکردم آنرا با حدیثی که در صحیح بخاری و صحیح مسلم اند لیکن کلام کرده شده است
 در بکار یعنی در بودن او موافق شرایط مترمه صحیحین گفتگو است لیکن صاحب السماع
 منظم کلام مذکور رفع نموده میگوید که کلام در بکار غیر قاضی است در و سه شبه وجه
 اینکه آنکه ابن حبان او را در کتاب خود منجمه ثقات ذکر کرده دوم اینکه ابن جوزی نیز گفته
 که نمیدانم قدحی در بکار سوم اینکه خطیب همین حدیث را بر وایت عبدالرزاق از بکار
 نقل کرده و ضعف را در حدیث بجهت راوی دیگر گفته که او نیست در طریق ابن طاہر
 پس بکار نزد خطیب هم از ثقات ثابت شد و قطع نظر از ثقات بکار فاکسی در تاریخ مذکور
 با سند صحیح همین حدیث را از عبدالجبار الورد بدل بکار روایت کرده و عبدالجبار ثقة است
 بالاتفاق پس در صحت حدیث و وثوق اسنادش اشتباهی باقی نماند مخفی میاید که
 این حدیث برهان قاطع است مراد ما منکرین را و مبطل است حیلہ متعصبین را

کہ مخصوص میگردد ابتدا باحت سماع غنا یا امام اعیاد و تقریبات سرور مباحہ و اندیشہ و
گریز منفیہ را از حضرت عمر رضی اللہ عنہ دلیل حرمت می بینارند و جبہ بطمان جیل مذکورہ
اینکہ ازین حدیث و از حدیث ہفتم کہ از ترمذی نقل کردہ شد ثابت گردید کہ حضرت عمر
رضی اللہ عنہ باین اصرار بحضور النبی صلی اللہ علیہ وسلم سماع غنا باذن کہ بقول صدیق اکبر
رضی اللہ عنہ در حدیث ثامن معبر بنبر امیر الشیطان بود کردند و در آنوقت، هیچک تقریب از
اعیاد و ولیمہ و ختان وغیرہ مشروطہ فقہا نبود پس اگر دران مظنہ حرمت بودی چہ حضرت
عمر رضی اللہ عنہ بر شنیدن آن اصرار کردی و آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم خود کے
شنیدی و جناب عمر رضی اللہ عنہ را بر استماع فعل حرام اجازت کے دادی پس
ہر کہ سماع حضرت عمر را انکار میکند گویا کہ تکذیب این احادیث صحاحینا مید
خوبیل یومئذ للکذبین و اگر منکرین باین چنین احادیث صحاح ہم ایمان نیارند
فبای حدیث بعدہ یومئذ تنبیہ ہر چند سماع آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم سر غنا را باذن
در ایام تقریبات سرور و بلا تقریب و بغیر تخصیص زمان و مکان و زجر و ممانعت آنحضرت
بر منکران و اقتضای خلفائے راشدین مر آنحضرت را در تشخیص خصوص چنانکہ از احادیث
مذکورہ مستفاد گردید برائے اباحت مطلق غنا و مطلق فرامیر کہ در بعض ازان مطلق است
کفایت میکند و هیچ مسلمانی را انکار ازان نہیں سجدہ این قسم انکار بلاریب مزیل ایمان
است چہ کہ در ایمان تصدیق جمیع ما اتی بہ النبی شرط است و نومن ببعض و نکفر
ببعض نبص قرآنے صفت کفار آمدہ معہذا بعض منکرین سماع انکار احادیث دین
پردہ میکنند کہ ما عقل و تمیز صحت و سقم احادیث نیست تا نا سخ را از منسوخ و
صحیح را از ضعیف جدا کنیم کفیل این عمدہ امام ابو حنیفہ مجتہد ماضی اللہ عنہ

فومر خود گرفته است و از وی رضی الله عنه با وصف مروی بودن آنهمه احادیث حرمت
 سماع در کتب فقهی منقول شده است پس ما را تقلید وی رضا در حرمت می باید و احادیث
 نبوی هر چه باشد بآن کاری نیست بر اے این چنین منکرین و انکشاف
 پرده غفلت از عقل همچو تقلیدین مختوم کردن این فصل بفصول ثلثه و بشرح و بسط نوشتن
 فصل دوم در اخبار و آثار سماع امام ابو حنیفه و تلامذه وی و دیگر مجتهدین ثلثه و اکثر
 ائمه دین از صحابه و تابعین و تبع تابعین واجب افتاد تا ازان واضح گردد که عمل امام
 ابی حنیفه رضی الله عنه بر همین احادیث بود و وی رحمة الله علیه خود سماع شنیده
 است و گاه بی حرمت آن رضی صحیح از وی نیامده و آنچه از بعض کلام و بعض بعض
 فقها همچو صاحب هدایه بقیاس خود حرمت استنباط کرده اند دیگر فقهای محققین خطیه
 او نموده اند و بعضی آنرا بر غنای مقررین منکرات که اتفاقاً حرام است حمل کرده اند
 نقل اقوال و دلایل اهل تحریم و جواب شافی آن مشروح در باب سوم خواهد آمد
 انشاء الله تعالی اکنون مختوم کرده میشود این فصل بفصول ثلثه رجاء که خاطر تحقیق
 طلب مستقیمین از طول کلام ملول نشود **فصل اول** قال الاحمد الغزالی الذی
 امام عصره و معتقد اعز ما نفعنا فی کتابه بوارق الاماع فی تکفیر من یحرم السماع فان
 قال المنعشر علی تقدیر حکمت الاحادیث المنقوله عن الصحابة اننا نباحی فی جمیع المود
 الا فی السماع فلما هذا لا یجدی نفعا لانه حیث یكون حاله مع الصحابة کمال ابی لهب
 مع النبی صلی الله علیه وسلم فانه قال لعلی الله علیه وسلم اننا نومن بقولک یا محمد
 ومن جملة قولک اننا لا اومن فاننا اصدقک فی هذا فقال له هذا لا ینفعک لان الايمان
 المقدر هو الايمان بجمیع ما قال به النبی صلی الله علیه وسلم فکذاک حال من تابع

بعض الصعاب في جميع الأقوال إلا في السماع فإنه لا ينفعه ولا يحصل له إلا هتد أعفان
قال المنكران أبا حنيفة والشيوخ السفيان حرما السماع فانا أتابعهما في ذلك قلنا أولاً
لم يسمهم عن إلا موقولا في التحريم وثانياً ما روى عنه يلزمه حمل على سماع الله هي
المحترمة وسماع الغناء المضل للملهي لا على الغناء المطلق ولا لزومه فخذ وان اتحد هما
أما الكفر أو الفسق قطعاً وذلك لأن الأحاديث باعتبار وصولها إليها ثلاثة أنواع
أحدها متواتر الأصل ومتواتر الفرع كحديث الصلوة والزكاة فجاهدة ككافر والثاني
حديث إحد الأصل ومشهور الفرع كحديث المسلم والنجاري فجاهدة فاسق والثالث
حديث إحد الأصل وإحد الفرع كحديث أنا من الله والمؤمنون مني وغير ذلك وما
ذكرناه من الأحاديث على إباحة السماع من قبيل الثاني فمن أنكر هذه الأحاديث
ومحمد ما فسق ومن رجع قول أبي حنيفة على قول النبي صلعم كفر وثانيهما ترك ما
اشتراط في صحة العدالة واختيار ما لا يشترط من ذلك وذلك لأن أخذ الفقه من
كتب الفقهاء لا يشترط فيها عدالة الكتاب ولا عدالة الراوي فجازان الكتاب
في النسبة الأولى والثانية زاد شيئاً أو نقص فإنه لا يعتمد على ذلك خيراً ما بخلاف
الأحاديث النبوية فإنه يشترط في صحة روايتها العدل التزم من اختيار قولاً لم يشترط في
صحة العدل على ما اشترط فيه ذلك كان سفياً إذا السفيف هو من لا يثبت أركانه لا يصح له دين
وديناه والسفيف من وصف المنافقين حيث قال تعالى في حقهم إلا أنهم هم السفهاء والمنافق
في الدرك الأسفل من النار فيلزم من هذا أن من اختار قولاً منقولاً عن غير النبي صلعم
واعترض عنه كان ما واه الدرك الأسفل من النار فإذا نزلهم لمن حرم السماع بقول غير
النبي صلعم وترك فعل النبي صلعم وقوله صلعم كان ما واه الدرك الأسفل من النار انتهى

کلاماً رحمة الله عليه وبركاته ونیز از امام ابی حنیفه علیه الرحمة تصریح آمده است
 که اگر قول ما مخالف حدیث صحیح باشد بران قول عمل نباید کرد و موافق همان حدیث عمل باید نمود
 پس قول اینچنین نقلیه منکر احادیث از روی اصول و کلیات دین عموماً و محسب قول امام
 اعظم رضی الله عنه خصوصاً مورد و دونا مقبول و مجبول و نامعقول است **فصل ثانی**
 به ثبوت پیوست از احادیث مذکوره سماع غنایان و بنادق از آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 و قاعده اصول است که فعل نبی علیه السلام سوائے زلات از چهار قسم بیرون نیست
 مبایع و مستحب و واجب و قرض و جمیع افعال نبی علیه السلام مقتدی به است و
 او فی منزلت افعال نبی افاده اباحت است چنانچه صاحب منار الاصول میگوید
 افعال النبی صلی الله علیه و سلم سوائے الزلة اربعة اقسام مبایع و مستحب و
 واجب و قرض و الصحيح عندنا ان ما علمنا من افعاله صلعم واقفا علی جهة
 یقتدی به فی ایقاعه علی تلک البجهة و ما لم نعلم علی ای جهة فعله قلنا فعله علی
 ادنی منازل افعاله و هو الا با حة انتهى و به سبب اقتدای صحابه بدان ظاهر است
 که از قسم زلات نیست پس بمقتضای اصول مذکور اباحت غنایان بالاتفاق ثابت
 گردید و بطلان دعوی اول مدعی که مستفمن اجماع بر حرمت بود به ثبوت رسید
فصل ثالث بعد ورود احادیث مذکوره احتمال مناقشه منکرین بسبب وجه متصور
 است یکی اینکه در صحت اخبار مذکوره کلام کنند دوم اینکه بعد قبول صحت ادعای نسخ اباحت
 نمایند سوم اینکه علامی خلف را قاضی افعال سلف پندارند و بر طریق اصول و قوانین
 مسلمة و اهل سنت بهر سه وجه مذکوره مناقشه ممکن نیست اما مناقشه در صحت اخبار مذکوره
 مدفوع است باینکه احادیث مذکوره در کتب صحاح مروی اند و بر اعتماد و صحت آن کتب

نشان داده اند و قاعده اصولی است که در این کتاب
 مذکور است که در این کتاب

نشان داده اند و قاعده اصولی است که در این کتاب
 مذکور است که در این کتاب

اتفاق جمیع علما است حسب ترتیبی که در فن اصول حدیث مذکور است قال الشیخ شهاب الدین
ابو الفضل احمد بن علی الحنفی فی الشہید بن حجر فی نخبۃ الفکر قد صلیہم البخاری
علی غیرہ من الکتب المصنفة فی الحدیث ثم صلیہم مسلم وشارکۃ للبخاری فی اتفاق
العلماء علی تلقی کتابہ بالقبول ایضا سوی ما علل ثم تقدرو فی الاصحیۃ من حدیث
الاصحیۃ ما وافق بشرطیہما لان المراد بہ رواۃ ہما مع باقی شروط الصحیح ورواۃ ہما
قد حصل الاتفاق علی القول بتعدیلہم بطریق الزود و فہم مقدمون علی غیرہم
فی رواۃ ہما و شیخ عبدالحق دہلوی در ترجمہ مشکوۃ میگونیہ چون مراتب صحیح متفاوت است
و صحاح بعضی اصح از بعضی است پس بدانکہ مقرر نزد جمهور محدثین آنست کہ صحیح بخاری
مقدم است بر سایر کتب مصنفہ تا اینکہ گفته اند کہ اصح الکتب بعد کتاب مد صحیح البخاری
و بعضی مفاہرہ ترجیح کردہ اند صحیح مسلم را بر صحیح بخاری و مہر گویند کہ این ترجیح باعتبار حسن
سیاق احادیث وجود و وضع و ترتیب است و مانند آن و هیچ کتابی در حدیث شمل صحیح مسلم
در وضع و ترتیب و رعایت دقایق اشارات و محاسن نکات در ذکر اسانید نیست و این خارج
صحت است سخن در صحت و قوت و آنچه متعلق آنست بدان میرود و در صحت و قوت صحیح کتابی
مسامی صحیح بخاری نیست بدلیل وجود کمال صفات کہ در صحت معتبر است در رجال وی و بعضی
توقف کنند در ترجیح یکے بر دیگری و مشہور نزد جمهور ترجیح صحیح بخاری است بر صحیح مسلم کما
بینوہ فی موضعہ واللہ اعلم انتمی اما مناقشہ بادعائے نسخ اباحت پس مدفوع است
بآنکہ محبت الاسلام امام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ در احیاء العلوم و کیمیای سعادت
و نقاد احادیث شیخ محمد الدین فیروز آبادی مصنف قاموس در صراط المستقیم و ابوطالب
در قوت القلوب تصریح نمودہ اند کہ حدیث صحیح در تحریم غنا وارد نشده است

وقدوة الفقهاء والمحدثين شيخ عبدالحق دهلوی رضو در مدارج النبوة بمقام ذکرینما گفته اند
 دوم طریق محدثین است و ایشان میگویند که ثابت نشده است در تکریم آن حدیث
 صحیح و اصل صحیح بلکه هر چه وارد شده است درین باب از احادیث یا موضوع است یا
 مطعون و همچنین آیات قرآنی اگر چه تفسیر کرده اند از بعضی مفسرین بچیزیکه دلالت
 میکند بر حرمت غنا اما از اتاویلات و محامل دیگر است که ذکر کرده اند غیر ایشان از
 علما و چون ثابت نگردد حرمت ثابت شود صل و اباحت بدالت قول و سبب سببی است
 احل لکم الطیبات اللهم و هر که تفحص کتب خواهد کرد نخواهد یافت است که درین ضمن جمله
 علمای محققین از مجتهدین و مقلدین اتفاق دارند اشی اما متناقضه قاصح بود و در
 متاخرین اباحت مثبتة متقدمین را مدفوع است باینکه از مقررات اصول است
 ان الوفاق السابق برفع اثر الخلاف اللاحق و لا يجوز للصد والمؤمنين مخالفة الصد
 الاول و حدیث غیر القرون ثمری ثمر الذین یلوونهم ثم الذین یلوونهم ثم یفشی
 الکذب نیز موبد اصول مذکور است **وقال صاحب الهدایة**
ان المعتزلة اختلفوا في الصد الاول ای الصحابة رضوان الله تعالی علیهم وقال
ابوطالب المکی فی قوة القلوب سمع الفناء صحابی و تابعی و لم یزل اهل الجوار
یرخصون فیه فی افضل ایام السنة فی الايام التي امر الله عباده فیه بالذکر ونقل
شیخ تاج الدین الغزالی و ابن قتیبة اجماع اهل المدينة علیه ونقل
الشیخ عیسی ابن عبد الرحیم المحقق فی کتابه ان الصحابة و التابعین هم اهل
الحل و العقد و لیس لمن بعدهم احداث الشی و هم اساطین الدین المحدثون
على لسان الشارع و قد ثبت منهم السماع و لم یقل ان احدا انکسر علیهم فی ذلک

این حدیث در بعضی کتب معتبره است و در بعضی کتب غیر معتبره است و در بعضی کتب معتبره است و در بعضی کتب غیر معتبره است

چنانچه روایت سماع امام ابو حنیفه رضیہ نفس نفیس خودش و اقوال اکثر علما و خفیه برای است
در باب دوم می آید و علی تقدیر التسلیم عمل اهل سنت بر مذہب حنفی مقید نیست بل در
مسئله خاص بر قول ہر امام کہ مطابق حدیث و قرآن باشد عمل جایز است بروایان مختلفہ
فیل و فی خزانة المفتیین فی باب اداب القاضی اعلم ان المفتی فی زماننا من
اصحابنا اذا استفتی عن مسئلة وسئل من واقعة وكان المسئلة مختلفة بین اصحابنا
یاخذ اولاً بقول ابی حنیفة ثم بقول ابی یوسف ثم بقول محمد رحمہم اللہ ثم بقول
غیرہم من اصحاب ابی حنیفة رحمہم ثم باقادیل المشائخ بعدہم و اذا کان ابو حنیفة
فی جانب و صاحبہ فی جانب فالمفتی بالخیار ان شاء افقی بقول ابی حنیفة وان شاء
افقی بقولہما انتهى فی السمر الجیة لا ینبغی لاحد ان یفتی الا ان یرف اقادیل
العلماء ویعلم من این قالوا و یرف معاملات الناس فان عرفت اقادیل العلماء ولم
یرف مذاہبہم فان سئل عن مسئلة یعلم ان العلماء الذین یفعل مذہبہم قد اتفقوا
علیہ فلا یاس ان یقول هذا جائز و هذا لا یجوز ویكون قوله علی سبیل الحکایة
وان كانت المسئلة مختلفة فیہا فلا یاس بان یقول هذا فی قول فلان جائز و فی قول فلان
لا یجوز و لیس له ان یختار فیجب بقول بعضهم ما لم یرف حجة عن ابی یوسف و ذفر
و عاقبة بن زید لا یجوز لاحد ان یفتی بقولنا ما لم یعلم من این قلنا سوال اگر منکرے
بگوید کہ انچه از احادیث مذکورہ ایاحت سماع و غنا و سماع و ثابیت گشتہ مخصوص بود
برائے ذات شریف و سی صلعم پس کجاست حکم جواز برائے امت جواب گویم صرف
فصل رسول صلعم برائے امت دلیل اباحتہ است تا وقتیکہ از شارع حکم تخصیص صادر
نشود و چنانچه بعض احکام مخصوصہ مذکور میگردد در حدیث صحیح آمده انه صلعم نمی بین

صور الوصال ثم فعل فلما سالوه قال لست كما أخذكم اني ابيت وعند دلي يطعمني و
 يسقني وعلى هذا القياس هر حکم که مخصوص بر اے ذات صلعم در کلام الہی و ارشده تخصیص
 در ان مذکور است مثل قوله تعالى فتبعد به نافلة لك وامارة مومنة ان وهبت نفسها
 للنبي ان اراد النبي ان يستنكحها فانك انك من دون المومنين واگر کسی گوید
 کہ پیغمبر صلعم از بعض آیات مثل ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله
 الاية حرمت غنا برای است دریافت کرده بود لیکن تصریح نمی نکر و بر فهم مخاطبین
 گواشت گویم این تحت کتمان حکم شرعی بر شارع است نفوذ باسد منها بر انبیا حرام است
 کہ بر حکم شرعی صراحة است را آگاه کنند بقوله تعالى ان الذين يكتمون ما انزلنا من
 البينات والهدى من بعد ما بيناه للناس في الكتاب اولئك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون
 لقوله سبحانه واذا اخذ الله ميثاق الذين اتوا الكتاب لنبينه للناس ولا تكتمونه
 این چنین مظنه نسبت شارع بلا ریب موجب کفر و ارتداد است نفوذ باسد منها و تفسیر
 آیه من يشتري لهو الحديث و دیگر آیات که از ان منکرین سماع حرمت غنا فیه اند
 صرح ماله و ما هلیه در باب ثالث خواهد آمد انشاء الله تعالی اما عدم اتفاق متاخرین
 بر ترک سماع و نبودن اتفاق بر حرمت غنا می مطلق پس ثابت است از روایات
 مفصله فصل ثانی این باب فصل ثانی در نقل آثار و اخبار رتبته سماع صحابه و تابعین
 و تبع تابعین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین قال المادودی فی العبادی و صاحب البیان
 انه كان لثمان رضي الله عنه جارتان تغنيان له فاذا كان وقت السهر قال
 لهما امسكنا وعبد الرحمن بن عوف که از عشره مبشره و اجله صحابه رضی الله عنهم بود
 شنیده است غنا یا دون کما روی ابو بکر بن ابی شیبہ بسنده الی ابی سید بن عبد الرحمن

فصل ثانی در بیان رتبته سماع صحابه و تابعین و تبع تابعین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین
 فصل ثانی در بیان رتبته سماع صحابه و تابعین و تبع تابعین رضوان الله تعالی علیهم اجمعین

قال لقد حضر ليلة المآلک بالدف وغنی علی راس عبد الرحمن یعنی روایت کرده است
 ابو بکر بن ابی شیبہ از ابی سلمہ بن عبد الرحمن کہ گفت ابی سلمہ بدرستی کہ نواخت شبی مالک
 و ن راومی سر اسید بر سر عبد الرحمن و سعد بن ابی وقاص و حمزه بن عبد المطلب و عبد الله
 بن عمر و عبد الله بن جعفر طیار رضی الله تعالی عنہم با وصف جلالت قدر و عظمت
 شان و ورع و تقوی بے پایان شنیده اند غنا با و ت بلکه عبد الله بن جعفر با و نیز
 کما قال عیسی بن عبد الرحیم المحقق فی کتابه اما الصحابة فہم سعد بن ابی وقاص
 و حمزة بن عبد المطلب و عبد الله بن عمر و عبد الله بن جعفر طیار و غیر ہم لا یحسون
 عبد الله بن جعفر مع کبر شان و ورع و تقواہ کان یصوّر کالبحان اجواسر یہ
 و یسمع ہا منہن علی او تار و کان امیر المومنین اذ ذاک علی بن ابی طالب رضی الله عنہ
 و لم یقل ان احدا انکر علیہ و کان رضی الله عنہ مولعا و هو مشہور مستفیض
 عنہ کالماتوا تریا ینکر و کان کبیر الشان و کبریمائہ الکر و کان ابن ہریرہ
 انہ ارادہ یقول السلام علیک یا ابن ذی الجناحین انتھی و مطابق آن قدوة العلماء
 المتأخرین شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوت گفته و آن اینست روایت کرده شد
 است غنا و سماع آن از جماعہ کثیر از اکابر صحابہ کہ در ایشان چندی از عشرہ مبشرہ اند
 و جم غفیر از تابعین و تبع تابعین و اتباع تبع و دیگر علمائے محدثین و علمای دین کہ از باب
 زہد و تقوی و علم و عبادت بوده اند و نقل کرده شد آمدہ است درین باب از ایشان
 روایات و حکایات و کفایت است دران و بیشک معلوم گردد کہ ایہ دین و اکابر اہل القیم
 مختلف بوده اند دران اما عبد الله بن جعفر رضی الله عنہما سماع و غنا از وی مستفیض و
 مشہور است و نقل کرده است از اسرار کہ اسماں کرده است درین سلسلہ از فقہا و حفاظ

سعد بن ابی وقاص و حمزه بن عبد المطلب و عبد الله بن عمر و عبد الله بن جعفر طیار و غیر ہم لا یحسون

شیرت ابی سلمہ بن عبد الرحمن بن ابی شیبہ

شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوت گفته و آن اینست روایت کرده شد است غنا و سماع آن از جماعہ کثیر از اکابر صحابہ کہ در ایشان چندی از عشرہ مبشرہ اند و جم غفیر از تابعین و تبع تابعین و اتباع تبع و دیگر علمائے محدثین و علمای دین کہ از باب زہد و تقوی و علم و عبادت بوده اند و نقل کرده شد آمدہ است درین باب از ایشان روایات و حکایات و کفایت است دران و بیشک معلوم گردد کہ ایہ دین و اکابر اہل القیم مختلف بوده اند دران اما عبد الله بن جعفر رضی الله عنہما سماع و غنا از وی مستفیض و مشہور است و نقل کرده است از اسرار کہ اسماں کرده است درین سلسلہ از فقہا و حفاظ

و ارباب تواضع و ابن عبد البر و راستیاب گفته نیدیدی بنما باسی و ابو امیر المومنین
 در آن زمان عم وی علی ابن ابیطالب و میرفت وی رضی الله عنه در خانه جمعی که از مغنیان
 بود و سوگند خورده بود که تغنی نکنند بر آن مجلس پس مگر در خانه خود پس تغنی کرد بر آن و
 و خواست که بیاید در خانه وی رضی الله عنه بشنوند او را و کفارت دهد از یمن خود پس
 منع کرد وی رضی الله عنه او را از آن و گفته اند که بودند مرعید بن عبد بن جعفر راجواری که
 تغنی میکرد و عود میزدند برای وی و آورده اند که سعید بن السیب که افضل تابعین
 است و زده میشد بوی مثل درویش میشنید غنای او و متلذذ میشد بسواغ آن و همچنین
 سالم بن عبد الله بن عمرو قاضی شریع میشنید غنای از کنیزکان با جلالت قدر و
 کبر بن و سعید ابن جبیر که از اعظم تابعین است شنید از جاریه که تغنی میکرد و در
 میزد و همچنین عبد الملک بن جریر که از علماء و حفاظ و فقها و عباد است و اجماعت
 بر عدالت و جلالت وی می شنید غنای او می دانست الحان را و ابراهیم بن سعد
 مروی بود امام عصر خود در فقه و روایات و نمی شنوایند طلبه را حدیث تا نمی شنوایند
 ایشان را غنا و فتوی میداد و در مجلس رشید به تحلیل غنا و پرسیدند از وی از احوال
 مالک پس گفت خبر دادند مرا که دعوتی بود در بنی یربوع و با قوم دفون بود و عود را
 که تغنی میکردند و لعب می نمودند بدان و بود مالک را دفون مریع که میزد آن را و تغنی می نمود
 و الله اعلم و حکایت کرده از صاحب تذکره که پرسیده شد امام ابو حنیفه و سفیان
 ثوری از غنا پس گفتند هر دو که نیست غنا از کبار و نه از اسود صغایر نقل کرده اند
 که امام ابو حنیفه را هم سایه بود که هر شب برینخواست و تغنی میکرد امام گوش میداشت
 به تغنی او و شنید شبی آواز او را پس پرسید از اهل وی که چه شد امشب که شنید و نشنید

آواز وی گفتند که بیرون برآمده بود وی امشب پس گرفتند و در زندان کردند و او پس
 پرشید امام عامه خود را و رفت نزد امیر و شفاعت کرد و او را خلاص گردانید و پرسید امیر که
 نام او چیست گفتند عمر پس گفت بر آوردند از زندان هر که را عمر نام بود و گفت بآن مرد که
 باز کرد با آنچه میگردی هر شب و چون گوش داشت امام ابو حنیفه بنیاد او و نهی نکرد و او را
 ولایت کرد و با بابت نزد وی و استماع وی هر شب بآن و بر و تقوی که وی داشت
 محل نمیتوان کرد مگر با بابت پس آنچه وارد شده از وی برخلاف آن عمل کرده شود بر غنائی
 مقترن تفحش از برای جمع میان قول و فعل و حال آنکه گرفته شده است تحریم که از تقصیر
 فعل وی نه از نص قول وی چنانکه زنی بر وی که در وی غنا بود و مانند آن حکایت کرده است
 ابن قتیبه که ذکر کرده شده نزد ابویوسف مسئله غنا پس ذکر کرد قصه جابر ابو حنیفه را و حکایت
 کرده شده است از امام ابویوسف که بسا که حاضر میشد مجلس رشید را وی بود و روی غنا
 پس می شنید و میگفت و پرسیده شد از مالک از سماع پس گفت در یافتیم اهل علم را و بدیده
 خود که منکر نیستند آنرا و گفت منکر نمی شود آنرا مگر عامی یا جاهل یا عاقل غلیظ الطبع و چنانچه
 نقل کرده است از وی غزالی و حکایت کرده است اباحت را از وی امام قشیری
 و استاد ابو منصور و قتال و غیر ایشان و آنچه نقل کرده شده است از مالک رحمه الله علیه
 که گفت نمی شنوند آنرا مگر فاسقان مجوسست بر غنائی که مقترن است بوی منکر جمعا
 بین القول و الفعل و اما امام شافعی گفته است غزالی که تحریم غنا مذمب و نیست و تنبیح
 کردم من چندین از مصنفات ویرا پس ندیدم در آن نصی تحريم وی و استاد ابو منصور
 بغدادی گفته است که مذمب وی اباحت سماعست بقول و الحان چون بشنود
 مرد و زنی از جابریه خود یا از امرأة که حلال است نظربوی یا بشنود در خانه خود یا خانه بیگانه که

حکایت شایع است که امام ابو یوسف را در مجلس رشید حاضر میشد و روی غنا داشت و می شنید و میگفت و پرسیده شد از مالک از سماع پس گفت در یافتیم اهل علم را و بدیده خود که منکر نیستند آنرا و گفت منکر نمی شود آنرا مگر عامی یا جاهل یا عاقل غلیظ الطبع و چنانچه نقل کرده است از وی غزالی و حکایت کرده است اباحت را از وی امام قشیری و استاد ابو منصور و قتال و غیر ایشان و آنچه نقل کرده شده است از مالک رحمه الله علیه که گفت نمی شنوند آنرا مگر فاسقان مجوسست بر غنائی که مقترن است بوی منکر جمعا بین القول و الفعل و اما امام شافعی گفته است غزالی که تحریم غنا مذمب و نیست و تنبیح کردم من چندین از مصنفات ویرا پس ندیدم در آن نصی تحريم وی و استاد ابو منصور بغدادی گفته است که مذمب وی اباحت سماعست بقول و الحان چون بشنود مرد و زنی از جابریه خود یا از امرأة که حلال است نظربوی یا بشنود در خانه خود یا خانه بیگانه که

خود و بشنود آن را میان راه و مقترن نکرد و سماع بخیریه از منکرات و ضلالت کند بسبب
 آن اوقات نماز را و روایت کرده است ابو منصور بغدادی از یونس بن عبد الاعلی که
 شافعی است صحاب کرد مرا بسوی مجلس که در وی قنیه بود که قنیه میگرد و چون فارغ شد
 قنیه گفت شافعی ایبا خوش کردی تو این را گفتیم نه گفت اگر است میگوید نیست ترا حسن
 صحیح یعنی خوش داشتن غنا علامت سلامت طبع و صحت حسن است و ناخوش داشتن
 آن نشان اعوجاج طبیعت و نقصان حسن و از اینجا معلوم میشود که دلیل شرعی بر حرمت
 و کراهت آن نیست و اگر آن بودی خوش داشتن طبع آنرا چه فائده کردی چه در
 تاثیر نغمه در طباع هیچکس را سخن نیست که در حیوانات موجود است چه جایی آدمیان
 و منقول است از شافعی الفداء له و مکره لشیر الباطل گفته اند که تواند که مراد بگوید آن باشد
 که ترک آن اولست که اطلاق آن با نهی معنی آمده است و غزالی گفته دلالت نیست
 این را بر حرمت و کراهت بلکه اگر باطل نیز گفتی دلالت نبود می زیرا که معنی باطل آنکه فائده
 نباشد در وی و مباح نیست فائده در وی و گفته که حمل کرده شود چیز که وارد شده است
 ازین الفاظ که دلالت دارد بر تغلیظ بر غنائی که مقترن است به فحش یا منکر پس تحریم از
 جهت عارض باشند از جهت معنی که در ذات غنا است و باجماع تحقیق صحیح شده است
 از قول و فعل شافعی چیز که مباح است در اباحت و نیست نص در تحریم و اما امام احمد حنبل
 صحیح شده است از وی روایت که وی شنیده است غنا را نزد پسر خودش که نام وی
 صالح است روایت است از ابو العباس فرغانی که وی میگفت شنیدم صالح ابن احمد
 بن حنبل را که میگفت بودم من که دوست میداشتم سماع را و بود پدر من که ناخوش میشد
 از پس و عده کردم ابن جناده که باشد نزد من بشی پس باشد نزد من ماداشتم که خواب کرد

سلام امام احمد حنبل را و سلام علی پسر وی را

پدر زن پس شروع کرد این جناده در تعنی پس شنیدیم آواز پای را بالای بام پس بر آمدیم بالا
 بام و دیدیم پدر خود را بالاس بام که می شنود غنار او دامن او زیر بغل دست و وی میخراهد
 بالای بام گو یا که رقص میکند و مثل این قصه از عبدالمعین احمد بن حنبل نیز منقول است
 و این دلالت دارد بر ابحاث سماع نزد وی رحم و آنچه منقول است از وی مخالفت این
 محمول است بر غناسی مذموم و مقترن بفضی و منکر و روایت کرده شده است از حماد
 که وی شنید قوالی را نزد پسرش صالح و انکار نکرد پس گفت پس وی اسے پدر آیان بوی
 تو که انکار میکردی و مکر و میباشستی تو آنرا گفت بن چنین رسانیده اند که استعمال میکند
 با وی منکر او حکایت کرده از داؤد طائی که وی حاضر می شد سماع را و راست می شد
 پشت او در سماع بعد از آنکه مثنی شده بود از کبر سن و بود وی رحمة الله علیه عالم فقیه خفی
 تلمیذ امام اعظم ابو حنیفه کوفی و گفته است فقیه عالم ناصر الدین ابوالمنیر اسکندری در فتاوی
 خود که سماع اگر باشد بشرط خود در محل خود از اهل خود صحیح است و اختیار کرده است این
 قول را از حنا بله ابوبکر حلال صاحب جامع و صاحب وی عبدالعزیز و حکایت کرد آنرا
 صاحب مستوعب از جماعه از ایشان و نقل کرده است آنرا حافظ از صالح و عبد الله و پسر
 احمد و اختیار کرده است آنرا حافظ ابوالفضل مقدسی و غیر وی از طاهریه و ذکر کرد آنرا
 ابو محمد بن حزم در مصنفات خود و مر او را رساله ایست در بیاب و تصنیف کرده ابن طاهر و
 نقل کرده اجماع صحابه و تابعین را بر آن و بوق کرده با سانیسی که دارد نقل کرده است
 شیخ تاج الدین عبدالرحمن قراری شافعی شیخ دمشق و مفتی آن و ابن قنیه اجماع
 اهل حرمین ابرار و نقل کرده ابن قنیه از اکثر اهل عراق و روایت کرده است ابن طاهر
 بسند خود که چون بنی اهل مدینه را که اجماع کرده بر چیزی پس بدان که آن سفت است

سماع داؤد طائی را تلمیذ امام ابو حنیفه راست است

سماع اجماع اهل حرمین را باحتیاط صحیح است

و روایت کرده است یونس بن عبدالاعلی که پرسیدم از شافعی از اباحت اهل مدینه سماع را پس
گفت نمیدانم هیچ یک را از علماء و مجاز که مکره دارد سماع را پس آنچه در او صاف است
و ذکر کرده است ابو یعلیٰ ضبلی که یوسف بن یعقوب الماجشون و برادران وی رخصت میکردند
در سماع و گفت یحیی بن معین که از اعظم علمای حدیث است که می آمدیم با یوسف ماجشون
را پس حدیث میکرد ما را در خانه و جواری او میزدند مغرور را در خانه دیگر و ایشان علمای ثقات
از اهل حدیث اند که مخزن در صحاح و گفته اند عبدالغزیز بن سلمه ماجشون که مفتی اهل مدینه بود
و روایت میکنند ایما زوی و تخریج کرده اند از وی در صحیحین رخصت میکرد وی در عود و نقل کرده
است صاحب نهایه در شرح بهایه از حنفیه بعد از نقل کردن وی تحریم را از بعضی از ایشان
اباحت را و تنبیه کنی کند تا استفاده کند با آن نظم و قوافی و بگرد فصحی اللسان و گفته که لباس
به و بعضی از حنفیه گفته اند که اگر تنها باشد و تغنی کند برای دفع وحشت از نفس خود
که لباس به و باین اتمه کرده است شمس الایمه مرخسی و استدلال کرده است بر آن با آنکه بود
السن بن مالک رضی الله عنه که میکرد آنرا در خانه خود و نمیکرد آنرا بطریق تلقی و گفته است
که کبر قابل است بکراهت مطلقا حمل میکند حدیث السن را بر تنشید اشعار مباحه و جزم
کرده است صاحب بهایه از حنفیه بچیزیکه ذکر کرده است شمس الایمه و تعلیل کرده است
با آنکه سماع غنا زرم میکرد اند دل را و صاحب ذخیره از حنفیه نقل کرده است از بعضی حنفیه
که که لباس به فی الاعمال و بعضی گفته اند که لباس به در عباد و سایر اوقات سرور مباحه و
اختیار کرده است آنرا از علمای معتقین شیخ الاسلام ابو محمد بن عبدالسلام و صاحب وی
شیخ محمد بن دقیق العبد و گفته است صاحب امتناع که تحقیق بودند در صوفیه جماعه از اهل
فقه و حدیث و معرفت با انواع علوم شرعی مثل استاد ابوالقاسم قشیری و شیخ ابوطالب می

عبدالغزیز بن سلمه ماجشون مفتی اهل مدینه و یکی از علماء صحیحین میگرد و عود
شمس الایمه بن مالک بن اعین

اگر یکسرا سلاح وقت دران نماید که توقف کند و ملاحظه و احتیاط نماید و در ورطه خلاف و نزاع
نیفتد و سلامت حال خود دران بنید و احتیاط و تقوی دران اندیشه مبارکباد آید که
زبان قال و حال از طعن و تشنیع و تعلیل و تقبیح بزرگان و افتادان در ایشان با وجود توکل
اوله و تبااین طرق و وجود علما و فقها و عرفا در بجانب دیگر قطع نظر از راجح و مرجوح نگاه دارد
و سر رشته انصاف را بگذرد

صحبته عافیت گر چه خوش افتاد ایدل	جانب عشق عزیز است فرو گذارش
----------------------------------	-----------------------------

و قایمان با بابت را نیز مناسب است که تعصب و رزند و منکر اقوال علما نشوند خصوصاً آنها
که سالک طریقه دیانت و نصیحت باشند و لعل وجهه هومولیهافاستبقوا الخیلات و هر دو
طائفه باید که رعایت طریقه تمیز و تفصیل از دست ندهند که توقف و احتیاط در همه کارها مستعد است
و افراط و تفریط در همه جا مذموم و بالله التوفیق و منه العصمة و همین صاحب استماع در آلات
و مزامیر نیز سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب ائمه اربعه حرمت فرامیست و با وجود
آن از بعضی علما مذاهب شافعی و اصحاب ظواهر و غرالی و امثال وی خلافا نقل کرده و انواع
آلات و مزامیر ذکر کرده و آمار آن مختلف فیه است بعضی مطلق مباح گفته و بعضی مطلق
حرام داشته بعضی فرق کرده در جلال جل دارو غیر آن و صواب اباحت اوست و
نکاح و بعضی اعلان آن بدون ستمب داشته و در شبابه که بمعنی نه است نیز اختلافها
فکر کرده و یکی اندر مزامیر خود است که آنرا بر بطن نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند
در وی نیز اختلافها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست که زدن آن تشدید
آن حرامست و در فقه انطاکیه از علما بجز از آن و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبداللہ
بن جعفر و عبداللہ بن عمر و حکایت کرده شده است که در آمد عبداللہ بن عمر بر عبداللہ

قال قول صاحب الزمر از انطالی

تفصیل خود و ادعای آن

این کتاب را بنویسند
و در این کتاب
در این کتاب
در این کتاب

بن جعفر پس یافت نزد وی جاریه را که میزد و عود پس گفت عبدالمعبد بن جعفر مر عبدالمعبد بن عمر را
ایامی بینی درین بایستی گفت که لباس به هذا و نقل کرده اند سماع از از عبدالمعبد بن الزبیر
و موسی بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبد الرحمان
بن حسان و خارج بن زید که از فقهاء سید درین است و نقل کرده است او متاد ابو المنصور از زهری و سید
بن السیب و عطاء بن ابی رباح و شعبی و عبدالمعبد بن ابی عقیق و اکثر فقهاء درین حکایت کرده است فیلسطه از عبدالمعبد
بن ماجشون که وی رخصت میکرد و عود و حکایت کرده است ابن سماعی از طاووس و حکایت کرده است
از ابراهیم بن سعد که در آمد بر رشید و گفت ارید العود پس گفت رشید عود الجرماء عود المرقا ابل عود
المزمزم پس طلبید رشید عود را و بنواخت از ابراهیم بن سعد و فتوی داد بایاحت عود و نقل
کرده است فاکفی در تاریخ مکه بسندی که دارد از موسی بن المغیره الحنبلی که خواند وی عطاء
ابن ابی رباح را پس در آمد و بودند در آنجا قومی که میزدند عود را و فتنی میکردند چون دیدند
عطاء را که در آمد باز ماندند از آن پس گفت نمی نشینم تا عود نکنید یا نمی کنید دید پس بنیشت
و تفدی کرد و صاحب امتناع همین عود را اصل ساخته مرا میرد گیر را بران قیاس کرده
و باطله وی درین باب از وسعت و خلعت خالی نیست و اجماع آلات و مزامیر
را نیز نقل کرده و گفته اختلاف است از میان قایلین بتحریم که آن کبره است یا صغیره
و متاخرین از شافعی بر آنند که صغیره است این چند کلمات از کتاب مذکور نقل کرده شد
و العهده علیه غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احمیان ازین طائفه چیزی از آن نقل کرده شود
مبالغه در تشدید و تجلیل و تشنیع و تضلیل نمایند و ستر عیوب و زلات قوم شیوه خود سازند
و عامه را نگذارند که تقلید ایشان کنند فالحق احق ان یقسم والله اعلم و علمه احکم و این
ضعیف درین مسئله تکلم در مواضع متعدده کرده است و در همه طریق تفصیل و تردید

صاحب کتاب عود را اصل ساخته مرا میرد گیر را بران قیاس کرده

و توسط نگاه داشته با دهنی میل بجانب حرمت یا کرامت و درین کتاب نقل اقاویل
جانب اباحت غالب افتاد زیرا که آن جانب دیگر مشهور و مقرر شده است در اذهان
حاجت بنقل ندارد و نیت همانست که گفته شد

عیب می چون همه گفتی هنرش نیز بگو

نفی حکمت مکن از هر دل عامی چند

اللهم ارنا الحق حقاً وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا وارزقنا اجتنابه والعاقبة بالخير
و باید دانست که در هر زمان ابتدای حال تا اکنون هر که بجانب اباحت تفسی و سماع آن
رفت قولاً و فعلاً انکار و استبعاد بوی متوجه شد چنانکه از حکایات و روایات که در غیاب
آمده است روشن میگردد در رشکات آمده است ابو سعود انصاری رضی الله عنه

که او را بدری نیز گویند یا بسبب آنکه در غزوه بدر حاضر بود یا بجهت آنکه مسکن و
داوی بدر بود و صحابی دیگر از اعیان صحابه با هم نشسته بودند و سماع غنا میکردند مردی دیگر
که حاضر بود شنیدن ایشان غنا را بروی گران آمد و انکار نمود و گفت ای صاحبی رسول الله

صلی الله علیه و آله ای دو یار پیغمبر صلی الله علیه و سلم شما سرود میشنوید ایشان گفتند اگر میخواهی که تو
نیز بشنوی با ما بنشین و بشنو و گرنه برو و اذن داده است ما پیغمبر خدا که بشنویم و
این در عروسی بود که تفسی در آن باتفاق مباح است بالاتر ازین عبد الله بن جعفر

که باین کار موع و مشغول بود و معاویه نیز با وی شریک و موافق بود و با وی تودد
و تحبب مینمود زن معاویه اظهار انکار کرد بر عبد الله و عیب گرفت بروی و گفت معاویه
حال او اینست تو چه مقتدی بوی روز دیگر عبد الله بخانه معاویه آمده نماز بسیار گذارد

و تعب بسیار کرد معاویه باز نش گفت این را آنکه که چه میکند پس زن از انکار باز آمد و حقیقه حال
و نشا اختلاف آن مینماید که سرود شنیدن و آلات و مزامیر زن در زمان قدیم

صاحب کتاب حدیث را در این باب از ابو سعود انصاری نقل کرده است که او را بدری نیز گویند یا بسبب آنکه در غزوه بدر حاضر بود یا بجهت آنکه مسکن و داوی بدر بود و صحابی دیگر از اعیان صحابه با هم نشسته بودند و سماع غنا میکردند مردی دیگر که حاضر بود شنیدن ایشان غنا را بروی گران آمد و انکار نمود و گفت ای صاحبی رسول الله صلی الله علیه و آله ای دو یار پیغمبر صلی الله علیه و سلم شما سرود میشنوید ایشان گفتند اگر میخواهی که تو نیز بشنوی با ما بنشین و بشنو و گرنه برو و اذن داده است ما پیغمبر خدا که بشنویم و این در عروسی بود که تفسی در آن باتفاق مباح است بالاتر ازین عبد الله بن جعفر که باین کار موع و مشغول بود و معاویه نیز با وی شریک و موافق بود و با وی تودد و تحبب مینمود زن معاویه اظهار انکار کرد بر عبد الله و عیب گرفت بروی و گفت معاویه حال او اینست تو چه مقتدی بوی روز دیگر عبد الله بخانه معاویه آمده نماز بسیار گذارد و تعب بسیار کرد معاویه باز نش گفت این را آنکه که چه میکند پس زن از انکار باز آمد و حقیقه حال و نشا اختلاف آن مینماید که سرود شنیدن و آلات و مزامیر زن در زمان قدیم

کاروباری قیدان و لایمیان و فاسقان و شراب خواران بود لهذا در حدیث صحیح آمده که آنحضرت
فرمود فرستاده شده ام و امر کرده شده ام که مخویم و بشکنیم معازف را که نام آلات و
مزاسیر طاهیه است و نمی گنیم از شراب خمر و زنا و در اصل نام غنا هموست و ذکر وی
در باب طاهیه میکند و بعد از مخویم آثار این امور و رفع از الله این منکرات چون
آن زخم و عادت نماند مسلمانان و صالحان و پارسایان نیز در آن افتادند و از آن محظوظ
گشتند بی ملاحظه بفسق و منکرات و مخالفت با اهل فسق و فجور و جاهل دیگر چون دیدند
که این عادت فاسقان و نشان بقید نیست و مشابیهتی بحال ایشان دارد و خوف آنکه
مبادا سری با بجانب کشد احتیاب نمودند و تجدید فرمودند و از شارع نیز اگر باین ملاحظه
تجدیری و منعی و وعیدی صادر شده باشد و در نباشد و آنکه محدثان گویند که منی از شارع
به ثبوت نمی پیوسته و هیچ حدیثی درین باب بصحت نرسیده بعد از تقریر آنکه دایره صحت
با اصطلاح این طائفه نیک است مراد آن خواهد بود که منی آن علی الاطلاق و تحریم
آن لذاته ثابت نشده چنانکه از خمر و زنا و امثال آن و آنکه از بعضی اهل نظر ابر گرفته اند
که هیچ حدیثی وارد نشده این بمن خالی از مکاره نیست و مثال این حال قصه ظروف و
اوانی است که آنرا ختم و مرفق و قیر و و با نام است که در وقت اباحت خمر استعمال
آن میکردند و شراب در آن میخوردند و چون شراب حرام شد استعمال این قسم اوانی
و خوردن مشروبات دیگر در آن چندگاه حرام ساختند از برای محو وقع آثار آن و چون
حرمت خمر ثابت و مقرر شد و احتیاج بقلع و قلع آثار و علامت آن نماند منع و منی از آن
اوانی نیز نماند و با وجود آن علما و ایام دین و دوفرقه شدند نیز جمعی منع رفتن از استعمال آن
اوانی و قومی تجویز که مذکور فی موصعه در را بمن فیه نیز مانند این دوفرقه آمدند قومی بظهور عادت

مثال منع عادت مادی از شراب در است

تقدیم که این صورت نشان اهل فسق است منع و رسم احتیاط را گرفته ایستادند و جمعی نظر
 بر معنی و حقیقت حال انداختند که اگر بلا لبت فسق و منکرات است حرام و اگر چنین نیست
 مباح و الله اعلم و علمه احکم بعد از آن تعصبی و تشددی در میان آمدیم مانعان
 اقرار کردند و مژگانان آنرا مطلقاً منسوب بفسق و کفر و زندقه داشتند و هم میجان بزرگم
 آنها از اطاعت صرف و عبادت محض گرفتند و تمامه اوقات را مشغول آن و مشغول
 بدان ساختند و مجبها و معرکها گرفتند و سپرد و طائفه فرق میان اهل و نا اهل نکردند و سر رشته
 انصاف که معنی آن نصف لی و نصف لک است از دوست دادند و طریقه ادب که
 حقیقت آن نگاه داشتن هر چیز نسبت نگاه نداشتند و بیک منشأ اختلاف آنست
 که جمعی را نظر بر تاثیرات و تصرفات نعمه در بواطن افتاد و از جا رفتند و قومی را جو از و
 عدم جو از فتنی در نظر آمد بر جای خود ایستادند و شیخ ابن عربی گفته است که تاثیر نعمه
 بالذات بر روح حیوانیست که حرکت و اضطراب کار اوست و روح انسانی منزه است
 از آنکه محل ورود و معانیست و سکون و اضطرال و تانی صفت اوست اما اینجا کسی را
 میرسد که بگوید نعمه تاثیر نعمه بالذات بر روح حیوانی باشد اما اگر بواسطه جوارسی و انصافی
 که میان روح حیوانی و روح انسانیست حال این سرایت بآن کند چه مانع است
 و نیز شیخ میگوید که نشان تاثیر قرآن در بواطن آنست که بغنا و بغیر غنا یکسان باشد و آنکه
 به نعمه تاثیر کند تاثیر قرآن نیست این تاثیر نعمه است نه قرآن این سخن غالی از
 مکلف نیست نعمه طایفه و زیور قرآن است چنانکه در حدیث آمده است که ذینوا
 القرآن باصواتهم و یکسان بودن هر دو حال خارج از دایره امکان است مگر کسی را
 که مشهور و مکشوف مجرد ذات و صفت الکی باشد استعلا کلام الشیخ بلفظ

باب ثاني در روایات كتب معتبره فقهیه و اقوال ائمه دین که در اباحت غنا و ضرب
دون و طبل و غیره آلات مباحه وارد گشته فصل اول در ذکر روایات كتب اهل

سنت فی شرح البزدوی المسمى بالنووي صنفه ابو القاسم محمد بن عبد الله

الدامشقي اعلم ان السماع الذي يختلف علماءنا في حقه وهو ما كان على سبيل اللهو و
 اللعب كما سمع الفساق و شاذب النخ و تارك الصلوة فاما من يسمع القنا وهو صالح و
 حاييم الصلوة لا تارك الورود و قراءت القرآن فله كمال باختلاف بين علماءنا رحمهم الله

فی شرح الكافي المسمى بالمحمدي للمحمد بن علي الشافعي واعلم ان المكروه من

السماع عند علماءنا رحمهم الله ما كان على سبيل اللهو و ارادة العصيان بان يجمع

الفساق على ذلك و يتركون الصلوة و قراءت القرآن اما من كان من اهل الصلوة و

اهل القرآن من جملة الصالحين فسماعه كمال باختلاف بين علماءنا رحمهم الله

اذ لا يرون بذلك السماع الا وجه الله و حضرة يذكرون الله و خرون الاخرة و كل ذلك

محمود غير مذموم في البدایع و السماع في اوقات السرور و تأكيد السرور و هيجانه

مباح ان كان ذلك السرور مباحا كالفناء في ايام العيد و في العرس و في وقت قدوم

الفاي و وقت الوليمة و العقيقة فعند ولادت الولد و عند ختانه و عند حفظ القرآن

انتهى في السير الكبير لاما محمد رحمه الله عن ابن مالك رضي الله عنه

انه دخل على اخيه البراء ابن مالك رحمه الله عليهما وهو كان يتغنى و فعله بظاهر

حجة و يقول لا بأس للانسان ان يتغنى اذا كان يسمع و يونس غيره و من الناس

من يقول لا بأس به في الاعراس و الوليمة الا ترى انه لا بأس بضرب الدفون في

الاعراس و الوليمة و ان كان ذلك نوع لهو و انما لم يكن به لا بأس لان في ذلك

باب ثاني در روایات كتب معتبره فقهیه و اقوال ائمه دین که در اباحت غنا و ضرب دون و طبل و غیره آلات مباحه وارد گشته فصل اول در ذکر روایات كتب اهل سنت فی شرح البزدوی المسمى بالنووي صنفه ابو القاسم محمد بن عبد الله الدامشقي اعلم ان السماع الذي يختلف علماءنا في حقه وهو ما كان على سبيل اللهو و اللعب كما سمع الفساق و شاذب النخ و تارك الصلوة فاما من يسمع القنا وهو صالح و حاييم الصلوة لا تارك الورود و قراءت القرآن فله كمال باختلاف بين علماءنا رحمهم الله في شرح الكافي المسمى بالمحمدي للمحمد بن علي الشافعي واعلم ان المكروه من السماع عند علماءنا رحمهم الله ما كان على سبيل اللهو و ارادة العصيان بان يجمع الفساق على ذلك و يتركون الصلوة و قراءت القرآن اما من كان من اهل الصلوة و اهل القرآن من جملة الصالحين فسماعه كمال باختلاف بين علماءنا رحمهم الله اذ لا يرون بذلك السماع الا وجه الله و حضرة يذكرون الله و خرون الاخرة و كل ذلك محمود غير مذموم في البدایع و السماع في اوقات السرور و تأكيد السرور و هيجانه مباح ان كان ذلك السرور مباحا كالفناء في ايام العيد و في العرس و في وقت قدوم الفاي و وقت الوليمة و العقيقة فعند ولادت الولد و عند ختانه و عند حفظ القرآن انتهى في السير الكبير لاما محمد رحمه الله عن ابن مالك رضي الله عنه انه دخل على اخيه البراء ابن مالك رحمه الله عليهما وهو كان يتغنى و فعله بظاهر حجة و يقول لا بأس للانسان ان يتغنى اذا كان يسمع و يونس غيره و من الناس من يقول لا بأس به في الاعراس و الوليمة الا ترى انه لا بأس بضرب الدفون في الاعراس و الوليمة و ان كان ذلك نوع لهو و انما لم يكن به لا بأس لان في ذلك

اظهار النكاح واعلانه وبه امرنا صاحب الشرع حيث قال اعلنوا النكاح ولو بالدف ولو بالدف وكذلك التقنى في بدايع الحنفية ايضا ان المبنى اذا جمع الناس عليه
 يفسق بسماع صوته ردت شهادته وان كان فعل لدفع الوحشة عن نفسه وعن
 غيره لم يسقط عدالة لان ذلك مما يؤمر به ولا نهى عنه حرمة يجاوزت اليهود مباشرة
 منكرات الشرع لان اذا دخل مرفان سماع صوت الحسن مباح الاصل وانما حكم
 لعارض اشتغاله على اليهود والفحش فاذا انتفى العارض بقي على اصل الاباحة وفي
 البدايع ايضا السماع جائز لانه يرق القلب وفي المحيط في الفصل الثامن
 عشر من كتاب الكراهات والاستحسان وذكر محمد رحم في السيل الكبير عن
 ابن ابن مالك رحمه الله انما اذا دخل على اخيه اليراع بن مالك رضي وهو كان يتقنى قوله
 وهو يتقنى بظاهرة حجة لا باس للانسان ان يتقنى اذا كان يسمع ويوشى غيره و
 من الناس من يقول لا باس بضرب الدفوف في الاعراس والوليمة وان كان ذلك
 نوع لهو وانما لم يكن به لا باس لان في ذلك اظهار النكاح واعلانه وبه امر
 صاحب الشرع حيث قال اعلنوا النكاح ولو بالدف وكذلك التقنى ومنهم من قال
 اذا كان ليستفيد به نظم القوافي ويصير فصيح اللسان لا باس به ومنهم من قال اذا
 كان وحده فيتعنى لدفع الوحشة عن نفسه فلا باس به وبه اخذ شمس الائمة
 السرخسي رحمه الله وان المشكوك في هذا القائل ما يكون على سبيل الهول في حصول
 رقة قلوب عباد المرضية وذكر في الفتاوى الفائية سئل ابريوس عن التقنى
 هل يجوز قال يجوز وعند محمد رحمه الله ايضا قال ضرب الدفوف في النكاح
 اعلانا وتشهيرا سنة لقوله صلى الله عليه وآله وسلم اعلنوا النكاح ولو بالدف وعليه الفتوى

وذكر في النافعة انه قال يجوز استماع التغنى عن الزوجة والمجارية والملوكة
وفي حرة المختار شرح تنوير الابصار في فصل الشهادة من النيايشة اما
 التغنى لنفسه فم الوحشة فلا باس عند العامة وعليه التغنى وغيره قال ولو فيه موعظة
 وحكمة فجاز اتفاقاً ومنهم من اباحه مطلقاً ومنهم من كرهه مطلقاً انتهى **في الفتاوى**
الزليخية واختلفوا في التغنى الجرم منهم من قال لا باس بان يتغنى ليستفيد به فهم القوا في
 والفصاحة ومنهم من قال يجوز التغنى لدفع الوحشة اذا كان وعدة ولا يكون على سبيل
 الله واليه قال السرخسي رخصة الله عليه **في الفتاوى ابو خير الكردوى**
 واعلم ان التغنى لاستماع الغير وابناسه حرفة حرام عند العامة ومنهم من جوزه في العرس
 والوليمة وقيل اذا كان يتغنى ليستفيد به نظم القوا في ويصير فهم اللسان لا باس به اما
 التغنى لاستماع نفسه قيل لا يكون وبماخذ شمس الائمة لما روى عن ابي بصير
 البراء رضى الله عنه ذلك والمكره على قوله ما يكون على سبيل الله ومن المشايخ من قال
 كل ذلك يكره وبه اخذ شيخ الاسلام وفيه ايضاً اللعب بالشطرنج والمصارعة وسماع
 الغناء والرقص وشعر الذي ليس يحمي ولا تشيب بامرأة مغنية وسماع الدوا ليس بحرام
 لا حتى المواظبة عليها قد يخرج المرفقة **في الفتاوى البيان** ان عثمان رضى الله عنه كانت
 عنده جارية تسمى فلما كان وقت السحر قال امسك هذا وقت الاستغفار
في الوسيط سماع الغناء مباح لان ما جاز فيكون جازاً الا ان يتخذ عادة فيقبح في المروءة
في الذخيرة من المصنفات في كتاب الشهادة التغنى لاستماع الغير مكروه عند بعض
 المشايخ ومنهم من جوزه في العرس والوليمة ومنهم من قال لا باس في الاعياد
الذخيرة المصنوعة ان اباضيفة وسفيان الثوري سئلان عن الغناء فقال

ليس من المكابر ولا من الصفاير وحكي بن قتيبة وغيره عن ابي حنيفة انه كان له جارا اسمه عمرو وكان كل ليلة يتفق بينهما

لیوم کرهیه و شد او تغری

افضاعوني واي فتي اضعوا

الى اخي الابیات فلما سمع بجارته الذي اسمه عمرو في سجين الامير سني فلبس قميا
وتوجه الى الامير ويشفع له فلما خلصه الامير فخرج مع الامام قال الامام ارضعك ما نفق
قال بل حفظته فلما دخل بيته عزرا ان لا يتفق حياء من الامام قال اصنع ما كنت تصنع و

السنق بقا لك في فتح القديس لامام ابن الهمام من باب لا تشيخ شهادته
ولا الحق ولا منية هذا الفظ القدوري فاطلق ثم قال بعد ذلك ولا من تغني للناس فورد

انه تكو اريعلم ذلك مما ذكر من قوله مغنية والوجه ان اسم مغنية ومعنى انها هو
في العرف لمن كان النعا عرفة التي يكتسب بها المال الا ترى اذا قال ما حرفته

او ما ضاعته يقال من كما يقال خياط حد ا حذو اللفظ المذكور ههنا يراى برفا لك
غير انه خص المونث به لوافق لفظ الحديث وهو قوله صلى الله عليه وسلم لعن الله

الناجيات لعن الله المنهيات ومعلوم ان ذلك توصف النفي لا توصف الاثارة ولا
لالتنفي مع الاثارة لان الحكم المرتب على المشتق انما يفيد ان وصف الاشتقاق

هو العلة فقط لا مع زيادة اخرى نعم هو من المراعاة الفحش لرفع صوتها وهو حرام ونصوا
على ان التقنى هو اوجع المال حرام بالخلاف ومثل هذه الفظة الناجمة صار اسمها اجعلت

اللياقة مكتسبة وسم كانه قال لا يقبل شهادته من اتخذ النفي صناعة لياكل بها
ولو يكن ذلك صناعة وكذا اعمل الكتاب بانّه يجمع الناس على ان كتاب كبرية

کتابخانه و موزه سمرقند

1

مغنية وقيد في غناء الرجال بقوله تغنى للناس ولا يخفى ان قوله من يغنى للناس لا يخص
 في غناء الرجال لان من يطلق على المؤنث خاصة فضلا عن الرجال والنساء معا وكون
 صلتها وقفت يتذكر الضمير في قوله يغنى بالياء من تحت لا يوجب خصوصية بالرجال
 لما عرفت انه يجوز في ضميرها مراعاة المعنى ومراعاة اللفظ ومراعاة اللفظ اولى وان كان المعنى
 على الثاني فكيف اذا كان المعنى اعم من المؤنث والمذكر فان قلت تعليل المصير لجميع
 الناس على كبرية يقتضى ان التغنى مطلقا حرام وان كان مفادة بالذات ان الاستماع
 كبرية لانهم انما يجتمعون على الاستماع بالذات الا يكون الاستماع محرما
 ليس الاحرمة المسموع وليس كذلك فانه اذا تغنى بحيث لا يستمع غيره بل لنفسه
 فيدفع عنه الوحشة لا يكره وقيل لا يكره اذا فعله ليستفيد به نظر القوافي يصير
 فصيح للسان ولا سماع الناس اذا كان في العرس والوليمة وان كان فيه نوع اللهو
 بالنسبة في العرس فالجواب ان في التغنى لا سماع لنفسه وله دفع الوحشة خلافا بين المشايخ
 منهم من قال لا يكره انما يكره ما كان على سبيل اللهو احتياجا لما روى عن
 النبي ابن مالك رضي الله عنه انه دخل على اخته البراء بن مالك وكان من زهاد
 الصحابة كان يتغنى وبه اخذ شمس الائمة السرخسي ومن المشايخ من كره ذلك
 وبه اخذ شيخ الاسلام ويحمل حديث البراء بن مالك انه كان ينشد الاشعار بالمباحة
 التي فيها ذكر الحكم والمواعظ فان لفظ التناكح كما يطلق على المروق يطلق على غيره
 قال صلى الله عليه وسلم من لم يتغن بالقران فليس منا واذا نشأ بالمباح من الاشعار
 لا بأس به ومن المباح ان يكون فيه صفة مارة مرسلات بخلاف ما اذا كانت لغيتها
 حسينة اذا كان كذلك فجاز ان يكون المصقيا بتقصيم المنع كشيخ الاسلام لا نافع لنا

اباحه السماع بالدف ولو كان فيه جلال في شرح الكبير المسمى به تبين العقايق
وان انشد شعر فيه وعظ وحكمة فهو جائز لا تفاق ومن الناس من اباح السماع
مطلقا فتاوى ابي الليث ان ضرب الدف في غير العرس مختلف فيقال
بعضهم بحكمه وقال بعضهم لا يكره وذهب جماعة الى اباحه ضرب الدف في العرس
وقد مر الغايب وحل سرور حادث في خزائن الروايات في النهايه
شرح الهداية الثغنى للهوى معصيته وفي شرح المتفق زدن ملاير ودون وطبل برامى
بازرى بهواه نفس غير عرض شرعى حرمت في حاشية البنودى والقيد في الرواية
الثغنى ما عداه في الكافي في باب صفة التخصيص في الروايات يدل على ثغنى ما عداه
الى ثغنى الحكم فيما عداه انتهى ما فيه فلي هذا حرمة الثغنى وغيره يكون متقيده
باللهى مما يكون لغير الله بل لغرض الدين كافي العرس والتولية واستعداد
القرأة والثقافة والحصول رقة قلب عباد المرصيه عند الله لا يكون حراما على
مذهب الحنفية في الامتناع ان السماع يحصل به رقة القلب والفتوح واثار الشوق
الى لقاء الله تعالى والخوف من سخطه وعذابه والمقضى الى ذلك قرينة فاذا كان
حال السماع هكذا فكيف يكون فيه شايبه اللهو والهوا في العوارف و
السماع يستعمل الرحمة من الله الكريم روى ابن اسلم قال قراء ابي ابن كعب
رسول الله صلعم فوقه فقال رسول الله صلعم انتمو الدعاء عند الرقة فان رقة من الله تعالى تهي ما فيه
مما ورد في الحرمة من المطلق فحمل على المقيد على فضة حصل المطلق على المقيد هكذا
سمع من العلماء المحققين سوال اگر کسی گوید که در کتب فقه چنانکه روایات اباحت
غنا مندرج اند چنان روایات حرمت آن نیز مندرج پس دلایل حل و حرمت متساوی

و موافق اصول در تساوی دلایل حل و حرمت حرمت مرجع است جواب تساوی دلایل
 در ما نحن فیه غیر مسلم است چه دلایل حل احادیث صحاح قوی و راجح اند و دلایل حرمت
 اقوال قیاسی فقها بلا نص کتاب و سنت ضعیف و مرجوح است و در اینچنین صورت اباحت
 را بر حرمت ترجیح می باشد قد ذکر العالم الفقیه المتبحر من فقهاء الحنفیة ابن الهمام فی رسالته
 سماها التمسک بالقوی الدلائل عند اختلاف المسائل ان یرجح رواية الحرمة
 علی رواية الاباحة اذ اکان دلیل الحرمة و الاباحة متساویین اما اذا ثبتت الاباحة
 بالأحادیث الضعیفة و الحرمة بالدلائل الضعیفة فیجب اعتقادها لا باحتوائها
 الا باحتیاج علی الحرمة الخ فافهم نقله جمال محمد صدیق المحدث تبیین در بیان حرمت
 توهم نکنند که از روایت فتح القدر و غیره که در صدر مرقوم گردیده بثبوت رسید که تغنی
 برای کسب جامع مال حرام است بلا خلاف پس استماع غنا از قولان و غیره که صرف برای
 جمع کردن مال میسر آیند نیز حرام خواهد بود زیرا که مرجع اختلاف ملت و حرمت تغنی حال
 تغنی است یعنی تغنی را پیشه و وجه معاش خود گردانیدن بجنسی که نسیز است تا که چیزی بیشتر
 بگیرد یا مقرر کنند در حق معنی حرام است و بارتکاب آن مسقط العدالة و مردود الشهادة
 میگردد فقط نه صوت او فی نفسه حرام است و نه استماع صوت او دیگری را و آنچه و نیز ا
 بلا شرط اجرت بطور انعام و صلح حاصل گردد نیز حرام نیست و نظیر آن در شرع بسیار
 است مثلاً حاجات یعنی شاخ کشیدن فعلی است مسنون و حکمت مشحون اما پیشه
 و معاش گردانیدن آنرا و اجرت خوردن حجام را حرام است بالاتفاق کما روی
 صاحب المشکوّة عن محضه انه استاذن رسول الله صلی الله علیه و سلم فی
 اجرت الحجام فنهوا فلم یزل یستاذنه حتی قال اعلفه ما حکمک و اطعمه رقیقک رواه

این حدیث از بابی است که در کتابی است که در این کتاب است
 و در کتابی است که در این کتاب است

مالک و الترمذی و ابوداؤد و ابن ماجه لیکن در حق مجتحم کشانیدن شاخ حرام است
 و نه دادن اجرت بجام و همچنین حال مقری و مؤذن و معلم قرآن است پس در شنیدن
 غنا از قوال و غیره و دادن چیزی بآنها بطور انعام و ضلحه محذوری نیست و شریعت بحسب
 روایات مفصله از بیل فی منیة المفتی ان المطرب اذا اخذ المال من غیر شرط فهو
 حلال فی الذخیرة ان الذی یاخذ المغنی والقوال کرهه و الفتوی علی ما قد هناه من المغنی
 بین الشرط و عدمه فی الفتاوی قاضیان الرجل اذا کان مطرباً یا مغنیاً ان اعطی
 بغیر شرط قالوا یباح له ذلك فی السراجه المطرب یاخذ المال بغیر شرط کان حلالاً
 له هذا فی باب الکسب من الکراهة و فیه ایضاً المغنیة اذا قضت حینها من کسبها
 اجرا الطالب علی لاخذ **فصل ثانی** در روایات اباحت غنا از کتب امامیه هر چند از
 احادیث و اخبار و آثار و روایات فقیه مذکوره اباحت سماع غنا از چنان ثابت گردید
 که احدی را از علمای اهل سنت هیچ جای عذر و انکار باقی نیست اما علی ما هو المشهور منطه
 انیمعنی باقیست که نیمی شیعی حرمت غنای مطلق متفق علیه بوده باشد لیکن عند تحقیق
 از کلام محققین امامیه چنان مستفاد میگردد که حقیقت حال خلاف ما هو المشهور است
 اعنی در مذہب ایشان نیز در عیدین و اعراس و غیره اوقات سرور مباح غنای مجرد از
 مزامیر و ملاهی جایز است حتی که در قرآن و اذکار و مراشی اکثر باستحسان و بعضی باستحباب
 آن قایل شده اند و از ترجمه مزامیر نیز بااحتیاط و طبل غزاة بعضی ایشان رفته اند
 و غالباً ادای خطب و اذکار بر منابر و راهنک موسیقی و غنای صاف و صریح در
 مراشی و نواختن نوبت و دف و دهل و تاس و غیره در مجالس غزای ائمه معصومین علی نبینا
 و علیهم الصلوٰة و السلام بنا بر همان اباحت تحقیقی بوده باشد و الا ترویج و تجویر امر حرام

فصل ثانی در روایات اباحت غنا از کتب امامیه

در اینچنین مجامع حسن ظن عقل و نقل است اندر خیال مسئله غنا نزد امامیه نیز مختلف فیهاست
چنانکه نزد اهل سنت پس نظر باصول فریقین مرکب آن فاسق و متحل آن کافر نخواهد بود
لکن برای تصدیق کلام مذکور عبارت تبصره کتاب تنویر المستبصرین که تالیف از ابوالحسن
محمد شمس است و نقل احادیث و روایات در اینخصوص بقید نام کتاب معتبره امامیه
در آن مندرج است بخمسه درین مقام منقول میگردد و العهدة علی رواهقه تبصره
هرگاه دانستی که گریستن بر جناب سید الشهدا علیه السلام ثواب عظیم دارد و هم معلوم است
حوت غنائی الجمله بطریق اخبار مستفیضه بلکه متواتره و اجماع فرقه حقه چنانچه شیخ ابو جعفر
طوسی و محمد ابن ادریس و جمال الدین حسن ابن مطهر حلی و غیر ایشان تصریح بآن فرموده اند
بلکه حرمت غنائی الجمله از ضروریات مذهب شیعه است پس شیعیان حضرت امیر را
باینکه ازان اجتناب و دوری نمایند چه غنا مورث نفاق باست و شیعیان آنحضرت
برای اید ازان بواسطه آنکه آن صفت مخالفان است محمد ابن بابویه در کتاب خصال
از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود غنا مورث نفاق
است ولیکن بدانکه گفته اند که حرمت آن در هر جا به ثبوت نرسیده است مگر هانجا
که جناب شارع مخصوص در آنجا منع فرموده باشند فاعمل و ازینجا است که غنا در چند
باب مستثنی است چنانچه انشاء الله تعالی آن مواضع مجمل اند کور خواهد شد ولیکن چون عرض
ایم دین رساله ذکر مرآتیه حضرات است ازین جهت اولاً بذکر آن می پردازم
پس بدانکه چون اخبار بخصوصاً در حرمت مرآتیه حضرات ایام ۴ در غنا در کتب متداوله
یافته نمیشود ازینجهت قابل بخوار مشیه که ابی میگوید که هرگاه مقصود از مرآتیه گریه باشد تلذذ که
بپسین سیاهی نماند باید که مرآتیه حضرات ۴ در غنا هم مستثنی باشد چنانچه وجه اما اولاً پسینجهت آنکه

در اینصورت که در این کتاب مرآتیه مذکور است در اینصورت که در این کتاب مرآتیه مذکور است در اینصورت که در این کتاب مرآتیه مذکور است

اجماع بر حرمت غنا مطلقاً به ثبوت نمیرسد و حرمت آن در غیر ما نحن فیه مقتضی حرمت غنا
 نمیباشد بلکه کلام مقدس اردبیلی رحمه الله در مجمع الفوائد دلالت میکند بر اینکه جواز غنا
 و مرأی در زمان او بلکه در زمان مشایخ و استادان او گویا از جمله مما لا خلاف فیه
 بوده باشد قنابل و قمری بایان است کلام مولانا یوسف بن علی البحرانی در نهج انسداد
 شرح ارشاد و ایضاً مکتوب مطلوب است کلام مومن علی خان در مجالس الاخبار و ایضاً
 معاند مرام است کلام صاحب رساله صراط النجاة که آنرا منسوب بجناب مولانا محمد قلی
 مجلسی می نمایند چنانچه انشاء الله تعالی عبارات این بزرگواران مذکور خواهد شد و ثانیاً بواسطه
 عدم صحت اخبار در حرمت مطلق غنا با آنکه صریح نیستند در حرام بودن غنا مطلقاً بلکه
 در اکثر اخبار ترجیح قرآن و اذکار در غنا شده بلکه دلالت میکند بر استحباب آن در قرآن
 بهجت و در روایات بر جواز حسن صوت و تخمین و ترجیح بلکه استحباب آن و ظاهر
 آن است که چیزی از آنها بدون غنا یافته نمی شود چنانچه از کلام اهل لغت و استفاد
 میشود و هکذا فی الکفایة لا خلاف عندنا فی تحريم الثانی الجملة والاخبار الدالة علیه
 متظافرة و صرح المحقق و جماعة ممن تأخر بتحريم الفناء ولو كان فی القرآن لکن
 غیر واحد من الاخبار یدل علی جواز بل استحبابه فی القرآن بناء علی دلالة الروایات
 علی جواز حسن الصوت والتخمين والترجیع فی القرآن بل استحبابه و الظاهر ان شیء
 من الایامیه بدین الفناء علی ما استفید من کلام اهل اللغة و فصلنا فی بعض رسائلنا
 بالجملة ظاهر است که مطلق محمول بر مقید میباشد و همچنین عام بر خاص پس هر جا که حرمت
 غنا وارد شده است محمول باشد بر صورتیکه در غیر قرآن و اذکار باشد و در اینها قنابل
 و آماخه در جملة از اخبار مذمت غنا در قرآن وارد شده پس مراد از آن خواندن قرآن است

چنانچه اخبار مذمت غنا در قرآن وارد شده هم از آن اخبار است که در این کتاب مذکور است

بر سبیل ابو و لعب بنحو یک مساق میگردند در غنای خود مؤید این معنی است حدیث عبدالله
بن سنان و ایضا مذکور در اخبار الغنا است و ظاهراست که مفرد معروف باللام دلالت
بر عموم نمیکند بنا بر تصریح اهل لغت و عموم آن مستنبط نمیشود مگر جائیکه قرینه بر آن داده
خاص نباشد و اراده بعضی از افراد بدون تعیین منافی عرض افتاده است و بهم منافی
سیاق بیان و حکمت و ترجیح بلامرجح پس لابد و ضرور باشد که محمول بر استغراق و عموم
باشد و هم نه الیس كذلك زیرا که شایع و ذایع در آن زمان غنا بر سبیل ابو و لعب بوده
باینکه کثیران و غیر آن غنا نمینمودند در مجالس اهل فحور و عمل بکلاه و کلمه باطل و شنو اندین
مردان پس حمل مفرد بر افراد که شایع در آن زمان بود بعید نخواهد بود و نامر این معنی
است حدیث عبدالله بن جعفر حمیری در قرب الاسناد از علی ابن جعفر و بعضی از اعلام
فرموده اند که دور نیست که ملحق با حارث صحاح باشد قال سئل عن الغنا فی الفقه الاصل
قال لا باس ماله لیص به حاصل مضمون اینکه از جناب امام موسی کاظم علیه السلام سوال
نمودند از غنا در عید فطر و اضحی و فرح و سرور آنحضرت فرمودند که با کسی نیست بآن حد بلکه
عصیان بآن نکند مؤلف گوید ممکن است که مراد از عدم فحور و فسق و عمل بکلاه و امثال
آنها آن باشد که غنا در آن کار و غیره باشد که موجب یاد آوری است چنانچه مفاده بعضی از
دیگر است شامل و الاحرام خواهد بود و بهم مؤید مدعا است حدیث ابی نعیم از جناب
امام جعفر صادق علیه السلام قال علیه السلام اجرا المغنیة التي تزدن العرايس الیس بدیاس
الیست بالقیید دخل علیها الرجال چه آئیندیش نیز دلالت میکند بر اینکه منشاء منع از غنا
و دخول رجال است بر نساء و بهم استناری دارد باینکه منشاء منع در غنا بعضی از امور
محرمة است که مقترن بآن می باشد با اشیا و محرمة مثل آلات و غیره و ایضا اخبار از امام

قول امام موسی کاظم علیه السلام در جواب آنکه غنا در عید فطر و اضحی و فرح و سرور آنحضرت فرمودند که با کسی نیست بآن حد بلکه عصیان بآن نکند مؤلف گوید ممکن است که مراد از عدم فحور و فسق و عمل بکلاه و امثال آنها آن باشد که غنا در آن کار و غیره باشد که موجب یاد آوری است چنانچه مفاده بعضی از دیگر است شامل و الاحرام خواهد بود و بهم مؤید مدعا است حدیث ابی نعیم از جناب امام جعفر صادق علیه السلام قال علیه السلام اجرا المغنیة التي تزدن العرايس الیس بدیاس الیست بالقیید دخل علیها الرجال چه آئیندیش نیز دلالت میکند بر اینکه منشاء منع از غنا و دخول رجال است بر نساء و بهم استناری دارد باینکه منشاء منع در غنا بعضی از امور محرمة است که مقترن بآن می باشد با اشیا و محرمة مثل آلات و غیره و ایضا اخبار از امام

قول امام جعفر صادق علیه السلام در جواب آنکه غنا در عید فطر و اضحی و فرح و سرور آنحضرت فرمودند که با کسی نیست بآن حد بلکه عصیان بآن نکند مؤلف گوید ممکن است که مراد از عدم فحور و فسق و عمل بکلاه و امثال آنها آن باشد که غنا در آن کار و غیره باشد که موجب یاد آوری است چنانچه مفاده بعضی از دیگر است شامل و الاحرام خواهد بود و بهم مؤید مدعا است حدیث ابی نعیم از جناب امام جعفر صادق علیه السلام قال علیه السلام اجرا المغنیة التي تزدن العرايس الیس بدیاس الیست بالقیید دخل علیها الرجال چه آئیندیش نیز دلالت میکند بر اینکه منشاء منع از غنا و دخول رجال است بر نساء و بهم استناری دارد باینکه منشاء منع در غنا بعضی از امور محرمة است که مقترن بآن می باشد با اشیا و محرمة مثل آلات و غیره و ایضا اخبار از امام

دلالت میکند که تحسین صوت و آواز در قرآن و لغنی در آن سنت باشد و خلافت این میان
 قیما معروف نباشد و کلام سید مرتضی در غرر در رخالی از اشاری واضحی باین ندارد انتهای
 ایضاح مخفی و مستتر نمائند که از تفهیم جناب مولانا محمد تقی عبارت جناب صدوق راجحان طلب هم
 میشود که اگر غنا در قرآن و از کار باشد پس مضایقه ندارد و غنا محرم همانست که در باطل
 باشد و مؤید این معنی است عرف یعنی در عرف نیکویند کسی را که قرآن در غنا میخواند که غنا
 میکند بلکه میگویند که قرآن میخواند هر چند در قرآن غنائیست و همچنین است حال مرثی
 چنانچه صاحب نسخ اسناد و تفریح بآن نموده و عنقریب کلام او انشاء الله تعالی مذکور
 خواهد شد مؤلف گوید مخفی نماند که بهترین چیزهای که موجب یاد آخرت است و باعث گریه
 بر امام مظلوم است روحی له الفداء پس این حدیث دلالت و ضمه دارد بر این که مرثیه آنحضرت در غنا جایز است
 و ضرر ندارد و حدیثی که دلالت مخرج بر حرمت مرثیه در غنا کند در کتب اربعه مثل کافی و من
 لا یحضره الفقیه و تهذیب و استبصار و غیر اینها از کتب اخبار متداوله مثل آفاق و انوار و کمال
 و عقاب الاحمال و خصال یافته نمی شود بلکه حدیث ثواب الاعمال فی الجملة اشاری بجواز
 مرثیه در غنا دارد و همچنین در جمله از اخبار و وارد شده است که قرآن را بلحن عرب
 بخوانید و ترک کنید لحن اهل فسق و اهل کتابین را از آن جمله است در کافی در قوی از عبد الله
 بن سنان از حضرت امام جعفر صادق ع از حضرت رسولی را روایت حدیقه یابی از آنحضرت
 چنانچه شیخ طبرسی در مجمع البیان نقل نموده است و مخفی نیست که لحن عرب و اصوات ایشان
 عین غناست چنانچه ایمة لغت بآن تصریح نموده اند و ازین قبیل اخبار دیگر هم وارد شده اند
 چنانچه بعضی از آنها مذکور شد و بعضی از آنها خواهد آمد و علاوه بر آن مولانا احمدار دبیلی
 علیه الرحمه در شرح ارشاد میفرمایند که اگر اجماع در حرمت غنائی شود پس جزم بحرمت آن نیز
 میشود

حدیث حضرت زناد مرثیه در کتب اربعه کافی و من لا یحضره الفقیه و تهذیب و استبصار و غیر اینها از کتب اخبار متداوله مثل آفاق و انوار و کمال و عقاب الاحمال و خصال یافته نمی شود بلکه حدیث ثواب الاعمال فی الجملة اشاری بجواز مرثیه در غنا دارد و همچنین در جمله از اخبار و وارد شده است که قرآن را بلحن عرب بخوانید و ترک کنید لحن اهل فسق و اهل کتابین را از آن جمله است در کافی در قوی از عبد الله بن سنان از حضرت امام جعفر صادق ع از حضرت رسولی را روایت حدیقه یابی از آنحضرت چنانچه شیخ طبرسی در مجمع البیان نقل نموده است و مخفی نیست که لحن عرب و اصوات ایشان عین غناست چنانچه ایمة لغت بآن تصریح نموده اند و ازین قبیل اخبار دیگر هم وارد شده اند چنانچه بعضی از آنها مذکور شد و بعضی از آنها خواهد آمد و علاوه بر آن مولانا احمدار دبیلی علیه الرحمه در شرح ارشاد میفرمایند که اگر اجماع در حرمت غنائی شود پس جزم بحرمت آن نیز میشود

چه اخبار در حرام بودن آن ضعیف اند و لکن گویند ظاهر ادب این شک نیست که از اخبار عموم حرمت غنا مفهوم نمیشود بلکه در عروسی و حدی تجویر وارد شده و همچنین در قرآن و ذکر همچنین از اجماع هم حرمت مطلق غنا معلوم نمی شود چنانچه مخفی نیست بر کسیکه کتب علماء را دیده است آری متیقن الحرمت غنائست که بطرز اهل کبابیر باشد و اما هرگاه بطرز ایشان نباشد بلکه در قرآن و اذکار باشد و همچنین در چیزهاییکه موجب یاد آخرت باشند پس حرمت آن مقطوع نیست چه درین باب نیز احادیث معتبره و توفیه وارد شده اند و صدق لهو و باطل بر قرآن نیست یا آنکه اخبار در حسن صوت و تحمیل بسیار وارد شده اند و ظاهراً نسبت که آنها بدون غنا یافته نمیشود چنانچه از کلام اهل لغت مستفاد میشود پس جمیع بهتر است از اطراح قتال و هرگاه کسی را در آنچه گفته ام شک بود باشد رجوع بشرح ارشاد متورع اردبیلی رحمه الله و روضه المتقین و مقدس محمد تقی و کفایه مولانا سنبل و ارسنج اسناد علی ابن یوسف بحرانی و مغایرت بلا محسن کاشانی و جبل الصالحین حسن ابن عبدالرزاق که در آنها بر وجه اتم بیان شده است نماید انشاء الله تعالی پاره از عبارات ایشان مذکور خواهد شد و در قبیح بودن تعصب و نفسانیت کلامی نیست و قباحت آن اجماعی است در جمیع ادیان پس باید که خود را از ان مهرا سازند یا اینکه از روی حسد و عداوت هر چه بخاطر رسد بر زبان آورند انتهی کلام به عبارت دیگر شیخ مقتول در کتاب الدروس میگوید يجوز الفناء بشرطه فی العلم و عجیب اینست که از شرط سماع نزد امامیه چنینست که نزد اهل سنت از محرمات غناست یعنی سماع از زن حلال است و از مرد حرام چنانچه در شرح القواعد که از کتب معتبره امامیه آمده می رود و من شرط السماع ان یکون المسموع امرًا لا یدل علیه ولا یکون الشعار فی الجاهلی

۱۲۵
از اخبار و محرمات غنی بنویسید و بگوید که در وقت و حال سخنواران شده همچنین در آن روز و در چنین ایامی هر محرم حقایق خاصه معلوم می شود.

فصل ثالث در تحقیق مزایر و معارف و ملاهی و ملاعب ایکه در کتب فقه و حدیث جا بجا

تصریح یافته که غنا اگر بسبیل هو و ملاهی باشد حرام است و الا حلال و نیز میگویند که در حدیث از ابو ولعب و معارف و مزایر نمی آمده است و هم در کتب فقهی می نویسند که اگر بجای معارفی هو و لعب و غنا باشد در آنجا ششستین روانیست و نافعان از اینچنین الفاظ عموماً حکم میکنند آن الاهی کله احرام و الا لعب کله احرام و الا مزایر کله احرام و الا جلوس علیها فسق و الذلن فیهما کفر مع هذا در قرآن و حدیث اطلاق هو و لعب و معارف و مزایر بر بعضی چیزها آمده که فقها با بحث آن اعتراف دارند و در بعضی چیزها اختلاف میکنند که حلال است یا حرام و در میان اینچنین اقوال تناقض و تباین کلی است پس بدون تحقیق اینهمه الفاظ نفقه و عرفاً و شرعاً تطبیق احادیث و توفیق اقادیل تناقضه امکانی ندارد لهذا خصوص درین خصوص با هم تراز و خوض در غنا و سماع است زیرا که در سماع مجرب اختلاف کرده اند مگر سفار و متعصبین از علما نیست اختلاف علمای محققین را قدیم و جدیداً مگر در ملاهی می توان و مزایر بنا علی هذا مبنی کرده شد تحقیقات آن بر قوانین ثلاثه پس شکر جان نوازی را که این بے زبان را بنغمه این تحقیقات بهتر نظم ساخت و سپاس مردم سازی را که ساز خاام را باین نواخت مننوی نظموی

درین بستانه را افکنده فلغل	سخن کردید گلبن نغمه بلبسل	زبان را مطرب بزم دهن کرد
نفس را و کش ساز سخن کرد	بضبط نغمه اسرار پر دخت	ز صندوق تن خلق ارغوان بهشت
بباب امر قرار آمد بگفتن	شدش خشک از غم او پوست تن	گل غش کسی را رسته از شاخ
که چون نغمه آتش گشته سواخ	چرا در دشت شوش و دشت دماخنگ	دو دول تار باسی ناله در خاک
پرو خالی پراند از نغمه دوست	بزمین دهن را که چون برید رویت	قانون اول در معنی هو و لعب

تألیف اول در معنی هو و لعب و مزایر

و معترف و مفرغ لغته و عرفا و اشعار اینکه حکم هر یک قسم در شرع مختلف است **اللغو**
 فی القاموس لها لغو اللعب بازی کردن لغو و الهاء ذلک بازی کنانید و را بان بازی و الکافی
 الاذکات بازی که بان بازی و لمون نمایند و لغت المرأة الى حدیثه لها الشنت بدو اعینها
 الش گرفت و لغت کرد و بسوی حدیث وی و بشگفت آورد و مردان زن را فی کثر اللغات لغو
 بازی کردن و برگشتن از خیر و بازی و زن و فرزند و چیزی که از عمل خیر باز دارد قوله تعالى
 لو اردنا ان نلقی اللهو لعیني ولدا او امارة اللعب فی القاموس لعب کسوم لعبا و لعبا
 و تلعبا و لعب و تلعب و تلعب بازی کرد و ضد جد و توبه بالضم بازیچه و لعب جای بازی
 و ملاعب التریخ مدارجها مدارج باد فی کثر اللغات لعب بازی منه قوله تعالى و
 اخذ اذی تجارة اولهوا انقصوا لیهما کذا فی الصراح **المحازف** بازیچه یعنی ماری است
 یعنی آلات لوبو جمع عین یا مغروف کبیر سیم و سکون عین و عرف و عزین در اصل یعنی آواز
 حسن است و جبرسی که شنیده میشود در باده یی شب و معنی آواز با و نیز آمده کن
 فی القاموس **المضمار** مشتق است از مر فی القاموس زمریز مرزمراد و مرز مرز
 نواختن از مرز مرز زن نواز ما کشاد نواز از مرز مرز یعنی کم آمده کار هر دو
 زماره که کتابه یعنی نواز نیست فرامیرد و و چیزی که از زبور با و از خوش می خوانند
 و انواع و غایب فرما و مرزور و زماره تبشیریدیم همچنین است یعنی مانند فرما ربنه
 مایضربه این بود معنی الفاظ مذکوره لغته اما عرفا پس لغو و لعب هر دو در معنی بازی
 مشهور اند ولیکن محققین از هر دو فرق دقیق نهاده اند و آن آنست که چیزی که
 بازگاب آن غایتی مقصود باشد مانند تانس خاطر و تفرج طبع و تنشیط دل بدان غالباً
 اطلاق لغو بر آن میکنند چنانچه طیور و گنجینه و نرد و غیره که اکثر در ایام جوانی به بازی این چیز را

میل و رغبت میباشد و در حدیث انا قوم و خص لنا فی الله بمعنی غنا آمده است چه
 غایت آن نیز تشبیه خاطر میباشد و چیزی که در وی غایتی ملحوظ نباشد و بغیر تصور مقصود
 بدان شغل نمایند آنرا لعب میگویند چنانچه لعبت و تصور و نقل و مضاء و اشکال مختلفه
 که بچکان و نابالغان در ایام صبا به اختیار باین چیز با رغبت مینمایند و در شرع شریف
 برای امو و لعب هر دو معنی مفصله صدر حکم واحد نیست بل حکم هر یک قسمیست و اعتبار
 و لحاظ غایت دینی و دنیوی مختلف است همه ملاهی و ملاعب را عموماً احرام گفتن نهایی
 و نادانی است تفصیل حکم هر یک در قانون دوم باید شنید و علی هذا القیاس مزامیر و
 معازف در عرف عام و معنی ساز و آلات غنا شهرت دارد لیکن اهل تحقیق تخصیص کرده اند
 مزامیر را بچیزیکه از گلو نواخته شود و همچون شیشه و سرنای و قمرنای و معازف مخصوص گند
 اند چنانکه از دست نوازند مانند دف و طبل و عود و ستار و طنبور و اوتار و غیره بر آید
 همه مزامیر و معازف نیز در شرع حکم واحد نیست علی الاطلاق همه مزامیر و معازف را احرام
 گفتن بهم جهالت و سقاہت است بل علمای محققین بعضی را ازان مستحب و مستنون
 گفته اند و بعضی را اسباح و بعضی را احرام و در بعضی سکوت کرده اند تفصیل حکم هر یک در
 قانون سوم باید شنید مخفی نماند که تفصیل که در معنی عرفی امو و لعب ذکر کرده شد بعضی
 مفسرین بسوی آن در تفسیر آیات قرآنی اشارت فرموده اند چنانچه در معنی امو که از کاخیر
 باز دارد قوله تعالی است و اذا رما التجارة و لهوا الفضا و الیها الایة منذ رجال لا تلهمهم
 تجارة و لا بیع عن ذکر الله و هذا للهکم التکاثر حق زرتقم المقابر و در معنی لعب غایت
 معتد بها ازان مقصود نباشد قوله سبحانه است انما الحیوة الدنیا للهو و لعب و کذا
 ما هذه الحیوة الدنیا الا للهو و لعب و هذا الذین اتخذوا حینهم لهوا و لعبا و ازان جاهک

فمن در میان مزامیر و معازف بسبب اختلاف اهل علم

نحوه

اعراض بحسب سبب علم هر یک مختلف فعلی نسبت یک مقصود مهم و نسبت دیگری لهو و لعب
میباشد مثلاً سیر و شکار بموجب امر سیر وافی الارض و اذا احلتم فاصطادوا فحل ما حلت
و همین افعال نسبت به مباحات دینی و دنیوی لهو و لعب می نمایند بالجمله هر جا که در قرآن حدیث
مذمت لهو و لعب وارد شده بمقابل امور آخرت است بنابر تریغیب اثبات آخرت بر
دنیا چنانچه آیه کریمه قل ما عند الله خیر من اللغو و من التجارة و بآن دلالت صریح دارد
پس اگر غنا و مزایای رزق بشمول حیات دنیا یا بخصوص آن لهو و لعب گفته آید از اباحت
اصلی نبیه و محافظه فانه یحذیک نفعا قانون و رسم در اقسام ملاهی و ملاعب بدانکه
اقسام ملاهی و ملاعب بسیار است و در شرع برای همه انواع آن حکم واحد نیست
مثلاً یک ازان قمار است که انواع آن بسیار است و زیر هر نوع اصناف بشمار
لیکن ممنوع شرعی یک قسم است که در آن بازی با شرط از طرفین باشد و اگر شرط
افزاد از جانب واحد باشد بلا شبهه جایز است چنانچه فقها در باب سباق مشهور نوشته اند
صاحب فتاوی سرجمیه فیصله که در سباق مینویسد نقل کرده می آید یجوز السباق فی سباعه
اشیاء فی الخف یعنی البعیر و فی الحافر یعنی الفرس و فی النص یعنی الرمی و فی المشی یعنی
العدو و انما یجوز ان کان البدل معلوماً من جانب واحد بان یقول احدهما للآخر ان
سبقتک فی کذا و ان سبقتنی فلا شیء لک و ان کان البدل من الجانبین فلا یجوز
الا ان یکون بینهما ثالث و الشریط انذ لو سبقهما اعطاه و ان سبقاه لم یعطهما شیئاً
و اما من الجواز هو الحل و الطیب لا الاستحقاق ثم المذکور فی شرح الطحاوی و ان
هذا انما یجوز فی هذه الاشیاء لا غیر قال الشیخ الامام العلوی رح لو وقع الاختلاف فی
مسئله بین اثنين و شرط احدهما صاحبه ان کان جواب المسئله ما قلت اعطیتک

نانون درم در اقسام ملاهی

نصف ازان قمار است

خدا و انکان کمالات لا اخذ منك شیء افهنا اجا یز افقی نوح و دم آنست که در آن
 شرط اصلا نباشد خواه متعلق بشخص واحد باشد یا اشخاص متعدد و هر یک بازی کنند
 همچو تیر اندازی و تفنگ اندازی و نیزه بازی و مگالبت یعنی دو اندین سنگ معلم
 با یکدیگر رشکار و معادات یعنی دویدن هر یک بر پای خود و مصارعت یعنی کشتی کردن
 با یکدیگر و مطایبت یعنی هر یک مزاج و خوش طبعی کردن قوی باشد یا فعلی در قوی شریک
 شرط آنست که کذب نفس الامر نباشد اگر چه در زعم فحاطب صورت کذب داشته باشد
 و در فعلی شرط آنست که از افعال ممنوعه شرعی نباشد و همچنین بسیار ملاعب اندک در آن
 نمی از شایع وارد نگشته بلکه اکثری از ان از ذات قدسی صفات آن سرور
 صلی الله علیه و سلم بوجود آمده چنانچه حکایات ملاعبت و معادات آنحضرت با عائشه و دیگر
 علیها السلام و مصارعت وی صلعم بارگانه پهلوان می و با ابوالاسود پهلوان عجمی مشهور
 و مطایبت وی صلعم با سایل شتر با نیکه ترا بچه شتر خواهم داد و انکار کردنش بگرفتگی از چتر
 شتر و باز فحانیدن او را که هیچ شتر نیست که بچه شتر نباشد و همچنین مزاج وی صلعم
 باز نیکه هیچ پیرزن به بهشت نرسد و در آید و باز تسلیه او صلعم آن زن را بخواندن قوله تعالی
 انا انشاءناهن النساء فجعلناهن ابکاداعربا اقبالا و علی هذا القیاس توریت وی صلعم
 در کلام با صحابه در احادیث صحاح مروی و منقول اند هر که خواهد در صحیحین و مستدرک
 حاکم و صحیح ترمذی و ابوداود و ابن ماجه مطالعه نمایند نوح سوم تیسر و تفرج بساتین و
 تجار و اثنار و ریاحین و سماع غنا و اشعار نیز همین قسم است در حق کسی که او را
 ذوق از باطن نباشد یا روح وی بسبب کدورت و ظلمت طرب اینگز از سماع نباشد
 پس شغولی همچنین افعال مباحه اگر مانع صوم و صلو و غیره ضروریات دین نباشد

بیان ملاعب آنحضرت علیه السلام با عورت

در حدیث است که در مقدمه بر این لفظ احادیث متعدده است

از ان قسم لعب است که شارع از ان منع نفرموده و نفسی صحیح در حرمت آن وارد نگشته
 سوال اگر کسی گوید که عدم ورود نفس در حرمت لعب ممنوع است زیرا که در حدیث آمده است
 قال علیه السلام لا الدومنی ولا انا من الدوا والدوالعب جواب گویم که این حدیث
 مخصوص است بلعب محرم همچو قمار و غیره چنانکه در نوع اول گذشت و کلام ما در مطلق لعب
 بود و ممکن نیست که لعب مطلق را بگیرند زیرا که از لعب حبشیان کمتر نیست که در سبب بود
 و آنحضرت صلی الله علیه و سلم عائشه صدیقہ رضی الله عنہا را ملاحظه کنانید پس هر که
 بگوید که لعب مطلقا حرام است گویا او نسبت میکند فعل حرام را بجانب تقدس باب
 رسالت پناه صلی الله علیه و سلم و منطوق این معنی کفر است بالاتفاق سوال اگر کسی گوید
 که در حدیث وارد شده است لا لعب الا فی ثلاث الرمی والفرس و ملاعبة الرجل مع امراته
 جواب گویم حصر اینجا برای اتمام ثواب است نه برای تحریم ما سوا می مذکور چنانچه
 قوله تعالی انما انت منذر حصر صفت انداز بلفظ انما که مخصوص بر اے حصر است
 مفهوم میشود و حال آنکه حصر حقیقی مراد نیست بل حصر اضافی نسبت ایصال بشاره مراد است
 زیرا که آنحضرت صلی الله علیه و سلم منذر و مبشر و مبلغ و نادی و رحیم نیز بود ثانیاً اینکه سماع و غنا
 و اشعار را که در ملاهی و ملاعب مباحه شمار کردیم برای مردم غلیظ الطبع گفتیم اما کسی که از
 سماع و غنا از حصص و جو و جفای نفسانی یکسو مانده بخوف و خشیت خدا ابدق و صفا
 مشغول میگردد و سوز و گداز می و محزونیا زنی در باطن او پدید می آید در حق این چنین
 کس غنا اگر مقتدر بنکرات شرعی نباشد هرگز لهو و لعب نیست بل هم مقاصد است
 چه مقدمه واجب واجب باشد و با استیجاب و وجوب بهین قسم سماع امام محمد غزالی
 رحمه الله علیه در احیاء العلوم و کیمیای سعادت و مقتدا و العصور الزمان شیخ ابو طالب می

و قوه القلوب تصریح نموده اند و بعضی فقها و محققین نیز بدان تلقی بالقبول کرده اند لهذا واجب
 افتاد که در اینجا قول حجة الاسلام از کیمیای سعادت نقل کرده آید تا کیفیت و حکم هر یک از
 سماع واضح گردد گفت حجة الاسلام علیه باب اول در اباحت سماع و بیان آنچه از وی
 حلال است و حرام است بدانکه این دو سبحانه تعالی را سر است در دل آدمی و آن درو
 همچنین پوشیده است که آتش در آهن و چنانکه از جرم سنگ بر آهن آتش آشکارا شود
 و بصحرا افتد همچنین سماع و از خوش موزون آن گوهر دل را بجنباند و در وی چیز
 پیدا آرد بی آنکه آدمی را در آن اختیاری باشد و سبب آن مناسبتی است که
 گوهر آدمی را با عالم علوی است که آنرا عالم ارواح گویند و عالم علوی حسن و جمال است
 و اصل حسن و جمال مناسبت است و هر چه مناسبت است نمودگار آن جمال آن
 عالم چه هر چه جمال و حسن که در عالم محسوس است همه شمره حسن و جمال آن عالم است
 پس او از مناسبت هم شبیهی دارد از عجائب آن عالم بدان سبب آگاهی در دل پیدا آرد
 و حکمت و شوقی پیدا کرد که آدمی خود نداند که آن چیست و این در دله بود که آن ساده بود
 و از عشق و شوقی که راه بدان برده خالی نبود اما چون خالی بود و بچیز مشغول آن در حرکت
 آید و چون آتشی که دم در وی دند افروخته شود و هر که را غالب تر بر دل آتش دوستی
 خدای بود سماع وی مهم بود که آن آتش تیز تر شود و هر که را در دل دوستی باطل باشد سماع
 ویرانگر قاتل بود و بروی حرام باشد و علما را خلاف است و در سماع که حرام است
 یا حلال و هر که حرام گفته از اهل ظاهر بوده است که ویرا خود صورت نبسته است
 که دوستی حقیقی است در دل آدمی فرود آید چه وی چنین گوید که آدمی ضعیف
 نمودار دوست تواند داشت اما آنرا که از جنس وی نبود و نه هیچ مانند وی ویرا دوست

کیمیای سعادت
 از کیمیای سعادت
 نقل شده است

بیان اینکه سماع که در این
 عالم است و در آن عالم
 علوی است و در آن عالم
 ارواح است و در آن عالم
 محسوس است و در آن عالم
 محسوس است و در آن عالم
 محسوس است

چون توان داشت پس نزدیک وی جز عشق مخلوقی در دل صورت نه بند و اگر عشق خالق
صورت بند نباشد بخیال تشبیهی باطل بود پس بدین سبب گوید سماع یا از بازی بود یا از خوشی
مخلوقی بود و این هر دو در بین مذموم بود و چون ویرا پرسند که معنی دوستی حق تعالی که خلق
واجبست چیست گوید فرمان برداری و طاعت داشتن و این خطای عظیم است که
این قوم را افتاده است و مادر کتاب از رکن پنج یاب این پیدا کنیم اما اینجا بیگانه حکم سماع
از دل باید گرفت که سماع هیچ چیز در دل نیار و نباشد بلکه آنچه در دل باشد بجنبانند هر گرا
در دل چیزی نیست که در شرع محبوبست و قوت آن مطلوب است چون سماع آنرا
زیادت کند و یا ثواب باشد و هر گرا در دل باطله است که در شرع مذموم است و ویرا بر
سماع عقاب بود و هر گرا دل از هر دو خالی بود لیکن بر سبیل بازی شود و بکلم طبع بدان
لذت یا بد سماع و یا سباح است پس سماع بر سه قسم است قسم اول آنکه بغفلت
شود و بر طریق بازی اینجا لایل غفلت بود و دنیا چه بود و بازیست و این نیز ازان بود
فغانا باشد که حرام بود بدین سبب که خوش است چه خوشیها حرام نیست بلکه ازان حرام است
که در وی ضرری باشد و فساد می آید و از خوش مرغان سبزه و آب روان و شکوفه گل
خوش است و حرام نیست پس آواز خوش در حق گوش چون سبزه و آب روان است
در حق چشم و چون بوی مشک در حق بینی و چون طعم خوش در حق فم و چون حکمتی
نیکو در حق عقل و هر یک را از این حواس نوعی لذتست چرا باید که حرام بود و دلیل برین طبیعت
و بازی و نظاره حرام نیست که عایشه رضی الله عنها روایت میکند که روز عید زنگیان
در هم میایستادند و بازی میکردند رسول صلی الله علیه و سلم گفت خواهی که به بینی گفتم و بوی مشک
بایستاد و دوست پیش فراداشت تا زنگیان بردست وی نهادم و چندان نظاره کردم

از سماع سماع حرام است و از سماع حرام نیست

از سماع حرام نیست و از سماع حرام است

که گفت پس نباشد چند بار گفتیم نه و این در صحیح است و ازین خبر پنج رخصت معلوم شود یکی آنکه
 نظاره و بازی چون گاه گاه حرام نیست و در بازی رنگیان رقص و سرود بود دیگر آنکه
 در مسجد میگرددند سوم آنکه در خبر است که رسول صلی الله علیه و سلم در آن وقت که عایشه را
 آنجا برد گفت دو نیکو یابی ارقده یعنی بازی مشغول شوید و این فرمان بود پس آنچه
 حرام بود چون فرماید چهارم اینکه ابتدا کرد و عایشه را گفت خواهی که بر بینی و این تقاضا باشد
 و نه چنان باشد که از وی نظاره طلب کردی و می خاموش بودی که روا بودی که کسی گفتی که
 بخواست که او را بر نجانند که آن از بد خوئی باشد پنجم آنکه خود با عایشه بایستاد ساعتی دراز
 با آنکه نظاره و بازی کار وی نباشد بدین معلوم شود که برای موافقت کو دکان و زنان
 تادل ایشان شاد شود چنین کارها کردن از خلق نیکو بود این فاضلتر بود از خوش شدن
 فراهم گرفتن و پارسائی و فراهی کردن و هم در صحیح است که عایشه روایت کند که من کو دک
 بودم لعبت بیا راستی چنانکه عادت دختران بوده است چند کو دک دیگر نیز بیا مدندی
 چون رسول صلی الله علیه و سلم در آمدی آن کو دکان باز پس گرختندی رسول صلی الله علیه و سلم
 ایشان را بزدیک من فرستادمی تا بیکوز دختر را گفت این لعبتها چیست گفت دختران
 منند گفت این چیست که بر میان ایشان بسته است گفت اسپ ایشانست گفت
 این چیست که بر و برست گفت پروبال است رسول گفت صلی الله علیه و سلم اسپ را
 پروبال باشد گفت تو نشنوده که سلیمان را اسپ بود که پروبال داشتی رسول صلی الله علیه و سلم
 بخندیدند انهای می سپید شد و این برای آن روایت میکنند ما معلوم باشد که فراهی
 کردن و می و ترش داشتن و خوش شدن را از چنین کارها فراهم گرفتن از بد نیست
 خاصه با کو دکان و با کسی که کاری کند که اهل آن باشد و از وی زشت نبود و این خبر دلیل است

حدیث لعبت بازی عایشه مدینه بنی هاشم را آن حضرت صلی الله علیه و سلم

خداي تعالى و جان فدا کردن در دوستی حقیقاً خوانند و این نیز مقرر بود همچنین بشماري
 که عادتست در مصاف بگویند تا مرد دلیر شود و جنگ و دلیری زیادت کند و روی نیز مقرر
 بود چون جنگ با کافران بود اما اگر با اهل حق باشد حرام بود نوع دوم سرودن نوحه
 باشد که بگرسین آوردن و ده را در دل زیادت کند درین نیز مقرر بود چون نوحه گرس
 بر تقصیر خود کند در مسلمانی و برگناهان که بروی رفته بود و بر آنچه ویرا قوت شده بود از
 درجات بزرگ و از خوشنودی حق تعالى چنانکه نوحه داد و علیه السلام بود که چندان نوحه کردی
 که بنازه با از پیش وی برگرفتندی و ویرا دران الحان بودی و او از خوشش آگاه اندوه
 حرام بود در دل نوحه حرام بود چنانکه کسی ویرا مرده بود که حقیقاً میگوید لا اله الا الله
 برگزشته اندوه خورید چون کسی قضا و خدایا کاره بود و بدان اند و بگویند باشد نوحه کند
 تا آن اندوه زیادت شود حرام بود و سبب اینست که شرد نوحه که حرامست و وی عاصی بود
 هر که از آغوش دارد نوع سوم آنکه در دل شادی بود و خواهد که آنرا زیادت کند بسماع
 این نیز مباح بود چون شادی بجمعی بود که روا باشد چون عروسی و ولیمه و عقیقه و وقت
 عقد کردن و رسیدن از سفر چنانکه رسول صلی الله علیه و سلم بدین رسید پس باز آمدند
 و آن میزدند و شعر میگفتند و شادی

در نوحه و سماع گنا گاران و بیعت و جنگ و نوحه داد و علیه السلام

در نوحه و سماع گنا گاران و بیعت و جنگ و نوحه داد و علیه السلام

الحلیم البدر علینا من ثنات الوداع	واجب الشکر علینا ما دعا الله داع
-----------------------------------	----------------------------------

و همچنین ایام عید شادی کردن روا بود بدان سبب و همچنین چنانی که دوستان بهم شستند
 و بخواهفتی طعام خورند و خواهند که وقت با یکدیگر خوش کنند بسماع و شادی کردن و بوقت
 یک دیگر روا بود نوع چهارم و اصل اینست آنکه کسی را دوستی حق تعالى بر دل غلبه شد
 و بهر عشق رسیده تمام ویرا هم باشد که اثر آن از بسیار خیرات ربی بیش بود هر چند دوستی حقیقاً

در نوحه و سماع گنا گاران و بیعت و جنگ و نوحه داد و علیه السلام

بدان زیادت شود و مردان پیش بود و سماع صوفیان در اصل که بوده است ازین بوده است
 اگرچه اکنون برهم آمیخته شده است بسبب گروهی که در صورت ایشانند بطاهر مفسر اند
 از معانی ایشان در باطن و سماع در افروختن این آتش اثری عظیم دارد و کس باشد که درین
 سماع ویرانکاشفات پدید آید و با وی لطفها رود که بیرون سماع نبود و آن انواع
 لطف که از عالم غیب بایشان پیوستن گیرد بسبب سماع آنرا وجد گویند و دل ایشان
 چنان پاک و صافی شود که نقره را در آتش نمی و آن سماع آتش در دل فلکند و همه کدورتها
 از وی برود باشد که به بسیاری ریاضت آن حاصل نیاید که بسماع حاصل آید و سماع آن
 سر را که روح راست با عالم ارواح فرافغانند تا باشد که ویرانک از ان عالم بستانند از هر چه
 درین عالم رود و بخیال بود باشد که قوت اعضا و وی نیز ساقط شود بقیته و از هوش بشود و
 آنچه ازین حال درست بود ویرا اصل بود درجه آن بزرگتر بود و کس را که بدان ایمان دارد
 و حاضر بود از برکات آن محروم نبود لکن غلط بسیار بود و پدید اشهادی بسیار افتد و نشان
 حق و باطل آن پیران پخته و راه رفته بدانند و مرید را مسلم نباشد که از سر خویش سماع کند تا که
 تقاضای وی در وی پدید آید علی حلاج یک از مریدان شیخ ابو القاسم کرمانی بود نور الله
 فرموده از وی دستوری خواست در سماع گفت سه روز هیچ نخور پس از ان طعام خوش
 بساز اگر سماع اختیار کنی بر طعام نگاه آن تقاضا بحق باشد و ویرا مسلم بود اما صوفی
 که ویرا هنوز احوال دل پیدا نیامده بود و راه فراموشی ندانید یا پیدا آمده باشد لکن هنوز
 شہوت تمام از وی گسته نشده باشد واجب بود ویرا از سماع منع کند که زیان آن
 از سود بیش بود بدانکه هر که سماع و وجود احوال صوفی را انکار کند از مختصری خود کند
 و معذور باشد بران انکار که چیزیکه ویرا نباشد بدان ایمان دشوار توان آورد و این چنین بود

که خنثی با و رندارد که در صحبت لذت هست که آن لذت بقوت شهوت در توان یافت چون
ویرا شهوت نیافریده اند چگونه داند و اگر ناپیدا لذت نظاره و سنبه و آب روان را نکارد کند چه
عجب کرد و را چشم نداده اند تا آن لذت دریابد و اگر کودک لذت ریاست و سلطنت و
فرماندهی را نکارد کند چه عجب کرد و پیراه بازی داده اند در ملکیت داشتن چه راه دادند و بدانکه
خلق در انکار احوال صوفیان آنکه دانشمند است و آنکه عاقل است چون کودکان که چیزی
را که هنوز بدان نرسیده اند منکرند و آنکس که آنکه مایه زید کی دارد و اقرار دهد و گوید مرا
این حال نیست لکن میدانم که ایشانرا هست بازی بدان ایمان دارد و روا دارد
اما آنکه هر چه ویران بود محال دارد که دیگر را بود در غایت حماقت بود و از آن قوم
باشد که حقیقاً میگوید و اذله میدهد و ابرضیقولون هذا افق قدیم انقی قانون سوم
و اقسام و احکام معارف و مزامیر بدانکه در قانون اول دانسته شد که معارف و مزامیر در
عرف عام یعنی سازد که غنا شهرت یافته اما در عرف اهل شرع در حد و معارف و مزامیر و
اوتار اختلاف بسیار است لاجرم حکم آن نیز مختلف خواهد بود اگر چه تعداد اقسام مزامیر
و تشریح بساط و مرکبات آن و تبیین اینمغنی که کدام ساز از که ایجاد شده و فایده اش
چیست و موجزش کیست بر ذمه اهل موسیقی است اما در اینجا ایراد اجناس اربعه مزامیر
که اهل شرع در حل و جدت آن گفتگو کرده اند ضرورت اقتاد واضح باد که اجناس ساز
از چهار قسم بیرون نیست یک آنکه تار داشته باشد و اهل هند از تری گویند بتائین
فوقانین خفیه قنن و باول مفتوح و بحدت آخرین قنن نیز گویند مثل بین و طنبر و ربا
و قانون و امثال آن دوم آنکه تار نداشته باشد و مجلد بود از چرم و آنرا آند گویند
بجز کسور و نون ساکن و دال محله شده و بت کسره یا موحده و تا این خفیه قنن باول مفتوح

قانون سوم فصل ثالث در اقسام احکام مزامیر

صنف اجناس از چهار اقسام مفصل

نیز خوانند مثل طبل و نقاره و مبلبله و مردنگ و دایره و دوت و امثال آن سووم آنکه تار و چرم
 هر دو نداشته باشد و دوسا را به هم زنند و بنوازند یا از مجموع داشته اند و نقش چیس
 بیندازند که بحرکت آن آواز دهد و آنرا لکن گویند بفتح کاف عجم و نون ساکن مثل ضیعی یعنی
 جهاجم و نتیجه و گونگهر و گلفشا و مانند آن و این هر سه اجناس مذکوره بدست نوازنده میشود
 یا بقوتیکه اهل صناعت در میان اجزاء و آلات درونی آن دارند چون اینچون چهارم
 آنکه از کشش دم بدین نوازند و آنرا اهل هند سکر خوانند بکسر سین محله و فتح کاف تازی
 و برای محله مثل نئے و شبابه و سرنای و قرناے و نفیرے و امثال آن حالا از مدعی حرمت
 باید پرسید که هر چهار اجناس مزایر اعلی الاطلاق حرام و گناه کبیره میگوید یا بعضی جنس
 آنرا بهوم الزامه یا بخصوص افراد و بر هر دو شق منع وارد میشود و بدیهه اول آنکه
 کبیره بران صادق نمی آید زیرا که کبیره آنست که ثابت شود حرمت آن بلیل قطعی
 که در آن شبهه نباشد و در اینچنین نص در حرمت مطلق مزایر یا جنس مخصوص آن
 غیر مسلم است آری در بعض احادیث صحاح مذمت غنا و معارف بشمول حرمت خمر
 و غیره شعار جاهلیت آمده است مثل ختم و مفت و نقیر و بانطوف شراب خواری لیکن
 حرمت مذکور عارضی بود هرگاه حرمت خمر ثابت و تحقق شد و احتیاج بقع و قلع آثار و عکالت
 آن نماند حکم نمی از مذکرات شراب هم باقی نماند چنانچه اباحت اوانی شراب نزد فقهاء و محدثین
 مشهور و معروف است و مزایر مثل آنست در حکم رفع حرمت عارضی و حرمت مارضی
 در هر چیز مباح الاصل بل در طاعت و قربت هم میشود مثلاً نماز در حالت جنب و
 و قصد ریاحام میگرد و وسیله در اوقات مکروهه حرام میباشد و خوردن اغذیه اویس
 مباحه بنیت تحصیل قوت زنا کاری حرام میشود منتهی حرمت کذا فی بطرف مطلق نماز و غیره

کذا مزایر اعلی الاطلاق حرام کذا کبیره میگوید یا بعضی جنس

و غذا و دوا سرایت نیکند تا اینا در حکم کبیره و حکم غنا و مزایه تفاوت بسیار است زیرا که حکم کبیره
 استحقاق عذاب و عقاب فاعل آنست بحسب و حدیکه در ارتکاب آن وارد شده باشد
 و در حق مرتکب مزایه در شرع بخیر آنیکه لا یقبل شهادة من یلعب بالطنبورک من یغنی للناس
 شناعتی وارد نشده است و سقوط عدالت شاهدان بسیار امور میشود که آن امور در کبایر
 معدود نیست مثلاً از خوردن یک لقمه بر سیری شکم و خوردن چیزی در بازار و سانشیدن
 در راه و از دیگر امور خسیسه عدالت شاهد ساقط می شود و هیچ وعید از عذاب و عقاب در حق
 وی وارد نیست بلکه مطلق غنا و مزایه بسبب ثابت شدن شماع آن بحضرت البیاضی علیه
 السلام از امور خسیسه هم معدود شدن نمی تواند چه جای معصیت و گناه ثالثاً اختلاف
 متفقین و متأخرین فقها و محدثین در حل و حرمت انواع معازف و مزایه و برهان قاطع آنست
 بر آنکه نصی صحیح در حرمت مطلق آن ثبوت نیافته زیرا که هر چند که حرمت آن به بعضی قطعی از
 قرآن یا حدیث ثابت گشته حرمت جمیع انواع و افراد آن متفق علیه همه مجتهدین شده
 آمده است مثل زنا و سرقه و قتل و اکل منه و مانند آن و وقوع اختلاف در حل و حرمت
 اقسام مزایه ثابت است باخبار و آثار یک در فصل ثانی باب اول گذشت و بحسب
 روایات و اقوال مرقومه الذیل لهذا معلوم شد که در حرمت مطلق باجنس خاص مزایه نص
 قطعی وارد نشده پس مزایه نیز مثل غنا مختلف و مجتهد فیه برآمد و نیست انکار در ارتکاب
 مجتهد فیه درین صورت مرتکب آن نه فاسق خواهد بود و نه مستحل آن کافر صامی فی الباب
 الاول و بنا بر تصدیق این مقال و تفصیل این اجمال منقسم کرده شد قانون نهائات ثلثه
 نغمه اول در اقوال محدثین و فقها که در تعبیر و تفسیر معازف و مزایه آمده شیخ ابن حجر عسقلانی
 رحمه الله علیه در ذوالجر فی اختلاف الکتابیین می نویسد قال الله تعالی و استغفر من استغفرت

نحوه در اقوال محدثین و فقها که در تعبیر معازف و مزایه

منهم بصوتك فسرهم بمجاهد بالغنا والمنابر قال الأمام رحمه الله قال يحيى بن محمد بن سماع
الأوتار صرّة واحدة لا يوجب رد الشهادة وانما ترد بالأصهار و زادك مقالات لا بأس
ببأنها فيقول يحيى مضرب وسماع كل مطرب كطنبور وعود ورباب وچنگ وكمينجه
وضبطه ويراع وهو الشبابة وكوبه وغير ذلك من الأوتار والمعازف جمع معزفه قيل
وهي اصوات القينات اذا كانت مع العود والافى يقال لها ذلك وقيل هي كل ذي وتر
لانها آلات الشرب فتدعو اليه وفيها تشبيه لاهله وهو حرام ولذا لذي لورايت جماعته
مجلساً واخضر الله لهم الشراب واقداحه وصبوا فيه السكينيين وصبوا ساقياً يدور عليهم
وسقاهم ويبحث بعضهم بكلمتهم المعتادة يدينهم حرماً ذلك وقال بعض شراح المنهاج كون
المرمار من شعار الشرب قد يمتنع والذائب انهم لا يحضرونه فان فيه اظهاراً لمكانتهم
وفي الاحياء المنع من الأوتار كلها الثلث علل كونها مدعوا الى شرب الخمر فان الذنبة
المعاصلة يدعوا اليها فلهذا حرم شرب قليلها وكثيرها في قريب العهد لشرها بذا كس
بجائلس شرب والذكر انبعاث الفموق وانبعاثه سبب الاقدار وكون الاجتماع على
الأوتار صار من عادة اهل الفسق مع التشبيه بهم ومن تشبه بقوم فهو منهم انتهى هذه
اقوال اهل التقرير وقد روى ما يجانح للاتفاق المذكور منها قول حماد لم يصح في ترويض العود
حديث وقد سمعه ابن عمر وابن جعفر رضي الله عنهم ومنها قول الماورودي من اجل
اعمالها كان بعض اصحابنا ينجس العود بالاباحة من بين الأوتار ولا ينجس لانه موضوع
على حر كات يبقى السهم ويقوى الهمة وتزيد في النشاط ومنها قول الروابي في الجران
العود بخصوصه حلال لما يقال انه ينفع من بعض الامراض وقد جزم الحلي في مناهج
بان آلات اللهو اذا كانت ينفع من بعض الامراض ابليس سماعها وحكي ابن طاهر

عن صاحب التنبه ان كان يبيع سماع العود ويسمعه وانه مشهور عنه وان اهل
من علماء عصره لم ينكره عليه وان حله هو ما اجمع عليه اهل المدينة وفي الحاوي
الملاهي اما حله كعود وطينور ومنزف وطبل ومنزف وما الهى بصوت مطرب
انما الفرق او مكره وهو ما يريد به القناع طرباً ولم يطرب منزه اكا الضليل والقصب
بيكره من القناع لا وحده او مباح وهو ما يخرج عن آلة المطرب الى انذار كالبرق
وطبل الحرب او لجمعه واعلان كالدق في النكاح انتهى والطينور يضم اوله
غير العود كما هو مشهور عند اهل الصناعة وقال اللغويون هو العود قيل كان كل
من العود والطينور وغيرهما اسم جنس تحته انواع وقد يشتمل اسم العود على الانواع
وعبارة العماري وخلافه من الاصحاب الاحوات المكسبة لثلاثة اضرب هم
وهو ما يطرب من غير غناء كعود وطينور وطبل ومنزف ومعارف وربانات و
الكبار ورباب وما اشبهها والمناهير يشتمل السرناي وهي قصبة صنعتة الراس
متسعة الاخر يزمر به في المواكب والحرب وعلى المنقارات ويشتمل الكراجة وهي مثل
السرناي الا انه يجعل في اسفل القصبة نحاس معوج بيزمر بها في اعراس البوادي
وغيرها ويشتمل الناي وهي الحرب من الاولين والمقر وتنت وهي قصبان يلتقيان
وقيل اول من اتخذ المناهير بنو اسرائيل واهلحق صاحب الكافي ما يضرب بالقصب
فيما ذكر التصديق باليد في السماع وقال الخطيب يكره التصديق للرجال لانه مما
خص به النساء وقد منع الرجال من التشبهن بهما منعون ليس المنع من تشبهن بها
قول الرافعي كالماء ردي والخطابي والردابي والقرابي وصاحبه محمد بن يحيى صاحب
اجل البراع هو التشابه لانها منشط على سير في السفر فاشتبهت المدي وقال الماوردي

الشبابه يعكسه في المص لا يستعما لها في السمعت و يباح في السفر والمرعى لانها تجب السير
ويجمع اليها لى اذا اسرحت انتهى هذا كله من الزواجر اگرچه صاحب زواجر دیگر اقوال
مختلفه بسيار نقل کرده و گفت و گوی قوم در و قدح یکدیگر آورده لیکن ما گفتا میکنم بکرمایه قوم
برای ثبوت اختلاف علما در حل و اباحت مزامیر و از نقل اقوال مرویه صاحب زواجر چند
امور واضح گردید یکی آنکه آنچه بعضی متأخرین در کتب خود با اتفاق علما بر حرمت معازف
و مزامیر نقل کرده اند آن نقل صحیح نیست دوم آنکه در تفسیر معازف و مزامیر و اوتار
از قدیم اهل علم و سنت مختلف بوده اند اتفاق آنها بر امر واحد ثابت نشده است
که آن قطعا حرام باشد سوم آنکه بجملة ما بطرف حرمت قلت است و بجانب اباحت
کثرت زیرا که هر که بنظر انصاف در اقوال مذکوره تأمل خواهد ساخت خواهد دانست که نباید
و ابو محمد و بعضی عارفیون اصرار بر سماع اوتار حرام گشته اند نه مطلق بهای آن و در اوتار
همه مزامیر و معازف را بقول مختار داخل کرده اند حتی که دف و عود و بربط و شبابه را که
مفرح الاباحه بالاتفاق اند هم داخل نموده اند و آنچه از قول ابن حزم و عبد الله ابن
عمر و عبد الله ابن جعفر طیاره و ماوروسی و ربانی و ابن طاہر و طحیمی و رافعی و خطابی و محمد
ابن یحیی و حاجزی علیهم الرضوان مستفاد میگردد اتفاق اهل مدینه بر آن نقل میکنند
اینست که عود حلال است و صحیح نشده است در تحریم آن حدیثی و بحسب قول اهل
لغت چنانکه گذشت عود شامل است سایر اوتار را و اوتار شامل است جمله مزامیر را
حتی که شبابه و ویل را نیز که بخصوص آن حدیث ندادن وی صلعم هر دو انگشت را در گوش
ورود یافته و چنان هر که بدیده تحقیق در اقوال امام حاوی و ابن همام و صاحب بحر که
هر یک از آنها مقتدای مذہب متفی و از کبرای دین است نظر خواهد کرد بقیس خواهد دانست

که جمیع آلات از اوتار و مزامیر مع الفنا صباح اند و نیست حرمت مگر در صورت آلات بلا غنا
چنانکه در معابد کفار و در محل شراب خواران نام بخار نواخته میشود و گماهی من قول لهادی من
ان اللهاهی اما محل مکود و طنبور و مض و در طبل و قمار و ما الهی بصوت مطرب اذا انفرد او
مکروه و هو ما یزید به الفناطرب با و لم یطرب منفردا کا الضحی و القصب یکره مع الفنا
لا و هذه انتهى و کذا من قول العمرا فی الحی هو ما یطرب من غیر غناء کعود و طنبور
و طبل و مزامیر و بانات و ما اشتبه بها نغمه ثانی و بیان اینکه اوتار و مزامیر مخصوص بر اے
طبری نیست و اختصاص باهل شرک و اهل شرب ندارد بلکه استعمال و مع و شراب آن
مسلمین را جایز است و بانوات آن زمان در شرع لازم میاید بحسب روایات مفصله
فی قال صاحب الهدایه قال و من کسر و سلم بر یثا او طبلًا او من مارًا او دفًا
او حرق له سکرًا او منصفًا فهو ضامن و بیع هذه الاشیاء جائز و هذا عند ابی حنیفه رحم
و قال الا لیضمن ولا یجوز بیعها و قيل الاختلاف فی الدف و طبل الذی یضرب للهوفا و اهل
الغزاة و دت الذی یباح ضرب به فی العرس لیضمن باقالات من غیر خلاف من باب النصب
فی در الفنا و ضمن بکسر منفرد و ما لم یضرب للهوفا فی شرح الوقایه
و ضمن بکسر منفرد و ارافه سکر و منصف و صحیح بیعها بشی الخمر آله الهوفا لطنبور
و المن مار و نفوها و عند عند ابی حنیفه رحم و عند همالا لیضمن لا یجوز بیعها و عند ابی حنیفه
الفنا لیضمن قیصر فی الطنبور لیضمن الخشب المنفرد و اما طبل الغزاة و الدف الذی
یباح ضرب به فی العرس فمضمون بالاتفاق فی الکافی شرح الولی من
کسر و سلم بر یثا او من مارًا او دفًا او شیئًا من الممازف اوراق سکر او منصفانهم
نما من و صحیح بیع هذه الاشیاء و هذا عند ابی حنیفه رحم و قال الا لیضمن قيل الخلاف فی الدف و سکر

طنبور و مزامیر اگر غیر غنا و از آن حرام است و با غنا حرام نیست

وطبل الذي يضربان للهو فاما طبل الغلظة والدون الذي يباح ضربه في العرس فيضربون
 بالآلات بل بخلاف من باب القصب في العنابة قال ضرب الدون في النكاح
 اعلانا وتشهيرا يستتبع قوله صلى الله عليه وسلم اعلنوا النكاح ولو بالدون في المحيط
 ومن الناس من يقول لا بأس بضرب الدون في الاعراس والوليمة وان كان ذلك
 نزع لهوا وانما لم يكن به ولا بأس لان في ذلك اظهار النكاح واعلان هوبه امر صاحب
 الشرع حيث قال اعلنوا النكاح ولو بالدون وكذلك الثغنى في البداية ان
 ضرب القصب والدون لا بأس به بخلاف الما ر في القواعد ستفق الامام
 عبيد الدين بن سماع صنع في زماننا مع الآلات قال انه مباح قال مجتهد العصر
 والزمان امام فخر الدين شيرازي رحمة الله عليه الما مبرم موجود للاصوات الموزونة
 فهو بالنظر الى نفسه مباح وذكر الامام اما الحر متفعله اخرى وهو الذي ذكر
 عند شرب الخمر كما روى الثقات عن النبي صلى الله عليه وسلم اذا حرم الخمر حرم الما مبرم
 اذا الناس يضربون وقت شربه فحرض به لئلا ذكره ايضا وهو قبيح بمعنى في غيره اذا كانت
 هذه مقصودة يفقد الحرمة ايضا ولهذا يباح ضرب الدون في الحرب والعرس وضرب
 الضبط للاوقات الخمس بحيث ان الحكم يتغير بتغيير العلة واذا كانت النفس مشرقة
 بالصوت والركام شافهه لمشاهدة تعالى فاصوات الما مبرم اعيه من الكد رالى
 الصفا ومرفعة من السفل الى العلى اذا الصوت الحسن وهي قوت الارواح وقوتها
 في عالم الملكوت في الوصر في النوار الفقه الشافعي القناء والرقص سماع
 الدون وان كان فيه جلال ليس محرما في الفناوى ابراهيم شاهي
 في مجمع الاخبار من الملتقط قال ابوالاسكاف لكل قى مرامير ومراير العرب والعراق

والغرض انسان الدون وما یلیق به كالظهور والناسی ومن مزایم البند الداهل وما یلیق به و
 من امیر الهند الزخارف وهو یقطن من الزخارف عجوف مطول الطرفین منه اشد صوئا
 من یساره و یقال له فی الفارسیه مندل وما یلیق به والشیخ اباحت حاله الترویح کذا فی البیاضه
 نعمه ثالث در اینکه تعلیل که فقها و در حرمت مزامیر و معارف ذکر کرده اند از آن نیز حرمت
 مطلق آن ثابت نیشود و در دفع توهمات حرمت که بر اباحت غنا با مزامیر ناشی میگردد
 باید دانست که شیخ الاسلام امام محمد غزالی و غیره محققین گفته اند که مانع از اوتار و مزامیر
 برای سهولت بوده است یکی آنکه در ابتدای اسلام اصوات مزامیر داعی می گشت
 بر شرب خمر حرام شده بود لهذا از دواعی آن نیز مانع گردید چنانکه شراب قلیل که بعد
 سکر ز سر حرام گشته بعلمت آنکه مقدمه سکر است دوم آنکه در قریب العهد شراب خمر
 مزامیر نه که مجلس شراب میشد و ذکر شراب می انگیزد شوق فسق را و شوق فسق سبب
 بر اقدام آن میگردد سوم آنکه اجتماع بر اوتار و مزامیر عادت اهل شراب گردیده بود
 پس مسلمان را منع کردند تا نشسته بکفار لازم نیاید بگویم آنکه من تشبه بقوم فهو منهم پس حال
 علت اولی و ثانیه بلا تفاوت حال حرمت اوانی خمر است یعنی تا وقتی که حرمت شراب
 در ذمین مسلمان راسخ نگشته بود از استعمال ظروف خمر نیز مانع بود و بعد تقریر و تحقیق حرمت
 خمر حرمت اوانی زایل گشت و چونکه علت مانع اوانی و مزامیر مشترک بود حرمت عارضی مزامیر
 هم با بحت اوانی رفع گردید و اصل خود مباح شد علت سوم که تشبه بکفار است
 در جمیع آلات غنایافته نمیشود زیرا که از تشبه بکفار چیزی حرام میگردد که آن چیز از خصایص
 آنها باشد و در اسلام یافته آری بدین علت معارفی که مختص با اهل فسق و کفار است
 بالاتفاق حرام خواهد بود و چنانچه سنکبه که در کناییش و معا بد کفار نواخته میشود اگر کسی آنرا

در اندازانای ذکر کرده فقها حرمت مطلق مزامیر ثابت نیست و اقل توهمات حرمت غنا با مزامیر

در مسجد نماز و عبادت و اند البتة حرام است و همچنین طبل فحشین که آنرا در هند و دوترو
گویند و مختص باهل فسق است و مانند آن هر چه باشد اما دیگر اقسام اوتار و مزامیر که
مختص باهل شرب و شعار بر جاهلیت نیست تحریم آن بعلت تشبیه چه معنی دارد چنانچه
اباحت و حکم شرعی هر یک جنس از اجناس را بر چه مزامیر در نغمه ثانی گذشت غایت مافی الایاب
اینکه مزامیر میان کفار و مسلمین مشترک الاستعمال باشند مگر همچنین تشبیه سبب حرمت نمیشد
والا باید که موسی سرداشتن و رنگ زدن و غسل هر روز کردن و از کل دست شستن
و طعام تنها خوردن که از افعال مخصوصه بنود و کفار است حرام باشد حالانکه بحرمت
این چیزها کسی قایل نشده است سوال اگر کسی گوید که از احادیث و اخبار که در دلائل
اباحت ذکر کرده شد سماع دون از آنحضرت و سماع خود و بر بط و طبل غراه و حجاج از
صحابه و تابعین باختلاف اقوال ثابت گشته اما دهل و طبله و مردنگ و پکها و ج و سارنگی
و ستار و طنبوره و غیره آلات مختصه در عهد آنحضرت صلی الله علیه و سلم کجا بود تا حکم اباحت
آن معلوم شود جواب گوئیم که موافق مذہب حنفی اباحت آن محتاج دلیلی نیست زیرا که
به ضابطه حنیفه اصل در اشیاء اباحت است حرمت هر چه چیز ثابت نمی شود مگر در نفس
و خصوص آن چیز چنانچه علماء حنیفه در حدیث ان کنت قد رت فاضربوا و اعلوا الذکاء بالذکر
تصریح نموده اند که امر برای احتیاط و سنته و دف زنی است و الا اباحت غنا و دف
زنی محتاج امر نبود اما بر مذہب شافعی همه اند که نزد وی اصل در اشیا حرمت
است احادیث مذکور و فعل رسول صلی الله علیه و سلم برای اباحت مطلق مزامیر است
میکند زیرا که بر روایات در یک فرد اباحت ثابت میشود اما دیگر اقسام مزامیر که
نفس شرعی در حل و حرمت آن ورود نیافته باشد مسکوت عنه اند اکثر علمای حنفیه موافق

دلیل اباحت مزامیر که در زمان آنحضرت بودند

اصول خود با بحث آن قایل شدند و بعضی ساکت ماندند و علمای شافعی قیاس خود
 خود جاری کرده چیز را که از چیز دین و طبل و عود و شبابه یافتند با بحث آن تفریح نمودند
 و در آنچه نمی یافتند از احرام گفتند و از باقی سکوت فرمودند پس مقدمه مزایم مجتهد فیه است
 و نیست انکار در مجتهد فیه که ما مراد از سوال اگر کسی گوید که در حدیث آمده است
 که پیغمبر صلی الله علیه و سلم بشنیدن آواز مزمار هر دو گوش خود را انگشت بنی ساخت پس
 این حدیث دلالت کرد بر حرمت مزمار خصوصاً بر حرمت دیگر چیزها که آن حضرت
 صلی الله علیه و سلم از آن شنیده است عموماً جواب گویم اولین محققین را در صحت
 این حدیث کلام است و بر تقدیر صحت آن از دلیل اباحت در خصوص مزمار پنداشته اند
 و گفته اند که سبب ندادن انگشت در گوش مشغولی آن حضرت صلی الله علیه و سلم بامور
 باطن بود نه مظنه حرمت زیرا که وی صلی الله علیه و سلم عبد الله بن عمر رضی الله عنهما را
 که همراه بود گفت که هرگاه آواز مزمار بشنود ما را خبر دهی و مجاب است که پیغمبر صلی الله علیه و سلم صحابی را
 باستماع حرام مامور کرده اند و کسانی که عذر این معنی کرده اند که این عمر در آنوقت نابالغ بود
 نزد آنها نیز بجز مزمار حرمت چیز دیگر از آن حدیث ثابت نمیشود و اگر عدم صدور
 فعل یا قول آن حضرت صلی الله علیه و سلم در خصوص اشیا بمباح الاصل دلیل حرمت
 باشد انواع اطعمه لذیذه و اقسامه نفیسه که در زمان پیغمبر صلی الله علیه و سلم نبود یا موجود بود و
 صلی الله علیه و سلم را اکل و شرب و استعمال آن اتفاق نیفتاده باشد حرام گرد و در آنچه
 خوردن پلا و قهجن و شیرمال و باقر خانی و غیره انواع ماکولات و سواری فیل و بالک و غیره
 مرکب عجی از آن حضرت صلی الله علیه و سلم ثابت نشده و هیچ کس بحرمت این چیز باز نرفته
 سوال اگر کسی گوید که سواهی هر سه علل که در تحریم مزایم مذکور گشته تطرب نیز علت حرمت است

جواب حدیث که سبب ندادن انگشت در گوش خود را پنداشته اند

چنانچه از قول فقها معلوم میگردد و در مجالس سماع با مزامیر خواص موصوفیه بلکه به تقلید از آنها عوام
 نیز رقص و طرب میکنند و رقص و طرب لعبتی است از محرمات شرعی جواب گوئیم که چه بود
 رقص و طرب را از محرمات شرعی قرار دادن اقتضای است بر خدا و رسول و اولاد و اولاد
 دلیلی بر حرمت آن نه در قرآن آمده است و نه در حدیث و نه میسر رسد کسی را که حلال یا حرام
 گرداند چیزی را در دین بغیر حد و راضی از شارع لقوله تعالی ولا یقولوا لما ننقض السننہ
 الکذب هذا احوال و هذا احادیث و لا یقولوا ما ننقض السننہ من
 افتی علی الله کذباً او کذباً بایاتہ اند لا یفهم الجرمون و بالقرض اگر طرب و چه طرب
 باشد هر لعب که حرام است کما تم تفصیل و رقص و طرب که مستمعین سماع را بخیر و خوشی
 خدا و عشق و محبت آبی رومی بدکم از رقص و لعب حبشیان نخواهد بود که در سماع
 واقع گشته و جناب نبوت مآب با اهل بیت خود تا دیر متوجه مشاهده آن ماندند و آن
 سخن الزامی برای مدعی حرمت آنست و الا رقص و طرب و تجمل فعلی است مشروع
 از امیر المومنین علی ابن ابی طالب و جعفر طیار و زید ابن عارثه بحضور النبی صلی الله علیه و آله
 و السلام معلوم آید چنانچه حدیث بخاری و مسند احمد در این خصوص و دیگر احادیث و اقوال
 ثبته مشروعیست و چه در طرب در خاتمه این رساله بمقام خودش خواهد آمد انشاء الله تعالی
 سوال اگر کسی گوید تجمل که از صحابه کرام ثابت شده حرکت دینی بودند آنچنان رقص و طرب
 حرکات بیابن که در حالت سماع از مستمعین مزامیر بوقوعی آید پس با وصف جواز
 تجمل چنین تکثیری از باعث مزامیر میباشد بلا شبهه حرام خواهد بود جواب گوئیم که طرب
 و رقص مطلق هر گاه جایز شد دینی و تکثیری آن دارد ناگشت قلیل و کثیر آن در جواز است
 هست خصوصاً امری که اختیاری نباشد و بعلیه شوق و اضطرار طبع روی و دل پس هر که

بجای آنکه چه در طرب از عوام شرعی نیست تا آنست که حرمت را میسر باشد

در این کتاب که در بیان حلال و حرام است و در بیان حلال و حرام است و در بیان حلال و حرام است

و چه در طرب محمود و مرغوب شد و از امیر که طرب انگیز است بطریق اولی محمود باشد نه فایده
سوال سماع و نوازند که محمود است برای آن شرائط و علامات معین اند و چه در طرب
بسبب از امیر عاصیان بجهت می آرد و در آنها شرائط مقرر و صوفیان بهم یافته نمی شود
پس اینچنین طرب و آنچه باعث بران است البته حرام خواهد بود چنانچه مراد از شرائط
اگر شرائط ملزومه فقها است یعنی خالی بودن مجلس از شراب و زنان اجنبیه و غیره منکرات
پس اینچنین سماع بلا از امیر هم حرام است تخصیص از امیر صمیمیت و اگر شرائط ملزومه صوفیه
مراد است مثل خصوصیت زمان و مکان و اجتماع اخوان و تملیک از اغیار پس آن شرائط
برای حل و حرمت شرعی نیست بلکه برای کمال و نقصان خواهد سماع است که بر این مان
وارد میشود و از امیر باشد یا بلا از امیر و تفصیل شرائط ملزومه اهل شریعت و اهل طریقت
و خاتمه خواهد آمد انشاء الله تعالی سوال از شرائط ملزومه فقها است که در غایت کبریات
نفس انگیزند و ذکر خال و خط محبوبان و مضامین عشق انگیز نباشد و سماع که در مجلس صوفیه
فی زمان نامی باشد و در آن غزل و رباعیه و خیال و شپه و طمیری و هجوی و غیره اقسام سرود و طرب
همه در اوصاف خال و خط مشوقان مجازی و کم کیف شراب و جام و میاد ساقی و میخانه
میباشد بلکه در آگاهی هندی ذکر رام و چمن و کوشن و کنهیا بیان می آید و این را در شرع
هرگز اباحت و رخصت نیست چنانچه از شناسی شرائط و شعری منکر از عالم بالا
معلوم شد محققین فقهاء تصریح نموده اند باینکه اگر در شعری وصف زن حبلیه مرسله یعنی غنیمت
و ذکر شراب غیر هیچ الیه باشد جایز است و همچنین ذکر و مکاتبت و بربت و میخانه ها و
حکایت نجوم و سلم و بی نیز اگر با داده بچون باشد بلکه انشاد شعر برای استشهاده و تعلیم و تعلم
خصات و بلاغت بود و در آن ذکر خال و خط یا هجو و وصل یا گل و گلزار و ریاچین

در آنکه مضامین عشق انگیز نباشد و ذکر شراب و غیره که در سبب الانطباعی و جلال و جلال باشد و در آنکه

و از تبار و خزان و بهار و غیره مضامین طرب انگیز و عشق آمیز که قریب الاطلاق بر محافل
سباحت باشد اینچنین کلام موزون خواه بوزن عروضی باشد یا بوزن موسیقی لغنی بلکن
بیاثر است چنانچه صاحب فتح القدر در مثال هر یک مضمون اشعار ابوهریره و ابن عباس
و غیره صحابی و فضیعی عرب آورده است و حیف است که معترض قصاید حسان ابن
ثابت و کعب ابن زهیر که بحضور جناب رسالت مآب بر سر منابر خوانده شده اند و در
صلی الله علیه و سلم بشتیدن آن در مدح حسان فرموده ان الحسان یؤید بروح القدس
نشدیده است و کلام قصیده است که در آن وسعت مشوقه بذكر ناز و کرشمه و قد وقامت
و حال و خط و خور و خضار و درخش و رخسار و غره و تبسم و تکمل و ترجیل نیست و علی بن ابی طالب
و کفر شراب و ساقی و جام و میا و میخانه در قصاید بنیاد و عرفا شده آمده است زیاده از چهار
محبوب بجمانی طلب ربانی غوث صمدانی حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی علی بنیاد و علیهم السلام
که ام کس عالم با عمل و جامع شریعت و طریقت خواهد بود که آغاز قصیده و سه

رضی الله عنه نیست شاعر

سقای العبا کاسات وصال	فقلت لخرقی لغوی تعال	سعت و مشنت لغوی فی کون
فهمت بسکر فی بین الموال	فقلت لسایر الاقطاب لوال	بحالی و اخطوانتم رجال
و هموا و اشر بول انتم جنودی	فساقی القوم بالوالی مال	و همچنین کعب ابن زهیر در
قصیده بابت سعاد که مقبول و پسندیده بحضور نبی صلی الله علیه و سلم است میفرماید مطلع		
بانت سعاد فقلیل لیوم متعول	هیتما اثره اهل تقد مکبول	وما سعاد غدا الا البین اذ هلت
الاغن فی حصیص الطرن مکول	فتقام مقبلتک عجز اعمد برة	لا یشتی قمر منی اولا طول

سوال اگر کسی گوید آنچه دلیل بابت دیباچه ثانی ذکر کرده شد بنای آن همه بر غنی بود

در این شعر که از اشعار حضرت علی بن ابی طالب است در بیان بابت که قوی هستند ساقی و شاعر

که دلیل بر تحریم غنای مطلق در دنیا فتنه حال آنکه بعضی آیات در کلام الله و اکثر احادیث در کتب حدیث در تحریم غنای مطلق موجود اند پس خصوص تحریم اگر از دلایل ابا حست قوی هستند نسخ آن شدن نمیتواند و اگر مساوی اند معارض دلایل ابا حست خواهند شد و حکم اطلاق انقضائات اطلاق حرمت بر ذرات ثابت نخواهد شد جواب کرات و مراتب ایا کرده شده است که مطلب مانع از عدم ورود نفس عدم ورود آن در تحریم غنای مطلق است نه آنکه در تحریم یا مذمت هیچکدام قسم غنایا یا از امیر نفسی وارد نشده است و اثبات این مطلب بوجهی که مزیدی بر آن متصور نیست در فصل دوم باب اول گذشته و بنا بر ضریب فیض باز با دار بند میگیم بلکه بر سر نیز گفتن میتوانیم که نفسی از کتاب و سنت در تحریم غنای مطلق ورود نیافته است و آنچه وارد شده است در تحریم یا مذمت غنای خاص است یعنی علما بغیریت مزید تقوی و بعضی از راه تعصب مقتضای نافی از مورد خاص بود و عام در آن اند و واجب افتاد که هر قدر آیات و احادیث و اقوال مجتهدین که از ان اهل تحریم حرمت غنای علی الاطلاق استنباط میکنند به ترتیب بیارم و جواب آنهمه از کتب تفسیر و حدیث و فتاوی معتبره بگذرانم لیکن تفهیم آن جوابها و دفع احتمال نسخ و تعارض متوقف است بر تمهید قواعد چند از اصول تفسیر و حدیث و فقه بنا بر آن باب سوم بر آن مرتب کرده میشود اگر دعوی حرمت بود ما نمیخواهیم کرد و آنهمه را بحکم انصاف و غور ملاحظه خواهد نمود ان شاء الله تعالی پرده غفلت از دیده تحقیق طلب خواهد کشود فصل چهارم در ابطال دعوی چهارم مدعی مذکور که در باب عدم اعتماد بر قول علمای صوفیه بود و دفع توهم اینمندی که مذہب صوفیه مخالف شریعت و برخلاف طریقه ایمان دین و علمای مجتهدین است ظاهر انشای دعوی مذکور است که در رزم علمای سبب قشرین که دیده تحقیق ندارند

صحرای
مذہب صوفیه

اصل تصوف کتاب و سنت یافته نمی شود و می پذیرند که صحابه و تابعین از اصحاب
ظواهر بوده اند و طریق فقر و فنا و حال و قال و لیس صوف و مرقعه از مختصرات صوفیه است
قرآن و حدیث بر آن ناطق نیست و بقول مشهور الصوفی لا مذهب له متصوفه تابعی نمی
نیستند لهذا قول آنها استناد در انشاید مخفی می باد که زعم باطل و سوسی ظن و جسارت
و گستاخی و به ادبی منکرین به نسبت صوفیه صافی از آن جهت است که بر اسم و رسم و
حقیقت تصوف و اخبار و آثار صحابه و تابعین و اطوار و احوال ایام مجتهدین آگاهی ندارند
ما لهوبه من علقه لا باعه هو کبریت کلمته تخرج من افواههم ان يقولون لا کذبنا صوفی

گر خدا خواهد که پرده کس در د	میشال نذر طعنه پیاکان برد	ور خدا خواهد که پوشش عیب کس
کم ز نذر عیب میوبان نفس	از خدا خواهدیم توفیق ادب	به ادب محروم گشت از فضل ادب
هر گستاخی کند اندر طریق	گرداند و ادبی سرست خرق	پس بنا به تنبیه غافلین بنمای منکرین

بیان معنی و رسم تصوف و گواهی قرآن و حدیث بر آن و ذکر برخی از طریقت و اخذ نسبت
و لباس خرقه و صوف صحابه و ایام مجتهدین ضرور افتاد اگر چه کتب قوم از آن مشحون است
اما در بیشتر کتب بطور اهل سلوک نوشته اند لیکن ما در اینجا از کلام علما و حنفیه و فقهای
معتبرین و محققین نقل میکنیم انشاء الله تعالی و فی هذا الفصل احوال القول الاول
فی التصوف و رسمه علی ابن عثمان که از محققین علما و حنفیه است و کشف الخواص
در معنی صوفی و تصوف آورده است ابو الحسن نوری گوید روح التصوف ترویج کل خط
تصوف درست باز داشتن از جمله مخلوقات نفسانی بود و الصوفیه هم الذین صحت ارواحهم
فضار و فی الصف الاول بین یدی الحق و هم و میگوید الصوفی هو الذی لا یصلک
ولا یصلک یعنی صوفی آن بود که هیچ چیز از در بند وی نباشد و او هم در بند هیچ چیز نباشد

و این عبارت از عین فنا بود ابو عمر و شقی گوید التصوف رویته العکین بعین النقص بیل
 خفض الطرف عن العکین محمد بن علی ابیطالب گوید رضی الله عنهما التصوف تخلق فمن
 زاد علیک فی الخلق زاد علیک فی التصوف شبلی گوید رضی الله عنه الصوفی لا یری فی الدارین
 مع الله غیر الله جمید گوید رحمه التصوف مبنی علی ثمان خصال السخا و الرضا و الصبر و الاشارة
 و العزبة و لبس الصوف و السیاحه و الفقر اما السخا فلا یراهم و اما الرضا فلا سمعیل
 و اما الصبر فلا یوب و اما الاشارة فلا یرا و اما العزبة فلیهی اما لبس الصوف فلموسی
 و اما السیاحه فلدیسی و اما الفقر فله محمد صلی الله علیه و سلم یعنی بنامی تصوف به
 بهشت خصلت است اقتدا بهشت پیغمبر سخاوت ابراهیم و انجمنان بود که پسر افدا کرد
 و برضا اسمعیل که فرمان خدای تعالی رضا داد و ترک جان و عزیز خود بگفت و بهبر ایوب
 که اندر بلای کرمان و عزت رحمان صبر کرد و باشاره زکریا که خدای تعالی گفت لا تکلموا
 الناس ثلاثا و الا درضا و هم اندر نیصورت گفت اذنادی دبدند اعضیا و بغیرت یحیی که اندر
 وطن خود غریب بود و اندر میان خویشان از خویشان بیگانه و بیاحت عیسی که اندر سیاحت
 خود چنان مجرب بود که بچه کاشنه و شانه نداشت چون دید که یک بد و مشیت خود آب میخورد
 کاشنه بانداخت و چون دید که با انگشتان خلال میکند شانه بانداخت و بلبس صوف
 موسی که جامه سی پشمن بود و بقدر محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم که خدای تعالی کلید
 همه گنجهای روی زمین بدو فرستاد و گفت که منت بر خود منم و ازین گنجهای خود تملک ساز
 گفت نخواهم بار خدایا یک روز مرا گرسنه دار و یک روز سیرانتهی بدار که در وجه تسمیه مالک طریقت
 باسم صوفی گرفته ای گفته اند که صوفی را از برای آن صوفی خوانند که جامه صوف پوشد و
 بنفشه گفته اند از برای آن صوفی خوانند که در صف اول باشد حضور حق و بر حق گفته اند برای آن صوفی

آيات «البرج» اهل السموات

كأنه كنه تولى باصحاب صنفه كرهه اندونجيه گفته اند كه اين اسم از صفا مشتق است القول
 الثاني في الايات والاحاديث الدالة على مدح اهل التصوف
 واما الايات فمنها للتقراء الذين احضروا في سبيل الله لا يستطيعون ضرباً
 في الارض يحسبهم الجاهل اغنياء من التفت ومنها وعباد الرحمن الذين يمشون
 على الارض هوناً واذ اخاهلهم الجاهلون قالوا سلاماً ومنها يتجاف جنهم عن المضاجع
 يدعون ربهم خوفاً وطمعاً ومنها واصبر نفسك مع الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي
 والعشي يريدون وجهه ومنها ولا تطرح الذين يدعون ربهم بالغداة والعشي
 يريدون وجهه ومنها ولا تقدر عيناك على ان تزين الحيوه الدنيا ومنها نحن
 نقص عليك نبأهم بالحق انهم قبلة المنوب بهم وزدناهم هدى وربطنا على قلوبهم
 اذ قاموا فقالوا ربنا رب السموات والارض ان يدعونا دونه الهم المقدر فلما
 اذ اسططا الى قوله واذ اعترلتموهم وما يعبدون الا الله فاكروا الى الكهف ينشركم
 ربكم من رحمتهم ويهيئ لكم من امركم مرفقا وترى الشمس اذا طلعت تزاور عن كهفها
 ذات اليمين واذ اعربت تقربهم ذات الشمال وهم في فجوة منه ذلك من آيات الله
 من يهدي الله فهو المهتد ومن يضل فلن تجد له وليا مرشداً ومثل ذلك كثير
 واما الاحاديث فمنها قوله صلى الله عليه وسلم من سمع صوت اهل التصوف
 فلا يؤمن على ما هم كتب عند الله من الفالدين وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 انشأوا قوالي والطريقة افعالي والحقيقة احوالي وقال النبي صلى الله عليه وسلم
 لعلي بن ابي طالب كرم الله وجهه اذ القرب الناس الى خالقهم بافواج البر فاقرب الى ربك
 بانواع العقل والسر شبقهم بالدرجات والسرائق عند الناس في الدنيا وعند الله في الآخرة

مصحف اهل البيت

و عن عبد الله بن مسعود قال خطبنا رسول الله صلى الله عليه وسلم خطبا ثم قال هذا اسبيل الله ثم خطب خطبا عن عيسى واثم
 وقال هذا اسبيل على كل سبيل منه شيطان يدعوه اليه ثم قرأ ان هذا اصراطى مستقيما فاتبعوه
وقال عليه السلام لزيد بن حارثة كيف اصبحت يا ابن حارثة قال اصبحت انا وعبدا
 حقا قال لكل حق حقيقة فما حقيقة ايمانك يا ابن حارثة فاجاب وقال صرقت نفسى
 عن الدنيا فاستوى عندى سحرها وصدورها وذهبها وفضتها واطعمات نهارى واسهرات
 ليلى وكافى انظر الى عرش ربى بادنوا وانظر الى اهل الجنة يزدرون فيها واهل النار
 يتقانون قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اصبحت فالنهر ممتلئ بدين الله وقيامه
 بامر الله يمتدوا لاخذ بالاحوط والعزيمة بسهره وظماءه وعزوف نفسه عن المشتهات
 وعلى هذا القياس ديكر آيات واحاديث لا تعد ولا تحصى در شرح فقر و تصوف وارد اند
 غرض مؤلف از نقل اقوال مذكوره آنست كه تصوف بجمع معانى خودش محمود و از صفات
 انبياست عليهم السلام و ذات فالفضل البركات خلفاى راشدين و ايرمه معصومين و
 مجتهدين شريعتين متصف بهمين صفات بوده است مگر اسم صوفيه در صدر اول
 و دوم راجع نبود بحد دو صد سال از هجرت شايع شده است لهذا ائمه مجتهدين باين
 لقب مشتهر نبودند اما بجليه تصوف آراسته و بجليه طريقت پيراسته بودند و اخذ نسبت
 باطن از صحابه و تابعين كه معاصر آنها بودند كرده اند و لباس صوف كه مخصوص صوفيان
 است پوشيده اند **القول الثالث فى لبس الصوف والمرقع** صاحب
 كشف المحجوب باين ولبس المرقعات نوشته دران ميگويد بدانكه شوارب تصوفه لبس مرقعه است
 ولبس مرقعات سنت است از آنجا كه رسول صلعم فرمود عليكم بلبس الصوف
 تجدون خلافة الايمان فى قلوبكم و تزيينكم از صواب گويد كان النبى صلى الله عليه وسلم

در بيان لبس مرقعات و شوارب تصوف

بلبل لصوف و بکب انصار و نیز رسول گفت مرا عیسه راضی آمد عیسا لا تقصی الثوب حتی تقصیه
گفت بر شما باد جامه پوشیدن تا حلاوة ایمان یابند و روایت کرده اند که پیغمبر جامه پوشید
و بر خر سوار شد و نیز گفت مرا عیسه را که یا عیسه که جامع را دور کن تا پیوند بران نرنی و از
عمر خطاب می راضی آمد که وی مرقعه پوشیدی و بعد بران گذاشته بود که نونت آن سبک تر بود از امیر المؤمنین علی
می آید که پرتنه داشت که آستین آن با انگشتان برابر بود اگر وقتی پرتنه دراز تر پوشیدی سر آستین آن فرو
دید می و نیز رسول را صلعم فرمان آمد اندای عز و جان تقصیر جامه نپا نگفت و ثیاب ک فطمه
ای فقص و حسن بصری گوید که هر که بقضا دید برادر دیدیم که همه را جامه پوشید بود و صدیق اکبر
اندر حال تجردیش جامه صوف پوشیده و هم حسن بصری گوید که سلمان را دیدیم کلمی با توها
پوشیده و امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه و هم بن حبان رضی الله عنه روایت دارند که ایشان مرا و پس
قرنی را با جامه پوشید دیدند و رقعه بران گذاشته و حسن بصری و مالک بن دینار و سفیان
ثوری رح جمله صاحب مرقعه صوف بودند و از امام غنیم ابو حنیفه کوفی رح روایت دارند و این
روایت اندر کتاب مشایخ که محمد بن علی حکیم حندی تالیف کرده است مکتوبست که در
ابتدای وی صوف پوشیده قصد عزالت کرده تا پیغمبر صلی الله علیه و سلم را در خواب دید گفت ترا
اندر میان خلق میباید بود از آنچه سبب احیای سنت من توئی آنگاه دست از عزالت
بداشت و هرگز جامه پوشیده که آنرا قیمتی بود و دوا و طمائی رضی الله عنه صوف فرمود و او یک
از متصوفه بود ابراهیم بن ادعیم نزدیک امام ابو حنیفه اندر آمد با مرقعه صوف اصحاب ویرا
بچشم تصفیگر رسیدند ابو حنیفه گفت سیدنا ابراهیم بن ادعیم اصحاب گفتند بر زبان امام نهرل
فرمودی این سیادت بچه یافت گفت بخدمت بردوام که وی بخدمت خداوند تعالی
مشغول شد و ما بخدمت تنهایی خود تا وی سید گشت انتی و شیخ فرید الدین عطار قدس سره

در تمام این کتاب
در تمام این کتاب

و تذکره الاولیاء در ذکر امام مقتدا و پیشوا سی صوفیان کرام مینویسد آن چنان شریع و ملت
 آن شیخ دین و دولت و آن نمان بن ثابت خلیف و آن عمان جواهر معانی و دقایق آن کائنات
 و عالم و صوفی امام جهان امام اعظم ابو حنیفه کوفی رحمت کسب که همه زبانها ستوده باشد
 و همه ملتها مقبول تواند گفت ریاضات و مجاهدات خلوت و مشاغل و او نهایت نداشت در
 اصول طریقت و فروغ شریعت درجه رفیع و نظری نافذ داشت اذ هو کان فی الدار حجة
 القصوى والدین العلیا و پنجمین از صحابه را دریافته بود چون عبدالسد بن جبیر و انس بن مالک
 و جابر بن عبدالسد و عبدالسد بن اوفی و آنکه بن الاشعث و عایشه بنت جبر بنی السد عنهم
 و بسیار مشایخ را دیده بود و با امام جعفر صادق روض صحبت داشته و استاد علم فضیل
 عیاض و ابراهیم ادهم و بشر حافی و داود طائی بود و در هم آمد و گواه بزرگی او دشگران
 پدید است و آنگاه که بسیر و فقه سید المرسلین سلوات السد سلامه علیه میرفت و میگفت
 السلام علیک یا سید المرسلین جواب می آید و علیک السلام یا امام المرسلین و در آن کمال
 غریت عزالت کرد که توجبه بقبله حقیقی داشت و روی از خلق بگردانید و صوفی در پوشیده باشد
 بنحواب دید که استخوانها پیغمبر صلی السد علیه وسلم از لحد گرد میگرد و بعضی را از بعضی اختیار میکرد
 از بهیبت آن بیدار شد یک از صحابه را تعبیر آن خواب پرسیدند او گفت تو در علم پیغمبر
 علیه السلام بدرجه بزرگرسی چنانکه در آن متصرف شوی و هیچی از ستم جدا کنی و یکبار دیگر
 پیغمبر علیه السلام را بنحواب دید که میگوید یا ابا حنیفه ترا بسبب آن زنده گردانیده اند
 تا سنت من زنده گردانی قصد عزالت مکن انتقی کلامه بخوف اکثره و علی هذا القیاس
 احوال مالک و شافعی و احمد بن حنبل رحمة السد تعالی علیهم بزرگوار و صوفیه کرام
 در کتب معتبرین مرقوم و مسطور است و معنی الصوفی لا یمرب له از کلام قریه و تحقیقین

شیخ عبدالحق دهلوی که از شرح سفر السعادت نقل کرده می آید بر منکرین روشن خواهد شد
 شیخ رحمه الله علیه بذكر احوال ائمه مجتهدین مینویسد واصل این چهارتن از امامان دین و
 مستقدان ملت اند که ضبط و ربط احادیث و اقوال صحابه و سلف و تطبیق و توفیق میان
 آنها نموده و تفسیر و تاویل و بیان ناسخ و منسوخ کرده و عنایت بذل مجهود درین باب
 فرموده اند استنباط احکام بقیاس و اجتهاد از نصوص کتاب و سنت نموده اند و
 غیر مجتهدان را جز تابع بودن ایشان چاره و سبیلی نیست و مشایخ طریقت و بزرگان
 ایشان هم برین مذهب بوده اند یارب مگر آنها که از ایشان پیایه اجتهاد رسیده و موافق
 تا مخالف ایشان برای خود اجتهاد می نموده باشند و الله اعلم و آنکه گویند الصوفی لما ذهب
 به بان معنی است که او را در دین مذهبی نیست و تابع ائمه مذاهب نه و هر چه خاطرش خوش
 دارد و دلش بدان حکم کند هم بدان عمل کند حاشا بلکه توحیش چنانچه گفته اند آنست که وی
 در بعضی مواضع از مذاهب آنچه دران ورع و اجتهاد بیشتر یا بد اختیار کند هر مذهب
 که باشد و یا آنکه مذهب اهل حدیث رود که هر چه حدیث صحیح یا بد بران عمل کند محققان
 گویند که این نیز علی الاطلاق صحیح نبود تحقیق آنست که هم از روایات مذهب خود که آنرا
 اختیار کرده و وجه اقتدا ساخته است روایتی اختیار کند که احوط بود یا موافق ظاهر حدیث
 صحیح باشد اگر چه ظاهر روایت و مشهور از ان مذهب نبود و الا تفرق و تعدد و وجه
 موجب تفرق اعمال ظاهر گردد و از انجا سلیت بتفرق و عدم ضبط احوال باطلن کند
 و فرموده اند که قبله توحید یک باید چه امام شریعت و چه شیخ طریقت با نبای توحید محکم و
 قدم تحقیق را رخ گردد چه تشعب و تفرق اصل موجب تشعب و تشیت فرع بود و
 پس ضبط نفس باصل مرجوع الیه فقها اصولاً و تصوفاً لازم بود و کذا ذکر بعضی المحققین من الصوفیه

فصل باریت شریک سفر السعادت در مذاهب مجتهدان فی الصوفی و الاصولی

و آن نیز که در حدیث آمده که استفت قلبک یعنی فتوی از دل خود طلب و هر چه فرماید و بداند آنچه حکم کند بر آن رود در صورت تردید و تمذیب یعنی آنجا که دلایل زقرآن و احادیث و اقوال این علما مختلف آید و متعارض نماید و در دایره تحیر و تردد افکند حاکم در این صورت تحری قلب و ترجیح اوست تا از آن اقوال آنچه دلنشین او گردد اختیار کند و عمل نماید و آن نیز در ماده قلب مطهر و زکی منور بنور ایمان و تقوی است که بنور فراست که در جوهر ایمان ابداء نمونه اند آنچه حق است در یابد و آن شق اختیار کند که خیر و صواب در آن بوده آنکه هر چه در دلش رفت هم بر آن عمل کند بے رجوع بدلائل شرعی این سخن روی بجانب الحاد و اباحت دارد و با تقرر جا بطلان است انتهى کلام جعل الله فی الجنة مقامه سوال اگر کسی گوید اینچنان انصاف ایمه و مجتهدین بصفه تصوف بیان کردی از روی کتب سیر و سلوک بود اما اینچنین ثبوت نزد فقها اعتماد را نشاید جو البش آنکه صاحب در المختار که از معتبرین فقهای حنفیه است در کتاب خود احوال امام همام نعمان ابن ثابت ابو حنیفه رضی الله عنه مینویسد از آن نیز تجلی امام اعظم رحمه الله بجله تصوف و بودن او اکابر صوفیه در علم ظاهر و باطن تقلیدین و پیروان آن مقتدای شرع ستین و ادراک و الدماجه امام همام صحبت امیر المومنین علی مرتضی را علی بنینا و علیهم السلام ثابت است اگر چه در اثبات اینجالات طوالت است لیکن بکمال آنکه

اعل ذکر نعمان لما ان ذکره	هو المسک ما کسرت یتضوع
---------------------------	------------------------

نقل کردن عبارت در المختار در اینجا واجب افتاد و می هذة قال المم رحمه الله و نقل نصف الشافعی حیث قال من اراد الفقه فیلزم اصحاب ابی حنیفة فان المعالی قد تبسرت لهم والله ما سرت فقیها الا بکتاب محمد بن الحسن و قال اسمعیل بن ابی رجاء

فعل عبارت در المختار در اثبات تصوف امام ابی حنیفه و نسبت تصوف را به علی بن ابی طالب علیه السلام

رايت محمداً في المنام فقلت له ما فعل الله بك قال غفر لي ثم قال لو اردت ان اعذبك
ما جعلت هذا العلم فيك قلت له فابن ابويوسف قال فرقنا بدرجة قلت فابن
ابو حنيفة قال سمعت ذلك في اعلاليين كيف وقد صلى الفجر لوضوء العشاء اربعين سنة
وسبح خمسا وخمسين سجدة وراى سريه في المنام ما ترمرة ولها قصة شهيرة وفي حجة
الاخيرة استاذن حجة الكعبة بالدخول ليلاً فقام بين العمودين على رجلة اليمنى
ووضع اليسرى على ظهرها حتى ختم نصف القرآن ثم ركع وسجد ثم قاع على رجله
اليسرى ووضع اليمنى على ظهرها حتى ختم القرآن فلما سلم بكى ونابى ربه وقال
الهي ما عبدك هذا العبد الضعيف حتى عبادتك لكن عرفك حتى عرفتك فهب
نقصان خد مثلكمال معرفته ففنت هاتفت من جانب البيت يا باحنيفة قد عرفتنا
حق المعرفة وقد خد متنا فاحسنت الخدمة وقد غفرنا لك ولمن اتبعك ممن
كان على مذهبك الى يوم القيمة وقيل لا يحنيفة لم بلغت ما بلغت قال ما لم تخلص
بالافادة وما استنكت عن الاستفاضة وقال مسافر ابن كدام من جعل باحنيفة بينه
وبين الله رجوت ان لا يخاف وقال فيه

حسبي من الله ما اعذبك	يوم القيمة في رضى الرحمن
دين النبي محمد خير لورى	ثم اعتقادي مذهب النعمان

وعنه عليه الصلوة والسلام ان احب اقربى وانا افقخر برجل من امتى اسمه نعمان كنية
ابو حنيفة هو سراج امتى وعنه عليه الصلوة والسلام ان ما يراد لانيافقخر برجل من امتى وانا
افقخر يا يحنيفة من احب فقد احبني ومن ابغضه فقد ابغضني كذا في التقدير شرحه
ابن الليث وروى الجرجاني في المناقب بسنده سهل بن عبد الله الشستري انه قال

لو كان في امته موسى وعيسى مثل ابي حنيفة لما تهودوا ولما تنصروا واما قبا اكثر من
 ان يحصى وصفت فيها سبط ابن الجوزي مجددين كبيرين وسماه الانصار الامام ايمت
 الامصار وصنف غيره اكثر من ذلك والحاصل ان ابا حنيفة النعمان من اعظم معجزات
 المصطفى بعد القرآن ومصيبك من مناقبه اشتهار مذهب ما قال قولا الا اخذ به امام
 من الايمت الا علام وقد جعل الله الحكم لا صحابة واتباعه من زمان الى هذه الايام
 الى ان يحكم بمذهب عيسى عليه السلام وهو الصديق رضي الله عنه اخيرة و
 اجرام دون الفقه والفروع احكام على اصوله العظام الى يوم الحشر والقيام
 وهذا يدل على امر عظيم اختص به من بين سائر العلماء العظام كيف لا وقد اتبعه
 على مذهب كثير من الاولياء الكرام ممن اتصف بثبات المجاهدة وركض في السبل ان
 المشاهدة كابراهيم بن ادهم وشقيق النخعي ومعمود الكرخي وابي يزيد البسطامي و
 فضيل بن عياض وطائفة الطائي وابي حامد اللقائي وخلق بن ايوب وعبد الله بن
 المبارك ووكيع بن الجراح وابي بكر اللؤلؤ وغيرهم ممن لا يحصى لهم عدة ان يستنفذ
 فلو وجدوا فيه شبهة ما اتبعوه ولا اقتدوا به ولا وافقوه وقد قال ابولقاسم القشيري
 في رساله مع صلا بترقي مذ بروتقدص في هذه الطريقة سمعت الاستاذ ابا علي الدقاق
 يقول انا اخذت هذه الطريقة من ابني القاسم النصر ابا دى وقال ابولقاسم انا اخذتها
 من الشبلي وهو اخذها من الجنيدي البغدادي وهو اخذها من السري لسقطي وهو من المعروف
 الكرخي وهو من داود الطائي وهو اخذ العلم والطريقة من ابي حنيفة وحمل عنهم اثني عليه واقرا
 بقوله فحبا لك يا اخي ان لم يكن لك اسوة حسنة في هؤلاء السادة الكبارا كانوا
 جميعين في هذا الامر والافتقار وهم ايمت هذه الطريقة وارباب الشريعة والحقيقة ما

ذكر ابي حنيفة عظام كرامته في مذهب حنفي بورد

ومن بعد هم في هذا الأمر فلهم تبع وكل ما خالف ما اعتمدوه مردود ومبتدع وبالجملة فليس
ابن حنيفة في زهده ووعده وعبادته وعلمه وفهمه بمشارف ومما قال فيه ابن المبارك **لظ**

لقد زان البلاد ومن عليها	امام المسلمين ابو حنيفة	باحكام واثار وقفة
كأيات الزبور على صحيفه	فما في المشرقين له نظير	ولا بالمغربيين ولا بكس
سبيت شهراسهر الليالي	وصام نهارة لله خيفه	فمن كابي حنيفة في علاه
امام الخليفة والخليفه	رايت الفايدين له سفاها	خلد الغنم مع حجج ضعيفه
وكيف يحل ان يؤذى فقيهه	له في الارض اثار شريفه	وقد قال ابن ادريس مقالا
صحيح النقل في حكمه لطيفه	بان الناس في فقهه عيال	على فقه الامام ابى حنيفة
فلغزة رينا اعدا د رسل	على من رد قول ابى حنيفة	وقد ثبت ان ثابثا والامام

الامام ابى حنيفة انفق تحت ارجاس عذبت كره

ادرك الامام على ابن ابى طالب رضي الله عنه ولد له ريت بالبركة وصحبه ان ابى حنيفة سمع
المديث من سبعة من الصحابة كما بسط في آخر منية المفتي وادرك بالنسوخ عشرين
صحيحا كما بسط في اوائل الضياء وقد ذكر العلامة شمس الدين محمد ابى النصر بن
عرب شاه الانصارى الحنفى في منظومه الاغنية المسماة بجواهر العقائد ودرر القلايد
ثمانية من الصحابة ممن روى عنهم الامام الاعظم ابو حنيفة رحمة الله عليه وعليهم
اجمعين حيث قال مقتدلا مذهب عظيم الشأن ابى حنيفة الفتي النعمان الثابى سابق
الايمه بالدين والعلم سراج الامم جمعاً من اصحاب النبى اذ راكاً انهم قد ائتمى وسلكا
طريقاً واضحا منهاج سالتهم من الضلال الداحى وقد روى عن السن وجابون ابى ابي في
لكن عن عامر بن ابي الطيف ذابن واثله وابن انيس الفتى وواثله عن ابن جرير قد
روى الامام وبنيت وعجز وهي التمام ورضي الله الكريم واما عنهم وعن كل الصحابة لفظها

قال شيخ وفات الامام ابو حنيفة رضي الله عنه

و توفی ببغداد قیل فی السبعین ليقبل القضاء وله سبعون سنة بتاریخ خمسين ومائة قیل
 ویوم توفی ولد الامام الشافعی فقد تم من امن فیدان فی تنبیہ و اگر کسی را زعم این معنی باشد
 که آنچه بزرگپای امام ابوحنیفه رحمه الله منقول شد بعد کثرت عبادتها باصحاب فلو اهر نعم
 میسر میگردد پس اوصاف مذکوره بر عرفان جعلی و فیضان اصلی دلیل نمیتواند شد گویم زعم مذکور
 فاسد است بلکه امام همام از ایام صبا عارف و موصوفه برای اثبات این در احکایت
 خطیب خوارزمی که صاحب اشباه و النظائر نقل میکند کافیت فی الاشباه
والنظائر حکای الخطیب الخوارزمی ان کتب الرواسل الی الخلیفة مکاجزی
 علی سوله و امر ان یسال العلماء عن ثلاث مسائل فان هم اجابوا بذل لهم المال و
 ان لم یجیبوه فاطلب من المسلمین الخراج قال العلماء فلم یات احد بما نتم فیہ
 مقنع و کان الامام اذا ذاک صبیحا حاضرا مع ابيه فاستاذنه فی جواب الرومی
 فلم یاذن له فقال و استاذن من الخلیفة فاذن له و کان الرومی علی المنبر
 فقال له اسایل انت قال نعم قال انزل مکاتک الارض و مکانی المنبر فترک الرومی
 و صعد ابوحنیفه رحمه الله فقال من قال شیء کان قبل الله تعالی قال هل تعرف العدد قال نعم
 قال ما قبل الواحد قال هو الاول لیس قبله شیء قال اذا الم یکن للواحد المجازی
 اللفظی شیء فکیف یكون قبل الواحد الحقیقی فقال الرومی فی ای جهة و جبر الله تعالی
 قال اذا و قد ات المسراج فالی ای وجه لوله قال ذاک فی رستوی فی الجهات الاربع
 فقال اذا کان النور المجازی المستفاه الزایل لا وجه له الی جهة فنزل خالق السموات
 و الارض الباقی الدایم المفیض کیف یكون له جهة قال الرومی بماذا یشتمل الله تعالی قال اذا کان المنبر
 شبر و ذاک انزل و اذا کان الارض موحدا مثل فی کل یوم هو فی شان فترک المال عاذا للرومی

خطیب جمعیة از اشباه و النظائر ذکر است امام بی هفتاد

سوال اگر ایمه دین و علمای مجتهدین همه بر طریقه تصوف بودندی رد انکار علمای بطرف صوفیه
 موجودین و کتب ایشان متوجه نشدی و انکار اهل شریعت با صاحب طریقت مشهور است
 چنانچه بعضی علماء بسوی شیخ محی الدین بن علی العربی قدس سره که راس رئیس صوفیه است
 نسبت کفر و الحاد کرده اند و نوشته اند که فصوص الحکم وی خارج از شریعت است و برای
 اضلال خلق احد تصنیف کرده است هر که مطالعه آن کند مبتدع و ملحد است جواب
 اگر در رد و انکار بر صوفیه آیتیه یا حدیثیه یا قول مجتهدی وارد شده است نشان باید داد
 و الا رد و انکار نا اطلاق و نا فحان و متعصبان دلیل بطلان حقیقت نمیتواند شد چه رد و
 انکار علمای پیرو و نصاری در ساحت قدس جناب رسالت مآب و سوء الظن خارج در حق
 ائمه اطهار و طعن و تشنیع علمای شیعه نسبت با صاحب کبار و جرح و قبح حکما بجا و متکلمین را بار از
 قدیم شده آمده است پس اگر فقیهی متعصب و عالمی متعصب بمعنی تصوف نارسیده در حال صوفیه
 قدس است اسرار هم حدیثی زند یا برای بدنامی شیخی از مشایخ بعضی کلمات خلاف شرع را بد و منسوب
 سازد و مضرت ندارد و محققین فقها بجهت تخریج و تقدیس این گروه حق شپوه لب نکشوده اند شاید این
 دعا کلام مولانا محمد الدین فیروز آبادی صاحب قاموس است که مصنف در المختار آورده است
 بنا بر انتباه عبارت در المختار در خصوص جنبه نقل کرده می آید فی در المختار و فی المختار
 المنبوءة ما معناه ان من قال عن فصوص الحکم کثیر من علمای این علمای از ان خارج عن الشریعة
 و قد صنفه لاضلال خلق الله تعالی کل من طالعته ملحد ما خایل من اجاب لغوفیه
 بعض کلمات تباین الشریعة و تکلف بعض المتصلقین لارجاعها الی الشریعة لکننا یتقنا
 خالها قد افتراه ان بعض یهود افتراها علی المشیخ قدس سره فیجیب الایدیاء بقرائن
 مطابقة الکلمات و قد صدر امر سلطانی بالنهی فیجیب الاجتناب من کل و غیره فی علمای

بجواب انکار علمای کبار و جرح و قبح حکما بجا و متکلمین را بار از قدیم شده آمده است پس اگر فقیهی متعصب و عالمی متعصب بمعنی تصوف نارسیده در حال صوفیه قدس است اسرار هم حدیثی زند یا برای بدنامی شیخی از مشایخ بعضی کلمات خلاف شرع را بد و منسوب سازد و مضرت ندارد و محققین فقها بجهت تخریج و تقدیس این گروه حق شپوه لب نکشوده اند شاید این دعا کلام مولانا محمد الدین فیروز آبادی صاحب قاموس است که مصنف در المختار آورده است بنا بر انتباه عبارت در المختار در خصوص جنبه نقل کرده می آید فی در المختار و فی المختار المنبوءة ما معناه ان من قال عن فصوص الحکم کثیر من علمای این علمای از ان خارج عن الشریعة و قد صنفه لاضلال خلق الله تعالی کل من طالعته ملحد ما خایل من اجاب لغوفیه بعض کلمات تباین الشریعة و تکلف بعض المتصلقین لارجاعها الی الشریعة لکننا یتقنا خالها قد افتراه ان بعض یهود افتراها علی المشیخ قدس سره فیجیب الایدیاء بقرائن مطابقة الکلمات و قد صدر امر سلطانی بالنهی فیجیب الاجتناب من کل و غیره فی علمای

بجواب انکار علمای کبار و جرح و قبح حکما بجا و متکلمین را بار از قدیم شده آمده است پس اگر فقیهی متعصب و عالمی متعصب بمعنی تصوف نارسیده در حال صوفیه قدس است اسرار هم حدیثی زند یا برای بدنامی شیخی از مشایخ بعضی کلمات خلاف شرع را بد و منسوب سازد و مضرت ندارد و محققین فقها بجهت تخریج و تقدیس این گروه حق شپوه لب نکشوده اند شاید این دعا کلام مولانا محمد الدین فیروز آبادی صاحب قاموس است که مصنف در المختار آورده است بنا بر انتباه عبارت در المختار در خصوص جنبه نقل کرده می آید فی در المختار و فی المختار المنبوءة ما معناه ان من قال عن فصوص الحکم کثیر من علمای این علمای از ان خارج عن الشریعة و قد صنفه لاضلال خلق الله تعالی کل من طالعته ملحد ما خایل من اجاب لغوفیه بعض کلمات تباین الشریعة و تکلف بعض المتصلقین لارجاعها الی الشریعة لکننا یتقنا خالها قد افتراه ان بعض یهود افتراها علی المشیخ قدس سره فیجیب الایدیاء بقرائن مطابقة الکلمات و قد صدر امر سلطانی بالنهی فیجیب الاجتناب من کل و غیره فی علمای

وقد اثنى صاحب القاموس عليه فكتب اللهم انطق بما فيه رضاك الذي اعتقد
 وادرس الله بمرادك ان رضى الله عن شيوخ الطريق فعلاً وعلماً وامام الحقيقة اسماً ورسماً
 وحجج رسوم المعارف فعلاً واسماً اذا انقلقل في كل امر في طرف من علمه غرقت فيه
 خواطره عباب اى بحر لا تكدره الدلاء وسحاب متقاصع عند الانوار كانت دعوتك
 تفرق السيم الطباق وتفرق بركاته فداء الاوقات

وانى اصفوه يتيقنا فرق ما وصفه	وناطق بهانى كبري وفالبحر الى انفسه وما على اذما قلت معتقدى
جمع الجهول بطن الجهول عدوانا	والله والله والله العظيم ومن اقام حجة لله بس هانا
ان الذنى قلت بعضاً من مناقبه	ما لذت الا لعل زدت نقصانا الى ان قال ومن خواص كتبه

انهم منى واظبت على مطالعتها انشرح صدره لفك المعضلات وحل المشكلات وقد اثنى عليه
 بالله عبد الوهاب الشعرانى سيما فى كتابه نبه الاغبياء على قطرة من بحر علومه ولا يباء

فعليك به وبالله التوفيق انتهى ويتلوه الباب الثالث **باب ثالث** در آيات واحاديث
 وروايات فقهي كه در بيان حرمت بدران استدلال ميكنند و جواب آن واين باب مشتمل است
 بر روايات وضوابط چند هداية اولى در آيات قرآنى و آن چهار آيت از آيات كادى

ومن الناس من يشترى لهوا الحديث ليمنل عن سبيل الله بخير علم ويتخذها ههنا واولئك
 لهم عذاب مهين معنى آنكه از مردمان كسى است كه ميخرند سخن بازي تا گمراه سازند و مازنا
 از راه خدا بخير دانشي و برهاني و ميكرد قرات قرآن را بازي آن گروه مرايشان را است
 عذاب خوار كننده فقط اهل تحريم ميگويند كه اين آيه كريمه در تحريم غناسى مطلق نازل شده است
 بازمير باشد يا بلازمير و در وجه استدلال مى آرند كه بعضى مفسران از عبدالسدر بن مسعود
 و عبدالسدر بن عباس روايت كرده اند كه مراد از لهو حديث غذا است جو ايشان را كه آيه مذكوره

بنيان آيات و احاديث و روايات كه در بيان حرمت بدران استدلال ميكنند

بنيان آيات و احاديث و روايات كه در بيان حرمت بدران استدلال ميكنند

که در اول سوره لقمان واقع است شان نزولش همه مفسران مثل بیضاوی و حسینی و احمدی
و غیرهم همین نوشته اند که فقر بن حارث مشرک به تجارت جانب فارس رفته و قصه رستم
را سفند یا خریده در جامع قریش بنوعی بسامع ایشان می رسانید که همه شیفته و فریفته شدند
و لاف میزدند که اگر محمد صلوات الله علیه از قصه عاد و ثمود و عطلت ملک سلیمان و داود و خضر و یونس و سحبت
مملکت و قصص ملوک عجم سخن بگویم پس هر که در معنی و مورد آیه کریمه تامل خواهد کرد خواهد دانست
که آنرا بر حلت و حرمت غنا دلالت نیست و از آن تعلقی ندارد و آنچه نسبت بآن
عباس میکند آنست که در تفسیر بیضاوی و بغوی واقع شده است باین عبارت و قیل
كان يشترى المغنيات ويعملهن على معاشرته اناد الا سلام و منعه عن بيعته و بعضی گفته اند
که مشرک مذکور کنیزکان مغنیه خریدی و هر که اراده اسلام میکرد برای معاشرت او میفرستادی
و گفتی که اسلام که مانع زنا است بهتر است یا معاشرت با چنین زن باید دانست که اولاً
روایت مذکوره ضعیف است چنانچه لفظ قبل لالت بر آن میکند و بر تقدیر صحت مویده
قول ماست زیرا که در صدر مذکور شده که غنای مقترن با منکرات بالاتفاق حرام است
و آنچه مشرک مذکور میکرد در آن تجویز زنا و شرب خمر و بازداشتن مردم از اسلام و گمراهی
از راه خدا نظر داشت اگر بر حرمت همچو غنا آیه را دلالت باشد عین مدعای ماست پس
گیاست آیه مذکوره را دلالت بر حرمت غنای جاریه برای مالک و برای غیر وی در حالیکه
یاد دهنده آخرت و در بهنهای راه خدا باشد چنانچه سماع آن از پیغمبر و صحابه در احادیث گذشت
و بعضی از علمای متعصبین که روایت و درایت از کتاب و سنت ندارند و معنی ناسخ و نسخ
نمیدانند و از اصول حدیث و فقه آگاه نیستند این آیت را بر حرمت غنای مطلق قاطع
پنداشته مبالغه بانمیزه نموده اند که آیه مذکوره ناسخ جمله احادیث ابا حنیت غنا است و صرف

بدت او بر آيه مذكوره و در صورت غنا رساله تصنيف كرده در آن نوشته اند قد ذكر في الكتب
المعتبرة من الاحاديث ان ابن عباس وابن مسعود رضي الله عنهما قد خلفنا وقال
ان هذه الآية ما نزلت الا في حرمة الفنا و عكره و سعيد ابن جبير ايضا قال مثل ذلك
انتهى پس برای روز عجم همچو متعصب بليد و مقلدان و مريدان او واجب افتاد كه انچه مفسرين
و محققين احاديث در تفسير آيه مذكوره نوشته اند بعبارة همان نقل كرده آيد قال في تفسير مجازي
ما يشغل عن الله ذكره و سماحه فهو لهول الحديث و في تفسير العرايس الاشارة فهي لهو
الحديث الى طلب علوم الفلسفة من علوم الطبيعى و الرياضى و علم الاكسير و النيران
و باطل الزنادقة و توهاتهم لان هذه كلها مضلة للخلق بقولها الناس تن غلوه قال في تفسير
المعالم قال الكلبي و مقاتل نزلت في نصر بن الحارث كان يقيم قيا في فارس و يشترى
غيرها اخبار العجم و يحدث بها قريشا و يقول ان محمدا يحدثكم بحديث عاد و ثمود
انا احدكم بحديث رستم و اسفنديار و اخبار الاكاسرة فيحملون حديثه و يتكبرون
استماع القرآن فانزل الله تعالى هذه الآية و قال ابن جرير هو الطبل و من الضحك
وهو الشراك و قال قتادة و هو كل لهو و اللهو كل باطل يلهى عن الخير و عما ينهى انتهى و
في البضاوى ما يلهى عما ينهى كالاخاديث التى لا اصل لها و الاساطير التى لا اعتبار فيها
و المضاهبات و فضول الكلام و قيل نزلت في نصر بن الحارث الى الغرة و ايشان لم يبع
في تفسير هذه الآية في كتب الاحاديث الصحاح رواه الا في الترمذى قال محدثنا
قتيبة قال اخبرنا بكر بن مضر عن عبد الله بن زحر بن على بن زيد عن القاسم بن
عبد الرحمن عن ابى امامة رضى الله تعالى عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لا تتبعوا
القيانات ولا يشترؤن ولا تغلموهن ولا خيبر في تجارة فيهن و ثمنهن حرام و في مثل هذا

نزلت هذه الآية ومن الناس من يشتري لهوا الحديث ليضل عن سبيل الله إلى آخره
 وقد قالوا هذا حديث غريب وإنما يروى من حديث القاسم عن أبي امامة والقاسم
 ثقة وعلي بن زيد ضعيف في الحديث قال محمد بن اسمعيل البخاري والنهي ليس
 لأجل الغناء بل يمتثل أن يكون لأجل عدم انضباط هذا الوصف أو لا بد بيع
 الأشياء التي لا يقابل بالعوض شرعاً مثل ماء الفجل فإنه لا يعلم ببيع ولا اجارته
 مع أن الحديث ضعيف قال محمد جمال المحدث وإنما تمسكهم بأن ابن عباس
 وابن مسعود رضي الله عنهما خلفا أن لهوا الحديث هو الغناء هذا افتراء محض لأنه
 لو ثبت عنهما هذا القول لمخرجه أهل الحديث في كتبهم لأن قول الصحابي وفعله
 تقريره أيضاً حديث كما هو مقر عند أهل الحديث وبطلان زعم أبيه عن كتيبة من
 يشتري لهوا الحديث ناسخ أحاديث اباحت است موقوف است بر واستنسخ البطلان
 علم القرآن وقاعده اصول الحديث ضابطه من الاتقان في علم القرآن للجلال الدين
 السيوطي قال أبو القاسم الحسن بن محمد بن حث النيشابوري في كتابه التبيين
 على فضل علوم القرآن علم نزوله وجهاته وقوتها ما نزل بمكة والمدنية وما نزل
 بمكة وحكمه مدني وما نزل بالمدينة وحكمه مدني وما نزل بمكة في أهل المدينة
 وما نزل بالمدينة في أهل مكة وما يشبه نزول المكي بالمديني وما يشبه نزول المديني بالمكي
 وما نزل بالحنيفة وما نزل بببيت المقدس وما نزل بالطائف وما نزل بالمدينة وما
 نزل ليلاً وما نزل نهاراً وما نزل مشعباً وما نزل مفرداً والآيات المدنيات في
 السور الملكية والآيات الملكية في السور المدنية وما حصل من مكة إلى المدينة
 وما حصل من المدينة إلى أرض الحبشة وما نزل بمكة وما نزل مفسراً وما

است
 ضابطه أصول القرآن من الاتقان في علم القرآن للجلال الدين

فيه فقال بعضهم مدني وبعضهم مكّي فهذه خمسة وعشرون وجهًا من لم يصر فيها
 ولم يميز بينها لم يحل له ان يتكلم في كتاب الله تعالى انتهى **قاعده در اصول**
 حديث از جامع اصول لابن اثير حد النسخ انه المخطاب الدال على ارتفاع الحكم
 الثابت بالمخطاب المتقدم على وجه لولا له كان ثابتًا مع تراخي مجوز نسخ خبر الواحد
 بخبر الواحد والتواتر ولا يجوز نسخ المتواتر بخبر الواحد يجوز له نسخ على الاصل
 بفعل واحد في وقت واحد قال الشافعي لا يجوز نسخ السنت بالقران كما لا يجوز
 نسخ القران بالسنة خلاف الفيرة ولا ينسخ الحكم بقول الصحابي ينسخ حكم
 كذا اما لم يقل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم فاذا قال ذلك نظري
 في الحكم ان كان ثابتًا بخبر الواحد صار منسوخًا بقوله وان كان قاطعًا فلا يجوز نسخ النص
 القاطع المتواتر بالقياس المعلوم بالنظر والاجتهاد انتهى ملخص كلامه واذا عرفت
 هذا فنقول وبالله التوفيق ولا يخفى من اطاب الكلام في هذا المقام لانه من
 منزلة الاقدار بدانك هر که در ضابطه وقاعده مذکوره غور خواهد کرد حکم خواهد نمود که دعوی
 نسخ احادیث اباحت بآیه من الناس من يشتري لهو الحديث باطل است بچند
 وجه اول اینکه بحسب مذهب شافعی رحمه الله قرآن ناسخ حدیث اصلا نمی شود
 و بر مذهب حنفی نیز قرآن که غیر فصل است ناسخ حدیث صحیح که از قسم فصل باشد نمی تواند
 دوم اینکه از حدیثی که در صدر مرقوم گشته واضح است که ناسخ غیر از فصل نمی باشد و
 فصل در اصطلاح عبارت است از کلام ظاهر المعنی که سوق کرده شده باشد در
 امراض مثل علو النکاح و اضربوا علیه بالدفوف و سوق آیه مذکوره هرگز در مجت
 عنا نیست تا ارتفاع حکم اباحت نماید بلکه سوق آیه مرقومه اندر نمیمنی که هر که بسخنان

باطل موم را از راه خدا گمراه سازد و از قرائت قرآن بازدارد مستحق عذاب است سوم
آنکه از لام غایه که در لیصل عن سبیل الله واقع است صاف ظاهر است که شراء
لهو الحدیث باراده اضلال از راه خدا ممنوع است نه مطلقا پس کجا است آیه
مذکوره را دلالت بر حرمت غنا که نه باراده اضلال باشد و هرگاه دال بر حرمت
غنا می مطلق نشد ناسخ اباحت غنا می مطلق چگونه میتواند شد چاره اینک از رو
کتب تفاسیر بالاتفاق ثابت است که سوره لقمان بکه نازل شده است پیش از
هجرت و اکثر احادیث که در اباحت غنا مذکور گشته از عایشه صدیقہ مروی اند رضی الله عنہا
در مدینه بعد از هجرت پس آیه بکینه منزله قبل از هجرت ناسخ احادیث مدینه مرویه بعد از
هجرت چگونه میتواند شد پس کسانیکه آیه مذکوره را نفی حرمت پنداشته آنرا ناسخ احادیث
گفته اند قول آنها بوجوه مذکوره مردود و نامعقول است آیه ثانیه که بدان احتیاج
بر حرمت میکنند آنست که در آخر النجم واقع شده و من هذا الحدیث تعجبون و تعجبون
ولا تبکون و انتم سامعون معنی اینکه اسی مشرکان از اینکه قرآن ست شگفت می آرید و
می خندید با استهزا و نمک پید از خوف و عیدیکه در دست و شما بازی کنند گانیا غافل
در وجه استدلال ذکر میکنند که سامعون مشتق از سمع و است و آن بمعنی غنا آمده است
نزد بعضی و میگویند که در شان نزول این آیه مروی است که بوقت خوانده شدن
قرآن کفار سرود و شور میکردند تا موم را از استماع قرآن بازدارند پس آیه را تخریم
مطلق غنا دلالت است جوالبش اینکه صاحب بیضاوی سامعون را بمعنی لاهون متکبران
گفته و نوشته است که آن مشتق از سمع است من سمع البعید فی مسیره اذا سمع دایره
انتهی و این را از غنا مناسب نیست و بر تقدیر صحت اشتقاق آن از سمع و

تفسیر آیه ثانیه که بر حرمت غنا دلالت میکند از حدیث تعجبون الی آخره

بعضی غنادر آیه اشاره بر این معنی خواهد کرد که سرود به نیت بازداشتن از استماع قرآن منوع
 یا مکروه باشد و این مخالف مانیتست زیرا که این هم سبب است از اسباب منکره که
 بدان غنا بالاتفاق حرام میگردد پس کجا است این آیه را دلالت بر حرمت غناست
 مطلق مخصوص بر غنائیکه مذکر آخرت و شوق یاد آگاهی باشد و اگر آیه کریمه بزه دال بر
 حرمت سمود باشد بهر معنی که مراد گیرند باید که ضحک و عدم بکاین مطلقاً حرام گردد
 و از ضحک که بالاتفاق ضحک مخصوص مراد است که باز کار و استغزای قرآن باشد
 پس از غنائی غنائی مخصوص حرام باشد نه مطلق آن طرفه اینکه اگر در آیه مذکوره سامدون
 را بمعنی مغنون گیرند بر مشرعی غنا و بر مذمت ترک بکا وقت تغنی دلالت میکنند زیرا که
 و انتم سامدون حال است از لا تبکون بمعنی آنکه نمیکیرید شما در حالیکه غنا کنندگان پیش دلالت
 کرد بر آنکه ترک بکا و در حال غنا مذموم است و بر صحت این ترکیب گواه است
 تفسیر احمدی و عبارت هذه قوله تعالى فمن هذا الحديث تعجبون و لا تبکون و لا تبکون
 و انتم سامدون معناه فمن هذا الحديث ای القرآن تعجبون و لا تبکون بکلاستغزای
 و لا تبکون خوفا من الوعيد الذی فیه و انتم سامدون ای غافلون و لا عبون بالتغنی
 فالمراد من سامدون مغنون علی ما ذکر فی البیضاوی و كانوا اذا سمعوا القرآن اعرضوا
 بالتغنی ليشير الناس عن استماعهم فنعلم الله تعالى عن ذلك و المعنى لا يجوز لكم
 ان تسمدوا ای تنفوا و قد تبیل ان قوله و انتم سامدون تدل علی شرعية الغناء
 لان اوله و لا تبکون فیجوز ان یکون حالاً منی ای لا تبکون حال کونکم متغنین
 فتدور علی ترک البیضاء حین التغنی و هو تدل علی مشروعية انتهی کلامه بل فظ
 آیه ثالثه که بدان احتیاج بر حرمت غنا میکنند آنست که در سوره بنی اسرائیل واقع شود

تفسیر کرده است و در این کتاب
تفسیر کرده است و در این کتاب

تفسیر کرده است و در این کتاب
تفسیر کرده است و در این کتاب

واستغفر لمن استطعت منهم بصوتك واجلب عليهم نجيلك ورجلك وشاركهم
في الاموال والادلاء وعدهم وما يدهم الشيطان الا غرورا معنى آنکه بجهنم هر که را
توانی از ایشان بآواز خود و بر انگیزان بر اهلک ایشان سواران خود را و پیادگان
خود را و شریک شوبالیشان در اموال و فرزندان و وعده ده ایشان را و وعده منی دهد
آنها را شیطان مگر بفریب در وجه استدلال میگویند که مرویست در تفاسیر که مراد از
صوت غنا و مزامیر است جوابش اینکه در تمام کتب تفاسیر معنی صوت آواز و شمول
آن بوسوسه و فساد گرفته شده است و اگر کسی از صوت غنا اراده کرده باشد مراد
از آن قطعاً غنای محرم خواهد بود بمقتضای مقام که بیان طرق گمراهی شیطانست پس
فحواي این آیه با آیه لیضل عن سبيل الله موافق خواهد بود یعنی اگر از آیه مذکوره
حرمت غنا مخصوص مفهوم گردد بر حرمت غنای مطلق دلیل نمیتواند شد که لا یغنی
على المتدرب الاية الراية وما كان صلواتهم عند البيت الامعاء و تصدیه
معنی آنکه نیست نماز مشرکان نزد خانه کعبه مگر صغیر و دستک زنی در وجه استدلال میگویند
که هر گاه صغیر و دستک زنی ممنوع شد پس غنا که خالی از آن نباشد بطریق اولی جوابش
اینکه انشع شدن دستک زنی صغیر بمقام مخصوص ضروریست که نه مانع و مکان ممنوع باشد چنانکه
دستک زنی زن خارج نماز درست نیست و در عین نماز اگر او را ضرورت افتد جایز است که دستک زند
بهینطور که نزدیک دست بر پشت دست دیگر این جواب مطابق آنست که شیخ محمد غزالی رحمه الله علیه در جواب
این آیه در رساله خود نوشته اند هکذا و الاستدلال ان التصدیه ممنوع و الغنا
لا یخلو عن التصدیه فاسد فان من منع شی فی حالة مخصوصه لا یلزم منه فی
ما یلا اوقات و مقامات تباین ذلك ولهذا يجوز للمراعاة فی الصلوة ضی بالراحة

علی ظهر کفها اذا تابهاشی ولا یجوز فی غیرها ولما کان البیت معظما والطواف عند صلوة
 منهم عن ذلك وایضا قال وما کان صلوتهم ولم یقل وما کان سماعهم فاذا لا یجوز
 من منع التصدیق لیت منع فی سایر الاوقات والمواضع تخفی مبارک برهمنی وحب
 است که بر اثبات حرمت آیت از قسم نص میارود که سوق کلام در حرمت غنما سی
 مطلق باشد و اگر باینچنین آیات ما و له بمنی غنم ظاهر و خفی استدلال جایز باشد پس آنچه
 در مقدمه کتاب ذکر کرده ام که علما تصریح نموده اند که از قوله تعالی الذین یستمعون
 القرآن فیتبعون احسنه و اذا سمعوا ما انزل الی الرسول تری اعینهم تفیض من الذم
 معارف و امن الحق و از دیگر آیات سابق الذکر سماع غنما مراد است آن آیات بطریق
 اولی برای ابطال حرمت برهان قاطع شدن میتوانند پدایه ثنائیه در ذکر احادیثی
 که اهل تحریم بدان احتجاج میکنند باید دانست که این بابی است پس عظیم الشان
 واجب النحول و الامعان زیرا که اصل اصول جمیع احکام شرعی حدیث است و
 اقسام آن بسیار و مختلف و مراتب رواة حدیث بے شمار و متفاوت و هر کدام فقیه
 را علم حدیث و اصول آن غیبا شد و بهین سبب تخالف و تناقض احکام در کتب
 فقه یافته می شود چنانچه اهل تحلیل و تحریم هر دو با حدیث استدلال میکنند اما تفصیح احادیث
 طرفین و ترجیح یک بر دیگر و اینکه از کدام احتجاج جایز است و از کدام جایز
 نیست موقوف است بر معرفت قواعد اصول و معرفت اقسام حدیث اگر چه این
 مختصر گنجایش تشریح آن ندارد لیکن آنچه موقوف علیه جواب احادیث حرمت
 است بالا جمال مذکور میگردد و ضابطه باید دانست که حدیث باعتبار رواة بر
 سه قسم است صحیح و حسن و ضعیف صحیح آنست که نقل عدل تام الفیض متصل بسند

باینسانیه در ذکر احادیث که در اهل تحریم اند

ضابطه اصول حدیث

ثابت شده باشد و آنرا صحیح لذاته گویند و حسن آنست که در آن صفات مذکوره بر وجه
 کمال نباشند بلکه نوعی از تصور و نقصان در آن راه دارد و آنرا حسن لذاته خوانند و
 اگر کثرت طرق جبر آن نقصان کرده باشد آنرا صحیح لغیره خوانند و ضعیف آنست که
 یکی از این شروط معتبره در صحت و حسن یا زیاده مطلقاً مفقود گردد یا راوی
 بوجه عدالت یا عدم ضبط و اسناد او یا بقطع منقطع بشود و نکات و غلت مرسوم
 گردد و باین اعتبار اقسام ضعیف متعدد و تنگتر میگردد و افراد آنرا ترکیباً و در حدیث
 ضعیف تعدد طرق جبر نقصان وی کرده باشد آنرا حسن لغیره گویند که از کمال ضعیف جدا
 فی ترجمه المشکوۃ و علامه اهل حدیث ابن اثیر رضی الله عنه که جامع صحاح سته
 است در جامع الاصول فصل رابع در بیان اقسام حدیث و فروع آن بکمال شرح
 و بسط نوشته است از آنجمله ایراد سطری چند درین مقام ضروری است قال
 رحمه الله علیه فی الفرع الاول اعلم انه لیس کل خبر مقبول و لا کل خبر یجرح و قد
 ولسا فنی بالقبول التصدیق و لا بالرد النکذیب بل یجب علینا قبول قول العدل
 و ربما کان کاذباً و غلطاً و لا یجوز قبول قول الفاسق و ربما یمکن صادقاً
 و انما نعنی بالمقبول ما یجب العمل به و المرحوم ما لا تکلیف علینا فی العمل
 و الاحادیث المخرجة فی کتب الایمة منها ما هو صحیح و منها ما هو مستقیم و الفایده
 فی تحریر ما لا یشبھ اسناد و لا تعدل رواة ان الجرح و التقذیل مختلف فیهما
 فی العمل و من الایمة من رای الاحتیاج بالاحادیث الملتزم فیها و منی سم
 من ابطالها و الاصل فی الاقتداء بالایمة الماضین فانهم كانوا یجدون عن الثقات
 و غیرهم فاذا سئلوا عنهم باینوا ثم قال فی الفرع الثانی و الخبر ینقسم الی ما یجب

نوعی از اقسام حدیث از نظر اصول

تصديقه قالى ما يجب تكذيبه الى ما يجب التوقف فيه فالاول يتنوع انواعا اولها ما اخبر
عنه عدد التواتر فيجب تصديقه ضرورة وان لم يدل عليه دليل اخر وثانيها
ما اخبر الله عنه فهو صدق بدليل استعماله الكذب عليه وثالثها خبر الرسول صلوات الله
عليه بدليل المعجزة على صدقه ورابعها ما اخبرت عن الامامة اخذت عصمتها بقول
الرسول وخامسها كل خبر يوافق ما اخبر الله عنه او رسوله او الامامة وسادسها
كل خبر صححه انه ذكره المخبرين يدي رسول الله صلى الله عليه وسلم وسمع منه
ولم يكن غافلا عنه فسكت عليه وسابعها كل خير ذكر بين يدي جماعة
امسكوا عن تكذيبه العادة تقتضي في مثل ذلك بالتكذيب والامتناع من السكوت
القسم الثاني ما يجب تكذيبه ويتنوع انواعا اولها ما يعلم خلاف ضرورة العقل او
نظرة او الحس او اخبار التواتر اخبر عن الجمع بين الضدين ونحو ذلك وثانيها
ما يناقض النص القاطع من الكتاب والسنة والاجماع وثالثها ما صرح بتكذيبه بجمع
يستحيل في العادة ان يتواطأ على كذب رايها ما سكنت الجمع الكثير عن فعله والتمسك
به مع جريان الواقعة بمشهد منهم ومع احالة العادة السكوت عن ذكره لتوفير الاعمال
على نقله كما اخبر عن اهل البلدة قتل في السوق على ملأ الناس ولم يتحدث
اهل السوق به فيقطع يكن بد انتهي كلامه يحذف اكثره چون اقسام حديث مما بطه
احكام ان دانستی بدانکه جمله احاديث اباحت غناكه در باب اول ترقيم يافته از قسم
صالح اند يا از قسم حسان كما مر تحقيقه واحتاج به دو قسم نزو وجمهوري شين وفتحها صحيح
پس معارض يا ناسخ احاديث مذكوره نخواهد شد گرچه شيكه اقوى يا مساوى آن بدرجه
صحت و مقبوليت باشد موافق ضوابط صدور در فصل ثاني وثالث ثبوت رسيد

بدرجه اول و ثانی

که نزد جمهور محدثین محققین حدیث صحیح و تحریف غنا و رو دنیا یافته است هرگاه این مقدمه
تمهید یافت پس باید دانست که احادیثی که اهل تحریف بهرسانیده اند از چهار قسم
بیرون نیست قسمی آنست که در کتب اهل حدیث بصفت یا عدم صحت یا بهر وجهی
آن تصریح آمده است و قسمی آنست که در کتب معتبره صحاح آن همیشه یافته نمی
باشد در کتابهای مروی اند که آن کتب نزد محدثین معتبر نیست یا در روای آن حفاظ حدیث
طعن کرده اند و قسمی آنست که نشان آن در کتب احادیث اصلا یافت نمی شود
منکرین تعصبا اختراع و افترا کرده شهرت داده اند و قسمی آنست که در کتب صحاح
یافته می شود مگر مورد آن خاص است یعنی در مذمت یا حرمت غنائی مقتضی
بمنکرات یا غنائی که به نیت فاسد باشد و رو یافته است و نا فحان آنرا در مورد
عام برده حرمت علی الاطلاق نهیده اند لهذا حدیث هر چهار قسم را در بیانات
جدا گانه ذکر کرده جواب آن می نگارم و الله الهادی للرشاد و علیه التوکل و
الاعتماد هدایتی تا الله در احادیثی که نقادان حدیث بصفت یا بعدم صحت و یا
بموضوعیت آن تصریح نموده اند یکی از آن آنست که ابن ابی الدین از ابن مسعود
رضی الله عنهما روایت کرده الغنا ینبت النفاق فی القلب کما ینبت الماء العشب و
الذی نفسی بیده ان القرآن و الذکر یتبایان الايمان فی القلب کما ینبت الماء العشب
و روی الدلیلی فی مسند الفردوس الفنا و الله یتبایان النفاق فی القلب کما ینبت
الماء العشب و صاحب مشکوٰۃ از بیقی فی شعب الايمان از جابر آورده الفناء ینبت
النفاق فی القلب کما ینبت الماء الرابع این حدیث با اختلاف الفاظ چند جا مروی گشته
و نقادان حدیث بعدم صحت آن تصریح نموده اند چنانچه مولانا محمد ابن طاهر طینی رح

پایان یافته در احادیثی که بسبب ضعف یا موضوعیت قابل اعتنا نیستند

و زنده کرامه الموضوعات بعد ذکر حدیث مذکور مینویسد لایصح کما قاله النووی و امام سخاوی
در مقاصد حسنه این حدیث را لایصح گفته و شیخ عبدالحق دهلوی در شرح سفر السعادت
با وجود شمردن وی رضی الله عنه این حدیث را در اسناد تحریم مینویسد که ضعیف است
و بر تقدیر فرض صحت جوابش اولاً اینکه علما تصریح نموده اند که این حدیث در حق معنی است
چنانچه مضمونش نیز دلالت بر آن میکند زیرا که غرض معنی بیشتر آن میباشد که خود را بر ایشان
بصورت ممانه و انماید و در حقیقت حب احدی در دلش نمی باشد پس معنی نفاق در
معنی یافته میشود نه در غیر او و اگر بر معنی محل نکلند معنی حدیث راست نمی آید زیرا که
در شنیدن غنا و اصوات حسنه رقت و رفعت قلب پیدای میشود نه نفاق کما لا یغنی
علی العاقل المنصف و ثانیاً اینکه اگر بالفرض غنا منبت نفاق هم باشد در حدیث مذکور
نقص نیست که دلالت بر تحریم کند و ضرور نیست که هر چه موجب نفاق باشد از محرمات
بود زیرا که پوشش لباس جمیل و رکوب مرکب نفیسه و سایر انواع زینت و تلافیه و کثرت
مال منبت نفاق در قلب است چنانچه در حدیث وارد شده و چیزی از آن
حرام و معصیت نیست بل بر تحریم آن در قرآن و عید آمده بقوله تعالی قل من
حرام زینة الله التي اخرجهم لعباده والطيبات المخرجة لهم الا ما هو افسس معلوم شد که بعضی مباحات
نیز منبت نفاق میباشد ثالثاً اینکه اگر موجب نفاق و بزه هم باشد پس محمول خواهد بود
بر غنای منکره مقررین بحیاتیات باشد و قریه عمل آن بر منکر آنست که این سیرین از
عبدل بن مسعود در مالی آورده آیا که و المعازف و الفناء فانهما یبتنان النفاق فی القلب
کما یبنت الماء البقل پس معلوم شد که مذمت غنا و با معازف که آله ملاهی است پس
تجاوز نخواهد کرد مذمت بصر غنای مطلق که هو المطلوب حدیث دوم آنست

که حکیم ترمذی در نوادر الاصول آورده من استمع الى صوت غناء لم يؤذن له ان يسمع
صوت المروحات في الجنت قيل ما المروحات قال قراء اهل الجنة **حدیث سوم**
آنست که حاکم در تاریخ و بیلی از علی مرتضی رضی الله عنه آورده من مات ولم یقینه
فلا تصلوا علیه شیخ عبدالحق در شرح سفر السعادت بعد ذکر این سرود و حدیث مینویسد
که ضعیف است جداً بلکه خود روایت کننده آن ضعیف گفته است **حدیث چهارم**
آنکه لعن الله المغنی والمغنی له مولانا محمد ابن طاهر رح در تذکره الموضوعات بعد ذکر
این حدیث مینویسد قال النووی اندک یصلح **حدیث پنجم** آنست که روی رجل من
المصحات عن النبی صلی الله علیه وسلم انه قال استماع صوت الملاحی معصیة و یجوز
علیها فسق والتذنب بهما من الکفر **حدیث ششم** آنکه ما من رجل سمع الملاحی
الا بئس علی منکبیه شیطانان من الشیاطین یضربان ذریعیهما و اعقابیهما علی صدره
حتى یسکت ویسکن عن الرقص قال النووی لا یصلح فی باب حیا من الغناشی منها و
بر تقدیر فرض صحت مورد غنا نیست که بسبب اجتماع اسباب منکرات محرک هوا و نفس
و شهوت و عشق مخلوق بفسق باشد اما آنچه محرک شوق الی الله و خوف الآخرة یا
بسرو و نشاط طبع بقهر پیات مباح باشد آن غنا خارج از مورد حدیث مذکور و
داخل در منزل احادیث صحیح که سابقاً مذکور شد خواهد بود و نظایر آن در شرح بسیار
اند که فعل واحد مباح باشد و بجز این همان فعل حرام و مذموم گردد و کما فی تفصیل
حدیث هفتم آنکه عقبه بن عامر از آنحضرت صلعم روایت کرده است کل شی
یلهو به الرجل فهو باطل الا تا مدی فی سرور و مدی بقوسه و ملاعبته با امره ظاهر و وجه
احتجاج محرمین بحدیث مذکور آنست که بر غنا اطلاق امواته است و جمله ملازمین باطل

و هر باطل بر عظم باطل که آنها حرام می شود و تجاوز البش بچند وجوه است اولاً اینکه هر جا که بر غنا
 اطلاق غنا هو آمده باشد مراد از آن غنا نیست که بقصد تعیش حرام یا بقصد بازداشتن
 خود خدا و رسول و استماع قرآن باشد چنانچه در حال مغیره بن حارث و غیره کفار
 و تفسیر من یشتری لهو الحديث گذشته و ثانیاً اینکه لفظ باطل را بر تحریم دلالت نیست
 بلکه بر غیر مفید دلالت میتوان کرد و ثالثاً اینکه تا شایب بنی خراب و تلهی بالنظر بسبب
 حبشیان چنانکه فعل آنحضرت صلعم باتفاق مابین صدیقه رضی الله عنها در کتب صحاح
 ثابت گشته از هر سه قسم لعب که در حدیث مذکور مستثنی شده خارج است پس کجا با ندکم کلی
 یا اینکه هر باطل باطل است و هر باطل حرام و رابعاً اینکه تفرج لسانین و استماع اصوات
 طیور و دیگر طاعتات که داخل طاعتی اند با لاتفاق حلال اند خامساً اینکه اطلاق لهو و لعب
 و باطل در کلام اصعب بر افعال و اشیای مباحه آمده و آنرا با لاتفاق حرام نمیگویند مثلاً قوله
 تعالی انما الحیوة الدنیا لهو و لعب و بنا ما خلقت هذا باطلا و قوله صلعم اصدق کلمة
 قالها الشاعر کلمة لبیدا الا کل شیء ما خلد الله باطل حدیث مستثمن من النبی صلی الله
 علیه و سلم الفناء دقیقة الزنا نسبت کننده این قول بسوی آنحضرت صلی الله علیه و سلم
 مفتری است باز گشت او بموجب حدیث صحیح آتش دوزخ است در جمیع کتب
 معتبره مثل شرح سفر السعادت و تفسیر حمیری منقول است که این قول فضیل بن عباس
 است رضی الله عنه حدیث نیست قال مدلی قاری فی رسالة الموضوعات الفناء
 دقیقة الزنا لیس بمحدث انما هو من کلام فضیل ابن عباس رضی الله عنه اما قول مذکور نیز
 برای اثبات حرمت شرعی نیست بلکه در حالت احرام گفته پس معنیش آنست
 که در حق محرم یعنی کسی که به نیت حج کعبه احرام بسته غنا و ممنوع است چنانکه زنا و ازین قول

حرمت شرعی عموماً نمیتواند شنزیرا که در حق محرم استعمال جوش بود تراشیدن مو و ناخن
 و لبس جامه و دوخته و پوشیدن سروپای هم حرام است و در حق غیر محرم چیزی از آن حرام
 نیست **حدیث نهم** یا کم والقناء فانه یزید الشهوة ویهدو المروة والذینوب
 عن الثمرا ویفعل السکر حدیثی باین الفاظ در کتب صحاح اصلاً موجود نیست نسبت آن
 بحضرت النبی صلی الله علیه وسلم دروغ است نیست آن مگر قول بعضی زنا و خشاک
 چه همه اجزاء دلیل در بعضی مباحات نیز یافته میشود و یکس مجربیت آن چیز را نرفته
 و از آن منع نکرده مثلاً اگر شخصی از خشاک و عنبر و زعفران و جوز و قمر نخل و لوز و موز
 و موارید و غیره ادویه مباحه معجون مقوی و مبهی و مشی تیار کند بیان صادق است
 انه یزید الشهوة ویقوی الهمة ویهدو المروة وینوب عن الثمرا فی القوة والمنافع و السکر
 ولوة لیل **حدیث دهم** عن النبی صلعم القناء مفسد للقلب مستخط للرب نسبت
 این قول بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم تهمت است مفسد للقلب مستخط للرب نوزیله
 منها قول مذکور از ضحاک مرویست محدثین و علمای معتبرین آنرا مسلم نداشته اند چنانچه
 صاحب تفسیر احمدی رح میگوید و ما روی عن الضحاک ان القناء مفسد للقلب
 مستخط للرب ممنوع لان اهل کرامات ظاهرة و خوارق عادات باهرة یستکثرون
 السماع للقناء ویشوقون بها الی تجلیات الحق سبحانه و تعالی و کافوا یحسدون ذلک عباد
 اعظم و جهاداً الکبر و کیف یعلم ان یفسد قلوبهم به و یسخط علیهم ربهم انقی **حدیث**
 یازدهم سمع رسول الله صلی الله علیه وسلم رجلاً یتغنی من اللیل فقال لا صلوة
 له حتی مثلها ثلث مرات ذکر فی تذکرة الموضوعات مولانا محمد ابن طاهر پلنی بعد
 ذکر حدیث المذكور فی الاالی ان لا یصلی بر اینچه را بعد در ذکر احادیثی که در کتب معتبره

این حدیث را در کتب معتبره نیافته اند
 و صاحب تفسیر احمدی رح میگوید و ما روی عن الضحاک ان القناء مفسد للقلب
 مستخط للرب ممنوع لان اهل کرامات ظاهرة و خوارق عادات باهرة یستکثرون
 السماع للقناء ویشوقون بها الی تجلیات الحق سبحانه و تعالی و کافوا یحسدون ذلک عباد

صحاح آن حدیث یافتہ نمیشود بلکه در کتابهای مروی اند که آن کتب نزد محدثین معتبر نیست یا در رواة این حفاظ حدیث طعن کرده حدیث اول عن رجل من الصحابة رضي الله تعالى عنهم اجمعين عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال اذا رقص الرقص جاء الشيطان فينفخ في استرواه الشيطان المحجة في زبدة الصالحين لا اصل له في الصحيح حدیث دوم اذا رقص الصوفي جاء الشيطان فينفذ اصبعه في دبره حتى وثب يميناً وشمالاً لا اصل له في الصحاح حدیث سوم عن رجل من الصحابة عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ان الله يغفر لكل ذنب الا عرافة او كوتيرة وغناء لا اصل له حدیث چهارم عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال ياتي اخر الزمان قوم يقرءون قرعة الشعر ويعنون وتضربون ضرب اليد ويتخذون المغنيات والدقوف اولئك لهم لغتة الله والملائكة والناس اجمعين حدیث باين الفاظ در كتب صحاح مروی نیست حدیث پنجم عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال التناؤ والتصفیق واستماعهما كل ذلك حرام مستقيمها كافر لا اصل له في الصحاح حدیث ششم عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال من اعطى المغني درهما خلق الله تعالى مائة من النيران خمسون ذراعاً ولها الف نعم في كل نهر السيف والسنان يا كل لحم وعظام الى يوم القيامة لا اصل له في الصحاح حدیث هفتم عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال الرقص التكبیر لا يقاس به اثر لا اصل له في الصحاح حدیث هشتم عن جابر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال الشيطان اول من تنفى وكل من تنفى فهو الشيطان لا اصل له في الصحاح حدیث نهم عن ابن عياض رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم قال لكوتيرة حرام والمداف حرام والمعايف حرام والمزامير حرام رواه البيهقي في السنن

این حدیث بر سبقتی هم اخرا نموده بقی رضی الله عنه حدیثی مرفوع باین الفاظ
 هرگز نقل نکرده و من یدعی فعلیه الا ثبت حدیث و هم عن علی ابن ابی طالب رضی الله
 تعالی عنده ان النبی صلی الله علیه وسلم نهی عن ضرب الدفوف ولعب الضبط و ضرب الزرق
 رواة خطابی الاصل له حدیث مذکور با الفاظ مذکوره در کتب صحیح یافته نمی شود و اینها
 در ذکر احادیثی که رواة آن نزد محققین حدیث مطعون اند و روایت آنها قابل استناد
 نیست خصوصاً در مقابل احادیث صحیح که بجای انصوص و محکمات معدود اند
 حدیث اول عن عبد الرحمن بن عوف رضی الله عنه ان رسول الله صلی الله
 علیه وسلم قال انما نهیت عن صوتین اجمعین فاجبرین صوت عند لعمه لهو ولعب
 وضرا امیر شیطان وصوت عند مصیبة وخمس وجوه وشق جیوب و تیتة شیطان
 رواه ابن ابی الدینانی ذنب الماکھی حدیث دوم عن ابی امامة رضی الله عنه قال
 رسول الله صلی الله علیه وسلم ما رفع احد صوتاً یغناء الا بعث الله الیه شیطانین
 یجلسان علی منکبیه ویضربان باعقابهما علی صدره حتی یمسکا رواه ابن ابی الدینانی حدیث
 سوم عن ابی امامة رضی الله عنه عن النبی صلی الله علیه وسلم ان قال ابلیس لما نزل
 الی الارض فقال یا رب انزلنی الی الارض وجعلتنی رجیماً فاجعل لی یتاً قال نعم
 قال اجعل لی مجلساً قال الاسواق وجماع الطرق قال اجعل لی طعاماً قال ما لم
 ینذکر علیه اسم الله تعالی قال اجعل لی شراباً قال کل مسکر قال اجعل لی مودناً قال
 المن امیر قال اجعل لی قرناً قال الشعر قال اجعل لی حدیثاً قال الکذب قال اجعل لی
 رسلاً قال الکهان قال اجعل لی مصاید قال النساء رواه ابن ابی الدینانی مکیه
 الشیطان حدیث چهارم عن عبد الله ابن دینار رضی الله عنه ان رجلاً یضغیر

تفنی فقال لو ترك الشيطان احداً الترك هذه رواة ابن ابی الدینانی مکیدا الشیطان ^{محدث}
 وچشم عن الشعبي رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم انتقال لعن الله المغني
 والمغنيات والمغني له رواه ابن ابی الدینا كما مر في هذا ايتا الثالثة راوی این سبب پنج ایاد
 مذکوره بروایت ابن ابی الدینا در کتب منقول شده و در عالم رواج یافته و راوی مذکور
 نزد محققین حدیث بجم اعتماد معروف و مشهور است و روایت وی بوضع و عدم
 صحت متفق علیه چه و چنانچه ملا علی قاری رحمه الله در رساله موضوعات مینویسد و
 من الاحادیث الموضوعة باسناد احادیث الشیخ المعروف بابن ابی الدینا وهو الذي
 يزعمون انه اذ كان علياً وعمر طويلاً واخذ يركا تفر كركب واصاب دكا به و شیخه فقال
 صد الله في عمر كمد او احادیث ابن لسطور السرمی و احادیث بشر و نعيم ابن سالم
 و خراسان ابن انس و احادیث دینار و احادیث ابی هذم و ابن اهلیم بن هذمة
 القيسی و چنانکه بعضی روایة حدیث بجم اعتماد معروف اند بعضی کتب آنها نیز بسقوط
 اعتبار اشتهار در و چنانچه ملا علی قاری رحمه الله در رساله موضوعات مینویسد و قال الدیلمی
 اسانید کتاب الفردوس لا الی الفصل جعفر ابن محمد ابن علی المصنیق و اهبة
 لا یتمد علیها و احادیث منكرة هذا انتهى پس بر حدیث مجهول الراوی که مخالف
 احادیث صحاح در باب حرمت غنا در کتب منقول شده باشد عند تحقیق راوی آن
 یکی از رواة مذکورین خواهد بود اگر خوف الخطاب نبودی مرویات این همه مختصران
 حدیث مشروحاً نقل کردم و اینجاست بطبیان کردن واجب افتاد تا ازان واضح
 گردد که اغراض اهل وضع در وضع کردن حدیث مختلف میشود و ضابطه قدحی
 السیوطی عن ابی الجوزی ان من دفع فی حدیث الموضع و الکذب و القلب انواع

در کتب حدیث کتب بسقوط اعتبار اشتهار در و

در کتب حدیث کتب بسقوط اعتبار اشتهار در و

منهم من غلب عليهم الزهد فغفلوا عن المحقق وضايعت كتب محدث من و فقطر فغلط و
 منهم قوم ثقات لكن اختلطت عقولهم في اواخر اعمارهم و منهم من راي المخطا
 سوا فلما راي الصواب و ايقن لم يرجع اليه ان ينسبوا الى الخلط و منهم زنادقة
 وضعوا قصد الى افساد الشريعة و ايقاع الشك و التلاعب بالدين و قد كان
 بعض الزنادقة ينقل النسب في كتبهم فبدش في كتابه ما ليس من حديث و منهم من يضع
 لتسرة مذهبه و منهم من يضع حسنة ترغيبا و ترهيبا و منهم من اجاز وضع الاسانيد
 بسلامه حسن و منهم من قصد التقرب الى السلطان و منهم القصاص لا يهتمون
 احاديث يرفق ينفق انتهى بهر ايتيه سادسه در ذكر احاديث كه در كتب معتبره مروى اند
 و آنرا بر حرمات ياندست غنا و مزامير خاص دلالت است و نا فحان ازان حرمت
 غناى مطلق مى فهمد حديث اول عن عايشة رضى الله عنها عن النبى صلى الله
 عليه وسلم قال صوتان ملعونان فى الدنيا و الاخرة من امار عند نعمته و زنته عند
 مصيبر رواه بزار و ابن مردويه و البيهقى مورو و اين حديث مهم است كه از قديم مولى
 و مرسوم كفار است كه بوقت خوردن طعام و شراب مزاميرى نوازند چنانچه پيش
 ملوك و امراى عجم نواختن نوبت و روشن چوكى بوقت طعام تا حال رواج دارد
 و همچنين نوحه گرى بوقت مرگ از ايام جاهليت تا حال شايع است و حديث ذكر
 بر حرمت فرار در سختى مخصوص بجهت مشابهت با كفار دلالت ميكند پس طعن
 و مذمت بطلاق مزامير كه در اينچنين حالت باشد تجاوز نكند و در همين معنى چند احاديث
 بعبارات و روايات مختلفه وارد اند اكثر آن نقل كرده مى آيد و احاديث تاويل بيان
 مورد ضرورتى نماند حديث دوم عن ابى امامة رضى الله عنه قال قال رسول الله

و اينها همه در ذكر احاديث صحاح كه در آن حديث غناى مهم ذكر شده است

صلى الله عليه وسلم ان الله عز وجل بعثنى هدى ورحمة للعالمين وامرني بهجت المعازف
 والمزاهر والاوثان والسبلة وامر المجاهلة وحلت ربي بغير ترويحاً لئلا يشرب عبد
 من عبادي جرعة من خمر متعمدا في الدنيا الا سقيت مكانها من الصديد يوم
 القيامة مقرر الى اومعذبا ولا يتركها من مخافتي الا سقيت اياه من حظيرة القدس
 رواه ابو داود الطيالسي **حديث سوم** عن ابن عباس رضي الله عنده ان النبي صلى الله
 عليه وسلم قال ان الله حرم على امتي الخمر والميسر والكوبة رواه احمد ابن حنبل و
 ابو داود ورواه البيهقي **حديث چهارم** عن ابي هريرة رضي الله عنه ان رسول الله
 صلى الله عليه وسلم قال يصليتم قوم من امتي في اخر الزمان فردة وخنازير قالوا
 يا رسول الله من مسلمين قال نعم يشهدون ان لا اله الا الله واني رسول الله و
 يصومون ويصلون قالوا فما بالهم يا رسول الله قال اتخذوا المعازف والقيانات
 والدفوف وشربوا هذه الاشربة فياتوا على شرابهم وقد مسخروا ابن مسعود وابن
 حبان وبرروا باني عن سهيل ابن سعد رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله
 عليه وسلم قد قيل متى يا رسول الله قال اذا ظهرت القيانات
 والمعازف واستحلت الخمر رواه عبيد بن حميد بن حميد في مسنده عن عبد الرحمن بن يزيد
 واحمد بن ابي داود وابن ماجه وابو يعقوب **حديث پنجم** عن عائشة رضي الله عنها قالت
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله حرم القينة وبيعها وثمنها وتعليمها ولا تنجم
 اليها ثم قرء ومن الناس من يشتري لهو الحديث رواه ابن ابي الدنيا في ذنب الملاحى
 وابن مردويه **حديث ششم** عن ابي امامة رضي الله عنه ان رسول الله صلى الله عليه
 وسلم قال لا تتبعوا القيانات ولا تشربوهن ولا تعلموهن ولا خير في تجارتهم وثمرتهن

حرام وفي هذا انزلت هذه الاية ومن الناس من يشتري لهو الحديث رواه سعيد ابن
 منصور و احمد و ترمذي وابن ماجه و رضى الله تعالى عنهم **حديث** مفتهم عن ابى
 سعيد الخدرى رضى الله عنه قال جاء رجل الى رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله انى اشترى
 الجوارى فاعلم من الفناء و ابيعهن فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم و بيلك
 بالفناء امرات اما علمت ان الله قد لعن من فوق عرشه مشتري الجوارى و معلمين
 الفناء رواه صاحب الجهادى **حديث** مفتهم عن ابى عامر رضى الله عنه قال سمعت رسول الله
 صلى الله عليه وسلم يقول لكون من امتى اقوام يستحلون الفجاءة و المحرير و الخمر و المعازف
 و لينزلن اقوام الى حيث علم يروى عليهم بسائر جهنم ياتيهم رجل مهاجرة فيقولون اخرج
 الينا عند افنتهم الله و يضع العلم و يمسح اخرين قرحة و خنازير الى يوم القيمة رواه صاحب
 المشكوة فى باب البكاء و الخوف عن البخارى **حديث** نعم عن ابى هريرة رضى الله عنه
 قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا التقى ذولا فالامامة منعما و الزكوة
 ممن ما و يعلم يعز الدين و اطاع الرجل امرءة و عتق امته و اولى صد يقدر و اعصى اياه
 و ظهرت الاحصوات فى المساجد و ساد ابقيلة فاسقم و كان نزعهم القوم و اسرف لهم
 و اكرم الرجل محافشة و ظهرت القيناة و المعازف و شربت الخمر و لعنت هذه الامة
 اولهم فارتقبوا عند ذلك رجاء حمراء و زلزلة و منقما و مستخفا و قد فاء ايات تنابح كنظام
 قطع مسلكه فتابع رواه صاحب المشكوة فى باب اشراط الساعة عن الترمذى
حديث نعم عن خديجة رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اقروا القرآن بالحن
 العرب و اصواتها و اياكم و لحون الفسق و لحون اهل الكتابين و سيني بعدى قوم
 يرحبون بالقران ترجيع الفناء و النوح لا تقجا و نر خارج هم مفتون قلوبهم و قلوب الذين

یعنی منکر و صاحب المشکوة عن الیهی فی شعب الایمان توضیح هر که درین باب
 عشره غور و تامل خواهد کرد و دانست که حدیثی از آن مخالف مطلب مولف نیست بلکه
 همه بر صحت دعوی او گواه عادل اند چه کرات و مرآة ترقیم یافته که در تحریم و تذمیم غنای
 منکر احادیث صحیحہ البتہ ورود یافته اند و تفصیل غنا منکر هم با بجا تشریح یافته و حکم
 او اکثر تقریر باز شرح میگرد که غنا منکر همان است که بوضع مخصوص کفار و رستم حاجت
 و یا مقترن با آلات طاهری و معارف در صحبت عیش و شراب خواری باشد یا بریت باز
 داشتن از استعمال قرآن یا استغناء بر کلام نبی آخر الزمان یا امانت دین باشد یا بار او
 الکتناب مال آنرا پیشه خود گرداند و سراید بدون آن که بیشتر اجرت بگیرد یا بسبب
 مشغولی آن ترک فرمایش و واجبات بحالت صحت و ثبات هوش نماید چنانچه تفصیل
 شرایع بطور اهل شریعت گذشته است و شرایع مذومہ اهل طریقت خواهد آمد انشاء اللہ
 تعالیٰ هر چند احتمال نمیفی باقیست که محرمین غنا حدیثی دیگر سوائے احادیث مذکوره
 بهم رسانند لیکن نزد خرد و صواب اندیش مرجع آن حدیث بجز طرق اربعه مذکوره دیگر نخواهد بود
 یعنی اگر حدیث مذکور مشتمل یکی از اسباب منکره مذکوره خواهد بود در مورد خاص دلیل حجت
 شدن میتوان چنانچه احادیث عشره گذشته و اگر مشتمل بر مذمت مطلق غنا باشد که
 در آن ذکر منکر نیست بموجب قاعده اصول آن مطلق محمول خواهد بود بر تنقید منکر
 و الاحادیث مذکور غیر صحیح و موضوع و بے اصل خواهد بود که احتجاج را نشاید سوال
 اگر کسی گوید که حدیث نافع مولی عبداللہ ابن عمر که نزد فقہا دلیل حرمت مزامیر است
 در کتب صحاح موجود است و مشتمل بر خصوصیت منکر نیست حدیث مذکور از چنانچه
 محصوره بیرون است جواب اینکه اگر چه ترجمه حدیث مذکور مع جواب ثنائی آن

جواب احادیث عشره مذکوره و الطاق آن را باین حدیث مطلق

جواب حدیث نافع مولی عبداللہ ابن عمر که نزد فقہا دلیل حرمت مزامیر است

در نهمه ثالث قانون سوم گذشته است لیکن برای تسلی سایل حدیث مذکور بعبارة نقل کرده می آید فی جامع الاصول عن نافع قال كنت مع ابن عمر في طريق فسمع من رجل فوضع اصبعه على اذنيه ونال عن الطريق الى جانب الاخر ثم قال لي يا نافع هل لستم شيئاً قلت لا فرفع اصبعه وقال كنت مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فسمع صوت ايراع فصنع مثل ما صنعت قال نافع وكنت اخذك صغيراً ان تقطع نظرك اذ يتكلم محمد بن درصحت این حدیث کلام کرده اند و اگر صحیح باشد تا هم قول رسول نیست بل قول صحابی متضمن نقل فعل رسول است پس احادیث صحیح مرفوع اباحت را ماضی شدن نمیتوانند لهذا از مدعی باید پرسید که در این حدیث کدام لفظ بر جرمت مضاف است و جرمت غنا و دیگر آلائش عموماً دلالت میکند موافق قاعده اصول بیانش واجب است بوجهی که در نهمه ثالث قانون سوم ترقیم یافته حدیث مذکور دلیل اباحت مزار از روی عبارت و دلیل اباحت دیگر آلائش غنا است از روی دلالت زیرا که اگر شنیدن مزار حرام بودی جناب پیغمبر صلی الله علیه و سلم نوازنده آنرا از جبر فرمودی و عبد الله ابن عمر که صحابی جلیل القدر بوده اند برای شنیدن آن اذن نکردی بلکه ایما می فرمودی که تونیز گوش خود بند کن پس ازین معلوم شد که آنچه علمای محققین در وجه بند کردن آنحضرت گوش خود را نوشته اند که سماع آن مخل مور باطن بود با جناب رسالت مآب بسبب رقت قلب متحمل هدای خوش مزار نشدند غرض از این امری است و اگر این وجه نباشد ترک امر معروف بر جناب پیغمبر لازم می آید نفوذ باشد نه باطل ثالث در جواب روایات فقهیه که مخالفین بدان تمسک میکنند هر چند بعد اثبات اباحت مطلق غنا و مطلق مزار میر بر وفق اصول و فروع مذاهب اربعه ضرورت ابطال قول

بنا بر آنکه در روایات فقهیه که مخالفین بدان تمسک میکنند هر چند بعد اثبات اباحت مطلق غنا و مطلق مزار میر بر وفق اصول و فروع مذاهب اربعه ضرورت ابطال قول

تخالف نمائند است لیکن در مقام خطبائے باقیست که رفع آن بنا بر نصیحت مسلمانین
 غیر خواهی وین واجب افتاد ان اینست سوال اگر کسی گوید که هرگاه اباحت غنائم و
 اقوال مجتهدین اربعه بل باتفاق علماء اهل سنت و امامیه با ثبات رسیده پس در کتب
 فریقین روایات حرمت غنائم و دلائل و براہین بچہ سبب یافته میشود اگر در مطلق
 غنائم بین المجتهدین اختلاف بودی تخالف علماء یک مذهب با مذہب دیگر گنجایش
 داشت هرگاه اصولاً ہمہ با متفق اند پس بایستی کہ منہج تناقض و تخالف ازین باب
 مستاصل شدی جو البش اینکہ خطبان مذکور ناشی نشده است مگر سبب عدم اطلاع
 بر کلیات دین و مگر اہی منکرین از سلوک راہ یقین و الاخطیان مذکور بار باب غنا
 خصوصیت ندارد بل در جمیع عبادات و معاملات و در ہمہ احکام شرعی کما از اختلاف
 خالی نیستند خطبان مذکور پیدا است و رفع منہج خطبان موقوف است بر تنہیات چند
 و محاکمہ بفکر صحیح و رای صایب و ذلک فضل اللہ یؤتہ من یشاء تنبیہ اول در شناخت
 میزان شریعت ازینکہ شارع را تکلیف مکلفین با حکام چه قسم منظور است و کتاب
 و سنت حاکم بغیریت اند فقط یا صرف برخصت یا بغیریت و رخصت ہر دو تنبیہ
 ثانی در شناخت مدار و معیار مجتہد کہ انچہ از شارع دریافتہ چپ و راست آن قدم
 میتوان نہادیانہ و ہر مجتہد را در حق مجتہد دیگر چه اعتقاد واجب است و ہر یک بیان
 ایشان اختلاف است یا توسیع و ہمہ بر صواب اند یا بعضی بر صواب و بعضی بر خطا
 تنبیہ ثالث در شناخت واجب العمل و الاعتقاد ہر مقلد و اینکہ مقلد یک مذہب
 را با مجتہد مذہب دیگر چه اعتقاد می باید و مقلدین ہر یک مذہب را ہدیہ سلوک
 می شاید تنبیہ رابع در اموریکہ مشاعر اختلاف فیما بین مجتہدین میشوند و سبیل

در سائل مذکور غرض از ردی اختلاف روایات پیدا میشود

رفع اختلاف و توافق آراى يك ديگر تنبيه خامس در اغراضى كه ببناء اختلاف فيما بين
 علماء تابعين يك مذهب ميباشد و سبيل قطع نزاع محكمه در توفيق و تطبيق اقوال
 مختلفه متاخرين حتى الوسع والامكان و تزئيف قول مرجوح و تنقيذ قول نايد قول راجح
 بلكليات شرعيه تنبيه اول قال الله تعالى شرع لكم من الدين ما وصى به نوحا و الذي وصى به
 الياس و ما وصى به ابراهيم و موسى و عيسى ان اقيموا الدين و لا تتفرقوا فيه و كذا قوله تعالى
 ان هذا صراطي مستقيما فاتبعوه و لا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله و قوله تعالى
 يريد الله بكم اليسر و لا يريد بكم العسر و قوله سبحانه ما جعل عليكم في الدين
 من حرج و قوله تعالى فاتقوا الله ما استطعتم و قوله تعالى لا يكلف الله نفسا الا وسعها
 و قوله تعالى ان الله بالناس لرووف الرحيم و كذا الاحاديث في ذلك المعنى كثيره
 منها قوله صلى الله عليه وسلم الدين يسر و لا يشاد هذا الدين احدا الا غلبه و منها
 قوله صلى الله عليه وسلم لمن بناه على السمع و الطاهر في المنشط و المكروه فيم استطعتم
 و منها قوله صلى الله عليه وسلم اذا امرتكم بامر فأتوا بهما استطعتم و منها قوله صلى الله
 عليه وسلم ليس و اولا تقسم و ابشر و اولا تنفروا و منها قوله صلى الله عليه وسلم
 اختلاف امتي رحمة و مثل ذلك كثير از اين همه اقوال خدا و رسول و صلى الله عليه وسلم
 واضح گرديد كه اصل شريعت بحريست با صفا كه در ان كدورت اختلاف و عجزا جرح
 و اعتساف اصلا راه ندارد و مقصود شارع تكليف مكلفين بقدر تحمل انفس و وسعت
 امكان است و از چشمه واحد اگر صدر هزار نهر جارى نمايد مبداء و معاد آن سواي
 بحر مذكور نخواهد بود و امواج درياي شريعت امروني است من حيث التقييد
 و التشديد يعني باعتبار سرخصه و عزيمت بلحاظ تفاوت طاقه المكلفين

تنبيه اول در شناخت ميزان شريعت كه شارع را تكليف اطلاق بر مقتضى منظور است

وتشبه على ما قلنا كلام العارفين الرباني الشريف عبد الوهاب الشعراني حيث قال رضي
 الله عنه علمت ذلك وأدركت أن تعلم ما أودنا إليه من دخول جميع أقوال الأئمة المجتهدين
 ونقلهم إلى يوم الدين في شعاع نور الشريعة المطهرة بحيث لا يرى قولا واحداً منها
 خارجاً عن الشريعة المطهرة فتدبر وتأمل يا أخى فيما أرسد لك الله إليه وذلك أن
 تعلم وتحقيقاً يقيناً جازماً أن الشريعة المطهرة جاءت من حيث الأمر والنهي على
 مرتبتين تخفيف وتشديد لا على مرتبة واحدة كما يظن بعض المقلدين ولذلك وقع بينهم
 الخلاف وشهر التناقض ولا خلاف ولا تناقض في نفس الأمر كما سيأتي أيضاً في الفصل
 الاثني عشر انشاء الله تعالى فان مجموع الشريعة يرجع إلى أمر ونهي وكل منها ينقسم عند العلماء
 إلى مرتبتين تخفيف وتشديد وأما الحكم الفاسد الذي هو المباح فهو مستو
 الطرفين قد يرجع بالنية الصالحة إلى قسم الأمر وبالنية الفاسدة إلى قسم المكروه
 وهذا مجموع أحكام الشريعة أيضاً ذلك أن من الأئمة من حمل مطلق الأمر على
 وجوب الجواز ومنهم من حمل على الندب ومنهم من حمل مطلق النهي على التحريم
 ومنهم من حمل على الكراهة ثم إن لكل من المرتبتين مرجحاً لا في حال مباشرتهم
 التكليف فمن قوى منهم من حيث إيمانه أو من حيث جسمه فخطب بالعزيز والمنشيد
 الواسد في الشريعة صريحاً والمستنبط منها في مذهب ذلك المكلف أو غيره ومن
 ضعف منهم من حيث مرتبته أو ضعف جسمه فخطب بالرخصة والتخفيف الواسد
 في الشريعة كذلك صريحاً والمستنبط منها في مذهب ذلك المكلف أو مذهب غيره
 كما أشاء إليه قوله تعالى فاتقوا الله ما استطعتم خطأ عاماً وقوله صلى الله عليه وسلم
 إذا أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم فلا يومر القوي المذكور بالنهي والضعيف

نقل كلام شيخ عبد الوهاب الشعراني در بيان تنبيه اول

والتحفيف وهو يقدر على الهداية بالغميمة والتشديد لأن ذلك كالتلاعب بالدين
 كما سيأتي أيضا في الفصول الآتية انشاء الله تعالى وكذلك لا يعكف الضيف المذكور
 بالصعود الى مرتبة الغرمة والتشديد والعمل بذلك كالتلاعب مع غيره عنه
 لكن لو تكلف وفعل ذلك فلا يمنع الا بوجوب شرعي ومنه او بالضعف الايمان
 من كان جاهلا بقواعد الشريعة كالمولفة قلوبهم معنى انه لا يجر وعليه ما يجر
 على غيره اذا فعله جاهلا لضعفه في مقام الايمان انتهى فمن كماله ورحمته الله
 عليه ان قال قائل كيف الوصول الى الاطلاع على عين الشريعة المطهرة التي يشهد
 الانسان اغتراف جميع المجتهدين مذاهم منها وليشهد تساويها كلها في الصحة
 كشفاً وقيناً لا ايماناً وتسليماً ولا هذناً وتخميناً فالجواب طريق الوصول الى ذلك
 السلوك على يد شيوخ عارفين لما يزان كل حركة وسكون بشروط ان يسلمه نفسه
 يتصرف فيها كيف يشاء في اموالها وعيالها كيف شاء مع انشراح قلب المرید لذلك
 كل الانشراح ولما من يقول له شيخه طلق امرأتك واسقط حقتك من ماله او
 وظيفتك مثلاً فيوقف فلا يشعر من عين الشريعة وطريق الوصول الى عين الشريعة
 المذكورة راحة ولو عبد الله تعالى الف عام **فانقلت** فهل ثم شروط اخر في
 حال السلوك فالجواب نعم من الشروط ان لا يملك المحظرة على حد في ليل او نهار
 ولا يظفر مدة سلوكه ولا ياكل شيئاً يبرأ من اصله ولا يظفر اذا صار الاخذ حصول
 الاضطرار ولا ياكل من طعام احد لا يتورع في مكسبه من الناس لاجل صلاح
 وزهده وكن يبيع على من لم يتورع من الفلاحين واعوان الولاة والقضاة وان لا يبايعهم
 نفسه بالفضل عن الله تعالى المحظرة ثم يدبر مراقبة ليلها واقتاراً يشهد نفسه في مقام الاحسان

كما نذيري سر برو تارة يشهد نفسه في مقام الايمان بعد الاصلان فيرى رب ينظر اليه
 على الدوام ايما نابذ لك لا شهودا وذلك لان هذا الكمل في مقام التنزيه لله عز وجل
 من شهود العباد كما نذيري سر بكذا لا يشهد الا ما قام في محله وتعالى الله تعالى عن
 كل شيء خطي بالبال فانهم **تنبية ثانی** در شناخت مدار و معيار مجتهدین و معنی اختلاف
 مذاهب و اعتقاد مجتهدین باینکه یکو طریق سلوک هر مقلد نسبت امام خود و ائمه دیگر
 قال العالم الی یانی الشیخ عبد الوهاب الشعرانی قوله صلی الله علیه وسلم اختلاف ائمتی
 رحمة الی توسعة علیهم و علی اتباعهم فی وقایم الاحوال المتعلقة برفع الشر یعتبر و لیس المراد
 اختلافهم بالاصول کالتوحید و قواعد و قال بعضهم المراد به اختلافهم فی امرها شهم
 و سیاق ان المثلث کأنوا یکون لفظ الاختلاف و یقولون انما ذلك توسعة خوفا ان
 یفهم احد من العوام من الاختلاف خلاف المراد وقد کان سیفیان الثوری رحمه الله
 یقول لا تقولوا تختلف العلماء فی کذا او قولوا قد وسم العلماء علی الامم بکذا و من الدلیل
 علی صحة ما تبقی المیزان ایضا من قول الایمة قول امامنا الشافعی و غیره رضی الله عنهم
 اعمال المحدثین او القولین یحییها علی حالین اولی من انقاء احدیها فاعلم من
 طعن فی صحة هذه المیزان لا یخولوا اما ان یطعن فیما شدت فیه او خففت فیه لکون
 اما م قال بضد فقل له ان کلام من هذین الامرین جاءت به الشریعة و امامک
 لا یجمل مثل ذلك فاذا اخذ امامک بتشدید او بتخفیف فهو مسلم من اخذ فی المرتبة
 الاخری ضرورة فیمجب علی کل مقلد اعتقاد ان امامه لم یعرض علیه حال من غیره
 فقل لمن یمتدنی قال هو مجابا لفتاه بالرحمة التي قال لها غیره اجتهاد امامه لهذا
 العاجز لا تقلید الله الله الامام انذی قال بها او کان یقر ذلك المجتهد علی المنقوی بها

در شناخت مدار مجتهدین و معنی اختلاف مذاهب

وكل من آمن في النظر في كلام الأئمة المجتهدين رضي الله عنهم اجمعين ووجد كل مجتهد
 تخفيفاً تارة وتشدداً أخرى بحسب ما ظفر به من أدلة الشرعية فان كل مجتهد تابع لما
 وجد من كلام الشارع لا يخرج في استنباطه عن أدب أو غاية كلام المجتهد انما وضع كلام
 الشارع للعامة بلسان يفهمونه ما عندهم من الحجاب ولوان حجابهم رفع فينصروا كلام
 الشارع كما فهمه المجتهدون ولم يجدوا جوالاً من يشرح لهم وقد قدما انفاً ان احداً
 من المجتهدين لم يشد في امر او يخفف فيه الا بقول الشارع فما راي الشارع شدد فيه
 شدد وما رآه خفف فيه خفف قايماً بما واجب شعائر الدين سواء وقع التشديد في فعل
 الامر او اجتناب النهي وجميع المجتهدين على ذلك كما يعرف من سيرهم اهلهم ^{تبيين}
ثالث در شناخت دستور العمل والاعتقاد هر مقلد نسبت بامام خود و او ائمه دیگر
 من كلام سر محمد بن علي عليه السلام الذي يجب اعتقاده في سائر الأئمة رضي الله عنهم
 انهم انما كانوا يفتون كل احدهما بما يناسب حاله من تخفيف او تشديد في سائر
 ابواب العبادات والمعاملات ومن نازعنا في ذلك من المقلدين فليأتنا بنقل صحيح السند
 عنهم بانهم كانوا يعصون واحكام الذي يفتون به الناس في حق كل قوي وضعيف و
 نحن نوافق على ما زعموا ولعلنا نجد في ذلك نقلاً عنهم متصل السند منهم الياربداً اعلى
 هذا الوجه فان من المعلوم ان اقوال جميع المجتهدين تابعة لا دلة الشريعة من تخفيف
 او تشديد كما مر انما يحكم المطايع فما صحت الشريعة بحكمه لا يمكن لاحد منهم المخرج
 عن ادب او ما الجملة فان المجتهدين يرجعون فير الى قسمين قسم تخفيف وقسم تشدد
 بحسب ما ينظر له من المدارك ولغة العرب كما يعرف ذلك من سيرهم اهلهم
 وذلك نحو حديث انما الاعمال بالنيات او حديث لا وضوء لمن لم يذكر اسم الله عليه

در شناخت دستور العمل والاعتقاد هر مقلد نسبت بامام خود و او ائمه دیگر

أو لا صلوة إلا بقائمة الكتاب أو لا صلوة بخارج المسجد إلا في المسجد فإن من المجتهدين من قال
 لا صلوة ولا وضوء لمن لم يذكر الله أصلاً ومنهم من قال لا صلوة كاملة ولا وضوء كامل
 ولقطة الأحاديث المذكورة تشهد على أن لكل واحد لا سبيل لأحد ههنا أن يهدم
 قول الآخر جملة **تبيين رابع** وأيضا من كلامه رضي الله عنه قال قلت إن الأئمة
 المجتهدين قد كانوا من الكمال المقيين لا خلاصهم على عين الشريعة كما يقدمون فكيف
 كانوا يقدرون المناظرة مع بعضهم بعضا مع أن ذلك يناقض ما من أشرف على عين
 الشريعة الأولى ورغما اتصال المذاهب المجتهدين كلها بعين الشريعة فالجواب
 قد يكون مجلس لا يعتزم المناظرة بين الأئمة إنما وقع منهم قبل بلوغ المقام البكشفي
 وإطلاعهم على اتصال جميع مذاهب المجتهدين بعين الشريعة الكبرى فإن من
 لازم المناظرة أوجاهة حجة الخصم وإلا كانت المناظرة عبثا ويحتمل أن مجلس المناظرة
 كان بين مجتهد وغير مجتهد فطلب المجتهد بالمناظرة ترقية ذاته النافعة إلى مقام الكمال
 لا أوجاهة حجة من كل وجه ويحتمل أيضا أن يكون مجلس المناظرة إنما كان لبيان
 الأكل والافضل ليعمل أحدهم به ويرشدا إلى العمل به من حيث إنه سرقى
 في مقام الإسلام والإيمان أو الإحسان أو الإيقان وأيضا ذلك أن كل مجتهد
 يشهد صحة قول صاحبه ولذلك قالوا من شأن المجتهد لا ينكر على مجتهد أبي لا يرى
 قول خصمه لا يخرج عن إحدى مرتبتي الشريعة وإن خصمه على هدى من ربه في
 قوله وثمر مقام رفيع ومقام أرفع انتهى فإن قلت فما الحكم فيما إذا وجد الطالب
 حديثين أو قولين أو أقوالا لا يعرف الناسخ من الحديثين ولا المتأخر من القولين
 أو الأقوال فماذا يفعل فالجواب سبيله أن يعمل لهذا الحديث أو القول

تبيين رابع
 من رويان
 من رويان
 من رويان

قاسم و بوالقول الاخر تارة ويقدر ما لا يحوط منها على غيره في الامر والنهي وان كان احدهما
منسوخا او مرجع عند المجتهد في نفس الامر فذلك لا يقدر في العمل بتبعية خامس و اسباب
واغراضيك منشأ من مريد اختلاف فيما بين علمای متأخرین بوده است و سبیل برفع خلاف
و قطع نزاع بدانکه بواعث اختلاف علما در جمیع مسائل مختلفه عموما و در مسئله غنا خصوصا مانند
موجباته است که در وضع حدیث گذشته بیا نش آنکه بجای خود تحریر یافته که در حق
وسی متقی علما ترک سماع ترجیح آورد بر فعل آن و التزام بر ترک چیزی نمی شود و ادعا
که متقی آنچیز را بر خود حرام نگردد اند که در حق دیگران حلال و طیب باشد چنانچه آیه کریمه
یا ایها النبی لم تجز ما اهل الله لك اذان خبر میدهد پس در قدمای بعضی از علمای اقلیای
آن بودند که آنها نظر با ولایت عمل ترک سماع کرده اتفاقا نفس بر خود حرام گرداند
از اتباع این گروه حق پژوه کسانیکه محققین و محتاط بودند از اساتذه خود تحقیق نموده
حکم تفصیل در جانب عمل و اعتقاد و اقتران بنکر و عدم اقتران بآن دریافتند و کتب
مصنف خود با تفصیل و ارنوشتند مثل قدوة الموحدين زبدة المحققين شیخ محمد ابن علی
العربی و صاحب توة القلوب و امام مجیر غزالی و امام احمد غزالی و شارح البردوسی
و شارح الکافی و صاحب البدایع الحنفیة و مصنف المحيط و شارح الکبیر و صاحب فتح القدر
و شارح در المختار و مصنف الزیلعی و الوسیط و الوجیز الکردوسی و مصنف الانوار و صاحب
التذکره الحمدونیة و صاحب البیان و صاحب البستان و کسانیکه وقت پسند نبودند
در کتب مصنف خود با مجمل نوشتند که فلان فلان مقتدای ما تارک بودند و می گفتند
که نزد ما حرام است مگر در فلان فلان مقام مثل صاحب الهدایة و شارح الوقایة
و مصنف الکثر و قاضی خان و صاحب الذخیرة و غیرهم و طایفه که بعد ازین گروه درین شکوه

بنده خاس در اسباب و اغراضیکه منشا اختلاف بین متأخرین بوده است و سبیل برفع خلاف و قطع نزاع بدانکه بواعث اختلاف علما در جمیع مسائل مختلفه عموما و در مسئله غنا خصوصا مانند موجباته است که در وضع حدیث گذشته بیا نش آنکه بجای خود تحریر یافته که در حق وسی متقی علما ترک سماع ترجیح آورد بر فعل آن و التزام بر ترک چیزی نمی شود و ادعا که متقی آنچیز را بر خود حرام نگردد اند که در حق دیگران حلال و طیب باشد چنانچه آیه کریمه یا ایها النبی لم تجز ما اهل الله لك اذان خبر میدهد پس در قدمای بعضی از علمای اقلیای آن بودند که آنها نظر با ولایت عمل ترک سماع کرده اتفاقا نفس بر خود حرام گرداند از اتباع این گروه حق پژوه کسانیکه محققین و محتاط بودند از اساتذه خود تحقیق نموده حکم تفصیل در جانب عمل و اعتقاد و اقتران بنکر و عدم اقتران بآن دریافتند و کتب مصنف خود با تفصیل و ارنوشتند مثل قدوة الموحدين زبدة المحققين شیخ محمد ابن علی العربی و صاحب توة القلوب و امام مجیر غزالی و امام احمد غزالی و شارح البردوسی و شارح الکافی و صاحب البدایع الحنفیة و مصنف المحيط و شارح الکبیر و صاحب فتح القدر و شارح در المختار و مصنف الزیلعی و الوسیط و الوجیز الکردوسی و مصنف الانوار و صاحب التذکره الحمدونیة و صاحب البیان و صاحب البستان و کسانیکه وقت پسند نبودند در کتب مصنف خود با مجمل نوشتند که فلان فلان مقتدای ما تارک بودند و می گفتند که نزد ما حرام است مگر در فلان فلان مقام مثل صاحب الهدایة و شارح الوقایة و مصنف الکثر و قاضی خان و صاحب الذخیرة و غیرهم و طایفه که بعد ازین گروه درین شکوه

تصنیف با گرداند اعراض و اسباب آنها مختلف بود بعضی آن بودند که زهد و تقوی بر آنها غالب بود و در حفظ شان قصوری راه یافت و بر کتب حدیث و اصول عند التصنیف رجوع نکردند حرمیت اتقاسی را که در زمین راسخ داشتند حرمیت مطلقه نوشتند و بعضی آن بودند که ابتداء غلط کرده در آخر عمر خود با قنیه و آگاه شدند مگر دوست داشتند که غلطی بآنها منسوب شود یا خود اعتراف بآن نمایند و بعضی مخالفین مذہب بنابر قدرت دین خود در کتب حنفی و شافعی بعضی مسائل برخلاف مذہب آنها داخل کرده اند و نسخ محرفات را شهرت داده چنانچه تفصیل این تقرفات در تحفه اثنا عشریه درکیده سی و دوم مسطور است و بعضی بقصد تقرب سلاطین تصنیف کرده اند در آن حسب خواهش سلطان وقت افراط و تفریط با نموده پروای اینفنی نکردند که کلام ناموافق اصول و کلیات دین باشد یا نباشد این بود مناشی اختلاف در کتب فقہا اکنون سبیل رفع اختلاف و قطع تناقض باید شنید چون در علمای متاخرین نیز اکثر صاحب سبب و تقوی بودند و بر نیت آنها اعلام القلوب آگاه است لهذا حکم ظنوا المؤمنین خیر الکلام همه را حتی الامکان بر محل نیک حمل باید نمود و باید گفت کسانی که بلا تفصیل حکم حرمیت نوشته اند مراد آنها از غنا غنای خاص است که مقتدرن بکلاه و معارف و مشارب مجرب باشند و اصل مطلب و مراد آنها همان است که از روی احادیث صحیح ثابت گشته و مجتهدین پیروی آن کرده اند و کسانی که تفصیل را باحت در موضع مخصوص نوشته اند و در باورای آن نمی نموده اند نظر آنها بر این معنی است که مردم آخر الزمان بسبب سستی دین و ضعف ایمان از مباهات تشبیهات و از شبهات بحرمات قدم می نهند لهذا از جزا و توبیخا سوای مواضع مستثبات حکم بعدم جواز نوشته آمده اند چنانچه اینفنی

بعضی مخالفین مذہب بنابر قدرت دین خود در کتب حنفی و شافعی بعضی مسائل برخلاف مذہب آنها داخل کرده اند

سبیل رفع اختلاف و قطع تناقض باید شنید

از شرایط و قیود آنها صاف مستنبط میگردد و همچو لایها حلال و یغیرها حرام و مثل ذلک آید
 بر کلام کسانی که در جانب تحریم افراط نموده من کل الوجوه حرام گفته مجتبی برای اباحت
 باقی نگذاشته اند و سامع و مستحل آنرا کافرو نامقبول التوبه و مرتد باین الزوجه نوشته اند
 مثل صاحب حمادیه و تاتارخانیه و غیرهم من المضطین که اصل مستند مدعی سابق الذکر
 هستند پس در کلام اینچنین بزرگان غور باید کرد اگر موافق اصول و کلیات دین
 تاویل پذیر باشد البته بعد تاویل مقبول باید ساخت و اگر مخالف قوانین اصول
 و فروع باشد مطروح و مردود باید داشت هرگاه سبیل رفع اختلاف و قطع نزاع قرار
 یافت در نیصورت بنقل همه روایات حرمت احتیاج نماند صرف همان دوسه روایت
 شدید و غلیظ که نزد مدعی حلوائی بے دود و خرمایه لایزال است مشتبه نمونه خرواری
 نقل میکنم و در توفیق و تطبیق آن با کلیات دین از علما و عقلا و اهل اسلام محاکمه میکنم
 و ما توفیقی الا بالله و لا حول و لا قوة الا بالله **محکم** فی الفتاوی الاممادیه
 من الكتاب الاستفسان والکراهه من سمع الفناء من المنفی و غیره فیحسن ذلک
 باعتقاد و بعضی اعتقاد یسیر مرتد فی الحال بناء علی انه ابطال حکم الشریعۃ لیکون
 مواضع کل مجتهد و لا یقبل الله طاعته و احبط الله کل حسنات و یانت من امراته
 فان تاب لا تقبل انتهی نقول و بالله التوفیق کلام هذا من اوله الی اخره مخالف
 کتاب و سنت بل خلاف ما علیه الاممۃ است زیرا که سماع غمرا هیچ کدام از علمای
 موافق و مخالف شرک نگفته است و نه کسی در اقسام کفر شمرده غایت الامر آنچه
 اهل تحریم نوشته اند از معصیه او کبیره پس مخالف قمر کن بقوله تعالی اذا جاءک الذین
 یؤمنون بالایاتنا قل سلا علیکم کتب ربکم علی نفس الر محمد انه من قبل منکم

مجا که برای ترمیم ادایات خطات اصول نقد و بعضی کلیات دین که تحت بحث است

در کتابت متصرفان که نام عموم بسبب گناه کار نوشته شود

سوءاً ایچماله ثم تاب من بعده واهبط فانه غفوراً رحیم وبقوله تعالى لا تقنطوا من رحمته الله
ان الله يغفر الذنوب جميعاً انه هو الغفور الرحيم وبقوله تعالى ان الله لا يغفر الیشرك
برو يغفر ما دون ذلك لمن يشاء وبقوله تعالى رحمتي وسعت كل شیء پس بجز شرک
هیچ معصیت و گناه کبیره و صغیره نیست که توبه بران مقبول نباشد و مرتکب آن
فی الحال کافر و مرتد گردد و محبوط المحنات بل توبه از کفر و شرک هم قبل از موت بالاتفاق مقبول
است و هیچ جا در قرآن مجید نیامده که غنا یا فلان گناه سبب بینونت زوجه میگردد
اما مخالف سنت پس ازین راه است که در حدیث صحیح آمده من قال لا اله الا الله
دخل الجنة و ابن زنی وان سرق ثلاثاً و قال رسول الله صلى الله عليه و اله و سلم
من اصل الايمان الكف عن قال لا اله الا الله لا تكفره بذنوب ولا تغفر
من الاسلام بعمل وعن النبي صلى الله عليه و اله و سلم من الذنوب كن لا تذهب له از رومی
اصول مذکور و بنظر کلیات مندرجه بنیهای اربعه کتاب و سنت مذهب کلام مذکور
است اما مخالفت جمهور علمای امت پس بدین جهت است که قدوة المحققین
شیخ عبدالحق دهلوی در ترجمه حدیث ثانی مذکور در شرح مشکوٰۃ می نویسد سه خصلت
است از جمله اصول ایمان و قواعد آن که اگر نباشد بناس ایمان از پا در افتد و از پنج
برکنده شود یکی از ان سه خصلت باز ایستادن از کسی که گفت لا اله الا الله لا تکفر
بذنوب بیان کف است یعنی کافر بدان و مگو آنرا که این کلمه گوید بسبب گناهیکه صادر گردد
از وی اگر چه کبیره باشد و درین رواست مرقول خوارج را که گویند مومن بارتکاب
معصیت اگر چه صغیره بود کافر گردد و لا تغفر به من الاسلام بعمل و پیرون میاور و حکم
اکن به برآمدن او از مسلمانی بهر عملی که بد کند و درین رواست مرقول معتز را که گویند بنده

در احادیث مشرق و مکرر است که اگر کسی بگوید لا اله الا الله و لا تغفر له الذنوب و لا یغفر له الذنوب

باز کتاب کبیره میرون می آید از اسلام اگر چه در نمی آید در کفر و ایشان واسطه اثبات کنند
 در ایمان و کفر و گویند که مرتکب کبیره نه مؤمن است و نه کافر و فاسق را قسم ثالث دارند
 غیر مؤمن و کافر و نیز شیخ رحمة الله علیه در ترجمه حدیث صفیان ^{مطابق} میسلمی از پی که اسکا
 نصیب المراجعة والقدرية میگوید پس بدانکه این حدیث و امثال آن صریحا در تکفیر قریه
 و مرجع است لیکن صواب آنست که مسامحه نباید کرد در تکفیر اهل هوا که براه تاویل
 روند زیرا که ایشان اختیار کفر نمی کنند و راضی نیستند بدان بلکه بتاویل می گزینند از کفر
 و تسک میکنند بکتاب و سنت و بدل مجرومی نمایند در اصابت حق ولیکن خطا کردند
 و نیافتند آنرا و فرق است میان لزوم کفر و الزام آن و قول مختار از علمای امت
 همین است و احتیاط هم درین است و مانعی کرده شده ایم از تکفیر اهل قبله و هر چه
 در شان ایشان واقع شده است از آنچه دلالت دارد بر کفر از باب زجر و تشدید و
 مبالغه در تضلیل است و در صحت این احادیث نیز نزد بعضی از علمای محدثین ^{بسیار} است
 و الله اعلم انتمی و صاحب در المختار در شرح تنویر الابصار میگوید انکشاف الستر
 و شرف عاقلند میبوی الله علیه وسلم فی شی مما جاء به من الدین ضرر و فساد و الفاضل
 تعرف فی الفتاوی بل افردت بالتالیف مع انه لا یفتی بالکفر بشی منها الا فیما اتفق
 المشایخ علیه كما یسجل قال فی الجمی وقد الرمت نفسی ان لا افقی بشی منها انتمی و بجای
 دیگر است در در المختار انکفار اصنافه خمسة من ینکمل لصانع کالدهر یتو من ینکسر
 الوعد ینکال الثنویت و من تقر بهما و ینکسر بقتل الرسل کالفلاسفر و من
 ینکال کل کالوثنویت و من یقر بالکل لکن ینکسر عموم رسالة المصطفی علیه السلام
 کالعیسویت فی کتفی فی الاولین بقول لا اله الا الله و فی الثالث بقول محمد رسول الله

وفي الرابع باجدهما وفي الخامس بهما مع التبري عن كل دين يخالف دين الاسلام
 بيد ايم و اخر كراسته الدسرو حنيد فيستفسر من جهل حاله بل عمته في الدنيا
 اشترط التبري في كل يهودي ونصراني ومثلي في فتاوى المصنف وابن نجيم وغيرهما
 وفي سرحين العاسري الهدايت كذا افتى علماء نادر الذي افتى بصحة بالشهادتين
 بالانبري لان التلفظ بهما صار علامته الاسلام فيقبل ان سرجع ما لم يعد واعلم انه
 لا يفتي بتكفير مسلم امكن حمل كلامه على حمل حسن او كان في كفره خلاف ولو كان
 خلاف رواية ضعيفة كما حرة في البحر وغرارة في الاشباة الى الصغرى وفي الدسرسا
 وغيرها اذا كان في المسئلة وجوه توجب الكفر واحد يمنع فغلى المفتي الميل بما يمنع
 ثم لو تبين ذلك فسلم والامر ينفعه حمل المفتي خلافة ويبنى التعوذ بهذا الدعاء صبا
 ومساء فانه سلب العصمة من الكفر لو صد الصادق الايمان صلعم اللهم اني اعوذ بك
 من ان اشرك بك شيئا وانا اعلم واستغفر الله لا اعلم انك انت علام الغيوب
 وتوبة الباس مقبولة دون ايمان الباس انتهى من باب الاسر تدا وفيه ايضا
 في باب الامامة وكل من كان من اصحاب قبلتنا لا يكفر بها حتى الخوا سرج
 الذين يستعملون وما اتوا موالنا وسب اصحاب الرسول ويكفرون صفاته تعالى وجواز
 سرية لحيته عن تاويل وشبهه تنهى وورفتاوى سراجيه نوشته است قال صاحب الدين
 رحمه الله عن ابي جعفر الطحاوي رحمه قال ان لا يخرج الرجل من الايمان الا سجودا
 لما ادخل فيه كان السيد الامام الاجل الاستاذ ناصر الدين رحمه يقول ما يظن
 انه سرادة حكم وما يشك في انردة لا ينب بها لان الثابت لا يزول بالشك مع ان
 الاسلام يعلم ولا يعل فينبى للعالم اذا رفع اليه هذا ان لا يتباوس بكفر اهل الاسلام

نقل من
 كتاب
 تاريخ
 طبرستان
 ج ١
 ص ١٢٢

مع انه يقضى بصحة الاسلام تحت ظلال السيوف انتهى من باب الفاظ الكفر **روایت**
 و هو هم که آنرا بر کفر مستمعین غنا دلیل میگردد اند و آنرا اکثر فقها در فتاوی خود می آورند
 اینست که در فتاوی تاتار خانیة واقع شده استماع صوت الملاحی که از ضرب بآل قصب
 و غیر ذلک حرام و لا ند من الملاحی و قد قال علیه الصلوة والسلام استماع الملاحی
 معصیة و الجلبوس علیها فسق و التلذذ بهما من الکفر وجه استدلال اینکه غنا داخل طایفه
 است بجز امیر باشد یا بلا امیر و مستمعان از آن متلذذ میشوند و بقول پیغمبر تلذذ بکلامی
 کفر است ازین سبب مستمع غنا کافر میشود قطع نظر از ضعف و عدم محبت حدیث مذکور
 این کج فحمان معنی قول منقوله خود را نمی فهمند و نه در کلام فقها و محققین نظری کنند
 که آنرا از کفر چه معنی مراد داشته اند لهذا نقل کردن کلام صاحب در المنار و در اینجا
 ضرور افتاد قال سرحمت الله علیه و فی السراج و دولت المسند علی ان الملاحی کها حرام
 و یدخلهم علیهم بدلا اذ نهمل لا رتحاب المنکر قال ابن مسعود و صوت اللهو و الغناء
 یغیب التفاق فی القلب کماینت الماء النبات قلت و فی البزار زیة استماع صوت الملاحی
 کضرب قصب و نحوه حرام لقوله علیه الصلوة والسلام استماع الملاحی معصیة
 و الجلبوس علیها فسق و التلذذ بهما کفر ای بالنعمه و ضرب الجوارح الی غیر ما خلق
 لاجله کفر بالنعمه لا شک فالواجب کمال الواجب ان یجتنب کما یسم لما روید
 انه علیه الصلوة والسلام اذ دخل اصیغری اذ ند عند سماعه و اشفا سار العرب لو
 فیها ذکر الفسق فکراهه انتهى او تغلیط الذنب کما فی الاختیار و الاستیلال کما فی الهدایة
فایده و من ذلک ضرب النویة للتفاخر و التلذذ به و اذ اضربت فی ذلک اوقات
 لیتذکر ثلاث نفحات من المصوس لمناسبت بین ما فبعد العصر الاشارة الی النهی عن

جواب روایت تاتار خانیة و حدیث السراج الداری معصیة و الجلبوس علیها فسق و التلذذ بهما کفر

۱۵۱
فایده از در اینجا در ذوق و نیت و اوقات مذکور

و بعد الشاء الى ثغنا الموت وبعد نصف الليل الى ثغنا البعث وتمامه فيما علقه على المفتي
 انهي من دسرا المختار من باب الحدس والا باحة صاحب فتاوى برهنة با وجوديكه در
 تحریریم غنا مقرر است از امام تورپشتی نقل میکند بعد نقل این حدیث روایت میکند
 بعد نقل والتلذذ بها من الکفر یا از جنت تغلیظ گناه و یا از برای استحلال و علی هذا القیاس
 کتب دیگر علماء و مشجور است که اطلاق کفر هر جا که در حق اهل قبله در و دیافته مراد از ان
 کفر حقیقی هرگز نیست بلکه جای بمنع کفران نعمت است چنانچه درین حدیث تصریح یافته
 و جای بمنع نافرمانی است و جای بمنع معصیت است تشدید و تغلیظ واقع شده اکنون کجای منافی می یابید
 بکفر غیر مسلمانان حیرت میکند روشن هویدا گردید پاول محشین در صحت این حدیث سخن دارند و بتقدیر فرض صحت
 مورد آن حاصل است یعنی ملاهی محرمه که بارها تفصیل آن در صدر گذشته سوم در پاداش استماع
 و تلهذ بملاهی محرمه نیز حکم بتکفیر نیامده چهارم منجمه علمای متحققین مذکورین احدی تصریح نکرده
 که مراد از ملاهی درین حدیث غنا است پس بدون تحقیق حقیقت حال و محاوره و موارد
 استعمال بنظر الفاظ ظاهر از ملاهی محرمه غنا مراد گرفتن و مستمع غنا را علی الاطلاق کافر
 گفتن غیر از کجای منافی چه میتوان پنداشت بد ملاحظه روایات مذکوره هویدا گردید
 که استناد و کفر مستمع الغنا چنانکه مطلب روایت مقدوحه بودند بطور خواص و معتسر
 به ثبوت میرسد و نه بطور اهل سنت و جماعت کما لا یخفی علی المتأمل آدمی بر اینکه از روی
 همین کلیات اصول و فروع که در رد روایت مذکوره ترقیم یافته کفر شخصی که تمسک
 روایت مردوده مذکوره بتکفیر مستمع غنا موافق معضمون روایت مرقومه مصر باشد
 ثابت میگردد و یا نه قیاس میخواهد که ثابت گردد زیرا که سماع غنا سی مطلق بعوم این که
 از معنی باشد یا غیر معنی از آن حضرت صلعم بالاجماع ثابت است که هیچ فرد از اهل اسلام

شخصی که کفر مستمع غنا میکند از روی کلیات مذکوره کفر حقیقی
 مستحق است

سنی باشد یا شیعی خارجی باشد یا معتزلی منکر آن نیست پس در عموم حکم روایت مذکوره
حضرت صلعم قطعاً داخل می شوند و نسبت ارتداد و کفر بجناب قدس رسالت صلعم بالاتفاق
موجب کفر است پس در حق مدعی صادق آمدن حضرت امیر الاخیار فقد و قمع فی کل
روایت سوم که به تقلید آن همه اهل فتاوی بادیه تحریر غلامی پیانید و بسبب عدم
قوت اجتهاد و صراط مستقیم تحقیق نگمرده براه خطای پویند آنست که در باب الکراهت
کتاب هدایه واقع شده قال ومن دعی الی ولیمته او طعام فوجد ثمر لعلاً او غناء فلا
باس بان یقعد و یا کل وقال ابو حنیفه ررح ابتلیت بهذا امرأه فصبرت وهذا
لان اجابة الدعوة سنة قال علیه السلام من لم یحب الدعوة فقد عصى ابا القاسم
فلا یتزکها لما اقرت به من البدعة من غیره کصلوة الجنائز و اجبة الاقامت و ان
حضرت هانیاحت فان قدر علی المنع منهم و ان لم یقتدرا یصبر وهذا الم یکن مقتدی
فان کان مقتدی و لم یقعد بر علی منهم یخرج و لا یقعد لان فی ذلك شین الدین
وفیه باب المعصية علی المسلمین و المحکم عن ابی حنیفه ررح فی الکتاب کان قبل ان
یصیر مقتدی و لو کان ذلك علی المایدة لا ینفی ان یقعد و ان لم یکن مقتدی
لقوله تعالی فلا تقعد بعد الذکری مع القوم الظالمین هذا کلام بعد المحذور ان
علم قبل المحذور لا یحضره لانه لم یلزم صریح الدعوة بخلاف ما اذا اجمع علیه لانه
قد یلزم و دخلت المسئلة علی ان الملاحی کلامها حق امر حق التقی بضرب القصب
و کذا اقول ابی حنیفه ررح ابتلیت لان الابتلاء بالحریم یكون بالحریم و هو الش
اینکه ازین روایت هیچ غنی و زکی نخواهد فهمید که مذہب صاحب هدایه حرامت غنای
مطلق است یا جلوس در مجلس غنا نزد وی رضی الله عنه کفر و معصیت است

زیرا که این مهم بخلاف عبارت النص کتاب است چه ترجمه عبارت متن همین است هر که
 خوانده شود بسوی محافی یا بسوی طعام پس بیاید در آن مجلس چیزی لعب یا سرود
 پس هیچ مضایقه نیست که آنجا به نشیند و بخورد و با اتفاق جمیع فقها و اصولین لا باس
 در چه از استعمال میشود و کما صرح به فی الاشباه والنظائر درین صورت اصل مسئله متن
 همین قدر است هر که در مجلسی مدعو باشد و در آنجا غنایا لعب یا بدشت ستر یا طعام خورن
 آنجا جایز است نزد امام رضی الله عنه و عبارت ما بعد برای تصحیح و تأیید اصل مسئله
 است زیرا که قوله وقال ابو حنیفه رحمه الله ابطلت بهذا ما فصبوت تا قوله فلا یترکها
 لما اختلفت به من البدعة من غیره دفع دخل مقدر است تقریر سوال مقدر اینکه
 ما تن بخور از جلوس در مجلس غذا حکم کرده و از امام منقول است ابطلت به سندا
 مرات فصبوت و لفظ فصبوت بر عدم جواز دلالت میکند زیرا که صبر بر مصیبت می شود
 و در صراح شرعی مصیبت نیست مطلب شراح از جواب سوال مذکور این است
 که لفظ فصبوت دلیل عدم جواز نیست بلکه دلیل ترک اولی است چنانچه وجه ترک
 اولی بیان کرد بقوله لان اجابة الدعوة سنة الى اخره و قوله كصلوة الجناسرة
 واحدا لا قامته وان حضر تمایزاً تمثیل مسئله مسئله است متن بعد بیان میکند که در
 صورت پیش آمدن منکر در حق مقتدی چه می باید تا قوله فان قدس علی المنع منعه
 و الا یخرج بعد ازین بیان حکم ملاهی ممنوعه میکند بقوله دلت المسئلة علی ان الملاهی
 کما لحاظ حق التفتی بضرب القصب یعنی هرگاه بعد علم وجود لعب و غنا که از قسم بدعت
 است حضور در مجلس جایز نشد این مسئله دلالت کرد که ملاهی منکره معموله کفار
 حرام باشد و چنین قول امام که ابطلت بهذا فصبوت است بر تحمیم ملاهی منکره دلالت میکند

و قمر نیز بر دلالت اینست که ابتلا نمیشود مگر در حرام اینست مطلب کلام صاحب هدایه
پس کجاست این کلام را دلالت بر حرمت غنای مطلق غایت بانی البابینکه
ضرب نقب نزد وی حرام باشد چنانکه بطرف حرمت نه اکثر علما رفته اند سوال اگر
کسی گوید که تو عبارت شرح و متن را موافق مطلب خود ترجمه ساختی و الا رای صاحب هدایه
موافق مذهب امام صاف و صریح در حرمت مطلق غنا است و لهذا اشاعه غنا را شامل
مطایبی گردانیده تصریح نمود ان الملاحی کلها حرام جواب وایمه مدعی بر خطا است
چرا که خود صاحب هدایه در باب الغصب مینویسد اما طبل الفزاة والدن الذی یباح
منه یصل العرس یضمن یا تلذذ من غیر خلاف پس در عرس غنا نزد وی بطریق اولی
مباح شد و هر گاه در یک مقام هم مباح شد حکم بحرمت مطلق نمیتوان کرد و اگر مطلب
هدایه موافق غلط فهی مدعی گفته شود بران ایراد بچند وجه میشود اول اینکه اگر لیب
و غنای مطلق نزد وی رضی الله عنه داخل مطایبی محرمه بودی کایاس بان یقعد
و یا کلی گفتی و استدلال نکردی باینکه اجابت دعوت سنت است گذاشته نخواهد شد
بسبب اقتران بدعتی زیرا که بر قول مدعی جلوس فی الملاحی و تلذذ بدان کفر است
و از کتاب همچو معصیت که موجب کفر باشد برای اقامت سنت نزد هیچکس جایز نیست
استدلال مذکور جاری نمیشود مگر در بدعت مکره و هر دو هم اینکه لفظ فان لم یقدر علی
المنع یصبر دلالت میکند که لیب و غنای مذکور نزد شارح حرام نیست و الا صبر بر حرام سوای
صورت اگر اه منفی ندارد و امام رحمه الله علیه مجبور و مکره نبود که بعدا بتلایران صابر میشد
شوم اینکه شارح در اصل مسئله اگر قسم حرام مراد گفتی برای حکم و عدم جواز حضور مجلس میان
مقتدی و غیر مقتدی فرق نکردی چون فرق بیان کرده معلوم شد که مراد ترک اولی است

در جماعت که معترضان بر شرح و بیان مطلب صاحب هدایه نامی می کنند

که از مقتدی ترک اولی نمیشود و از غیر مقتدی میشود چنانچه قوله ولو كان ذلك على المائدة
لا ينبغي ان يقعدوا ان لم يكن مقتدى بران دلالت میکند زیرا که لفظ لا ينبغي در ترک اولی
مستعمل میشود نه در جرم چهارم اینکه قوله و دلت المسئلة على ان الملاهي كلها حرام اگر مراد
از ملاهی مطلق هو و لعب گیرند محل حرام بران صحیح نیست زیرا که در قانون دوم بسیار
اقسام ملاعب و ملاهی مباحه بدلیل شرعی ثابت کرده شده پس حکم کلی حرمت وقتی درست شود
که مراد از کل جمیع افراد ملاهی منکره گرفته شود پنجم اینکه ابتلا را بحرم خصوصیت نیست ابتلا
بفضل حلال و حرام هر دو میشود چه خود امام ابوحنیفه رح لفظ ابتلا را در مباح استعمال کرده
میفرماید ابتليت بقبول القضاء و ضرب السیوط فاعتزت الصراب على القضاء و ظاهر است
که قبول قضا از محرمات شرعی نبوده است و سوای آن در کلام اصحاب با لفظ ابتلا
واقع است و در آنجا معنی حرمت مراد نیست چنانچه و اذا تلبى ابناهم و ربكلمات فاقمن فلا یصح قوله
ان الاثم لا یكون بالحد و شتم اینکه اگر کلام صاحب هدایه بحرمت مطلق محمول باشد از قول امام
نیز انیمیه مراد گیرند در قول فعل مجتهد تناقض لازم می آید زیرا که در باب ثانی از روی
کتب معتبره ثابت گردیده است که امام رح بنفس نفیس خود سماع غنا کرده است پس
عز و راست که قول امام مطابق فعل وی باشد و هر جا که قول مخالف فعل وارد شده باشد تا اولش
واجب است چنانچه شیخ عبدالحق رحمته الله علیه در مدارج النبوت با نمیه تصریح فرموده است
که مراد ابابا ثانی ازین همه وجوہات معلوم شد که مطلب هدایه آنچه مدعی فهمیده بود خطا و فاضل بود
است و حق همان است که اول توضیح آن کرده شد و برین تقدیر محل صحیح قول امام رحمه الله
علیه چنان میتوان شد که امام بنظر اولویت در آخر عمر ترک سماع گفته باشد و جهت اتفاقا وجود
تخلیل و حق دیگران بر نفس خودش حرام گردانیده باشد و بعد ازین غریمت بدعوی

یا تقریبی سماع شنید و بران صابر گردید و از آنجا حکایت است ابتلیت بهذا امرًا
 فضیلت بر این تاویل هیچ قباحتی لازم نمی آید و توفیق میان قول و فعل مجتهد یوحنا حسن
 میگردد و از آنجا که از تنبیهات سابق الذکر منشای اقتدای و سبیل قطع نزاع مشهور و معلوم
 گردیده و حال استدلال اهل تحریم از محاکم هر سه روایت مذکوره بوضوح پیوسته انشاء الله
 بیننده این رساله را بصیرتی پیدا خواهد گشت که در منقطع اهل تحریم نخواهد افتاد و هر دلیل
 عقلی و نقلی که بر حرمت مطلق غنا در پیش خواهد آمد مطابقت آن از کلیات وصول
 مرقومه خواهد نمود و درین صورت احتیاج نقل دیگر روایت حرمت مانده و لیکن بنا بر مزید
 احتیاط تکمیل باب سوم بانتباهات چند ضرور است انتباه اولی اگر کسی گوید که قطع نظر
 از اقوال فقیه که از روی محاکم رد و قبح آن کرده شد بحسب اقوال بعضی صوفیه که علم و
 فضل آنها مسلم الثبوت و متفق علیه فریقین است حرمت مطلق غنا و مزامیر ثابت
 میشود از آنجا که قول حضرت محبوب سبحانی عوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی قدس سره
 است که در غنیمه الطالبین در باب آداب اکل و شرب آمده چنانچه عبارت آن مقام
 مع ترجمه آن نقل کرده می آید هذا الذی ذکرنا اذا کان خالیاً عن الملک انما یکون
 کرم از قبول کردن دعوت ولیمه و غیره وقتی است که باشد طعام خالی از نافرموده
 شرع فان حضر منکم ابلس اگر حاضر شود طعام را نافرموده خدا کا الطبل چنانچه و ابل
 و الملح مار و الود بر بطونای و الشر بوق و الشایده و الراهب نام سازها است و المغانی
 و مجلسهای اهل سرود و الهادی و طنبور و الهجران الذی یطلب به الترفیح ساری که
 می بازند با و ترکان لا یجلس هناك نه نشینند در آنجا کان جمیع ذلك هم زیر که همه آن ها
 حرام است و اما الدن فیجوز استعماله فی النکاح و غیره چونکه و ایضا است

انتباه اولی در دفع شبه حرمت غنا که در کلام حضرت عوث صمدانی شیخ عبدالقادر جیلانی قدس سره

پس رواست بکار بردن آن در نکاح و سماع القول بالقصب و الرقص مکرره و شنیدن
 نقش بچوبک بازی و رقص کردن مکرره است کما فسد بعض المفسرین چنانچه تفسیر
 کرده اند بعضی مفسران قوله عز و جل فرموده خدا را که اینست و من الناس من يشتري
 لهو الحديث و بعضی مردمانند که میخرند سخن بیوده را فقال پس گفت آن بعضی مفسران
 هو الفناء و الشعر آن سخن بیوده سرود و هیت است و جاء فی بعض الاحادیث عن
 رسول الله صلی الله علیه و سلم انه قال و آمده است در بعض حدیثها از پیغمبر صلی الله
 علیه و سلم اینکه گفت پیغمبر صلعم الفنا بیت النفاق فی القلب سرود میروید یا ندنفاق را در دل
 کما بیت السیل البقل چنانچه میروید یا ند سیل سبزه را و سئل الشیخ راضی الله عنه عن الفناء
 پرسیده شد شلی را از سرود و فیل الحق هو پس گفته شده آیا درست است سرود قال
 لا گفت شلی نه فمذا بعد الحق الا انکال پس کدام چیز است پس از راستی مگر گمراهی
 تشبیه کفی فی کواهنه پس پس میکنند و مکرره بودن سرودمانی ذلک من تشران الطبع چیزیکه
 دران است از شورش طبع و پیچان لشو و برانگیختن آرزو و ایل الی النسوان
 و خواهنش بسوی زنان و باطل النفوس بسوی بیو و گنهای نفس و سرعونا تنها
 و غیر دیرای نفس و الطرب و خوشحالی و السیف و سبکی و الدناءة و فرومایگی و الاشتغال
 بذکر الله تعالی اطیب و اسلام و شغل گرفتن بیا و خدا خوشتر و درست تر است لمن
 امن بالله و الیوه الاخر مر کسے را که ایمان آورده بخدا و بر روز قیامت انتهی جواب
 آنچه من باب محبوب سبحانی قطب ربانی غوث صمدانی علی نبینا و علیه السلام نوشته اند
 همه حق و راست و مطابق مدعای ماست زیرا که از دیباچه رساله تا آخرین باب کرات
 و مرآت تصریح نموده ایم که غنا و مزامیر که بوضع مخصوص کفار و اهل جاہلیت است

بالاتفاق حرام است و در کلام اسد و احادیث رسول الله صلی الله علیه و سلم هر جا که مذمت
و حرمت غنا و مزامیر است در اینجا حرمت مقید است بقیود و شروط منکر و هر جا که بلا قید
است بموجب قاعده اصول که مکرر تر قییم یافته مطلق محمول بر مقید است پس هر که در کلام
حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه غور خواهد نمود خواهد دانست که بیان حرمت در
موضع خاص است چنانکه عبارت وی رضی الله عنه من قوله فان حضر منك الى
قوله والا اشتغال بذکر الله تعالی اذیب واسلم صراحة دلالت دارد بر آنکه غنا و مزامیر با
حضور منکرات که عبارت از لعب و رقص و سماع که خالی از یاد الهی است حرام است
و همان سماع باعث شورش طبع و برانگیختن آرزو و خواهش بسوی زنان و بهیوگیها
نفس میشود و تقید حرمت بقیود و شروط مذکوره صاف دلیل است بر آنکه اگر سماع
غنا و مزامیر از منکرات مذکوره خالی باشد حرام و مکروه نیست و قطع نظر از سیاق و سباق
عبارت و قرائن کلام که مذکور شد دلیل قاطع بر اینست که مراد آنحضرت رضی الله عنه از
حرمت مذکوره حرمت سماع و مزامیر مستعمله صوفیه کرام نیست آنست که محبوب محبوب
سبحانی علی نبینا و علیه السلام در آخرین کتاب غنیه الطالبین فصل طو لانی در آداب
سماع صوفیه کرام نوشته اند هر چند نقل آن در خاتمه منظور بود لکن رعنا للمکرین و نهائنا
للحق و الیقین همین جامعه ترجمه نقل کرده می آید فرمود رضی الله عنه **فصل** فی احایم
فی السماع در بیان ادبهای درویشان در شنیدن سرود من ذلك ان لا یتکلف
السماع ولا یتقبل بالاختیار فاذا اتفق السماع فمن حق المستمع ان یقعد بشروط
الادب ذاکر الرب بقلبه و مشتغلاً بحفظ قلبه من طوارق الفتن و النسیان فاذا
فرغ من سماعه شی یروی القاسمی للقرآن کانه مستنطق من قبل الحق عن و یقول فیما یرید

علیه من تقریفات الغیب ایاہ مما یوجب ترفیئاً و تہیئاً و انساؤ عتاباً و ادنر یا دة فی قیام
 بعبادة عن وجل فعند ذلک بادسالی ما یرد علیہ و قابل الاشارة الیہ باللہ ترجمہ
 از انجملہ اینست کہ رنج نبرد در سماع و پیش نہ آید اورا با اختیار خود پس اگر موجود شود و سماع
 پس خزاوار شود نہ است اینکہ بنشینند بشرط ادب یا دکنندہ پروردگار خود را بدل مشغول
 شوند بنگاہ داشت دل از روند با غفلت و فراموشی پس وقتیکہ بگوید گوش اورا چیزی
 بدانند خوانندہ قرار چنانست کہ نطق میکند از جانب حق تعالی در آنچه وارد میشود و برو
 از دانا نیندہای غیب اورا از آنچه موجب است بر راغب گردانیدن و ترسانیدن
 و انس و عتاب را زبانی در پاداشتن عبادت حق تعالی را پس نزد آن سماع حتی کند
 بسوی چیزیکہ وارد میشود برو و مقابل کند اشارہ را بسوی آن دارد و حسب بجا آورد
 او ان کان السماع بحیث یصیر لسان القاسری لسانہ و صاسرا کا نہ میخاہد و بیا
 یقرئہ القاسری فعل ما یحصل مما یجد قلبہ فی ذلک بحیث یكون موافق العبودیۃ
 و اداب الشریعۃ و فی الجملۃ لا یكون فی المرأۃ قولاً فی علم الحقیقۃ شئی یخالف
 اداب الشریعۃ و اگر باشد سماع باین حدیث کہ گردد زبان خوانندہ زبان حق و
 گشت شنوندہ چنانست کہ خطاب میکند اورا حق بچیزے کہ میخواند خوانندہ بکند آنچه
 حاصل شود از آنچه می آید دل او در سماع بحیث کہ باشد موافق حق بندگی و اداب شریعت
 و مجمل کلام آنکہ نیست در راہ طریقت کہ عبارت از سلوک است و در عالم حقیقت
 کہ عبارت از مکاشفہ است چیزے مخالف اداب شریعت و اذا کان فی القوم
 شیخ خاص فی السماع فالواجب علی الفقیر السکون ما امکنہ و مراعات الشیخ
 فان و رد علیہ امر غالب فبقول الغلبۃ یسلم الیہ الحاکمۃ فاذا سکت الغلبۃ فلا ولی

له المسكون ومراعاة الشیخ ووقتیکه باشد در قوم پیر حاضر وقت در سماع پس لازم است
 بر وریش آرام تا آنکه ممکن است او را رعایت پیر اگر وار و شد بامر غالب پس
 باندازه غلبه مسلم داشته شده است باغبیدن پس وقتیکه آرام گیر و غلبه حال پس سحر
 او را آرام و رعایت پیر است و لا یبغی الفقیر ان یقاضی الناسی ولا القوال
 ان یتبدل القول الذی هو ادنی بالذی هو خیر اعنی الا بیات بالقران علی ما هو
 عادة اهل زمانه فلوصدقوا فی قصد هم و تحجهم و تصرفهم كما انزعجوا فی قلوبهم و
 جوارحهم بغير سماع کتاب الله عز وجل اذ هو کلام محبوب و صفته و فیه ذکره و
 ذکر الاولین و الاخرین و الماضین و الغابین و المحب و المحبوب و المهد و المهد
 عتاب المدعین بحبته و لومهم و غیر ذلک و نباید در وریش این که طلب کند خواننده را
 که بدل کین سخن را که پست است بسخن نیک یعنی ابیات را بخواند چنانچه
 عادت اهل زمانه است پس اگر صادق می بودند در خواست خود و تبر خود از علایق و
 در تصرف خود هر آینه نمی جوییدند در دلهای خویش و اعضای خویش چیز از شنیدن کتاب
 خدا تعالی از جهت آنکه او کلام محبوب ایشان است و صفت او ست و در دوست
 ذکر آن محبوب و ذکر اولیای پیغمبران و پسینیان و گذشتگان و آیندگان و محبت و محبوب
 و خواهنده و خواسته شد و سر زنش و دعوی کنندگان محبت او و ملاست ایشان و غیر آن
 فلما اختل صدقهم و قصد هم و ظهروا دعوی من غیر بیعت و نزد عمر هم و قیام هم
 مع الهم و العادة من غیر غیره باطنه و صدق السیرة و المعرفه و الملک الشفیع
 و العلوم العربیه و الاطلاع علی کاسرار و القرب و الاشی و الوصول الی المحبوب
 و السماع الحقیقی و هو احدیث و الکلام الذی هو سنن الله عز وجل مع علماء الله عز وجل الخ

من الاولیاء والابدال والاعیان دخلت بواطنهم من ذلك كله ووقفوا مع القول
 واللاهیات ولاشعاس التي تستر الطباع وتخبئ نایرة العشاق بالطباع لا بالقلوب والادوار
 پس هرگاه که خلل پذیرفت راستی و قصد ایشان و پیدایش دعوی بے گواه و دروغ ایشان
 و ایستاده بودن ایشان با رسم درویشی و عادت بغیر طبیعت باطنی و راستی و معرفت حق
 و کشف حقایق و علوم عربیه و مطلع شدن بر رازها و نزدیکی حق و انس و رسیدن بمحبوب
 و سماع حقیقه و آن حدیث و کلام است که طریقه و عادت حق تعالی است با کسانی که عالم
 اند با و و خلص اند از اولیای و ابدال و اشرف و خالی است در و نهما می ایشان از ان
 چیزها و استادانند با گوینده بیهوش و شعر را که می برانگیزند طبیعت را و در شورش می آرند
 آتش عاشقان طبیعتها می نفسانی را نه عاشقان دلهای و ارواح را یزیدی الفقیر الذی
 هو فقیر الحق عز وجل لا الخلق هو فقیر الحق و فقیر الصورة هو فقیر من الدنیا
 و الاخرة ان لا یقاضی القاسری و القول بالتکراس و الاعادة بل یحیل ذلك الى الحق
 سبحان من شاء قبض من ینوب عند فی التقاضی او یلهم القول بالتکراس اذا کان
 الفقیر المستمع صادقا و له فی التکراس دواء مصلحت پس می باید مردرویشی را که او درویش
 حق نه درویش خلق است مراد از ان درویش تو نگری صورت است او فقیر است
 از دنیا و آخرت چه در دل او جاے هیچ که امین از ینها نیست اینکه طلب نکند خواننده
 و گوینده را بتکرار و باز گردانیدن آنچه میخواند بلکه بسیار دین را بسوی حق تعالی اگر
 خواهد بکار و کسے را که باشد از ان درویش در طلب یا الهام کند خدا ایتعالی گوینده را
 بتکرار و تنسیک باشد درویش شنونده راست و مراد از تکرار در و صلیت و لایذنی
 الفقیر ان یتستقیم لغيره فی حال السماع و ان سال الفقراء منه المساعدة علی الحركة

فلیساعدکم وذلک ضعف فی الحال ونباید درویش را از نیکه یاری جوید بنیم خود در حال
 سماع پس اگر خواهند درویشان از دیاری را بر جنبش پس باید یاری دهد ایشان را
 و این سستی است در حال و اذا کان سمع الفقیر ایتاً و بیتاً فلا یجب ان یتراحم
 احد و یجب ان یسلم له و قد اگر نشنود درویش آیت یا بیت را پس مزاحم نشود او را
 هیچ یک و واجب است که مسلم دارند برای او وقت او دان و ان خولف فزاد حم
 فاکولی للمراحم له التسلیم و اگر مخالفت کرده شد مزاحمت رسانیده شد او را
 پس بهتر برای مزاحمت رسانیده شده تسلیم است و اذا تحرك الفقیر علی ایه
 او بیت ف یجب علیہ ان یسلم و قد و اگر جنبید درویش بر نشین آیت یا بیت پس واجب
 است برو اینکه مسلم داشته شود او را وقت او دان و قد للمحاضین علیہ اشراف و مراد
 منه تقصیر و نقصاً فالواجب علیهم السلام علی و المحمل من فان اقتضی الوقت فنبیه
 فنبیهم بالرفق او بالقلب لا باللسان و ههنا یتحتاج الی قوۃ حال و صفاء باطن و علم
 دقیق و اطلاع و ادب کامل و محافظه شدید حمیده و اگر واقع شد حاضران را
 اطلاعی و دیدند از آن درویش تقصیر یا نقصانی پس واجب است بر ایشان ستر و
 تحمل از و پس اگر تقاضا کرد وقت آگاهانیدن او پس میاگاهانند او را بنی یا بدل
 نه زبان و اینجا بذل احتیاج میشود بسوی قوت حال و صفای باطن و علم باریک
 و واقف شدن بر راز دیگر و آداب درست و نگاه داشت سخت نیکو انتهی
 سوال اگر کسی گوید در صورتیکه نزد حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه سماع جایز
 بودی یا نیست که بنفس نفیس خودش می شنیدند و سماع آن حضرت در کتب منقول
 میشد اما آنکه نیست جواب دفع این اعتراض بچند وجه است اول اینکه گفته ایم که

بجای آنکه در قول آن حضرت سستی بجای آنکه سستی سماع نام ناقص نیست

سماع غنا فرض و واجب یا از ضروریات دین است تا شنیدن آن هر کس را ضرر باشد
 بل در دیباچه نوشته شده است که هر که موفق بزیاد تقوی باشد و غریمت نماید که از مباحات
 شرعی نیز آنچه اختلافی است ترک کرده عمل بمتفق علیه اختیار کند احوط در حق اینچنین
 کس آنست که از سماع و مزامیر مطلقاً پرهیز کند دوم اینکه چیزی که حلال و مباح است
 اگر از ادر تمام عمر خود شخصه بعل نیار و نزد وی حرام نخواهد بود چه جاکه وی آداب آن
 بطور عبادات بیان کرده باشد سوم اینکه از کدام دلیل ثابت شد که حضرت محبوب
 سبحانی رضی الله عنه بعد حضوری سماع آنرا شنیدند سکوت مردم از نقل آن دلیل
 عدم ثبوت نمیشود چهارم اینکه سماع وی رضی الله عنه در کتب نیز منقول است غایت ما
 فی الباب اینکه بروایت ضعیف باشد لیکن بعد ثبوت جو از از قول مجتهد برای
 ثبوت فعل مجتهد روایت ضعیف هم معتبری باشد پس اعتراض منکر بسبب لا علمی
 اوست چنانچه صاحب اقتباس الانوار که از اهل مشایخ جیشیه است در کتاب
 مذکور مینویسد که قصه ملاقات خواجه بزرگ در قصبه چپپال با حضرت غوث اعظم
 این کاتب حروف از زبان بعضی ثقات چنان شنیده که چون خواجه بزرگ در قصبه چپپال
 تشریف آورد حضرت غوث اعظم برای وی قوالان را طلبید و مجلس ترتیب داده حضرت
 خواجه بزرگ بوجه و سماع درآمد حضرت غوث اعظم عصای دست مبارک گرفته ایستاد
 بود و اشک از چشم مبارکش میریخت ناگاه سر عصای وی رضی الله عنه بجنبش درآمد
 خادم گفت که چگونه باشد که سر عصای شما بجنبید آنحضرت فرمود منی بینی عارفی کامل در
 سماع و رقص است و از عرش تاثیر همه اشیای عالم متابعت وی در رقص اند
 منکره تمامی عالم را بقوت ولایت نگاه میدارم و الا در خیالت وقتی روی داده است

نقل جماعه اقتباس الانوار منقول من حضرت محبوب سبحانی

که کونین زیر و زبر گرد و همه اشیا از عرش تا ثری از مقام خویش انتقال کرده برقص می آیند
و همراه این عارف کامل بگرد و زدن و غوغای عظیم در عالم واقع شود چون مجلس سماع
آخوشد هر دو آفتاب عالم تاب در یک برج حجره خاص حضرت غوث اعظم سه روز و شب
با یکدیگر صحبت خاص و محرمانه داشتند و نسبت محبوبیت و شغلی که به ممتازیت وی این
نسبت حاصل می آید از سید عبدالقادر جیلانی رضی الله عنه بخواجہ بزرگ رسید و شغل
سیر وجود و بهفت علم و سه پایه چستیه از خواجہ بزرگ با حضرت رضی الله عنه رسید بعضی
میگویند که ترتیب خاص اسم اعظم که حضرت سید محی الدین ابو محمد عبدالقادر جیلانی را
رضی الله عنه از رسول خدا سینہ بسینہ رسیده بود بخواجہ بزرگ تلقین فرمود و ترتیب
مخصوص اسم اعظم که حضرت خواجہ بزرگ را از رسول خدا سینہ بسینہ رسیده بود از وی
بحضرت غوث الاعظم رضی الله عنه رسید ثقی آیین بود جواب شبهه که معترض را از کلام
حضرت محبوب سبحانی رضی الله عنه ناشی شده بود ابتداء ثانی منزله الاقدام دیگر برای
منکرین باب بست و سوم عوارف المعارف است که در آن جمع حضرت شیخ شهاب الدین
سهروردی قدس سره العزیز القول فی السماع دعا و انکاداً نوشته اند نقل آن بخوبی
اطناب گذاشته می آید جوالبش همین قدر بس است که معترض پرده غفلت از چشم
برداشته عنوان هر باب را مطالعه نماید که وی رضی الله عنه در نیاب رد و انکار از سماع
منکر و غمای مذموم و مذمت رقص و وجد زور و کذب میکند و اول از آنکه باب بست و سوم
است فی القول فی السماع قبلاً و این را و در آن بعد نقل آیات و احادیث و اقوال صحابه
و فقها که در باب اباحت سماع و غنا آمده است هر چه در حق منکر نوشته اند نقلش در اینجا
الایم اقتاد و اما وجه منع الانکاس فی السماع و هو ان المنکر للسمع علی الاطلاق

۱۹۴
استادانی در دفع اشتباهات حضرت غوث از کلام شیخ شهاب الدین ابو محمد عارف ناشی شده

۱۹۵
نقل عبارت عوارف المعارف که در حق منکر نوشته

من غير تفصيل لا يغفلوا من احد امور ثلاثة اما جاهل بالسنن والاثر او اما معتبر بما ابلغ
له من اعمال الاخيار واما جامد الطبع لا ذوق له فيصير على الانكاس وكل واحد
من هؤلاء الثلاثة يقابل بما سوف يقبل اما الجاهل بالسنن والاثر فيعرف بما اسلفنا
من حديث عائشة رضي الله عنها والاخبار والاثر في ذلك وفي حركة
بعض المتحررين يعرف رخصة رسول الله صلى الله عليه وسلم للعبثية في الرقص ونظير
عائشة اليهم مع رسول الله صلعم هذا اذا سلمت الحركة من المكاسرة التي
ذكرناها وقد روى ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لعلي رضي الله عنه
انت مني وانا منك فجل وقال للجهل شبيحت خلقي وخلقي فجل وقال للنبيذ انت اخوانا
ويولا نا فجل وكان جمل جعفر في قصته سائنة حمزة لما اختصم فيها علي وجعفر ونزولهما
الشكر المغرور وربما ابلغ له من اعمال الاخيار فيقال له يقرباك الى الله تعالى
بالعبادة بينك ولا يشغل جوارحك بها ولو لا نيت قلبك ما كان لعمل جوارحك
قدرا فانما الاعمال بالنيات ولكل امرء ما نوى والنيت نظر الى سربك خوفا
او رجاء فالسامع من الشئ بيتا ياخذ منه معنى بذكر لا خفة وريدا ما فرحا او خوفا
او حزنا او انكسارا او افتقارا كيف تقلب قلبه في انواع ذلك الذكر لرب ولو سمع صوت
طائر طاب له ذلك الصوت وتفكر في قداسة الله تعالى وتسوية جفيرة الطائر ويسبح
خلقه ومنشاء الصوت وقادير الى الاسماع كان في جميع ذلك الفكر مسجلا ومقدرا
فاذا سمع صوت آدمي وبخسة مثل ذلك الفكر وامتلاء بالهذه ذكر او فكرا كيف يشكر
ذلك حتى بعض الصالحين قال كنت معتكفا في جماعة جددة على النبي فرأيت يوما طائفة
يقولون في جانب من شئنا فانكرت ذلك بقلبي وقلت في بيت من بيوت الله تعالى

يقولون الشعر فرايت رسول الله صلعم في المنام تلك الليلة وهو جالس في تلك الناحية
والى جنبه أبو بكر رضي الله عنه يقول شيئاً من القول والنبي عليه السلام يسلمهم
ويضع يده على صدره الكريم كالواجب بذلك فقلت في نفسي ما كان ينبغي لي أن
أنكر على أولئك الذين يستمعون وهذا رسول الله صلى الله عليه وسلم يستمع وأبو بكر
إلى جنبه يقول فالتفت إلى رسول الله صلعم وهو يقول هذا حق بحق أو حق من حق
وقال شيئاً بلي إذا كان الصوت من امر تنفس بالنظر إليه الفتنة ومن امرأة غدير
صخر وإن وجد من الأذكار والأفكار ما ذكرناه في رسمها لخون الفتنة كالبحر
الصوت ولكن يجعل سماع الصوت حريم الفتنة وكل حرام حريم ينسحب عليه
حكم المنع لوجه المصلحة كالقبلة للشباب العمائم حيث جعلت حريم الحرام الوقوع وكان خلق
بالاجنبية وغير ذلك فعلى هذا قد يقتضي المصلحة المنع من السماع إذا علم حال السامع
وما يرد سماعه إليه فيجب المنع حريم الحرام هكذا وقد ينكر السماع جامداً الطبع
عديم الذوق فيقال له العنين لا يعلم لغة الوقاع والمكوث ليس له بالجمال البانح
الاستمتاع وغير المصاب لا يتكلم بالاسترجاع إنما إذا ينكر من محب يرى باطنه
بالشوق والمحبة ويرى الخناس روح الطيارة في مضيق قفس النفس الأمانة بالسوء
يمر بروحه نسمة الانس الاوطان ويلوح له طوارق جنود العرفان وهو بوجود النفس في
حاسر الغربة يتجسس كاس الهجران ياءن وتحت اعباء المجاهدة ولا يروح عنه بسواها
المشاهدة وكلما قطع منازل لنفس بكثرة الأعمال لا يقرب من كعبة الرضال
ولا يكشف له المسبل من الحجال فيستريح بنفس الصداع ويرثاس باللامح من رشدة
البرحاء ويقول مخاطباً للنفس الشيطان وهما اللذان

ایا جلی نعمان بالله خلیا	نسیم الصبا یخلص لی نسما	فان الصبار یح اذا ما تنسمت
علی قلب غمزدن تخلص همومها	اجد بردها و تشن منی حرارة	علی کبد لم یبق الا صمیمها
الا ان اوجاعی یقلبی مقیمه	واقبل داء العاشقین قدیمها	فعل المنکر یقول هل المحبته

الا امتثال الامر وهل یعرف غیر هذا وهل هناك الا الخوف من الله تعالی وینکرا
المحبة المخالصة التي تخص بالعلماء الراغبین والابدال المقربین ولما تقر سرف
فهم القاصران المحبة یقتضی مثالا وخیالا واجناسا واشكالا ینکر محبة القوم ولا یسلم
ان القوم یلغوانی ریب الا یمان الی اتم من المحسوس وجاد وامن فطره الی کشف
والعیان بالاسرار والنفوس انقی وینویس شیخ رضی الله عنه درین باب فوایدی که اگر
احصای آن کرده شود کلام بطوالت می کشد لاجرم برایتقدیر اکتفا نموده بعض فواید
باب بست چهارم در خاتمه ترقیم خواهد یافت انشاء الله تعالی انتباه ثالث
علی هذا القیاس بعض مردم محبت میکنند که از سلطان المشایخ محبوب الی حضرت نظام الدین
اولیای قدس سره العزیز در فواید الفوائد حرمت غنا و مزامیر منقول است جوالبشر ینکه
در کتاب مذکور از حضرت شیخ المشایخ چند جا ذکر سماع و غنا منقول شده است
و هر جا جواب بمقتضای حال سایل داده اند یعنی هر که در سوال تفصیل کرده جواب
مفصل یافته و هر که بالاجمال سوال کرده و راه خصومت و تعصب پیود آن طبیب حاذق
و پیر و مخبر صادق بنا بر اصلاح قلب فاسد سایل شرایط مزید تقوی امری داشته بمقتضا
حال سایل از بدعت و مزامیر محرمه مانعت خود نظام ساخته اند و چنانکه دیگر فی کلام
شرایط سماع بیان کرده اند مطابق آن حضرت ایشان نیز فرموده اند بلکه از کلام
ایشان یکسان بودن مزامیر و غیر مزامیر برای صاحب ذوق و اهل درو و ثبوت

انتباه ثالث در فضیلت و جود غنا
بزرگوار از نظام سلطان المشایخ حضرت نظام الدین اولیای قدس سره پیوسته

سماع و رقص در مسجد از بعضی مشایخ عظام همچو حضرت شیخ فرید الدین علی بن نبینا و علیہ السلام
 ثابت و تحقیق میشود و دوسه مقام کتاب مذکور نقل کرده می آید هر که عاقل و نسیف است
 غور نموده خواهد دریافت که در کلام مذکور چیزی خلاف تفصیل مرقوم الصد زینیت
 و مطابق مدعای ماست در دیباچه سوم بوقایع دوم صفر مینویسد شخصی بیامد و
 حکایت بدعتی تقریر کرد که هم اکنون در فلان موضع از یاران شما جماعتی کرده اند و
 مزامیر در میان بودند و خواه ذکر آمد بالخیر ازین معنی حکایت پسندیده فرمود که من منع
 کردم که مزامیر و محرمان نباشد هر چه کردند نگویند درین باب بسیار غلو میفرمود
 تا بغایتی که گفت اگر امانی در نماز باشد و جماعتی در عقب او مقتدی در آن جماعت
 حورات هم باشند پس اگر امام را سهواً افتد از مردان که اقتدا کرده باشند یک تسبیح
 اعلام دهد بگوید سبحان الله و اگر نگوید و زنی بر آن خطا واقف شود او امام را چگونه
 آگاهانند سبحان الله نگوید تا آواز نشنوند پس چه کند بر دست زدن و لے کف دست
 ترند که آن بله میماند پشت دست زدن الغرض تا این غایت از طایفه و امثال آن
 پرهیز آمده است پس در سماع بطریق اولی که ازین باب نباشد یعنی در منع و تشک
 چندین احتیاط آمده است در منع مزامیر بطریق اولی بعد از آن فرمود که اگر یکی از
 مقامی بقیته باری در شرع افتد مبادا اگر از شرع بیرون افتد پیش چه ماند بعد از آن
 فرمود که سماع مشایخ کبار شنیده اند و آنکه اهل ایکار اند و نیز آنکس که صاحب
 ذوق است و در درو می هست بیک بیت که از گوینده بشنود و او را رقتی پیدا آید
 اگر فراموش در میان باشد و یا نباشد اما آنکه از عالم ذوق خبر ندارد اگر پیش او گویند گان
 باشند و از هر جنس مزامیر باشد چه سود دارد چون او از اهل در نیست پس معلوم شد

نزهة خاتون از دریاچه کرم
 نقل

که این کار تعلق بدرد دارد و نیز میوه غیر آن بعد از آن فرمود که مردم را همه روز حضور کجا
میسراست اگر در روزی وقتی خوش دریافت اوقات تفرقه آن روز در پناه آن وقت
باشد و اگر در جمعی شخصی صاحب ذوق و صاحب نعمت باشد و جسمه
اشخاص در پناه آن شخص بعد از آن فرمود که در ایام ماضی قاضی
بود در اجودهن و ایم باخ است شیخ الاسلام فرید الدین قدس الله سره العزیز
مناعت نمودی تا وقتی از غایت خصومت در ملتان رفت با صدور و ایم گفت که با و با
که یکی در مسجد نشیند و آنجا سماع فرماید و گاه گاه رقص هم باشد ایشان گفتند اینکه تو سگی
بگو که واقعه کیست و این را که میکند گفت شیخ فرید الدین قدس الله سره العزیز ایشان
گفتند با او هیچ نتوانیم گفت بعد از آن خواجه ذکر الله بالخیر فرمود که من هر بار که
سماع در صفت از گویندگان در سماع شنیده ام الی یومنا بحق خرقة شیخ که آن خرقة را بر
اوصاف شیخ حمل کرده ام تا وقتی در حالت حیات شیخ قدس الله سره العزیز در جمعی
بودم گوینده این بیت میگفت

کز چشم بدت رسد گزند

مخز ام بدین صفت مبادا

مرا اخلاق پسندیده و اوصاف شیخ و کمال بزرگی و غایت فضل و لطافت ایشان
یاد آمد جهان رقت در گرفت که در صفت نیاید قوال خواست تا ابیات دیگر گوید
من همین گویانیدم خواجه ذکر الله بالخیر چون برین حرف رسید در گریه فرمود
که بعد از آن شیخ بر نیامد که ایشان رحلت فرمودند بعد از آن در تجلیل و تاویل اینصفت حکایت
فرمود که فردا قیامت یکی را فرمان در رسد که تو در دنیا سماع شنیده گویش شنیده ام
فرمان رسد که هر چیه که می شنیدی آنرا بر اوصاف ما حمل میکردی گوید آری فرمان

فصل عبادت و احوال و امور و احکام دیگر

که آن اوصاف حادث بر قدیم چگونه ردا باشد گوید خداوند ۱۱ ز غایت
محبت می کردم فرمان رسد که چون از محبت میگردی بر تو رحمت کردیم
اتنی به تمام دیگر می نویسد یعنی سخن در سماع افتاد یکی از حاضران گفت
که مگر درین وقت حکم شده است که خدمت مخدوم را هر وقت که باید سماع
نشد و او را حلال است خواه ذکر اند یا بخیر فرمود که چیزی که حرام است بحکم کسی حلال
نشد و چیزی که حلال است بحکم کسی حرام نشود آدمیم در مسئله مختلف مثلاً همین حکم سماع
امام شافعی رحمه الله علیه سماع را مباح میدارد با وف و چنانچه برخلاف علماء و اکنون
درین اختلاف بر هر چه حکم کند همان باشد یکی از حاضران گفت که هدرین روزها
بعضی از درویشان آستانه دار و در جمعی که چنگ و رباب و مزامیر بود و قصه کرده اند
خواجہ ذکر اند یا بخیر فرمود که نیکو نگرده اند و آنچه ناشروع است ناپسندیده است
بعد از آن یکی گفت که چون آن ظایفه از آن مقام بیرون آمدند با ایشان گفتند که
شما چه کردید در آن مجلس مزامیر بود و سماع چگونه شنیدید و رقص کردید ایشان جواب
دادند که ما چنان مستغرق سماع بوده ایم که ندانستیم که اینجا مزامیر مهست یا نه
خواجہ ذکر اند یا بخیر چون آن سخن شنید فرمود که این جواب هم چیزی نیست آن سخن
در جمله مصیبتها نباید نشست درین میان بنده عرض داشت کرد که صاحب مراد و ریخته
نظری نوشته است و این هر دو معراج عرض افشاید

گفتی که بنزد من حرام است سماع	که تو حرام است حرام است با دا
خواجہ ذکر اند یا بخیر فرمود که آری آن گاه این رباعی را تمام بر زبان مبارک اندر رباعی	
و دنیا طلبا جهان بکامت با دا	و ان جیفه مراد بکامت با دا

اگر بر تو حرامست حرمت با دا | باز بنده عهد داشت کرد اگر علماء و دین باب بحث کنند در
 نفی سماع سخنی گویند نیکو نمی آید اما آنکه در جامه فقر باشد او چگونه نفی کند و اگر هم نبرد یک
 او حرام باشد آن قدر کند که خود نشنود اما با دیگران خصوصیت نکند که بشنود و خصوصیت
 صفت درویشان نیست خواه ذکر آمد یا بخیر تقسیم کرد و ملائیم اینمغه حکایت فرمود
 که چندین علماء هستند و چیز نمی گویند و یکی نادانسته عربده میزند انتی دیگر هر جا که
 در کلام علماء و عرفا ذکر حرمت یا مذمت غنا و سماع یافته شود آنرا بر مور و خاص موافق
 کلیات سابق الذکر محمول باید کرد و انداختن نقل دیگر ضرورند انسته باب سوم اتمام یافت
 الحمد لله علی التوفیق خاتمه در آثار و نواید سماع و شرایط و آداب آن و آن شتمال است
 بر تذکرات اربعه تذکره اولی در آثار و نواید سماع که در نفس مستمع پدید می آید و موجب
 تغییر حال وی میگردد بد آنکه سماع سبب اصلاح طبع و موجب جمعیت حال سماع
 است و همیشه آنکه آدمی را نفسته است و هوای و عقلی و روحی و هر یک را ازین
 چهار غذای باید و هر چه با آدمی میرسد از آن بیرون نیست که غذای یکی ازین چهار
 باشد و هر گاه غذای یکی میرسد حال دیگران بوحشت انجامد و در عالم وجود
 پریشانی پیدا شود اما چون نعمتی برسد که هر چهار را در آن نصیب باشد و هر یک غذای
 خود از آن بردارند در آن حال خصوصیت از میان برخیزد و هر یک بقضای خود مشغول
 گردند و با یکدیگر توافق سازند و اینچنین حال سماع دست می دهد زیرا که چون سخن با او از
 خوش شنونده آید هر یک ازین چهار مخطوط می شوند اولاً نفس در راستی و درستی و کجی صوت
 نظم و تشو و صنایع و بدایع آن شخص مخطوط میگردد و هوادر استقامت و انحراف اصول
 موسیقی و ترتیب و تنسیق نغمات مایل شود و عقل باصل معانی و لطافت سخن بافتت گردد

تذکره اول در آثار و نواید سماع که در نفس مستمع پدید می آید

و روح باواز خوش که انشا را نست از عالم ارماع میل کند و از استعمال هر یک بفنای
خود لذت و جمعیت و ذوق و شوق حاصل آید که در هیچ نغمه از نمایی را نمی میسر باشد لهذا
گفته اند که سماع و ارد حق است و تزکیه جسد از بزل و امو و هیچ حال طبع مبتدی قابل
حدیث حق نباشد مگر بپرو و این غنی ربانی مرطع را اثری باشد بجز وقت و قمر چنانچه گوئی
اندر سماع پیوش شوند و گریه و پلک گردند و هیچکس نباشد که طبع او از حد اعتدال
بیرون نشود و این دعوی محتاج دلیل و برهان نیست بل امر وجدانی است هر فیروغ
که صحت عقل و سلامت حواس میدارد آنرا ادراک میکنند هر که ازین لذت محروم
است بداند که طبع او جاد و عقل و روح وی علیل است و او را بهر ازان آبی نیست

نداده اند

بر احوال آنکس بیاید گریست

چنانچه مولوی معنوی قدس سره باین معنی اشارت می فرماید

سومنان گویند که آثار بهشت	نفر گردانید هر آواز زشت	ما همه اجزای آدم بودیم
در بهشت آن لحنها بشنوده ایم	گرچه بهار بخت آب و گل شگفت	یاد ما آید از انما اندک
ناله نغمه ز می و تهدید و هل	اندک ماند بدان ناقوس کل	نشود آن نغمه را خود گوش حس
گر تنها گوش حس باشد نجس	پس حکیمان گفته اند این لحنها	از دور چرخ بگرفتیم ما
بانگ گردشهای چرخ است آنکه	می سرائندش طنبور و محلق	پس غذای عاشقان باشد سماع
که درو باشد خیال اجتماع	قوتی گیر و خیالاتی ضمیر	بلکه صورت گیر و آن بانگ صغیر

میان آنکه سماع محرک است بود در دل سماع باشد

چون خاصیت مطلق سماع دریافت گردید اکنون باید دانست که سماع محرک آن معنی
بود که در دل سماع باشد چنانچه تا یب هر چه شنود او را بد و حسرت و ندامت بود و مشتاق

مایه شوق ویت و توقیر با تاکی یقین محب را باعث انقطاع علیایق و بے نوا را اساس نوید
 از ظلالیق و مجید را در دو مهاجرت و دو اصل را لذت مواصلت و گفته اند که مثال سماع
 چون آفتاب باشد که بر هر چیزی تابد اما هر چیز را بمقدار مرتبه وی از ان ذوق هست
 باشد یکی را می سوزد و یکی را می فروزد و یکی را می نوازند و یکی را می گردانند پس نوا را سماع
 بقدر اختلاف طبایع و تفاوت استعداد استمعان مختلف و متفاوت می باشد و
 بر چند مراتب استمعان بسیار اند لیکن بمقتضیات غلبه نفس و هوا و عقل و روح از چهار
 نوع بیرون نیستند یکی آنکه صرف بشنیدن آواز خوش مخطوطه شنود از گوی انسان
 باشند آن آواز خواه نغمه آلات و ساز و سمیع بصوت حسن عام است از آنکه محل باشد
 یا موزون یا موزون و قطع نظر از آنکه سمیع مذکور مفهوم گردد یا نگیرد و این ادسه تاثیر
 سماع است زیرا که در بقدر اثر هر ذی روح شریک انسان است حتی که گاو و شیر
 و مار و مور نیز و این بجهت مناسبتی است که عالم ارواح را با عالم حسن و جمال در
 ازل افتاده است و دوم آنکه طبع بالمان و نغمات موزونه بوزن موسیقی مناسب
 باشد اینچنین مستمع صرف از نسبت تالیفی اصوات که فیما بین سُر و تال و هم می باشد
 متلذذ می شود برابر است که اداس آن نسبت با آواز خوش باشد یا بنا خوش از انسان
 باشد یا از چوب قنار و غیره آلات و قطع نظر از آنکه سمیع مذکور یا نه باشد یا بے
 و مضمونش مفهوم گردد یا نگیرد و استمعان هر دو قسم مذکور صرف از حسن آواز و حسن اداس
 آن بوضع موسیقی خطمی بردارند مساوی است در دل آنها معنی از عشق مجازی
 یا حقیقی باشد یا نباشد سوم آنکه در قلب سماع نسبت عشقیه باشد و مقصود آواز
 سماع فهم سمیع و انطباق مضمونش بر مراد خویش بود و چون اہم مراتب سماع فهم سمیع است

و مراتب فهم متفاوت لهذا نوع سوم مذکور منقسم میگردد بدو قسم قسم اول سماع عوام است
و آن اینکه هر چه بشنوند و بفهمند آنرا منطبق سازند بر صورت مطلوب خود که از جنس مخلوق
است مثلاً اگر ذکر خال و خط و زلف و ابرو و بشنوند آنرا بر معشوق مجازی خود معین نمایند
یا غیر معین فرود آرند اگر ذکر ساتی و میخانه بشنوند از آن معنی ظاهری آن مراد گیرند
اگر چه این قسم مذکور ترین اقسام سماع است اما در عشق مجازی نیز آتش سماع
بتدریج سوز و گدازی پیدا میکند و طبع عاشق مجازی را آماده قبول عشق حقیقی میگرداند
قسم دوم سماع خواص است و آن نیز منقسم میگردد بدو قسم یکی سماع مبتدیان است و
آن اینکه بعد فهم مضمون مسجع را بر احوال خویش تن فرود آرند و نسبت عشقیه که با
خدای سبحانه دارند آتش شوق آگهی را در دل آنجا بجنبانند و هر مرید لا محاله مرادی
دارد و او را در طریق سلوک حالی و واردی در پیش است چون سالک مذکور
بشنود و بفهمد که مسجع شتمست بر چیزی که مناسب حال اوست البته سماع در مقام
وی خواهد افزود و او را از جا خواهد بود و مثلاً سالک طالب تقاست یا مبتلای و لا
در شوق و وصل است یا در سوز و هجر و مسجع شتمست بر ذکر عتاب یا خطاب بر قبول
یا در بر وصل یا بجز بر قرب یا بعد بر اقرار یا انکار و غیر ذلک من المضامین المناسبت
بحاله پس ضرور است که وی مضمون مسجع را بر حسب مراد خویش فرود آرند و از آن
مخوف نگردد و قسم دوم سماع متبذیان است و آن اینکه سامع طے کرده باشد به مقامات
و حالات مبتدیان را و فارغ شده باشد فهم او از ماسوی اندو بعد از فانی نفس و
انفدام معاطات نفسی مستغرق شده باشد بمشاهده حق حالت این قسم مستمع مشابه
است بحالت زرنان که در مشاهده جمال یوسف علی بنیدنا و علیه السلام بهر صورت و در مشاهده

در اقسام سماع نسبت متبذیان و متواضع عوام

در اقسام سماع نسبت متبذیان و متواضع عوام

در اقسام سماع نسبت متبذیان و متواضع عوام

و در راندن کار و برد دست و ترنج فرق نکردند این گروه چه شنوند از حق شنوند و بچند شنوند
 فبش عبادی الذین یستمعون القول فیتبعون احسن اولئک الذین هدیهم الله و
 اولئک هم اولواکالالباب در شان ایشان است ایضاً چون دانستی که اعم در
 سماع فهم سموع است و فرود آوردن سماع سموع را بر حالات خود مخوف است بر آنکه
 مستمع بر معنی و مراد اصلی الفاظیکه بیشتر در کلام نظم و نثر سرانیده می شوند آگاه باشد زیرا که
 اکثر الفاظ که در اشعار و دهره و کبیت و خیال و شبه و هولی و شمیری و غیره مستعمل اند مصداق
 ظاهری کن و معشوق حقیقی یافته نمی شود مثلاً زلف و خال و خد و رخسار و لب دندان
 و چشم و گوش و دست و پا و سر و گردن و سیرین و میان نازک شمه و سحر و جاد و مخصوص است
 بهمشوقان مجازی و شراب و کباب و می و میخانه و ساقی و پیانه و ساغر و مینا و صنم و
 تنبان و غیره یافته نمیشود مگر در عیش دنیاوی و نزد اصحاب شریعت شرط سموع
 آنست که تاویل پذیر باشد بجمال مباح و در پیشگاه ارباب طریقت نیز التفات
 بهچیزیکه از معشوق حقیقی تعلق ندارد گناه و بزه کاری است و درین شک نیست
 که هزارها اولیا و صدیقین در سماع همین اقوال و اشعار که مشتمل بر الفاظ مذکوره می باشد
 جان داده اند و خطی و افروغی به شکاثر یافته اند پس معلوم شد که نزد این گروه حق تیرم
 هر یک را از الفاظ ظاهری در معنی مرادی دیگر است که بذکر هر یک از ان معشوق حقیقی
 پی می برند و از تخیل مراد معنوی بر میخورند

وصف را با تو نیست است درت	بر در هر که رفت برداشت
---------------------------	------------------------

اگر اندیشه المصاب کلام زنجیر پای قلم بودی محال و معانی جمیع الفاظ مستعمله شعرای
 عرب و عجم می نوشتی اما چون بیشتر مردم را می بینم که شایق غنا هستند و در مجالس صمیم

حاضر میشوند و طبع هم سلیم میدارند معذرتنا و اذیت بر اصطلاحات صوفیه فهم مسموع
 کردن نمیتوانند و از خط آن صحبت محروم میباشند و بحقیقت کار نارسیده مصدر
 اشکال و اعتراض میشوند لهذا حسب شد و استغناء و عشاق الله واجب افتاد که بعضی
 مصطلحات صوفیه کرام که در کلام مسموع بیشتر مستعمل اند در اینجا مقام ثبت کرده آید و در خصوص
 بنقل لطیفه هجیوم از لطایف اشرفی که از مفوظ شریف مقتدای انام و پیشوا
 مشایخ عظام شیخ الاسلام و المسلمین وارث الانبیا و المرسلین حافظ الشریعه
 حامی الملة جامع الطریقه و الحقیقه سیدنا و مولانا الفاروق باسرار الربانی
 حضرت سید اشرف جهانگیر السمنانی قدس سره السامی مشهور است التفاضلین هم و از
 برکت انفاس وی رضی الله عنه و ین هبت جمیع خواجگان چشت اهل بهشت علی بن
 و علیهم السلام اجمعین توقع آن دارم که مستمعان را بسماع ماهو المذکور سافهمه ما بقی
 عن المذکور هم نصیب گردد لطیفه هجیوم در بیان معانی زلف و خال و
 امثال و قال الاشراف اسرار المشایخ در سر و اشعار الشما اء احد اتمها حضرت
 قدوة الکبر امیر مودند چون بصالحیه دمشق بشرف ملازمت حضرت شیخ کبیر الدین
 ابن فخر الدین العراقي مشرف شدیم و با انواع نواید عارفانه و اصناف مواید محققانه
 بهره مند گشتیم دیدیم برخی از اصحاب را که دیوان حضرت مولوی در رس می گفتند و تطبیق
 اصطلاح صوفیه بخلایف معانی متعارف که بخد و خال عروس معنی آراسته اند و غنچ و دلال
 بنیور و قال پیر آسته و موجب اختفای غرایب اسرار و سبب الطوارع عجایب اثار
 در صورت الفاظ شعر آست که اکابر و بزرگوار از غایت نفاست اسرار و اما خراهار
 از نهایت غرایب الطوارع غیرت برده اند که چشم هر ناخرمی بر خاره حالات ایشان

نقل از لطیفه و طرائف اشرفی در اصطلاحات صوفیه

و نظر بر نافی بر عباره وار و ات شان افتد پس اولی آنست که عرایس معانی در جمله الفاظ مصطلح جلوه گر بود و اجزای آن نموده که تفایس و جهاتی در درجک عبارات
 نشر دیده گردد و دشنوی

درون جمله الفاظ رنگین	فزار منفه اشعار شیرین
بجای در و سن معنوی خویش	در آرزویش نه از یگانگی خویش

از آن روی معانی خاص را عبارت خود خال و کشف عیانی اختصاص را با اشارت غنچ و لال بر آورده اند تا عام از و بهره مند گردد و شروع در تطبیق نقات شعر ابر و فوق عبارات فضلا کرده شد تا طالب صادق بهوقف مقصد بهرعت برسد بالنبی و اله الاکرام شد الف کلیسا عالم حیوانی را گویند طلیس عالم طبیع را گویند و حقایق را گویند و قتیقه و قیق و قیق شهاب لقالم و شوق است چنانکه عاشق را قیق حاصل گردد که اوست و فغانیت ازلی را گویند بے واسطه عمل خیر و اجتناب از شر چنانچه پو شانیدن دل سالک را گویند از معارف و مشاهدات شب یلدا نهایت الوان را گویند که سواد اعظم است نما عشرت یافتن را گویند چشم شمل ظاهر کردن احوال و کرامات و علوم مرتبه سالک است و غیر او را منع و شهرت ازین مقام خیر و داین اند که و استدراج خالی کم باشد ب محب صاحب محبت را گویند عام تر از آنکه طلب مقارن آن باشد یا نه محبوب حق تعالی را گویند و قتیقه مستغنی از دوستی دانند او را مطلقا بے قیدی طلب جستن حق را گویند اعم از آنکه دوست دارند یا نه بیشتر از عبدیت و معبودیت بود طالب جوینده حق است از راه عبدیت و محبت کمال نه از روی دوستی مطلوب حق است و قتیقه جوینده عام تر از آن باشد که بدوستی نسوب بود و قریب استنداج

نقد مشاق

نقد مشاق

آئی را گویند حجاب مانعی باشد که عاشق را از معشوق باز دارد بنوعی از انواع از جهت
 عاشق نقاب مانعی باشد که عاشق را از معشوق باز دارد و حکم ارادت مشوق طرب
 السن با حقیقتی و سرور دل در آن شراب غلبات عشق بود با وجود عالمی که مستوجب
 ملامت باشد و این اهل کمال را بود که اخلاص اندر نهایت سلوک مست خواب
 استغراق بود و نظر داشتن بر استغراق خود کباب پرورش دلست در تجلیات شمش
 عالم غیب بود قیل عالم جبروت و این عالم خطی است متمدن میان وجود و عدم قیل
 میان خلق و امر قیل میان عالم ربوبیت و عبودیت مطرب آگاهنده بود لب
 کلام را گویند غیب اقتران ملاحظه و لذت علم بود شباب سرعت سیر بود بشعور
 از معرفت و قایق مقامات و این هر چه حکم جذب و چه حکم سلوک در اعمال و ریاضات
 و تصفیه پاک بود سخن خواب اشارت واضح در ماده و غیر ماده خواب فتاوی اختیاری
 بودت محبت دوستی بود به سببی و علاقه و به محرک بحق سبحانه و تعالی ملاحظت
 به نهایت کمالات آئی بود که هیچ کس نهایت آن نرسد تا مطمئن شود و ظرافت ظهور
 انوار است از حضرت آئی در ماده شوخی کثرت التفات بود غارت جذب آئی بود دوست
 شیوه محبت آئی بود قیامت منازار پرستش بود که خبر حق را این سزاوار نیست
 چشم مست سرگردن آئی بود بر تصویر خورده که از سالک در وجود آید و خبر او
 چنانکه هیچ کس را اطلاع نیفتد و آن عفو بود عشرت لذت است با حق سبحانه و شعور
 آگاهی از لذت خرابات خرابی بود بت مقصود و مطلوب بود عبادت اجتهاد سالک
 بود زکوت ترک و ایثار بود و تصفیه هم طامات معارف بود و دست صفت قدرت
 بود انگشت صفت احاطت بود سبلیت هیئت عالم اکبریت صفت پرستش نیست الم بود

که از سبب معشوق بعلشق رسد اختیاری و غیر اختیاری راحت وجود امری بود که
 موافق ارادت دل باشد رویت عدم قدرت از ادای عبودیت بسرا
 آنحضرت سعادت خواندن ازلی شقاوت را ندن ازلی غیبت مقام شینیت بود
 حج حج سلوک الی الله بود تا راجع سبب اختیار سالک در جمیع احوال و اعمال
 ظاهری و باطنی رنج وجود امری را گویند قبح وقت را گویند صلح قبول اعمال
 و عبادت و وسایط قرب صبح طلوع وقت و احوال بود که برخلاف ارادت دل بود
 رخ رخ تجلیات محض را گویند رخ محض لذات زنان تلخ امری را گویند که
 موافق طبع سالک نباشد سبب رخ علم لذات از مشاهده چاه رخ مشکلات است
 مشاهده دال ساعد صفت قدرت و قوت را گویند قد استوار آبی بود و در حالتی
 باشد که بعد از فراق ظاهر گردد و باعث طلب بود فریاد ذکر جهر را گویند در حالتی بود
 که از صحبت ظاری شود که طاقت حمل آن نباشد و محب را شاید تجلی حق باشد عید
 زهد جمع را گویند زهد اعراض از زیادت و فضولی بود پاید مقام کشتن موهومات را
 گویند راه هر میل باصل خود است با وجود علم و آگاهی از یافت لذت و دریافت
 مقصد سر جذبه آبی بود که گاه سلوک برو مقدم بود با عکس مکرر خوردن معشوقست
 عاشق را گاه بطریق لطف و موافقت و گاه بطریق قهر و مخالفت جور باز داشتن
 سالک بود از عروج امر ارادت آبی سالک جاری داشتن است بر سالک تکبر
 بی نیازی است از اعمال سالک را شهر و جو و مطلق بود و مطاوعت بود یا صفت آبی را گویند
 که ضرورت است کافه موجودات را هیچ اسم موافق تر ازین نیست سالک را چه کلمه توحید
 بر این اسم دایر است غم گسار صفت رحمانی بود که شمولی و عمومی دارد و غم خود را صفت

مرحمتان

مرحمتان

مرحمتان

مرحمتان

صفت جمعی حق بود که خصوصیت دارد و دل را صفت باسطی را گویند سرور و محبت در دل
 و لبر صفت قابض بود باندوه و محنت در دل سیر صفت ارادت آگهی بود در و ر
 هدایت سلوک بود خمار رجعت از مقام وصول بقدر بطریق انقطاع شب قدر بقاء
 سالک بود در عین استیلاک بود چو حقیقتی کفر تاریکی عالم و تفرقه بود و بر عالم انسانی کافر
 صاحب اعمال تاثیر مقام خمر بهار مقام علم گذار مقام کشف اسرار مطلقا بر هر چه اطلاق کنند
 با آن منافعت کرده باشد و بان یار خوانند از بحالی که سبب حصول بود و حصول شود بواسطه
 اجتماع که بنام چوبهار مجاری عبودیت بود ناله زار من محب ناله زیر الطای محبوب محب آگین
 گوهر هفت اشارت واضح باشد سخن چون گوهر اشارت مدر که کنار دیانت اسرار دوام بود حضور مقام و دست
 بود شرا انسانیت را گویند قطار عبارت نوعیه اوست زریه بیاضت بود گوهر معانی صفات
 را گویند صبر و مجبوری بود بقدر آگهی کبر تسلط صفات قهر را گویند بر عاشق ز ناز
 قوت دادن معشوقست عاشق را ز ناز ترکتناز جذب آگهی و قتیکه سلوک مقدم باشد
 ویز محبت و مجاهده بسیار کاری کشاده نشود ناگاه جذب در رسد و کردار او را قبول کند و باقی
 احوال او تمام کند بقصد رساندن ناز قوت و ارادت معشوقست عاشق را روز شایع
 انوار نور و مقام تفرقه ناز مطاوعت خط سبز عالم بر رخ مجلس آنات و او ناز
 حضور حق باشد ناقوس یاد کردن و ذکر مقام تفرقه بود نرگس نتیجه علم را گویند که در
 دل پیدا شود چشم نرگس ستر احوال و کمالات علوم مرتبه سالک چه از خود که مردم
 او را دانند که ولی است ولی او خود نداند که ولی است و ولایت خود را داند لیکن او را
 ندانند و این دو قدم از یک جنبش بود پیش کشیدن و ام حضور است و فراغت آن شمای
 قلاش معاشر و مباشر اعمال است چنانکه اقتضای احوال است او با شترک

مستطاب

مستطاب

مستطاب

بهیم تو ارباب است بهم از مصیبت بهم از عبادت در غلبه محبت و دوش صفت کبریا حق را گویند
 و عالم ازل و محل تکثیر اسما و بنا گوش دقیق را گویند و جمع نور است و سماع مجلس را گویند
 قطع ترک الم ق لطف پرورش دادن عاشق را گویند زلف غیبت هویت را
 گویند تاب زلف اسرار آبی بود و هیچ زلف اشکال آبی بود و زلف طلب معشوق
 مرعاشق را گویند علف شهوات نفس است و هر چه دران نفس را خطی بود و عشق
 محبت مفرط را گویند معشوق حق تعالی بود و قتی که طالب بجد تمام بگوید از این محبت که مستحق
 دوستی است من جمیع الوجوه عاشق جوینده حق را گویند شوق از این و طلب حق بعد از آنکه یافت
 و باز در زمان فقدان بشرط آنکه اگر در نیابد معشوق را از انزعاج ساکن شود و لیکن عشق
 همچنان باشد باقی از دوام یافت نقصان نپذیرد بلکه زیاده شود در عشق اشتیاق
 کمال انزعاج در میل کلی و طلب تمام و عشق مدام بطریق یافت و نایافت یکسان بود
 فراق غیبت را گویند فرق صفت حیات را گویند دگ تنگ احکام طوابع
 و لوازم انوار است از حضرت اسد در ماده شوخی جنگ احتمالات آبی را گویند یا انواع طبایع
 ظاهری و باطنی میان باریک حجاب وجود سالک و قتی که حجاب دیگر مانده باشد مثل میل
 رجوع بود باصل خود بے شعور و آگاهی از اصل و مقصد همچون رجوع طبیعی حیوانات طبایع است
 که بے اختیار مایل اند اصل را و همچو رجوع عناصر باصل خود اعمال متابعت او امر است
 نیل دوستی حق بود با وجود طلب و جد تمام جمال ظاهر کردن کمالات معشوق است
 جهت ربادت و رغبت و طلب جلال ظاهر کردن بزرگی معشوق است از جهت استغناء
 از عاشق و نفی غرور عاشق و اثبات بیچارگی او و بزرگی معشوق شکل وجود حق تعالی را گویند
 شمایل متعرج جمالیات و جمالیات و سرعت روا کردن عقل عالم تنیر را گویند وصال مقام

حرف الف

حرف القاف

حرف الهمزة

حرف اللام

و حدت را گویند مع السیر و جبر اکمل بطبی السیر بود و این گاه باشد که بسبب دانستن
 طریق باشد سالک را و کمال سالک باشد و اینچنین سیر اکمل سیر بای بود که رجعت محتاج
 نبود و گاه باشد که بسبب تقصیر سالک بود محل جای آرام و تکلیف بود و نقل کشف معانی
 و اسرار را گویند سیل غلبه احوال ولی را گویند که فرح و ترج باشد کل نتیجه عمل را گویند
 لب لعل بطون کلام را گویند هم فهم آلت دریافتن را گویند رام محل تجلیات که از
 عالمیان پوشیده بود و حاکم او امر شرع که بر سالک جاری دارند و نظم استعانت بر دست
 بحضرت الهی از شر شیطان و نفس مارده از تقصیر خود نسیم باد باد آورده عنایت بود
 با هم محل تجلیات را گویند چشم صفت بصیری را گویند شراب خام عیش ممنوع را گویند
 جام احوال بود اسلام متابعت دین بود و اعمال متابعت دایم مقادیر بی انتصاری
 را گویند سلام در و دمحبت بود پیام او امر و نواهی که خلایق بآن امتثال نمایند و غم
 بند و اندوه و محنت و طلب مشوق را گویند نسیم تصفیه ظاهری و باطنی بود و هم قف
 بود چشم ظهور صفات قهری را گویند بن خود سهم پرورش سالک توان کین
 تسلط صفات قهری بود تا ختن ایقان ایقان الهی بود آستان اعمال عبادت
 بود مهران صفت ربوبیت را گویند جانان صفت قیومی که جمله موجودات قیام
 بدو دارد اگر آن را بطبع موجودات پیوسته نشود قیام عالم ممکن نبود دین اعتقاد
 را گویند که از مقام تفرقه سر برزند بیا بیا و قایع طریق را گویند فر و ختن
 ترک تدبیر و اجتهاد بود و گردن تسلیم وجود است حکم مقادیر ترک تدبیر اقتدا بندل
 گردن عدول بود از چیز بچیزی و غرضی با غرضی در با ختن محو گردن احوال انسیه از نظر باطن
 ترک گردن قطع اعمال از هر چیز خاصستن قصد و غرضت بود شستن سبکینه بود

در
تجلیات

در
القول

رحمتی عروج بود از عالم سفلی بعلوی آمدن رحبت بود بعالم بشریه از عالم ارواح
یا از استغراق و سکر درون عالم ملکوت بود برون عالم ملک تابستان مقام معرفت بود
زمستان مقام کشف بود بستان محل کشادگی ای صفت بساطت عام تر از آنکه
مخصوص بود در میان نوری بود که از غایت تصفیه و ریاضت حصول شده بود باین
نزول رحمت بود آب روان فرج دل بود پاشی کوفتن تواجده دست زدن مخلوقه
و مراقبه اوقات بود چهره گلگون تجلیات که در غیر ماده بود در خواب و یا بیداری بایلم
بیخودی لب شکرین کلام منزل که انبیاء را بواسطه ملک و اولیاء را بواسطه تصفیه باشد
لب شیرین کلام بواسطه بشرط ادراک و شعور و بان صفت متکلی بود و بان شیرین
صفت متکلی بطریق تقدیس خارج از فهم و فهم انسانی سخن اشارت و انتباه آئی بود
سخن شیرین مطلقات آئی بود انبیاء را بواسطه وحی و اولیاء را بواسطه الهام و سخن
مکاشفات و اسرار و اشارات آئی در ماده و غیر ماده محسوس و معقول گویند اشارت واضح
را گویند در ماده و غیر ماده معقول و محسوس زبان اسرار آئی بود زبان شیرین امری
را گویند که موافق تقدیر باشد میان سابقه که در میان طلب مطلوبانده باشد از تقیید حجاب عمومی
نظر سالک بر قطع محبت از خود و غیره حسن جمعیت کمال معشوقست سلطان جریان احوال
بر عاشق چنانچه ارادت اوست بچران التفات بغیر حق از درون و بر و ن
پیرمغان اشارت بر شد محقق کلبه اخزان وقت حزن بود میدان مقام شہوت را
گویند چوگان تقدیر جمیع امور بطریق صبر و قهر فغان ظاهر کردن احوال درون مردن
طرف دور اندک از حضرت حق بسیار بان راه نای بود ایمان مقدار دانش بود حسن
جمعیت کمالات را گویند و آواز و وسیل است باصل خود باندک آگاهی و علم بعضی

از اصل تقصیر کیس و طریق طلب را گویند. سر و علوم مرتبه بود کمان ابر و عرض سقوط بر سالک
 بسبب تقصیر و باز حکم عنایت ساقط ناکردن از درجه مقام جفت ابر و سقوط سالک
 از درجه و مقام بسبب کردن تقصیر و باز تقصیر او حکم جذب و عنایت بمقامی و درجه که بود
 طاق ابر و اجمال کردن است در سقوط سالک از درجه و مقام بسبب تقصیر گذشتن را
 در آن نشو و تنی بود شست و شور برداشتن خرد بار را گویند که از تقصیر و رجوع آمده بود و مقام
 حضور عاشق و معشوق حبست و جو خورده گیری را گویند از هر طرف که باشد گفتگو و عتاب
 محبت انگیز باز و اجمال مشیت است که ششمه التفات بود شیوه اندک جذب به
 آئی که گاه باشد و گاه نه که موجب غرور و غفلت نه بود خانه خودی بود کینه ماسیت آئی
 بود برون از ادراک کافه عالمیان و دستگاه حصول جمیع صفات کمال با وجود قدرت
 بر هر صفتی محله متصف شدن بصفات کمالات دیده اطلاع آئی بود و شره اجمال اعمال
 است سالک را سر او جبر و بخت آئی تیر شده اجمال ناکردن سالک سر او چشم آهوانه
 ستر کردن آئی تفصیلات سالک را از عین سالک و لیکن آگاه کردن سالک از تفصیلات
 کرده باشد و از آن نیز که از غیر او سبزه عین معرفت بود شراب بخت عیش صریح بود
 شرابخانه عالم ملکوت بود میخانه عالم لاهوت بود میکرده قدم مناجات بود دهم خانه
 غلبات و مهبط غلبات که از عالم دلست با ده عشق و فتنه که ضعیف بود و این عوام را
 نیز بود چه عم اسرار و مقامات و احوال بود که در سلوک از سالک پوشیده بود شبانگاه
 ملکه شدن احوال بود تو به باز گشتن از چیزی ناقص بسوی کمال زکوة ترک ایشا بود
 کعبه مقام وصول خرقه صلاحیت را گویند و صورت سلامت سجاده سدابطن را گویند
 یعنی هر چه پنهان در آن باشد لاله نتیجه معارف بود که مشاهده کنند شگوفه علوم مرتبه بود

بنفشه نکته را گویند که قوت ادراک در آن نیکوترانه آئین محبت را گویند چهره تجلیات بود
 که قابل اطلاع سالک باشد خال سیاه عالم غیب خط سیاه غیب الغیب سراسر
 اعتصام خلایق سینه صفت عالم اکسیت را گویند بهر چه ولایت بود که بر نوع باشد از اجزای او
 بوسیله استعداد قبولی کیفیت کلام را علی و علی صوری و معنوی شکل ده مقام مستوری
 ده و دریه وجود مستعار بود آه علامت کمال عشق که زبان از بیان قاصر بود پیرده
 مولف که میان عاشق و معشوق می مستوری تقدیس تبری رد کردن اعمال عباد را
 سرکشی مخالفت اراده و مراد سالک بنده صفت قرار می چنانکه تقضای آبی بود توانای
 صفت فاعل مختار را گویند توانگری حصول جمیع کمالات متواری احوالت و استیلا می
 آبی بود آشنای تعلق و تفرقه بود بیت بخلوتات کلیته و جزئیته چون تعلق نهالیه بخلوت
 بیگانگی اشتغال عالم آبی که هیچ وجه مماثلت و شباهت ندارد و کمی مقام عبادت
 و لکشی صفت نتایج در مقام انس در دل جهان افزای صفت باقی ابدی بود
 که فحای را بد و راه نبود و معوی ظاهر بود یعنی وجود که همه کس را معرفت او علم حاصل است
 و با و راه نه پیشانی ظهور اسرار آبی چشم خمار می ستر کردن تقصیر سالک را گویند
 لیکن کشف آن برابر باب کمال بود که از او کامل و اعلی و اجلی باشد حجب غلبات عشق با وجود
 اعمال که مقارن سیاست باشد و این خواص را باشد ساقی شراب رساننده باشد یعنی
 مفیض اسرار آبی در دل صراحی مقام مستی فرو گرفتن عشق جمیع صفات درونی و بیرونی
 را و آن سکر اولست نیم مستی آگاهی در استغراق و نظر داشتن بر استغراق هشیاری
 افاقت از غلبه عشق صفات درونی و بیرونی را و این صحو اولست زندگی قطع نظر است
 از انواع اعمال و طاعت لا ابالی باک نداشتن از هر نوع که باشد پیش آید بگوید و بکند

صبوحی حواشی را گویند عیون می مسافرت را گویند ز روی صفت سلوک سمرخی قوت سلوک
 سبزی کمال لطف را گویند باقی گلها را قیاس کند باین رنگها که گفته شد اند هر قصیده که باشد
 تاویل از آن گیرند سپیدی یکرنگ را گویند بوجه تمام کند کبودی تخیل محبت را گویند
 بوی آگاهی از مساعیات او پیوستگی دل را گویند نای پیام محبوب روی
 مرات تجلیات را گویند ماه روی تجلیات در ماده و قتی که در خواب یا در حالت بخودی
 باشد کوی محبوبی و مقهوری سالک پیش چوگان تقدیر آکنی بیماری فلق و
 انزعاج درونی را گویند زندگی قبول و اقبال است تندرستی برقرار ماندن دل را گویند
 افتادگی ظهور حالت را گویند خرابی تصرفات و تدبیرات عقل را بهوشی مقام
 بود دیوانگی ظفر احکام عشق را گویند مدهوشی استلک ظاهری و باطنی بندگی مقام
 تکلیف آزادی مقام حیرتی نوالی ناتوانی بود و فقری عدم اختیار که علم و عمل از و
 مسلوب بود و دوری شعور بعارف کیفیات عالم تفرقه و دقایق آن را گویند کاملی طایفه بود و
 یاری توجه خالص که از اعمال اسید ثواب نداشته باشد سروری بر نفس گرمی محاربت
 محبوب را گویند بیداری عالم صحو یا کپازی توجه خالص که از عمل ثواب خواهد علوم متبانی
 اگر چه مزید ایضاح میخواست که در مقام تفصیل اصطلاحات مذکوره از کیمیای سعادت
 حجة الاسلام امام محمد غزالی رحمه الله علیه که بکمال شرح و بسط مرقوم است نیز نقل نمایم
 این مختصر گنجایش آن ندارد هر گراخواهش مزید تحقیق باشد بکتاب مذکور رجوع نماید
 تذکره ثانیه در بیان وجود و تواجده که از آثار سماع است و این تذکره مشتمل است
 بر تحقیقات چند تحقیق اول در معنی لغوی و اصطلاحی وجود و بیان فرق میان وجود و
 تواجده تحقیق دوم در بیان اقوال و احادیث که در باب وجود و جعل وارد گشته در بیان

تحقیق اول در معنی لغوی و اصطلاحی وجود و بیان فرق میان وجود و تواجده

تحقیق اول گفتا کرده می آید بآنچه قدوة المحققین علی بن عثمان کشف المحجوبی ششم است گفت جلال علی
باب سی ششم فی الوجود والوجود والواحد والتواجد ومرتبه بدانکه وجود و
وجود مصدر اندیکه بمعنی اندوه و دیگر بمعنی یافتن و فاعل هر دو چون یک باشد خبر
بمصدر فرق نتوان کرد میان آن چنانچه گویند وجد یجد و وجود چون یافت وجد
یجد وجود چون اند و بگوین شد و نیز وجد یجد جدّه چون تو انگر شد وجد یجد وجودّه
چون در ششم شد و فرق اینجمله بمصادر بودن بافعال و مراد این طایفه از وجود و وجود
اثبات دو حال باشد که مرایشانرا پدید آر آید اندر سماع که یکم مقرون اندوه باشد
و دیگر موصول یافت مراد و حقیقت اندوه فقد محبوب و منع مراد باشد و حقیقت یافت
حصول مراد و فرق میان حزن و وجد آن بود که حزن نام اندوهی بود که اندر نصیب خود
باشد و وجد نام اندوهی بود که نصیب غیر باشد بر وجه محبت و این تغییرات جمیع صفات طالب
و الحق لاتیفی و کیفیت وجد اندر تحت عبارت نیاید از آنچه آن الم است اندر معانی
و الم را بقلم بیان نتوان کرد پس وجد سرے باشد میان طالب و مطلوب که بیان
اندر کشف آن عیب بود کیفیت وجود به نشان و اشارت درست نیامد از آنچه این طایفه
است اندر مشاهده و طرب را بطلب اندر نتوان یافت پس وجود فصلی باشد از محبوب محبوب
که اشاره آن از حقیقت مقرون بودن نزدیک من و جدا صابت المی باشد مردل ایا از
فرح یا از طرح یا از تعب یا از طرب و وجود از ازلت غمی از دل مصادقت مراد آن و صفات
واجد اما حرکت بودند غلبان شوق اندر حال حجاب اما سکون اندر حال مشاهدات اندر
حال کشف اما زفیر و اما نفیر و اما حنین و اما انین و اما عیش و اما طیش اما کرب و اما طرب
و مختلف اندر مشایخ تا وجد تمامتر است یا وجود گروهری گویند که وجد صفت مزید است

و وجه و نعمت عارفان و چون درجه عارفان از مرتبه بلند تر بود که وصف این ازان و می
 کاظم بود از آنچه هر چیزی که اندر تحت یافت اندر آمد آن مدرک شد اندر و آن صفت
 جنس است زیرا که ادراک حد اقتضا کند و خدا تعالی بپی است پس آنچه بنده یافت
 بجز سرشته نبود و آنچه نیافت طلب او اندر آن منقطع شد و از طلب آن عاجز و آوار
 حقیقت حق باشد و از طلب عاجز و گریه گویند که وجه معرفت مریدان بود و وجه تحفه
 محبان درجه محبان بلند تر از درجه مریدان باید تا آرام یا تحفه تمام تر باشد از معرفت
 اندر طلب آما تواجد تکلف بود اندر ایثار و جدا این عرض کردن انعام و شواهد حق باشد
 بروی اندیشه اتصال و تمتی روش مردان و گریه ای اندر آن متر سمنه که تقلید کرده اند بکرات
 ظاهر و ترتیب رقص و ترمین اشارت ایشان و این حرام محض باشد و گریه محقق اند
 که مرادشان اندر آن طلب احوال و درجه ایشان است نه حرکات و رسوم و غیره
 من تشبه بقوم فهو منهم و نیز گفت اذ قالتم القرآن فابکوا فان لم تبکوا فبکوا و این
 خبر ناطق است مرا بحت تواجد را و ازان بود که آن پیر گفت رضی الله عنک بدروغ
 بروم تا یک قدم ازان صدق آید و سخن اندرین باب پیشتر از آنست آما سخن بهر اقتضای
 کردم و ببالد التوفیق انتمی کلامه و نیز مفید و مناسب مقام است که آنچه حجت الاسلام
 ابو حامد محمد ابن محمد ابن احمد الغزالی رحمه الله علیه در کیمیای سعادت باب دوم در آثار
 سماع و آداب آن نوشته در اینجا نقل نموده آید فرمود رحمه الله علیه باب دوم در آثار
 سماع و آداب آن بد آنکه در سماع سه مقام است اول فهم نگاه و جدا نگاه حرکت
 و در هر یک سخنی است مقام اول فهم است کسیکه سماع بطبع و غفلت کند یا بر اندیشه بخونی
 کند خشمیست تا ازان بود که در فهم و حال وی سخن گویند اما آنکه غالب بروی اندیشه دین

نقل باب دوم کیمیای سعادت در آثار سماع و آداب آن
 مقام اول فهم است

باشد و حسب حقتعالی این بر دو وجه باشد اول درجه مرید باشد که ویرا در طلب سلوک
 راه خویش را حوال مختلف بود از قبض و بسط و آسانی و دشواری و آثار قبول و رد
 و وصل و مجرب و بعد و رضا و امید و نو میدی و فراق و وصال و خوف و امن
 و وفاء و آنچه بدین مانند بر احوال خویش تبدیل کند و آنچه در باطن وی باشد افسوس و ختن
 گیرد و احوال مختلف در وی پدید آید و ویرا در اندها و مختلف افتد و اگر قاعده علم
 و اعتقاد وی محکم نبوده باشد اندیشه افتد و ویرا در سماع که آن کفر باشد که در حق
 حق تعالی چیزی سماع کند که آن محال باشد چنانکه این بیت شنود

اول مبت میل بران میل کجاست	و او در ملول گشتن از بهر چرپاست
ای دوست بدوستی که معلوم کنی	کا نمل چه بود و این طامت رخصت

هر مریدی که ویرا بدایتی تیز و روان بوده باشد پندارد که حق را بوی عنایتی پویا بوده است
 و اکنون بگردید و این تغیر در حق حقتعالی فهم کند این کفر بود بلکه باید که بدانند که تغیر را بحق
 راه نبوده و سی مغیر است نه متغیر باید که بدانند صفت و سی نگر دید بلکه آن معانی که
 کشاده بود در حجاب شد اما از آنجانب خود هرگز منع و حجاب و طلال نباشد بلکه درگاه کشاده
 است مثل چون آفتاب که نور وی مبد و است مگر سیکه در پس دیواری شود
 از وی در حجاب افتد لکن تغیر در وی آمده باشد نه در آفتاب باید که بگوید

خورشید برآمد ای نگارین دریا است	بر بنده اگر نتابد از او سیر است
---------------------------------	---------------------------------

باید که حوال حجاب با و یا خویش کند و مقصود ازین مثال نیست که باید که هر چه صفات نقص و غیر است
 در حق خویش و نفس خویش فهم کند و هر چه چال و جلال وجود است در حق حقتعالی فهم کند اگر در علم این
 سرمایه ندارد و در کفر افتد و بدانند که ازین سبب است که خطر سماع بر دوستی حقتعالی عظیم است

و چه دهم آن باشد که از در چه میدان در گذشته باشد و احوال و مقدمات باز پس کرده باشد
 و نهایت آن حال رسیده باشد که آنرا فنا گویند و نیستی گویند چون اضافت کند با هر چه
 خیر حق است و توحید گویند و یگانگی گویند چون بحق اضافت کنند و سماع این کس بر سهل
 معنی باشد بلکه چون سماع بومی رسد آن حالت پیشین و یگانگی بروی تازه شود
 و بکلیت از غویشتن غایب شود و ازین عالم بی خبر شود و باشد که اگر بشناسد آتش افند
 خبر ندارد چنانکه بوالحسن بوری در سماع بجای در وید که فی کشته بودند در روده و هم پاس
 وی می برند و وی بی خبر و سماع این تا مآثر آسماع مریدان بصفات بشریت آینه بود
 و این آن بود که ویرا بکلی از وی بستاند چنانکه آن زنمان که یوسف را دیدند همه خود را
 فراموش کردند و دست خود را بریدند و بآید که این نیستی را انکار نکنی و گوئی که من ویرا
 می بینم چگونه نیست شده است بدانکه وی نه آنست که تومی بینی که آن شخص است
 و چون می بینم می بینی و وی نیست گشته است و حقیقت وی آن معنی لطیف که
 محل معرفت است چون معرفت همه چیز با از وی غایب شد همه در حق وی نیست شد
 و چون از خود نیز بخیبر شد خود در حق خود نیست شد چون خبر حق تعالی و ذکر وی مانند
 و هر فانی بود شد و هر چه باقی بود ماند و پس معانی یگانگی آن بود که چون خبر حق را نه بیند
 گوید همه خود او است و من نه ام یا گوید که من خود اویم و گروهی از بیجا غلط کرده اند و
 ازین بکلول عبارة کرده اند و گروهی با تحاد عبارت کرده اند و این همچنان باشد که
 کسیکه هرگز آئینه ندیده باشد در وی نگر و صورت خویش ببیند دارد که وی در آئینه فرود
 آمده است یا ندارد که خود آن صورت خود صورت آئینه است که صفت آئینه خود است
 که سرخ و سفید شد اگر ندارد که در آئینه فرود آمد این حلول بود اگر ندارد که آئینه خود صورت و شئی

این اتحاد بود و هر دو غلط است بلکه هرگز آئینه صورت نشود و نه صورت آئینه لیکن چنان
 نماید و چنان پندارد کسی که کار با تمام بساخته باشد و تشریح این در چنین کتاب دشوار
 بود زیرا که این علم دراز است مقام دوم چون از نعم فارغ شد حال است که پدید
 آید که آنرا وجد گویند و وجد یافت بود و معنی آنست که حالتی یافت که پیش ازین
 نبود و در حقیقت آن حالت سخن بسیار است که آن چیست و درست آنست که آن
 یک نوع نبود بلکه انواع بسیار بود اما دو جنس باشد یکی از جنس احوال باشد و
 دیگر از مکاشفات اما احوال چنان بود که صفتی از آن غالب شود و وی را چون مستی گرداند
 و آن صفت گاه شوق باشد و گاه خوف و گاه آتش عشق بود و گاه طلب و گاه اندوه و گاه
 حسرت بود و اقسام این بسیار است اما چون آن آتش در دل غالب شود و در آن براف
 رسد و حواس و پیرا غلبه کند تا نبیند و نشنود چون خفته و اگر بنید و شنود از آن غایب غافل
 بود چون مست نوع دیگر مکاشفات است که چیزها نمودن گیرد از آنکه صوفیان را باشد
 بعضی در سکوت مثال و بعضی صریح و اشرار در آن از آن وجه است که دل را صافی
 کند و چون آئینه باشد که گردی بروی نشسته باشد که چون پاک کنند صورت در روی
 پدید آید و هر چه از آن معنی در عبارت توان آورد علمی باشد و قیاس و مثالی و حقیقت
 آن خبر آنکس را معلوم نبود که بدان رسیده بود آنگاه هر کس را قدمگاه خود معلوم بود اگر
 در دیگرے طرف کند بقیاس قدمگاه خویش کند و هر چه بقیاس بود از ورق علم بود
 نه از ورق ذوق اما این مقدار گفته می آید تا کسی نیکه ایشان را این حال ذوق نباشد
 باری باور کنند و انکار نکنند که انکار ایشان را زیان دارد و سخت ابله کس بود که پندارد
 که هر چه در گنجینه وی نیاید در خزینه ملوک نیز نیاید و ابله تر از وی کس بود که خوشترین را

فصل
 در بیان
 انواع
 وجد گویند

با مختصری هست بادشاهی داند گوید که من همه پرسیدم و همه مرا گشت و هر چه مرا نیست
 خود نیست و همه انکار با ازین دو نوع ابطی خیزد و بدانکه وجد باشد که تکلف بود و آن
 عین نفاق بود مگر آنکه تکلف اسباب آن فرا دل می آرد تا باشد که حقیقت وجد
 پدید آید و در خبر است که چون قرآن شنوید بگویند و اگر گریستن نیاید تکلف کنید معنی
 آنست که تکلف اسباب آن فرا دل آورد و آن تکلف را اثر است و باشد که
 بحقیقت ادا کند سوال اگر کنی گوید که سماع ایشان حق است و برای حق سست پس
 باید که در دعوتها و مقریان نشانند می و قرآن خوانند می نه قوالان که سرود گویند
 که قرآن کلام حق است و سماع از وی اولی تر بود جواب آنست که سماع بر آیات
 قرآن بسیار افتد و جدا از آن بسیار پدید آید و بسیاری بود که از سماع قرآن بهیوش
 شوند و بسیار کس بوده است که در آن جان بداده است و حکایت آن بیاوردن
 دراز شود و در کتاب احیاء بتفصیل گفته ایم اما سبب آنکه بدل مقرر قوال نشانند و بدل
 قرآن سرود پنج سبب است اول آنکه آیات قرآن همه بحال عاشقان مناسبت نزدیک
 در آن قصه کافران و حکم معامله اهل دنیا و چیزهای دیگر بسیار راست که قرآن شفا و هدایت
 خلق است چون مقرر بمثل این آیت برخواند که مادر را از میراث شش یک بود
 و خواهر را نیم بود یا آنکه زنی را که شوهرش میر و چهار ماه و ده روز عده باید داشت و
 امثالین آتش عشق را تیز نگرداند مگر کسیکه بغایت عاشق بود و از هر چیزی ویرانمائی
 باشد و اگر چه از مقصود دور بود و آنچنان نادر بود سبب دوم آنکه بیشترین مردم قرآن
 یاد دارند و بسیار خوانده باشند و هر چه بسیار شنیده باشد آگاهی فرا دل ندهد و در
 بیشترین احوال تائیدی که کسی پیشین بار شنود و بر آن حال کن یا دوم آنحال را نیز باید دانست

و اینان نیز که در بعضی احوال قرآن میخوانند و میگویند که سرود گویند

توان گفت و قرآن تو بر تو نتوان خواند و چون عرب می آمدند در روزگار رسول صلعم
 و قرآن تازه می شنیدند می گریستند و احوال برایشان پدید می آمد و بوی گرفت کنا
 کما کنتم ثم قست قلوبنا گفت ما نیز همچون شما بودیم و اکنون دل ما سخت گشت یعنی
 بقرآن قرار گرفت و خوف اگر دلس هر چه تازه بود از شر آن بدش بود و برای این
 بود که عمر رضی حاج را فرمودی تا زود پیشتر برای خویش باز شوند و گفتی ترسم که چون
 خوی فرا گیه کنند آنگاه حرمت از دل ایشان بر خیزد و سبب سوم آنکه بیشترین لها
 حرکت نکنند تا ویرا بالمان دوران فراموشی و برای اینست که بر حدیث سماع
 کم افتد و بر آواز خوش افتد چون موزون بود بالمان بود و آنگاه هر دستانی و رای
 اثری دیگر ارد و قرآن نشاید که در الحان افکنند و بر دستان راست کنند و در وی
 تصرف کنند و چون بے الحان بود سخن مجرب نماید مگر آتش گرم باشد که بدان برافروزد
 سبب چهارم آنکه الحان را نیرمد باید داد با و از برای دیگر تا اثر بیشتر کند و چون
 و دف و طبل و شاهین و غیر آن و این صورت نزل دارد و قرآن غیر نیست ویرایشات
 باید کرد از آنکه با چیزی یار کنند که در چشم عوام آن صورت نزل دارد چنانکه رسول خدا
 بر سج بنیت مسعود شد و کنیزکان دف میزدند و سرود می گفتند و یارید و زنا روی شعر گفتن
 گرفتند فرمود خاموش باشید الا بهما که می گفتند میگویند که زنا روی عین جد بود و درون
 گفتن که صورت نزل دارد نشاید سبب پنجم آنکه هر کس را که حالتی باشد در لیس بود
 بر آنکه بیتی شنود موافق حال خویش چون موافق نبود آنرا کاره باشد و باشد که گوید
 این را گوی دیگر را گوی و نشاید قرآن را در آن معرض آوردن که از آن که لیسیت
 آید و باشد که همه آیتها موافق هر کس نباشد پس اگر بیت موافق وی نباشد وی بر وفق

حال خویش تبدیل کند که واجب نیست که از شعر آن فهم کنی که شاعر خواسته است اما قرآن
 نشاید که تبدیل کند بر اندیشه خلاق و از معنی قرآن بگرداند پس سبب اختیار شاعر قول
 را این بوده است که گفته آمد و حاصل این معنی بدو سبب باز آید یکی صفت شنونده
 و دیگر بزرگ داشتن حرمت قرآن تا در تصرف و اندیشه نیفتد مقام سوم در سماع
 حرکت رقص و جامه دریدنست و هر چه در آن معلوم باشد و بے اختیار باشد بدان مأخوذ
 نباشد و هر چه با اختیار کند و فراموش نماید که وی صاحب حالت است و نباشد آن حرام بود
 که عین نفاق بود و ابوالقاسم نصیر آبادی گفت من میگویم که این قوم چون بسماع مشغول
 باشند بهتر از آنکه بغیبت و بوعمر بن وحید گفت اگر سی سال غیبت کنند بهتر از آنکه
 در سماع حالتی فرمایند بدروغ و بدانکه کامل ترین آن باشد که سماع می شنود و ساکن
 میباشد که بر ظاهر وی پیدا نیاید و قوت وی چنان باشد که خویشتن را نگاه تواند داشت
 که حرکت و بانگ و گریستن از ضعف بود لیکن چنین قومی کمتر باشد و همان معنی آنکه ابو بکر
 گفت کنا ما کنا ثم قست قلوبنا آن بود که قوت قلوبنا یعنی که سخت و بقوت شد
 دلها و ما که طاقت آن داریم که خویشتن را نگاه داریم و آنکس که خویشتن را نگاه
 نتواند داشت باید که تا بضرورت نرسد خویشتن نگاه میدارد و جوآن در صحبت ضعیف بود
 چون سماع بشنید و آواز آمدی گفت اگر تو چنین کنی در صحبت من نباشی پس
 صبر میکرد تا بحر عظیم رسیدی تا یکروز چندان خویشتن را نگاه داشت که یکجا بنگ بزد
 و شکمش بشکافت و فرمان یافت اما اگر کسی از خویشتن حالتی اظهار نمیکند و رقص کنند تا آنکه
 خویشتن را فرار گریستن آورد آن را بود و رقص مباح است که رنگبان در سماع رقص
 میکردند که عایشه رضی الله عنها مشاهده شد و رسول خدا صلی الله علیه و آله گفت که تو از منی و من از تو

عظام سوم در سماع حرکت و جامه دریدنست

از شادی این رقص کرد و چند بار پای بر زمین زد چنانکه عادت عرب باشد که در نشاط
 و شادی کنند و فرجع گفت تو بمن مانی بخلق و خلق وی نیز شادی کرد و وزیر جارش
 را گفت تو برادر مالی و مولای مالی او نیز از شادی رقص کرد پس کسیکه گوید این حرام است
 خطا میکنند بلکه غایت این آنست که بازی باشد و بازی نیز حرام نیست و کسیکه بدان
 سبب کند که تا آن حال که در دل وی پیدای آید قوی تر شود آن خود محمود بود اما
 جامه دریدن باختیار نشاید که آن ضایع کردن مال بود اما چون معلوم مغلوب باشد
 روا بود و بر هر چند که جامه باختیار دریدن باشد لیکن باشد که در آن اختیار مضطر باشد که
 چنان شود که اگر خواهد که نکند نتواند که ناله بیمار باختیار بود لیکن اگر خواهد که نکند نتواند
 و نه هر چه بارادت و قصد بود آدمی دست ازان بتواند داشت بجهه و قتی چون چنین
 مغلوب بود ما خود نبود اما آنکه صوفیان خرق خرقه کنند باختیار و پارها قسمت کنند
 گروهی نیز اعتراض کرده اند که این شاید و خطا کرده اند که لباس نیز پاره کنند تا به چنین
 روند لیکن چون ضایع کنند و برای مقصود پاره کنند و اباش چون پارها چار سو کنند
 برای آن عرض تا همه را ازان نصیب بود و بر سجاده و مرقع و زنده و اباش که اگر کسی
 یک کپاس پانصد پاره کند و فراصد درویش دهد مباح بود چون هر پاره چنان باشد
 که بکاری خواهد آمد انتی تحقیق ثانی در بیان اقوال و احادیث که در باب و حد و
 مجل و رقص وارد گشته بدانکه در سابق مقرر شده که تحقیق نزد اهل اصول نیست که
 اصل در امور اباحت است مدامی که در حرمت آن نص خاص ثابت نشود و بدون
 نص تحریم قیاساً حرام گفتن ممنوع است و در حرمت رقص و وجه نص ثابت نشده
 بلکه فضل آن از رسول و صحابه کرام علیهم الصلوٰة والسلام ثابت گشته با حدیث مفصل از بیل جاء

در بیان اقوال در احادیث که در باب رقص وارد گشته

في روايته لمسلم انه جاء حبش يرقصون في يوم عيد في المسجد اى يرقصون ويقولون محمد صالح
 واخرج البيهقي عن علي ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال يا علي انما منى وانا منك فجل وقال
 الجعفر اشبهت خلقي وخلقى فجل وقال صلى الله عليه وسلم لزيد بن عمار انك انت
 اخونا ومولانا فجل انتهى وكان هذه القصة في حمرة القضاء ولما دخل النبي صلى الله
 عليه وسلم مكة فتبعته عمارا بنت حمزة ثاوى ياعم ياعم فقتلها علي فاخصم في علي
 وزيد وجعفر فاغضاهما الجعفر قال ابن ماجه حدثنا هشام بن عمار ومحمد بن الحبيب
 قالوا حدثنا عبد العزيز بن ابى حازم حدثني ابى عن عبد الله بن مقيم عن عبد الله بن عمار
 وانه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو على المنبر يقول يا هذا الجبار سمواته
 وارضه بيده وقبض بيده فجل يقبضها ويبسطها ثم يقول انا الجبار ابن الجبار من
 ابن المتكبرون قال ويهيل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن يمينه وعن يساره حتى نظرت
 الى المنبر فيقول من السفلى حتى الى اقول اساقط هو رسول الله صلى الله عليه وسلم وهشام
 بن عمار من رجال الستة غير مسلم صدوق ومحمد بن العباس بن سفيان ابو جعفر الناجي صدوق
 ابن ابى حازم سلمة بن دينار صدوق فقيه من رجال الستة وابوه فقيه عابد من رجال الستة
 وعبد الله بن مقيم ثقة فقيه مشهور من رجال الستة غير الترمذي قال الشيخ العارف
 بالله الشيخ شهاب الدين السهروردي في العباس بن سفيان اخبرنا ابو ذر عن ابيه عن ابيه
 الى الفضل حافظ المقدسي قال اخبرنا ابو منصور محمد بن عبد الملك الخفري بن الحسين
 قال انباء ابو علي الفضل بن منصور بن نصر الكاعدي السمرقندي اجازة قال حدثنا
 الهيثم ابن كليب قال حدثنا ابوبكر عمار بن اسحق قال حدثنا سعيد بن عامر عن شعبة
 عن عبد العزيز بن مهيب عن النضر قال كنا عند رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا

ينزل عليه جهنم عليه السلام فقال يا رسول الله ان فقراء امتي يدخلون الجنة
قبل الاغنياء بنصف يوم وهو خصمنا ثم عام ففرح رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان رسول
صالحهم امرهم بما تهمالي فقال فيكم من ينشدنا فقال بدوي نعم يا رسول الله فقال هات فانشد

البدوي

قد سمعت حيت الهوى كبدني فلا طيب لها ولا لاني الا الجيب الذي قد شفت به عندي رقتي وترواني
فتواخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم وتواجد الا حجاب معجتي سقط رداه عن منكبي فلما فرغوا بدوي
كلوا احد منهم الى مكان قال معاوية بن ابي سفيان ما احسن لعبكم يا رسول الله فقال صريعا معوية ليس
تكرم من لم يهتز عند سماع ذكر الجيب ثم قسم رداء رسول الله صلى الله عليه وسلم على من
صارهم باربعها ثم قال هذا الحديث او رداة مسند الكا سمعناه ووجدناه وقد تكلم
في صحته اصحاب الحديث ويخالف في سري انه خير مما ينهي وسمى الخبر قتال الجاهدي
لا ينبغي ان يفعل ذلك الا ان احصر تنية بحيث منها التكليف والملايات بالقاء الخبر الى
الجاهدي فقد روي ان كعب بن زهير دخل على رسول الله صلى الله عليه وسلم المسجدين والشهداء
بانت سعاد فقبل اليوم وقبول حتى اتقى الى قوله في يا - ان الرسول لم يستصا به
مرسدا من سيوف الله مسلول - اثبت ان رسول الله او عدني - والعدر عند رسول الله ما هو
فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من انت فقال اشهد ان لا اله الا الله وان محمدا
عبده ورسوله انا كعب بن زهير فرمى رسول الله صلى الله عليه وسلم بريدة كانت
فلما كان زمن معوية بعث الى كعب بن زهير يعينا بريدة رسول الله صلى الله عليه وسلم
بشرة الف فقال ما كنت لا وشر ثوب رسول الله صلى الله عليه وسلم احد اقلها مات كعب بعث معاوية
الى ولادة بعشرين الف واخذ البرودة كذا في العوارف انتهى هذا الكلام في كشف القناع عن

ورداة الجاهدي في قوله

تذکره دانش در شرائط سماع و اسباب محرمه آن

تذکره اول آنکه در هر صورت در مثنوی باشد
چهارم آنکه در هر صورت در مثنوی باشد
چهارم آنکه در هر صورت در مثنوی باشد

اباجته السماع للحدث العالم الفاضل مولانا سلام الله ابن شينخ الاسلام المدهلوی قدس سره
 ثالثه در شرائط سماع و اسباب محرمه آن آنچه از کلام اهل شریعت مستنبط میشود و بدینکه
 درین رساله مکرر ترقیم یافته که فعل مباح الاصل بل قریب و طاعت هم بعوارض
 محرمه ممنوع و حرام میگردد چنانچه حرمت نماز در اوقات مکروهه و کراهت عبادت
 بهریت ریاض معروف و مشهور است پس غنا که حال اباحت و استحباب و وجوب
 آن در یافت کردی هم با سباب و عوارض محرمه حرام می شود چنانچه بحرمت غنا می تقرن
 بمنکرات کرات و مرات بالا جمال تقریح رفته است اکنون تفصیل اسباب محرمه غنا و
 منکرات شرعی آن بایستید و واضح باد که محرمات غنا بر چند اقسام است قسم اول
 آنکه وجه حرمت در مثنوی و مستقیم باشد همچو سر آمدن زن جنبیه جوان سال روبروسی
 نامحمدان که آنها را بخوف فتنه دیدن صورت و شنیدن آواز و سی جائز نباشد حکم
 حدیث صحاح که در هدایت سادسه گزشته مثل حدیث ابی امامه عن رسول الله علیه
 وسلم ان الله حرم القینة و بیها و ثمنها تعلیمها و الاستماع الیها پس اگر زن جوان جنبیه
 در پس پرده یا منکوحه خواه ملوک که یا زن عجزه که نظر بروسی حرام نیست بلا حجاب نیز
 بسرا بید سماع آن حرام نخواهد بود بدلیل روایاتی که در فصل اول باب ثانی گزشته کما
 نقل من تادی البیان عن عثمان رضي الله تعالى عنه كانت عنده جاریتان تغنیان فلما
 كان وقت الظهر قال امسكاهذا وقت الاستغفار و هم از کتاب مذکور نقل گشته سوی
 اصحیه ابابین سماع القناء من الرجال و المرأة وان صوت المرأة ليست بعورة كوجهها
 ونقل من المنافع ان قال يجوز استماع الغنى عن الزوجة و الجارية الملوكه انتهى و مطابق
 ما قلنا است آنچه مولوی سلام الله محدث در کشف الانواع عن اباجته السماع بعد روایت

حدیث مذکور الصدر از ترغی نقل نموده اند هکذا قال الترمذی وحديث ابی اسامة
 انما عرفناه من هذا الوجه وقد تكلم بعض اهل العلم فی علی بن سزید و ضعفه و هو شاذ
 انتهى و علی تقدیر صحته فالمراد بالقینة الجارية التي تغنی للرجال فی مجلس الشرب بلیل
 ما ذکره فی سبیل الخمر و ان کان لضربین الممارث یشتري لقینان و یحملهن علی حاشاکه من
 اراد الاسلام و منعه کلام فی لقاء الاجنبیة للفساق و من یخاف منه الفتنة فانه
 حرام و اما غناء البجاریة لکها و کذا غناء الاجنبیة عند عدم الفتنة فلا قایل لهذا
 بقیم مطلق السماع انتهى سوال اگر کسی گوید که در مجالس صوفیه مار و توالتان خوب رو
 و سبب ریش می سرائند و الامر و کالسا مشهور است پس باید که غنای آنها نیز حرام
 باشد جواب گویم الامر و کالسا در حکم تحريم نظر بشیوة است یعنی چنانکه نظر بد بطرف
 سنا حرام است همچنان نگاه بد بطرف امر و ممنوع اما غنی از استماع آواز و غنای اماره
 و خوب رویان جائز و وارد نشده بلکه مولوی جامی قدس سره السامی در نفحات الانس
 مینویسد که شیخ روز بهان بقلی قدس سره در کتاب الانوار فی کشف الاسرار آورده
 است که قوال باید که خوب روی بود که مارقان در مجمع سماع بجهت ترویج قلوب بسبب چهر
 محتاج اند و آواز طیب و وجه صبیح و صوت یلح و موافق مزقوم الصدر است آنچه امام محمد غزالی
 رحمه الله علیه در کیمیای سعادت نوشته اند که آواز زنان عورت نیست همچو روی
 کودکان لیکن نگرستین در روی کودکان بشیوة و جائزیکه هم فتنه باشد حرام است
 انتهى قسم دوم آنکه وجه حدیث در مسوع باشد یعنی کلامیکه سرائیده شور مشتمل بود
 بر چیزی که شرعاً حلال نیست همچو مدح زن حسینة جمیلة مغنیة و وصف شراب که
 همچنان رغبت انگیز و سوسه آن و صفت دیر و تنجانه و میخانه چنانکه هم فکار است

در دو خط و در یک خط
 در دو خط و در یک خط

مجموعه کتب در دسترس

مجموعه کتب در دسترس

و چون مسلم یازمی باراده اینها و خدمت نخواه مشرب باشد شروع مذکور بر امانت دین و سوره طین
نسبت انبیا و اولیا نفوذ باشد منها بحکم روایتی که در فصل اول در باب ثانی گذشت
لما قلنا من فقه القديمران التفتي المحرم هو ما كان في اللغة ما لا يحل كصفة المرأة
المفتية الحسية و وصف الخمر المحييم اليها والدينيات والمخانات والجماع لمسلم او
ذمي اذا اراد المتكلم هجاء لا اذا اراد انشاء الشعر للاستشهاد او ليعلم وضاحت
وبلاغت انتهى قسم سوم آنکه وجه حرمت در مستمع باشد یعنی سماع هوای نفسانی
که شرعاً روا نباشد سماع غنا کند تا بقوة سماع آن هوای حرام در نفس و می پیوزاید
زیرا که خاصه سماع است که هر چه در دل آدمی می باشد غنا محرم آن منفی شود و هر چه
محم نفسانی انواع و اقسام می باشد چنانچه شاربان خمر بنوق شراب و زانبان
لبشوق جماع و عشاق مناسق بیاد معشوقان فجار و کفار و مشرکین در محال پس شرب
و معابد کفر بنا بر تقلید آبا و اسلاف خود می شنوند و بطرف شرب و فسق و فجور تعصب
دین بایل می شوند و علی هذا القیاس حکم غنا نیست که مختشان بوزنان و بازیگران و
طفلان کنهک و ضیاعگران بنا بر تحصیل مال در کوچه و بازار و میله با سر و کفان میگردند
و مسلمانان نماز و روزه و مشاغل حسنه را گناهشته بنا بر تماشا بینی و استماع سرود آهنگها
تضییع اوقات میکنند و در اسو و لعب و بازی میگویند و احادیث و فقه هر جا که نمی
یابند غنا بلفظ لعمرو و لعب و ملاهی و منکر آمده مراد از آن همین انواع ملاهی و منکرات
است چنانچه از روایات فقه فصل اول باب ثانی و احادیث عشره که در سوره تیسرا
گرفته اند یعنی واضح است بنا بر تذکیر آن مضامین و متنبه غافلین اما در چند روایت
در اینجا کرده می آید فی شرح البرهه دومی المسمی بالنذر و اعلم ان النذر الذي يختلف

علمائنا فی حق و هو ما كان على سبيل الله و اللعب كما يسمع الفساق و شاربي الخمر تاركين الصلاة
 فاما من يسمع الفناء و هو صالح دائم الصلاة لا تترك الوعد و قراءة القرآن فله حال
 لا خلاف بين علماءنا رحمهم الله في شرح الكافي المسمى باب محمد بن محمد بن
 علي الشافعي و اعلم ان المكروه من السماع عند علماءنا رحمهم الله ما كان على سبيل الله و
 اراءة العصفان بان يجمع الفساق على ذلك و يتركون الصلاة و قراءة القرآن اما من كان
 اهل الصلاة و اهل القرآن من جملة الصالحين فسماعه مطلق لا خلاف بين علماءنا رحمهم
 الله الا يرون بذلك السماع الا و جباله و حضوره يذكر ان الله و خوف الآخرة و كل ذلك محمود و غير مذموم
 قسم چهارم آنکه در استعمال آلات غنا و چه حرمت باشد و آن بدینطور متصور است که
 رباب و چنگ و طنبور و بر بيط و سازنگی و غیره مزامیر غنائی از دنیا نکرده رسم کفار و مشرکین
 از عمایع عرب در ابتدا می اسلام بوده است که بوقت طعام و شراب خواری صرف معازف
 مینواختند و الحال نیز در نوازی و سلاطین هند و روح است چنانچه روشن چوکی
 عبارت از همین است موجب حرمت اینکه همین بهیئت کدائی در زمان نبوت علت
 حرمت مزامیر و ممانعت ظروف شراب خواری بجهت ایهام در تحریم خمر شده بود پس
 اگر چه محفل شرب نباشد لیکن بنا بر تشبیه بهیئت مذکوره زدن مزامیر بلا غنا حرام است
 اند و بر مزامیر منحصر نیست بلکه جملة افعال مخصوصه میکشان و مشرکان ممنوع و حرام
 است حتی که اگر شیر یا شربت و غیره مشروبات مباحه در گیلان و جاما یا انداخته
 مسلمانان به دیگر بنوشند و الفاظ مخصوصه می پرستاران بیان آرند مشروبات مباحه
 مذکوره نیز بنا بر تشبیه بوضع میخواری حرام خواهد بود و تفصیل روایات آن در
 نغمه اول گذشته مثل قول الحادی من ان الملاهی ما حرام کعود و طنبور و بعضی فقی

چنانچه حرمت نسبت مزامیر و غیره آلات غنا

نغمه اول
 ۱۹۴

وطبل و مزمار و ما الهی بصوت مطرب اذا تفرم او مکروه و هو ما یزید به الفناطی و لم یطرب
منفرم الا لضیحة و القصب لیکر مع الفنا لا وحده انقی و کذا من قول العرمان المحرم هو
ما یطرب من غیر غناء کعود و طنبور و طبل و مزمار و سربانات و ما الشبه و اما آنچه شمر
گشته که سماع غنا با مزامیر اگر چه خالی باشد از منکرات مطلقا و اتفاقا حرام است
و طرب و ما یزید به الفنا علت حرمت است این مکان غیر محققین است و قابل اعتقاد
نیست بوجوب است مندرجه نغمه اول از قانون سوم و بدلائلی که صاحب اقتناع در کتاب
نقل کرده و شیخ عبدالحق ترجمه آن در مدارج النبوت آورده و سن عبارات مزاج را
نقل نموده ام و از روی بر اینست که مولانا الکریم عیسی بن عبد الکریم رضی الله عنهما در سئله
خویش نوشته اند از آنجا که این مقام منزله الاقدام است نقل عبارت مولانا الکریم عیسی
بن عبد الکریم در اینجا واجب افتاد و آن اینست و اما الالات ففی فیها ایضا نحو اختلاهم
فی الفناء و قد اشتهر فی کتب المتأخرین نقل الاتفاق علی حرمة المزامیر و الالات و هذا
النقل لیس یعمیم فقد ذکر الحافظ ابن حجر فی شرح البغاری ان بعض العلماء نقلوا
الاتفاق علی اباحة الالات و هو بظاهره یشمل المزامیر و الالات و غیرهما من جمیع
الالات و النقلان متعارضان فکلاهما ساقطان و الحق ثبوت الاختلاف فیها و الذی
یقبض فعل المتقدمین کعبد الله بن جعفر و ابن عمر و ابراهیم بن سعد و غیرهم الا باحده
و من المتأخرین ایضا جماعة صرحوا باحثة المزامیر و الا باحده جمیع الالات
کا الشیخ فخر الدین بن عبد السلام و غیره و کان الشیخ میخضر و یفضل ذلک بجمیعهم و فقیر
صحتهم متفق علی دیانت و سرمد و کالجید و الغزالی رضی الله تعالی عنهما و اما الهما و
الساده و ان استقر ابا اسم الصوفیه لم یخبروا عن زمره المجتهدین بل زادوا فی مرتبه الکمال

برعاية التقوى واتباع السنة وتحصيل سقى الأحوال وهم اشد اهتماماً بالتحري والاحتياط
 واكثر اجتناباً عما فيه شائبة الريبة للاختلاف فالتأخير والاولئنا ايضا يجتهد فيها و
 المجتهد فيه ليس بجمل ولا نكاسا على ما هو الصيغ المختار ثم المذكور في تعليل حرمة الخمر
 الاولئنا في المشهور انها من شعائر اهل الشرب فحرمة ذلك قلنا غير مختص بهم وما قيل
 انها تذكر الخمر وتخرج اليها قلنا فخرمتها اذن لعارس من تذكر الخمر كحرمته وان الخمر لذلك
 قلنا زالت حرمة الاولئنا يتقادم العهد وقرر حرمة الخمر فذلك تول حرمة التأخير
 والاولئنا من زوال هذا العارس وما يقال من ان العلة في التحريم الطرب ممنوع فقد
 نقل عن جماعة من الصحابة وغيرهم الطرب لصفة المدح وقال معاوية ان الكريم
 طرب بعضه عبد الله بن جعفر وعمر بن العاص وروى الغزالي عن الشافعي رحمه الله
 ان قال ليونس لما قال له لا يطرب فقال ما لك حسن صيغهم ونقل ابو هلال العسكري انهم قالوا
 من لم يطرب فليس بكريم وروى ابن قتيبة بسنده عن اسمعيل ابن علية ان قال
 الطرب عقل وكما ومن لم يطرب فليس بعقل ولا كريم وبالحجامة فليس الطرب عند
 لا عقلا ولا شرا عا ولم يقر دليل على حرمة فلا يكون حراما ولا علة لحرمة شيء اخر هذا
 وقد كنت برهن من الزمان منكرا الغناء والاكالات اشد الانكاسا فلما وقفت على بعض السنن كان
 فلهي ربحان اباحت بل الاختيار ثم بدا على ابن في اباحت ذبا عن فعل النبي صلى الله عليه وسلم
 وليهم لسا حجة قد ساه عن نسبتها ما لا يليق بدعوتين علي مومن وفي القول بغيره
 يستحيل على شارع الاحكام بان قد ارتكب الحرام وهو امر صعب لا يجترأ عليه
 فاختار انما شئت بعد ما بداه ذلك ان الصواب ودع عنك ما فيه القلق وشائبة لا تياب نهي
 قسم نجم كسبب ان طمع مباح حرام ميكر وادعيت كسبب سماع برآيات قرآن وما

ثم كسبب ان طمع مباح حرام ميكر

نبوی باشد همراه آن مزامیر و معارف نواخته شود موجب حرمت اینکه قرأت قرآن و
 ذکر احادیث نبوی آخر الزمان از قسم طاعت و قربت است و مزامیر اگر چه اباحت آن علی
 اختلاف الاقوال ثابت گردیده اما در چشم عوام صورت نهرل دارد همراه قربت و طاعت
 نواختن آن مکرره دانسته اند نقل قول شیخ الاسلام امام محمد غزالی در خصوص زندگانی
 ثنائیه گذشته است اگر چه شیخ الاسلام رحمه الله علیه سبب پنجم صوت از شمرده که عامی
 سبغات سماع کند بر طریق عشرت و بازی و بران مواظبت سازد لیکن این قسم
 را مباح گفته اند از اسباب محرمه مندرج نکرده اند که در رایجه در آید بلکه اهل طریقت
 بنا بر امتفاده سماع بدان تاکید فرموده اند و مجموع آن آداب در رعایت زمان
 و مکان و اخوان منحصر است اما زمان پس مراد از آن وقت است که فارغ باشد از
 فکر کار و ملاوت قرآن و مراقبه و ورود و غیره و اجابت و طقرات و خالی باشد از فکرها
 بشری مانند وقت خوردن طعام و حاجت بول و براز و زمان افکار که سبب ناپاکی
 و لبا بود که در اینچنین اوقات سماع فایده نخواهد بخشید بل وقت سماع جمعیت و اول فرغ
 خاطر از تسلق ماسوی اند ضرور است تا قلب سماع مستجاب حجت الهی بود اما مکان
 پس مراد از آن آنست که محل سماع کوچه و بازار و راه گداز عام و مجمع تماشایان نزن
 و مرد نباشد و جایی تنگ و تاریک و موقع نجاسات و منزلات نبوده و بهم مکان آمیز
 و سلطان و وزیر ظالم که در آنخانه قلوب صوفیان خطرناک بوساوسل اهل دنیا تواند شد باشد که
 در این چنین جا با وقت منایع و مایع بیفایده گردد اما اخوان عبارت است از آنکه هر که
 در صحبت سماع حاضر شود باید که اهل آن باشد و مراد از اهل آنست که دلش خالی از عشق
 و محبت نبوده با اهل حد حسن عقیدت داشته باشد و بغفلت و از کار نشود و در بی صورت

تذکره از بعد از آداب اهل طریقت از زمان و مکان و اخوان

اگر در محفل ساکنان هم طریق مانند چشتیان و قادریان و غیره هم مجتمع باشند و مجلس از اغیار
 خالی بود تاثیر صحبت تیز تر و فیض محفل بیشتر جلوه ظهور خواهد گرفت و هرگاه اهل غفلت
 و بیهوشی و دنیا داران بے ادب و متکبر یا بعضی ساکنان منکر و متعصب با درویشان
 که به سبب ایشان باشند شریک صحبت شده به تکلف حال کنند و بدون تقاضای غیب
 برای نمایش مردم جوش و خروش نمایند از حضوری اینچنین کسان باب تاثیر مسدود گردد
 و رنگ صحبت دیگرگون میشود پس ضرور است که صحبت از نا اهلان و اغیار مذکورین
 خالی باشد هرگاه اهل سماع غیب مستند ادب آنست که امام محمد غزالی در کیمیای سعادت
 می نویسد بدین عبارت چون کسانی که اهل باشند بسماع نیستند ادب آنست که
 همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر نگرند و هر کس بکے خویش بدان ودد و در میان سماع
 سخن نگوید و ادب بخورند و از جواب بنگرند و دست و سر نخنمایند و تکلف هیچ حرکت نکنند
 بلکه چنانکه در تشهد نماز بنشینند و همه دل با حق تعالی دارند و منتظر آن باشند که چه فتوح
 پدید آید از غیب بسبب سماع و خوشنشین نگاه دارند تا با اختیار برنخیزند و حرکت نکنند
 و چون کسی بسبب غلبات و جدب بر خیزد یاومی موافقت کنند و اگر دستارش بفتی و ستارش
 بنهند و این همه اگر چه بدعت است و از صحابه و تابعین نقل کرده اند اما نیکوست
 که نه هر چه بدعت بود نشاید که بسیاری بدعت نیکوی باشد که شافعی حرمی گوید جماعت
 در تراویح وضع عمر است و بدعتی نیکو نیست پس بدعت مذموم آن بود که مخالف
 سنت باشد اما حسن خلق و دل مردم شاد کردن در شرع محمود است و هر قومی
 را عادت باشد و با ایشان مخالفت کردن در اخلاق ایشان بدعوی بود و رسول
 فرموده است خالقا للناس باخلا قهم با هر کس زندگانی بر وفق عادت و

و نوی وی کن چون این قوم بدین موافقت شاد شوند و ازین مخالفت مستوحش
 شوند موافقت ایشان کردن از سنت بود و صحابه رسول را بر پامی نخواستند که
 وی آنرا کاره بودی لیکن چون جامی عادت شد که بر ناخاستن مستوحش میشوید ^{مستوحش}
 برای دلخوشی را اولی بود که عادت عرب دیگر است و عادت عجم دیگر انتهی بقیا آداب
 و شرایط که مریدان و معتقدان را نسبت پیرو می شد و شیخ وقت عند السماع می شناید
 در کلام شیخ الاسلام قدس سره و در عبارت غنیة الطالبین که در ماقبل نقل کردیم
 مندرج است در عادت آن تطویل الاطایل بود هر که راغب باشد در آداب
 ثالث و تذکره اولی خاتمه این رساله پیمید آداب قوالان باید که قوال ^{قوال} ^{مستوحش} ^{مستوحش}
 نباشد بل نماز گزار و اهل نیاز باشد یعنی با بزرگان و صوفیان عقیده مند بود و اجرت
 سرود خود و مقر و معین نسازد بلکه تنشیط حاضر مستمعان نماید و قصودش باشد و هر چه
 بطور انعام و صلح از دست شیخ وقت یا صوفی صاحب حال بیاید بزرگتر کند
 و در محفل صوفیان با طهارت نشیند و آغاز و اختتام سماع بر کلام ربانی و آیات قرآنی
 کند اگر قوال را چیزی از قرآن یا دیوباد اهل محفل هر که قاری و حافظ باشد چیزی
 بزرگوار اول بخواند بجهت قوال را باید که از صفت خدا و رسول و مدح بزرگان دین آغاز
 سرود کند پس از آن حسب رغبت اهل صحبت بر عایت وقت و راگ و راگنی و لحاظ
 فهم مستمعان بسراید یعنی چیزی که در فهم صوفیان و اکثر مستمعین نیاید بسراید بل برای
 مردم تازی کلام عربی و برای ترکی ترکی و پیش زبان دانان فارسی فارسی و
 پیش هندیان هندی بسراید و آن چنان آهنگ اختیار نکند که الفاظ و معنوی
 مسموع بفهم اهل محفل نیاید و تداخل مضامین نیز نسازد یعنی هرگاه کلام مشعر

تشریح کرده باشد در آن کلام دیگر متغض و صل را غلط سازد و بالعکس آن نیز نکند تا موجب
 توحش خاطر مستمعان نگردد و بر چنین که کلام صوفی را ذوق دست دهد به تکرار آن کلام
 و چهار بار بر صلیقه سازد و از هر امیر چیزی که مخصوص بابل شرک و اهل هوی است
 در میان نیارد مثل سکه و ناقوس که مخصوص به یاد کفار میوزاند و جماعه و بلبل غمخشان
 که آزار دهنده می‌گردد و گویند ویراع اعنی بالنسلی و گویند بهینه مردنگ که در خصوص آن
 از شرع نبی آمده و در محفل صوفیه صافیه که برای ازدیاد عشق و محبت الهی تحصیل ذوق
 و شوق آخرت و زهد و بیزاری دنیا موضوع و مرتب میشود نه نوازند و در حال داب
 شریعت و طریقت نگاه دارند زیرا که سماع بآداب و شرائطیه مستحب رحمت است
 از پروردگار تعالی شانه و مستوجب از دیاد و نسبت است در حق صوفیان علیهم الرحمة
 اهتمام نبرم چون از تحقیقات مرقومه الصدر متحقق گردید که سماع بشرطیه و آداب
 مستحب رحمت و مستوجب از دیاد عشق و محبت است و شعله جانسوز سرور
 آتش ذوق در دل می‌افروزد و نایره دل افروز نغمه و مزار پرده های غیر و غیرت
 می‌سوزد و مطرب خوش نوا بال و پر هستی از سالک میریزد و معنی خوش ادا نشاء
 طرب و مستی و مطالب می‌انگیزد علی الخصوص صوفی را که در ساغر دلش از خمخانه ساقی توحید
 پیای می‌هوش بر میسرید و جام دماغش از پیر میغان تجرید و ماندم مستی روح فرسایش
 باده عشقش جوش میزند و سیننه پر گنجینه اش خروش میکند و هم ثابت است که بدن
 این ساز و سامان زنگ هوا و هوس از آئینه دل غنی زداید و بغیر خودی و بهوشی
 حدیث حق بگوش جان نمی‌آید و بلاناخن زنی تار طنز بهر عقده دل غنی کشاید و بی‌تنبه

صراحی و مینای ساقی حل شکن نظری آید پس

انعام بر مصلح

وقت آن آمد کہ من عریان شوم	چشم بگذارم سراسر جان شوم
ساقی نامہ	
مخمور جام ششم ساقی بدہ شمرانی	در دہ قبح کہ بی محلیں بل برکالی
خاک بر سر کن غم ایام را	گر چه بدنامی ست نزد اطفال
بیاساقی آن جام صافی صفت	کہ بر دل کشاید در معرفت
کہ بر دل کشاید در وقت خوش	بیاساقی آن ارغوانی قبح
بیاساقی آن آب اندیشہ سوز	کہ گر شیر نوشد شود بیشہ سوز
کہ امت فرا یکمال آورد	بیاساقی آن می کہ تیزی کند
بیاساقی آن می کہ جان پرور است	دل خستہ را چو جان در بر است
کہ دل را بفر دوس باشد دلیل	بیاساقی آن می کہ حور بہشت
بیاساقی از می نہ دارم گزیر	بیک جام باقی مرادستگیر
کہ بے نذیریم آرام دل	گر از وصل جان دل صبور کنی
بہتہ توان در اسرار سفت	کہ در بخود می راز نتوان سفت
دمی از کہ ورت برون آورم	بدہ تا بگویم ز آواز سنہ
بدہ ساقی آن جام چون ہر وہ	بدہ تا زخم بر فلک بارگاہ
کہ با گنج فارون دید عمر نوح	ہن دہ کہ از غم خلاصم دید
ہن دہ کہ بدنام خواہم شدن	خراب می و جام خواہم شدن
بی رہن کن ہر دور او السلام	احتشام معنی
بیاد آور آن خسروانی سرود	بہستان نوید سرود فرست
	بیاران رفتہ درودی فرست

منفی کجائی کہ وقت گل است	بیراز دلم فکر و نیامی دون	منفی بزین چنگ در غنون
بیاران خوش نغمہ آواز دہ	منفی دوت و چنگ را ساز دہ	ز بیل چمن ہا پر از نامل است
منفی یہ باشد کہ لطفے کنے	دلم نیز چون خرقہ صد پارہ ساز	بیک نغمہ در و ہر چارہ ساز
بہم بر زنی خان و مان غم	برون آری از فکر آن کلیم	بہ بنے باز ہم آتش دل بر زنی
منفی بیابانت جنگ نیست	بلبلے نوا یان صلاے بزین	منفی کجائی نوا سے بزین
کہ بیچارہ گانرا توئی چارہ ساز	منفی بگو قول و بردار ساز	کے بردنی زن گرت چنگ نیست
بے دور کن دولت گز نیست	ز بانہی بے زنی دم ہرے	منفی تو ستر مرا محمد می
ز قول من این پند دانا پسند	منفی بیابشتنو و کار بند	دمی دم بہنی دم کہ عالم دیت
منفی کجائے بزین بر بطلے	چنگ و رہاب و بای و دنی	چو غم شکل آمد بیمار آصفے
بقول غزل قصہ آغاز کن	منفی نوا سے طرب ساز کن	بیاساتی از بادہ پر کن بطے
بیاساتی این نکتہ بشنوزنے	بر قصہ ایم و خرقہ بازی کلیم	کہ تا وجد را کار سازی کلیم
	کہ یک جام سے بہر کاؤں کے	

اختتام ہر خطبہ طالب مضامین و قبلوں میں سخنوارۃ الوجود ظاہر از قلم این شگستہ رقم چکیدہ اما در حقیقت
جو اہم ابدار است کہ از بحر من لدن در صدف سینہ پر گنجینہ حضرت پیرو مشد برحق
رسیدہ صرف بہت علیای آن ساقی خمخانہ توحید و آن سرشت میخانہ تجرید و تفریط
شعرا از ان رشحات برین خاک پریشان ریختہ و نفحہ از ان نفحات بمشام جان ناتوان

بختہ

جمال ہمیشین در من اثر کرد	و گر نہ من جان خاکم کہ ہستم
والا ہجو دم کشی و خوش سراسی مطرب لمع کے داشت و این چنین نغمات جانشوز	

وترنات دل فروز لب و دریا نم کجا یافت

آنکه هر دم نغمه آرا می کند | فی الحقیقت از دم نامی کند

و لهذا محض همین انفاس مقدسه آن سر حلقه مشایخ صابریه قدوسی نغمه قدوسی تاریخ
 اتمام نغمه عشاق در نه دلم و سینه و سرن از فیض و تائید روح القدس برای بیانش
 قطعه از بهر سیده قطعه تاریخ

تاریخ اتمام

زین نغمه عشاقم با نکه چو بگوش آید بر چرخ رسد از وی آهنگ طرب گردد در نه چمن گردون که گل شکفته از وی احیای دل مرده زین نغمه بسبب سلامت در وجد در آای دل مستانه درین محفل نه بزم غزالیست این فی محفل خوشه است نه کعبه نه تبحانه نه باره نه می خانه اینجا است دم احیا اینجا است ید بقیه این زمزمه وحدت بشنید ملک گفتا لیکن بچه تکلیش لاگشت از دیرین ای کاش لعل رو صد بهری با چهل و چهار آمد	بیرون بکشد صوفی آن خرده سالوسی هر شعله آوازی چون شعله فانوسی در رقص شود نه هر با جلوه طوسی از معجزه عیسی تو بهر چه مایوسی زنجیر پاتا چند از قید بنا موسی از مرگ نه خوف اینجا باز نیست زانوسی نه بانگ صلوة اینجا نه ناله نا قوسی کو معجزه عیسی کو معجزه موسی تاریخ ختام او شد نغمه قدوسی تا هستی زاهد را بند دره جا سوسی چون ملک قلم سر را فرسود پیا بوسی
---	--

والحمد لله رب العالمین و الصلوة والسلام علی نبی خیر الانام و آله و اصحابه الکرام و اولیائه العظام

ما ز بخت عذبات البان دیم صبا | و اطراب العیش هادی العیش بالنعیم

تکمله چون از تحقیقات مندرجه نغمه عشاق برونج پیوست که سماع منتویان همین است

که سامع طے کرده باشد همه مقامات و حالات بتدیان را و فارغ شده باشد فهم او از ناسوتی
و بعد انسانی نفس و انعدام معاملات نفسی مستغرق شده باشد بشا به حق این چنین کس
هر چه شنود از حق شنود و به حق شنود و در این مقام بزم ترقیم یافته که سماع بشرایطه و آداب
مستجاب رحمت و مستوجب عشق و محبت است و شعله جانسوز سر و آتش نفوس
در دل می افروزد و نایره دل افروز نه و فرما پرده های غیر و غیرت می سوزد اما این
محو و فنا به کیفیت نشاء وحدت و بلا انکشاف حقیقه توحید حاصل نمیشود و علم و
فهم توحید که بطور حکماست بصراط مستقیم حق نمیرساند بل در توهمات حلول و اتحاد
و شبهات کفر و الحاد گمراه میگرداند در این صورت سماع غنا و سالک راه فنا را بدین
تحصیل توحید که بوارث انبیا با ولیای موحیدین رسیده و کتاب سنت بدان ناطق گردیده
گزیر نیست و این چنین توحید که موافق عقل و نقل مطابق شود و کشف اهل حق باشد بجز سالکین
کاسره الانسان تصنیف سلاله المتقین و خلاصه المتأخرین سرچ و بارج علم و یقین مصلح
از جاح ملت و دین با دمی المسترشدين خاتم الموحیدین تنهای دارین حاجی المحمدین قطب زبان حضرت
مولانا می شاه عبدالرحمان دامت برکاته مادام الملو ان امکان حصول نذر لاجرم الفهم آن بر سالک
عرف در بدن شکن در آخر نغمه عشاق واجب و تحم افتاد تا از دیدن و فهمیدن آن الهیت سماع غنا
و حصول مقام فنا بساکنان راه خدا حاصل گردد اللهم انزقنا و لسا نال الطالبین بحق محمد و آل محمد

این سطور انوار السیر تقریر خجسته ملک که ملک محب مقبول سؤل التقلین جاقظ مولوی
محمد غلام حسین اعزّه العالی الدارین است

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ترانه سنجی عنادل اقلام در خور مقام حمد مشوق حقیقی که بکلید نغمه عشاق مجاز فضل گوش
اهل هند و عراق مفتوح گردانید و در و دگاه شام و بگاه ترنم شنای خود بلبان کوچک و
بزرگ اصناف اتم رسانیده و در دود با ساز و نوا شایان جناب سرور انبیا که زمان دین
به جایونش نور و ز عوب و ضیای هدایتش به گلستان چارگاه ارکان سرمایه الوف طرب
آباد بر آرای مهم نیای فاختان حصار اشکال و طالعان مساعدا و ج کمال مختفی و محجب
نماند که چون در سینه بکیر او دود و دود و چهل و چهار کشتان و قالیق معقول و منقول حلال سعادت
فروع و اصول را بفض علم و حکم جامع روز محاسبیم صباح صغاری معانی صبل مجاز که در آن
مدرس مدارس علوم عربیه محقق حقایق فنون علبیه مصباح مشکوة حق و یقین سراج زجاج
فلت و دین غارس نهال نباتت غائض اجمار کیا است روح مصنی فلک دانش درسی
در نشان سپهر بنیش رهنمای تبعان بطیموس و ارسطاطالیس هدایت فرمای ستودان
شیخ اربیس تنگی اراک یک فضائل کسبیه طرازنده نازق محامد و بهیبه مستجمع کمالات سوری
و منوی مشکل شریف ظاهری و باطنی و قالیق و حقایق آگاه معارف و حقایق
انتباه مولوی محمد نواز الدنشتی الصابری القدوسی الرحمانی نواز مد قلبه کتاب زلاله القضاء
عن وجوه السماع الملقب بنغمه عشاق و المورخ بنغمه قدوسی در تحقیق صل و حرمت غنا
و مزامیر و معارف و ملاهی بالون تحقیقات و سنون تدقیقات تصنیف و تالیف نموده
خبر کتاب فیض نصاب که در حقیقت بحر است مشحون ببلای متالیه علمیه و معنی است

مطوبه اقبیت تشارقه حکمه المدنیه تبرکاتش چون باب جنت بنور حسن حور العین معانی
منور و تبرکاتش بسان فصل بهار بهارهای نکات رنگین منفر و روح تحریر آتش مصنی
بنحو ثواب آیات بهین و شبستان تقریر آتش روشن به صابج احادیث متین
اقوالش مدلل بدلائل اقادیل سلف و مطالبش سبزین بهر این عهد هاس
خلف سبحان اند باغی است به نظیر و روضه البیت دلپذیر که در هر جنبش حسن چین
غنچه های سرسبزه نکته های برجسته با بهتر از نسایم تحقیق تبسم وریان گلشن گلشن
ریاحین مضامین دلنشین در هر قیاس بانش شگفته و خندان انداد و سوار آل
رسول ثقلین حافظ مولوسی محمد غلام حسنین نبیره مرزا محمد فیاض مرحوم ساکن
بلده فاخته مصطفی آباد و عرف رام پور فهرست کتاب مذکور بدین دستور
مسطور ساخته شد

در هر جنبش حسن چین

ذکر جمیل حضرت مولوی نور الدین صاحب الدہلوی

مستجمع کمالات انسانی مصدر آیات رحمانی چرخ افزوز بر زم توحید و صباغ شہستان تجرید شایع نور طلاق
قابل کلمۃ الحق عارف با شہ جناب مولوی محمد نور الدین صاحب عبد القہوری نسباً و الاکمل پوری علماً و الجہلانی
سکناً و خفی نڈیاً و کجشتی الصابری مشرباً و القدوسی الرحمانی مسلکاً قریب دس برس کے رام پور
میں تحصیل علوم افضل العلماء مفتی شرف الدین صاحب سے کی۔ اور پنتیا الہیہ میں اکتساب
جہاد و مان تحصیل کسب کمال ظاہری میں مصروف رہی۔ اسی زمانہ میں مفتی اکبر بخش صاحب کاندھلوی سے
اور پھر لکھنؤ میں مرزا حسن علی صاحب ہاشمی محدث سے تکمیل حدیث فرائی و منجملہ پنتیا الہیہ میں برس کے سترہ
برس سرکار انگریزی میں بخدمت انشاء کورٹ اپیل و ایڈیٹور بریلی جس سے باران ضلع ممالک
سنتری و شمالی کے متعلق تصدی اور دو تین برس سرشتہ داری پر دست ضلع میٹھ اور تحصیل اری ضلع
منظر نگر پراونز برس کامل لکھنؤ میں غازی الدین حیدر شاہ اودھ کے عہد دولت میں پانچ سو روپے ماہوار
پر ملازم رہی چند سال سیاحت شرقی و غربی کلکتہ سے شاہ جہان آباد تک دایرہ سیارہ ہوا اور اکثر
کتب و رسائل ہر فن میں تصنیف کیے چنانچہ محمود العرف و اخلاق نامی و ہدایت المصلین تعلیم اطفال کلمہ
بطرز عجیب مملوہ نواز غریب اور از الہ القناع عن وجوہ السماع ملقب بنغمہ عشاق جلد سابع و ثمانین
اور نور مطلق شرح کلمۃ الحق تفسیر کلمہ طیبہ اور وحدت وجود میں اور ہدایت الوبابین تریذیدہ مرید تہذیب
یعنی فرقہ قتالہ و بابہ میں مشتمل تحقیق مسائل استعانت و امداد و زیارت قبور وغیرہ میں بدلائل عقلی و
نقلی اور انوار الرحمان تنویر الجنان ملفوظ شریف ہادی حبلہ حالات نبیہ حضرت پیرو مشرقت
قطب زمان مولانا سید شاہ عبد الرحمن صاحب قدس سرہ الغریز کا تالیف فرمایا کتاب نغمہ عشاق
کو پیشگاہ ظل سجدانی ضیفۃ الرحمانی حضرت محمد اکبر بادشاہ غازی دہلی کے حضور میں پیش کیا اور جب
علمائے دہلی نے اسکو مقبول و پسند کیا تو پیشگاہ ظل سجدانی سے فرمان واجب اللہ دھان س

خطاب بنایت ہوا جسکی نقل میل بین رجب ہی اور اصل فرمان اولیٰ اولاد کے پاس موجود۔

نقل فرمان شاہی

متصدیان حال واستقبال ممالک محروسہ دارالخلافہ شاہ جہان آباد بدانند
 دین امان ہمیت اقران کتاب زلالت الفناء عن وجہ السعاء الملقب نغمہ عشاق تصنیف حقایق
 و معارف آگاہ مولوی محمد نور الدین اعظم پوری بکلا خطہ انور گذشتہ و مطالبہ مند مجہدان مشروحاً
 پوینوح پیوستہ از انجا کہ مصنف مذکور جامع فروع و اصول و بدلیل بدلائل معقول و منقول است
 رتبہ پسند فضلار و قبول عقلاً از زمان یافتہ و احدی از علماء این دیار برہر دو قبح آن جسارت نہایت
 بنایران منظور بندگان شریامکان گشتہ کہ بنا بر تکثیر و ترویج این نسخہ نادر الوجود منطبع گردود
 و بلحاظ اینکہ مخدوم دایم المحصور شیخ عبدالغفور قدس سرہ المہر و اعظم پوری و دیگر اسلاف
 مصنف پر نور از حیثیت علم و فضل ظاہر و باطن ہمیشہ ذی المجد و الشان لایق الرحمت و
 الاحسان سلطانین یافتین بودہ اند مغزی المیہ نیز از پیشگاہ حضور پر نور یاد و لبث بختاب۔
 زبدۃ الموصدین مشیر الدولہ محقق الملک مفتی محمد نور الدین خان بہادر مناظر جنگ
 مخاطب گردیدہ واجب و تحکم بر خواص و عوام رعایا و برایا این مہلکت آید مدت آنکہ اعزاز و احترام
 مفتی سابق الذکر بخود بالازم دانستہ ایشان را ہموارہ مور و مراحم خسروی و مطرح انظار
 تفضلات شاہی شناسند و حسب المسطور بعمل آرنند فقط المرقوم ۴ رجب المرجب ۱۰۳۲ ھجری
 مطابق ۱۳۳۲ عیسوی۔

با این ہمہ تعلقات جاہ و مال دنیاوی حکم من سعد سعدنی بطن امہ۔ بہ اقتضای سعادت عشق
 حبلی باطنی گاہی و بھی چلاجاتھا اور یہ محض ذاتی ہی نہ تھا آباد و جداد سے اسکا شوق طلب اور
 اسکی طرف توجہ داخل سرشت تھی حضرت مخدوم دایم المحصور بندگی شیخ عبدالغفور اعظم پوری جی

مکتوبین پشت میں آپ کے اجداد میں تھے خلیفہ اہل حضرت قطب العالم عبدالقدوس گنگوہی حنفی فاروقی کے تھے جکا ذکر خیر ترک دنیا ترک جاہ وغیرہ کا اقتباس لانا اور مفتاح المعارفین وغیرہ کتب میں موجود ہے اور فرمان شاہی اوسکی تصدیق کرتا ہے جسکی نقل اوپر درج ہو تا تھا اے الہی کا اولاد امجاد حضرت شیخ المشائخ والا لایا دبا بابر فی الدین مسعود گنج شکر ابو دمی قدس سرہ الغرین تھانا نا آپ کے سچی مقبول عالم صاحب خلیفہ حضرت مولانا غزالی دین محمد صاحب بلوچی رحمہ اللہ علیہ کے تھے غرض نسبت تشفیہ و طلب صادق صلب بطن والدین سے چلی آتی تھی چنانچہ خاتمہ ہدایت الملمین میں جو بعض تعامیہ بیان لکھی تھی اسی کیفیت قلبی علم ظاہر سے طوطی علم باطن کے جوہر کیا اور بعد ازاں حال اپنے شاعر لکھا ہے

روح پدرم شاد کہ میگفت باو تاد	فرزند مرا هیچ بجز عشق نیاموز
-------------------------------	------------------------------

وہ ہی اثر تھا کہ دنیاوی کاموں کے ساتھ تلاش کا ملین وقت کی بھی چلی جاتی تھی بحالت چاکری عدالت و ایسے دورہ میں پھر نا پڑتا تھا جب تباہی آئی قصہ نگار ضلع سہارنپور میں اتفاق ہوا کہ حضرت مولانا شاہ نور الدینی صاحب قدس سرہ الغرین ابن حضرت مفتی محمد سلیم صاحب رحمہ اللہ علیہ سے بیعت کی گئی نسبت تعلق نوکری اتفاق درک محبت و اخلاقی برکت کا حضرت مدوح سے ہوا اس سے تھوڑے روز بعد حضرت مدوح کا وصال ہو گیا ۱۳۳۲ھ ہجری میں بیت السلطنت لکھنؤ میں دولت پابوس قطب و ران مقبول ابنی آخر الزمان حضرت مولانا سید شاہ عبدالرحمن صاحب قدس سرہ الاقدس کے حاصل ہوئی چونکہ سرکار شاہی لکھنؤ میں تعلق ہو گیا تھا اسوقت حسب مراد استفادہ نہوسکا۔ ۱۳۳۹ھ ہجری میں قصد وطن کیا پانچ برس اس طرف رہ کر پھر لکھنؤ حاضر ہوئے اور حضور شہانہ روزی میں مستعد و مستفید رہے۔ شہسوی شریف من اولہ الی آخرہ صرف ایک بار نہیں بلکہ متواتر حضور سے خود ہی ٹپھی اور اورونکی معانت فرمائی اور جو نکات و فوائد زبان فیض ترجمان سے سنے انکو ہر موقع پر قلم بند کیا اور بطور حواشی اپنی شہسوی میں داخل کیے چنانچہ اشعار

مشکل کی شرح مفوظ شریف میں بھی درج کی ہے اور علاوہ اسکے کتاب اقتباس الانوار و مشکوٰۃ حضرت
شاہ کلیم صاحب جرنید فائدہ سابقاً و سابقاً بیع مالی حضرت مولانا صاحب گزرا نگر نو کے اعمال کی
اجازت اور دعای تائید آئی سے شرف حاصل کیا چنانچہ ان دونوں کتب آخر الذکر کے ختم پر
عبارت ذیل مرقوم ہے اوس میں جس قدر حضرت کے قلم خاص سے تحریر ہے وہ تعلیم سرخی منقول
آخر مشکوٰۃ میں یہ عبارت مرقوم ہے۔

انچودین کتاب ست و اجازت آن از مولوی محمد عظیم قدس سرہ و ایشان را از حضرت
مولوی فخر الدین قدس سرہ و ایشان را از حضرت مولوی نظام الدین اورنگ آبادی
و ایشان را از حضرت شاہ کلیم صاحب جہان آبادی مصنف رسالہ مذکور حاصل شدہ است اذن
آن ہمہ انکار و انکار و مراقبات علما و عیالاً اجازت شاملہ کاملہ نامہ بر مولوی نور الدین داد
فقیر عبد الرحمان اللہم ایدہ بروج القدس۔

انقل عبارت جو اقتباس الانوار کے خاتمہ پر تحریر ہے

خادم الفقرا محمد نور الدین کتاب مستطاب کے مشتملہ احوال نجستہ آل ہریان دست من اولہ الی آخرہ
بیع اقدس حضرت پیر محمد شریع مولانا شاہ عبد الرحمان دامت برکاتہم سانیہ انچازکار و
اشغال غنیہم و اسمای ہریان کہ درین مندرج است اجازت آن ہمہ فقیر را عنایت کردند

انقل عبارت فرحان واجب الاذعان مشعر اجازت جمیع سلاسل و اوراد برای
ذات خاص و عیال و اطفال بطور مثال

هو الرحمن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللہم صل علی سیدنا و مولانا محمد النبی الامی الکرم الذی سئلہ رحمۃ العالمین صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ

رحمہ اللہ المصلحین والصلوات علی اہل الطہیین والصلوات علی اہل الطہیین والصلوات علی اہل الطہیین
 اما بعد اجازت سلسلہ قادریہ چشتیہ نظامیہ صابریہ سرور دینیہ نقشبندیہ گیریہ طیفوریہ قلندریہ وغیرہ
 کہ بااجازت خلافت از واسطہ حضرت شاہ نور الہدی قدس سرہ و از واسطہ میان محمد عظیم
 خلیفہ مولوی محمد الدین قدس سرہ ہم و از اجازت میان پر خیش سجادہ نشین شاہ قدرت اللہ خان
 مخدوم شاہ بینا قدس سرہ ہم و دیگر اجازت با تفصیل اسمی ہامی اہل سلسلہ وغیرہ ہم فقط
 اجازت وادین سلسلہ باعلیہ فقیہ عبدالرحمن مولوی صاحب مولوی محمد نور الدین
 مع عیال و اطفال ایشان را اجازت عاتقہ شامہ کاملہ

علاوہ اُن ظاہری تعلیمات و استفادہ کے جو تعلیم اشغال اُمور باطنی کے ہوئی اوس کا علم
 حضرت مرشد مہر شد کو چھ گاند سال کے بعد ۱۳۳۰ ہجری میں قصد وطن کیا پانچ برس اُٹھ
 رہ کر پھر لکھنؤ حاضر ہوئے اور حضرت کی بیوا بی اور فرمانبرداری میں بطیب و طوع خاطر ہمہ تن
 مصروف رہے اور حضرت کی عنایت شفقت آپ کے حال پر روز افزون رہی۔

چنانچہ چند سال پیش از وصال حضرت مولانا تاج الدین علیہ السلام نے حضرت خلیفہ شیخ فرحت علی صاحب کو اجازت
 نماز پڑھنا اور فرمایا اور بعد عشا حضرت خلیفہ صاحب نے اپنی کفنی کا اظہار کیا اور حضور نے جواب دیا کہ جو چھو چھو چھو
 وہ کلو بھی پوچھ گیا اس پر مولوی صاحب نے عرض کیا کہ حضرت کا تابع ہر وہ آپ کا بھی تابع رہے گا اور سب
 پہلے مولوی صاحب نے نذر جانشینی پیش کی حضور نے اسے دست مبارک سے اٹھا کر خلیفہ صاحب کے ہاتھ
 میں دے دی اور مولوی صاحب کو نہایت تسکین و آفرین کر کے فرمایا کہ مولوی صاحب بہت رانا نہیں بہت دانا
 رحمتہ اللعالمین پھر چار حاضرین کی تدریس گزین اور مبارکباد ہوئی۔ ایک روز بحالت سماع باہ شوال ۱۳۳۱ ہجری روز جمعہ
 جب حضرت کو کیفیت ہوئی اثر سوزش دہانہ و چہرہ مبارک پر طاری و آنسو فرسارہ منور پر جاری ہوئے سب
 لوگوں کو اس کا لطف ہوا حضور نے فرمایا کہ نورا اللہ کماں ہوا آگے آؤ مولوی صاحب قریب تر حاضر ہوئے

فرمایا کہ ایک گویا ہر بے ہمانکو دیتا ہوں عرض کیا کہ عنایت ہو۔ ارشاد ہوا کہ حضرت گنج شکر علیہ السلام حضرت محبوب آقے نظام الدین اولیاء رحمۃ اللہ علیہ کو جو بشارت دی تھی اہم بھی تم سے وعدہ کرتے ہیں کہ بغیر تمہارے اور سب مریدین مخلص اور تمہاری اتباع کے جنت میں نہ جائیں گے۔ مولوی صاحب نے قدم مبارک میں سجدہ تنہیت ادا کیا اور عرض کیا ۵

بریں خردہ گرجان نشانم رواست ہشکر کردن کے تو انم و خور آلاسی توبہ شکریت ہامی تو چنداگر نعمت ہامی تو
جب روز شنبہ کو تین روز قبل از وصال تفسیر حال معلوم ہوا تو مولوی صاحب نے عرض کیا کہ حضور کو خوب معلوم ہی
کہ انحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے عرض الموت میں بتوسط حضرت جبریل علیہ السلام خالق سبحانہ نے کس قسم کے
سوال و جواب فرمائے تھے اور جب تک اپنے امت کی طرف سے اطمینان ملی حاصل نہ کیا اس عالم سے اقبال
نقل نہ فرمایا پس قبلہ و کعبہ بھی قدم بقدم رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم کے بہن بدولت اطمینان بخاج و فلاح
حاجہ توسلان اس جہان سے اقبال حالت نفاذ میں مبتلا مل رہا تھا کہ اپنے متوسلوں کے اور دوستوں
کے بلکہ دشمنوں کے واسطے بھی ہولو یصاحب نے عرض کیا کہ دوستاؤ! کچھ محروم ہو کہ ہا دشمنان نظر داری
اوسی روز جب مولوی صاحب نے نبض دیکھی تو حضور نے فرمایا کہ مولوی صاحب ہونگے اپنے عرض کیا کہ ان
غلام کا تصور ہی ازراہ شفقت ارشاد ہوا کہ شل ہولو یصاحب کے کمان پیدا ہونگے رحمت اللعالمین بہن جہت دارا
جوتہ للعالمین مولوی صاحب نے عرض کیا۔ ترا بچو بندہ نیفتد بے مرا چنتو خواجہ ہا شد کہے۔ سیکر حضرت چشم پر
ہوے اور متعرق ہو گئے۔ اوسی روز زمین مغرب شمس مولوی صاحب کو یاد فرما کر ارشاد کیا کہ افوض امری
الحالہ ان اللہ بصیر بالعباد۔ تین مرتبہ زبان مبارک سے خود فرمایا اور تین مرتبہ مولوی صاحب نے
کہلایا وہ تسلیمات بجالائے چونکہ کامل کی تعلیم تھی سکالہ تھیو کہ وقت آخر بھی یہی کلمہ مولوی صاحب کی ہا پڑھا
را۔ آخر روز پچھشنہ جب حضرت کو صحن میں تیر پڑھایا اور اذن امام زیارت کا دیا گیا تو کلام شنب
جوق جوق خلافت عورت و مروتی شیعہ خود زیارت و جمعیت کے لیے آتے تھے اور گل شیرینی لاتے تھے

حضرت میں ملاقت ایجاب و قبول وقت بیعت نہ تھی حضرت خلیفہ صاحب مولوی صاحب حضور کا دست شریف مرید کے ہاتھ میں دیکر ایجاب و قبول کراتے تھے بر وقت افاقہ حضور اپنی زبان مبارک سے لفظ مبارک یا فرمادیتے تھے۔

چونکہ اوس رات میں گیارہ سو مرتبہ درود شریف صلی اللہ علیہ وسلم و آلہ و صحبہ وسلم حضور کا معمول تھا مولوی صاحب نے اس خیال سے کہ آج بھی قضا نہ ہوگا لہٰذا اور کرنا چاہا چنانچہ حضرت خلیفہ صاحب اور خود مولوی صاحب اور حضرت میان محمد غوث صاحب حضور کے گرد پیش تسبیح لیکر بیٹھ گئے اور درود پڑھنے لگے رہے۔

چند عرصہ بعد وصال حضور کے مولوی صاحب نے بوجہ عیال و اطفال و تعلقات خانہ دار کی وغیرہ آمد و رفت وطن وغیرہ فرمائی اور آستانہ ہامی شریف ردولی اور پیران کبیر چہرہ پائی اور استفادہ کیا ایک مرتبہ چھ مہینے اور دوسری بار ایک سال کامل جاوے کبھی آستانہ شریف حضرت پیران کبیر کی کرتے رہے برابر صابم الدہر رہے اور ترک حیوانات حرام کچھ مٹی سونگ بلار دغن و نمک غذا میں اختیار کی اوس زمانہ میں زیارت شریف کے گرد بہت بڑا بن تھا شیر و غیرہ فائدہ اوس میں رہتے تھے آبادی کبیر چوکی قدر فاصلہ پر واقع ہی اوس میں مزدوریات خوردنی اکثر بہم نہ پہنچتی تھیں دیہات قریب و جوار سے منگ کر کارروائی کرتے تھے اور صا درین اور وارین کے لیے کھانا تیار کرتے تھے علیٰ حدیث صاحب خالص پوری بھی آخر میں ہمراہ رہے وہ نادہی تھے کہ بعد نماز عشاء مصلیٰ مسجد سے آبادی کو گئے اور خانقاہ کے دروازے بند کرنے کا وقت آیا تو آپ صحن مسجد میں آئے وہاں ایک شیر بیٹھا ہوا تھا تاریکی میں یہ خیال ہوا کہ کسی کی رضائی رہ گئی ہو اسکو اٹھانا چاہا تو شیر اٹھ کھڑا ہوا اور کھڑکی کی طرف چلا آپ بھی لوٹے اور ڈھیلہ لیکر اُسکے پیچھے چلے گئے اور کچھ دیر بعد

اگلے اسی زمانہ میں ہنگامہ عرس شریف واقع ہوا آپ روضہ شریف میں جاتے گئے ایک عورت روضہ شریف کے مہربانے کی طرف چوتراہ کے نیچے چولہہ بناتی تھی آپ نے اسکو کہا کہ یہ جگہ ادب ہی ذرا فاصلہ سے یہ کارروائی کرو۔ اگلے روز مہاجرالی احمد حاجی امداد احمد صاحب یا حاجی ولی محمد صاحب پانی پتی کو حضور مخدوم العالم سے ارشاد ہوا کہ مولوی صاحب سے کہہ دو کہ تمکو انتظام کے واسطے نہیں ٹھہرایا گیا اس قسم کے انتظام اگر منظور ہوں تو ہم خود کر سکتے ہیں حاجی صاحب نے آپ سے کہا آپ کو اپنی حرکت پر بہت ملال اور دقتیں روزنامت سے روضہ شریف میں حاضر نہیں ہوئے پھر حاجی صاحب کو حکم ہوا کہ مولوی صاحب سے کہہ دیا جاوے کہ حکم براہ عقاب نہیں تھا بلکہ تمکو ادب سکھایا گیا تھا بدستور اپنا کام کرتے رہو اس وقت ادائے شکر کے لیے روضہ شریف میں حاضر ہوئے اور بغیر غلطی اپنی خدمات میں مصروف رہے اور عنایات مخدوم پاک سے مالا مال۔ پیران گلیر شریف سے جلدی اٹھنے کا قصد نہ تھا چنانچہ وہاں کے زمانہ قیام کو بب طوالت ہوئی تو حضرت شاہ مسعود احمد صاحب صاحبزادہ رودلی شریف نے بذریعہ محبت موروثی وہاں سے اٹھنے اور رودلی شریف آنے کو کہا

انکے جواب میں آپ نے تحریر فرمایا کہ

تید بھی بیان کچھ نہیں اور چھوٹ بھی سکے نہیں | آفرین اس دام کو اور مر حباصیب کو
جب بخانہ منظر امدامید ولادت ہوئی تو آپ نے چھ مہینے پیشتر اپنے خط میں اطلاع دی کہ لڑکا پیدا ہونے والا ہے اسکا نام حاجی ظہور احمد رکھا جائے چنانچہ ایسا ہی ہوا۔

جب آپ کے صاحبزادہ مولوی محمد ضیاء احمد صاحب اور ان کے فرزند محمد منظر احمد کا اصرار زیادہ ہوا

تو وطن شریف آئے اور کچھ عرصہ بیان رہ کر لکھنؤ میں آستان برکت نشان حضرت مولانا مرح
 پر حاضر ہو کر ملبا و ماوا اختیار کر کے اور بطور مستقل مانتز باش رہ کر ملفوظ شریف کی تکمیل
 فرمائی اور ادبیات وغیرہ میں اکثر تقلید و اتباع حضرت مولانا صاحب رحمہ کا تمام بنے
 شب سے بعد فراغ تہجد تنصیہ بردہ شریفہ و دیگر معمولات ادا کر کے بعد نماز فجر عزیمانی
 و حزب سیفی وغیرہ اور اذنا اشراق پڑھتے تھے اور عصر سے تا عشاء مصروف وظائف و فرائض
 رہتے تھے ترتیب بھی بعد نماز عشاء آپ کے معمولات سے تھی دو پہر کو جو قیلولہ فرماتے آستین
 اکثر کتاب دیکھتے چاشت کے بعد دو پہر تک اور پھر ظہر سے عصر تک اکثر تصانیف میں
 مصروف رہتے اور جو ثنوی شریف یا اور کتب سلوک پڑھتے انکے سبق ہوتے چنانچہ
 ہر شش و قمر ثنوی شریف و رسالہ کاسقہ الاسنان وغیرہ حضرت مولوی حاجی سید
 شمس الدین صاحب نے اور رسائل بومہ مصنفہ حضرت مولانا و نغمہ عشاق نہایت اہمیت
 و ثنوی شریف مولوی النور علی صاحب نے آپ سے پڑھیں۔ سفر کلکتہ میں جو بذریعہ
 کشتی ہوا زکوۃ تصدیہ بردہ شریفہ و حزب البجور دعائی حیدری وغیرہ ادعیات و اعمال
 کی متواتر داکین۔ چنانچہ ایک روز انکے نبیرہ محمد مظہر اسد نے جو کشکول میں سے
 ایک عمل در دوسری اجازت چاہی تو آپ فرمایا کہ ہمارے جیسے اعمال ہیں اس وقت
 ان سب کی اجازت عام دیجاتی ہو جسکو چاہو عمل میں لاؤ اور ان میں جس اعمال کی زکوۃ
 لکھی ہو انکی زکوۃ دینے کی کچھ حاجت نہیں ہم تمہاری اور تمہارے والد کی طرف سے
 وکالتہ سب کی زکوۃ دے چکے ہیں چند سال علی الاطلاق معتکف آستانہ رحمانی رہ کر
 بالآخر ۱۲ رمضان المبارک ۱۲۸۵ ہجری کو بحیلہ خلیدگی خارج ہواے مبارک میں بمقام
 ایٹھی لگا تھا داعی اجل کو پیگ اجابت کہہ کر وجود نورانی نے جو گنجینہ محارف و معانی تھا

نقاب خاکِ مینِ مومن چھپایا اور مقامِ لکھنویتِ الرحمان میں تحتِ اقدامِ مشرعیٰ مقامِ متصل برآمدہ مقبرہ شریفِ جانبِ عربِ گلچہ الٰہی نور اللہ مرقده۔

رویش از گلزارِ حق گلگون بود	زین او اندر مقامِ افزون بود
جسم او همچون چراغِ بر زمین	نور او بالائے سقفت ہفتمین
روح محفوظ است اور پیشوا	ارحہ محفوظ است محفوظ از خطا
مومنانِ مطربہ نور اللہ شدی	از خطا و سہو امین آمدی

بعد انتقال بھی آپ کا فیض جاری رہا۔ چنانچہ حافظِ فضل الرحمن صاحبِ رد و لوی میر حضرت میان محمد غوث صاحب جو بنارس میں وکیل تھے انھوں نے اطلاع فرمائی تھی کہ میں نے بہت عرصہ تک حضرت مولوی صاحب کے فیضِ صحبت سے فائدہ اٹھایا اور ایامِ غدر میں جب میں بعلتِ بناوت مانع ہو گیا تو خواب میں مولوی صاحب نے فرمایا کہ کچھ تر و دست کرو تمھاری رہائی ہو جاو گی چنانچہ صبح کو رہائی ہو گئی فقط۔ از نتیجہ فکرِ سازیب و سادہ کمال جناب مولوی احمد حسن صاحب کیل ریاست

راپور متوطن بچھر الیون ضلع مراد آباد

تقریظِ نغمہٴ عشاق

کجا لے اے غریقِ بحرِ عرفان	کجا لے اے بنا ر عشقِ موزان
بیاتنا بحرِ عرفان جوشِ گیرد	بجاست شوقِ جانان جوشِ گیرد
بیاتنا ر عشقت تانہ گرد	سراپایت ز عشقِ آوارہ گرد
بیادِ ذوقِ کن بانفس تر	کہ خوش وارد نفسِ رائف تر

زہد ہے آن نغمہ جاننور عشاق
 چہ نغمہ نغمہ روشن گردل
 چہ نغمہ روح را در مستی آور
 ہوایش دلنواز اہل تجرید
 صدائش دلربا ہے اہل تفرید
 چہ نغمہ نغمہ عشاق جان باز
 تو میدانی کہ آن نغمہ چہ چیز است
 کتابیست و در جان صوفی
 صوفش گوہر عمان علم است
 صفائش عین عارف را صفای بخش
 و تصنیفات آن منطبق علم
 کہ نور الہداسم اعظم اوست
 بیانش نغمہ اسرار معنی است
 بہ تحلیل غنائصنیف کردہ
 جو از نغمہ را ثابت نمودہ
 مزامیر و سماع عارفانہ
 درین مبحث کتابی اینچنین نیست
 ز حسن سے آن صوفی ذیجاہ
 جلالش فیضیاب از روی معنیست

زہد ہے آن لہن دل افروز عشاق
 زہد ہے سوئے بالار ہبر دل
 خدا جو را بردن ازہستے آور
 نوازش جان گداز اہل تجرید
 ادائش جان فزائے اہل تفرید
 نیاز شان بحق سرمایہ ناز
 کہ شوقش در دل اہل تہیہ است
 ازین خوشتر شوق قرآن صوفی
 سطورش گلین بہتان علم است
 ضیائش قلب ساک را صفائش
 ذکی است نغمہ یہ مقصود ہم
 جہانے روشن از فیض دم اوست
 زبانش چشمہ الزار معنی است
 ز قرآن و خبر تالیف کردہ
 زبان خصم را ساکت نمودہ
 محقق شد بطور عالمسانہ
 و گر ہم ہست ہرگز بہ ازین نیست
 کہ نام پاکش آمد مظهر الہد
 دماغش عطرناک از بوسی معنیست

بصده حسن و صفای مطبوع گردید	که هر بیتننده را مطبوع گردید
هزار و سده صد و بیستم بسال است	از هجرت کین کتاب آئین مال است
بدرگاه خدا مقبول باشد	برای اهل دل معمول باشد
سبک شوکتی سنج از بار تقصیر یظ	که بالا شد ز فکر کار تقصیر یظ

از تصنیف لطیف نو باوه چمن خوش بیانی و تونهای گلشن شیوه بیانی
مولوی حامد حسن صاحب ظف صاحب تقریظ سلسله اسعدین اشعور و لفظن

قطعه تاریخ طبع

چاپ گردید نغمه عشاق	از تصانیف صوفی ذریوش
فکر تاریخ او چو قلم کرد	نغمه قدسیان بگفت سروش

۱۳۲۰ هجری

خاتمه الطبع از جانب کارپردازان مطبع

محمد تقی حساس که درین ایام سرت فرجام کتاب نایاب و مخفیہ کباب کار آمد مردمان آفاق موسوم
نغمه عشاق در جواز سماع صنف عالم المسی فضل لوزی طریقت و سنگاه جناب مولوی محمد نور اللہ صاحب
مرحوم که در ان صنف مدح جواز غناء را از قرآن و حدیث ثابت نموده و ابواب تسبیح بر روی عشاق کشوده
حب اجازت تحقیق آگاه جناب مولوی مظہر اللہ صاحب رحمانی بنیرہ حضرت مصنف در
حسن سبی بلین جناب مولوی طفیل احمد صاحب خلف جناب مولوی مظہر اللہ صاحب بھوق در مطبع
منشی نو کشور دق لکھنؤ بجای حتی جناب منشی پراگ نرائن صاحب دام اقبالہ مالک مطبع مذکور
بمہ جون ۱۹۲۶ مطابق مہ ربیع الاول ۱۳۴۵ بمصر من طبع در آمدہ پسند شائقان گردید۔

۷۲۲۰
۱۰

۲۹۷۵۴

**MUSLIM UNIVERSITY LIBRARY
ALIGARH.**

This book is due on the date last stamped. An over-due charge of one anna will be charged for each day the book is kept over time.

--	--	--

792574

[illegible]

Extract
from the
RULES of the
LYTTON LIBRARY,
MUSLIM UNIVERSITY,
ALIGARH.

The under-mentioned shall be eligible to take books from the Library :—

A. Members of the Court
B. Members of the University teaching staff, including the Librarian.
C. Students on the rolls.

- the under mentioned shall :-
- A. Members of the Library.
 - B. Members of the Court.
 - C. Members of the University teaching staff, including the Librarian.
 - D. Students on the rolls of the University.
 - E. Other persons, whether connected with the University or not, who have obtained permission of the Pro-Chancellor to deposit of the books.
 - F. A number of Rs. 25.
 - G. Any one time is.

The maximum number of books may be borrowed at any one time is 15 volumes.

(M.A. & M.Sc., 4 volumes; A.B., 2 volumes; A.D. & D., 1 volume)

All others for one month or 14 days.

Injured or defective books may be retained by borrowers for one month or 14 days.

4. Books may be retained by
 Rule 2) A & B... 15 days
 C & D... 14 days
 9. Books lost, injured or defaced in any
 way by any other borrowers must either
 be replaced or the price paid for:
 a) a single volume
 b) a set or
 series and a procurable
 series must be
 the whole set or
 series replaced.